1763

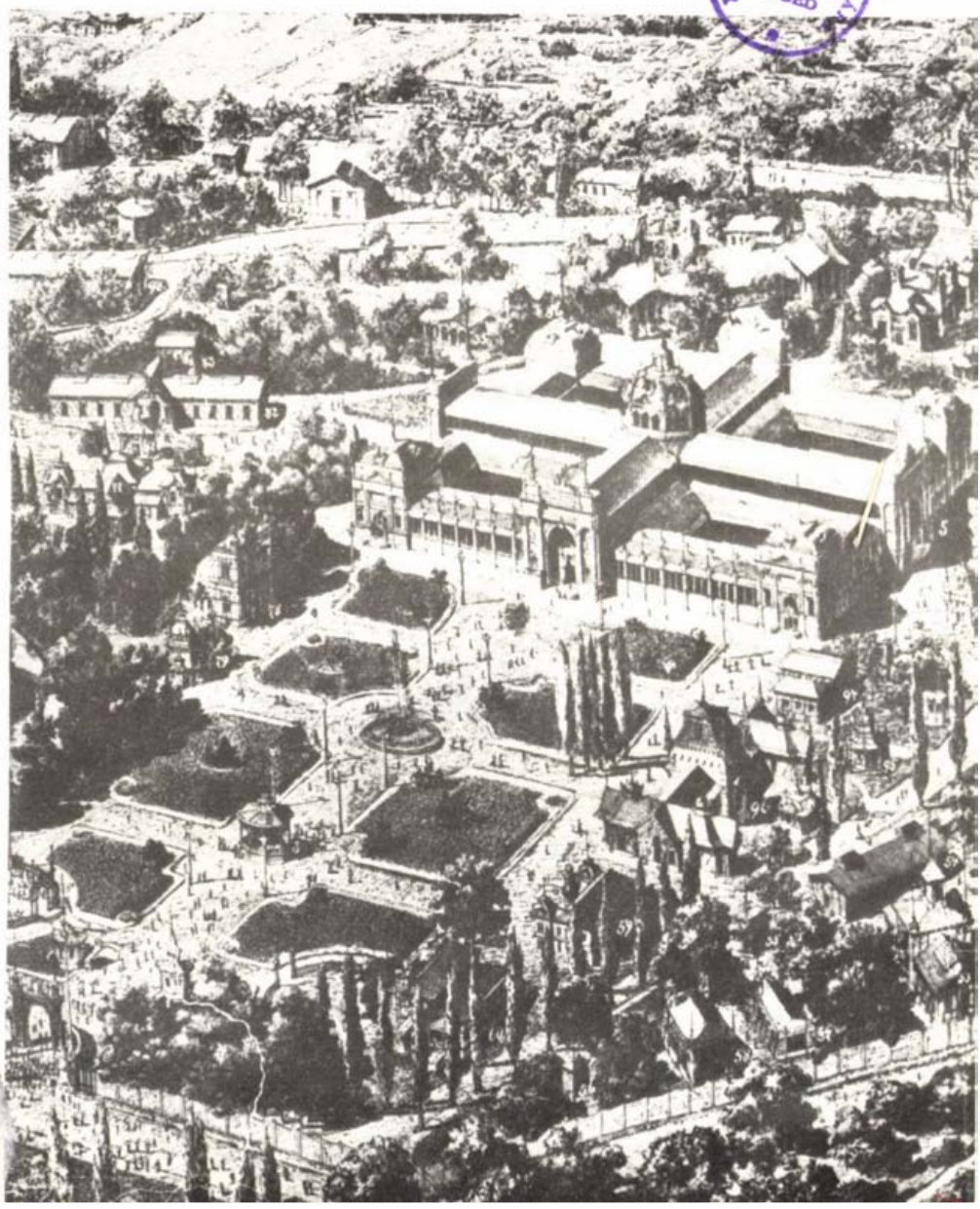
1985/6

HONISMERET

A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA XIII. ÉVFOLYAM

1985 DEC 0 31

JATE KÖZPONTI KÖNYVTÁR
Időszaki folyóiratok
SZEGED

Részletek
Cseh Gusztáv
Jeles házak
című
gyűjteményéből

1985/6

HONISMERET

A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA XIII. ÉVFOLYAM

TARTALOM

Hét kongresszus (Összeállította: *Ágoston László*) 3
Pozsgay Imre: A honismereti mozgalom feladatai a nemzeti tudat elmélyítésében 9
Kanyar József: A IV. honismereti konferencia és a XIII. honismereti akadémia eredményei 13
ÉVFORDULÓK
250 éves a magyar műszaki felsőoktatás *(Krisztián Béla)* 17
Döbröntei Gábor ismeretlen portréja *(M. Kiss Pál)* 18
Az 1885. évi országos általános kiállítás *(Dr. Kollega Tarsoly István)* 21
Százéves Kogutowitz Manó első térképe *(Kisari Balla György)* . 25
Emlékezés Luby Margitra *(Vörösmarty Géza)* 28
Az Eötvös Kollégium kilencven éve *(Szijártó István)* 29
Erdei Ferenc hadbírósági pere *(Dr. Tóth Ferenc)* 32
A moldvai csángómagyarok dél-dunántúli letelepedése *(Hajdú D. Dénes)* 36
HAGYOMÁNY
Az első városi jellegű település Budán *(Pető Mária)* 42
Az egri vár ágyógolyói a diósgyőri vashámorban *(Lénárt Andor)* 44
A magyarországi német települések helytörténetének kutatásáról *(Joó Kálmán)* 46
Kós Károly és Vágó Gábor levelezése *(Sas Péter)* 48
A keszthelyi „Hullám" *(Tar Ferenc)* 50
A Magyar Észjárás *(Dr. Szathmáry Lajos)* 51
BESZÉLGETÉS
A Selyemgombolyító Óbudán. Zelnik Józseffel beszélget Deregán Gábor 53
Emlékeim Cseh Gusztávról *(Zika Klára)* 56
KRÓNIKA
A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum közművelődési tevékenységéről *(Szentkúti Károly)* 58
Húszéves a zoboralji Villő *(Himmler György)* 60
Látogatás a kopácsi múzeumban *(Z. Urbán Aladár)* 61
Zolnay László emlékére *(Nagy Emese)* 62
KÖNYVESPOLC
Barsi Ernő három új könyve *(Budai Ilona)* 63
Folia Comloensis — Komlói Közlemények *(Krisztián Béla)* 64
Dombi Kiss Imre: Pokoljárásom *(Hidvégi Lajos)* (melléklet)
HÍREK
A szülőföldem és hazám című honismereti szakköri fotópályázat Hajdú-Bihar megyében *(Dr. Szamosujvári Sándor)* (melléklet)
Honismereti bibliográfia (melléklet)
A Honismeret 1985. évfolyamának tartalomjegyzéke (melléklet)

Az első borítón az 1885. évi országos kiállítás képe látható

A KÖVETKEZŐ SZÁM TARTALMÁBÓL: Kun Béláról, születésének centenáriumán — Csűry Bálintra emlékezünk — Nagy László és Vas Károly emlékezete — Ismeretlen Kossuth-levél Szentesen — Konkoly-Thege Miklós, az „úri csillagász" — Beszélgetés dr. Bárth Jánossal és Zákonyi Ferenccel — Jámborné Balog Tünde batikkárpitjai — Nagy Károly, Komárom tudós fia — Füzéri vár, füzéri rom? — Könyvespolc — A Magyar Népi Orvoslás Topográfiája.

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI

Ágoston László vezérigazgató-helyettes, MTI, Bp. — **Budai Ilona** népdalénekes, Bp. — + **Cseh Gusztáv** grafikus, Kolozsvár — **Deregán Gábor** főszerkesztő, Pedagógusok Lapja, Bp. — **Hajdú D. Dénes** üzemgazdász, Bp. — **Hidvégi Lajos** ny. tanár, Cegléd — **Himmler György** tanár, Párkány — **Hornyák László** tanár, Képző- és Iparművészeti Szakközépiskola, Bp. — **Joó Kálmán dr.,** a KPM ny. munkatársa, Bp. — **Kanyar József dr.** levéltár-igazgató, Kaposvár — **Kisari Balla György** tanár, II. Rákóczi Ferenc Gimnázium, Bp. — **Kollega Tarsoly István dr.,** az OML munkatársa, Bp. — **Krisztián Béla** oktatási előadó, Mecseki Szénbányák, Pécs — **Lénárt Andor** könyvtáros, Dobó István Múzeum, Eger — **M. Kiss Pál** művészettörténész, Bp. — **Nagy Emese,** a Budapesti Történeti Múzeum munkatársa, Bp. — **Pető Mária dr.** régészmuzeológus, Budapesti Történeti Múzeum, Bp. — **Pozsgay Imre dr.** főtitkár HNF, Bp. — **Sas Péter** könyvtáros, MTA Történettudományi Intézet, Bp. — **Szamosujvári Sándor dr.,** a KLTE Gyak. Ált. Iskola ny. tanára, Debrecen — **Szathmáry Lajos dr.,** a Radnóti Miklós Gyak. Gimn. ny. tanára, Bp. — **Szentkúti Károly** muzeológus, Széchenyi István Emlékmúzeum, Nagycenk — **Szijártó István dr.** igazgató, Eötvös Kollégium, Bp. — **Tar Ferenc** történész-muzeológus, Balaton Múzeum, Keszthely — **Tóth Ferenc dr.** igazgató, József Attila Múzeum, Makó — **Vörösmarty Géza** publicista, Pozsony — **Zika Klára** újságíró, MTA, Bp. — **Z. Urbán Aladár** tanár, Ipolyvarbó.

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI

ÁGOSTON LÁSZLÓ (elnök)
FRANK TIBOR
GAZDA ISTVÁN
HALÁSZ PÉTER (szerkesztő)
HAVAS GÁBORNÉ
JUHÁSZ RÓBERT (felelős szerkesztő)
MORVAY PÉTER
OLSVAI IMRE
SÁNDOR LÁSZLÓ
SZABÓ FERENC
SZÉKELY GYÖRGY (főszerkesztő)
SZIKOSSY FERENC
TIMAFFY LÁSZLÓ
TÓTH GÁBOR
TÖLTÉSI IMRE
TÖRÖK LÁSZLÓ (tördelő szerkesztő)

ISSN 0324—7627. Kiadja a Lapkiadó Vállalat, Bp. Lenin krt. 9—11. Felelős kiadó: Siklósi Norbert igazgató. Szerkesztőség: 1360 Budapest, Belgrád rkp. 24. Telefon: 182-855. Szerkesztőségi órák: hétfő 14—16 óráig. Készült 5000 példányban 4 (B/5) ív terjedelemben 85 52083 Pannon Nyomda, Veszprém. Telex: 32-619. Felelős vezető: Danóczy Balázs igazgató.

Terjeszti a Magyar Posta — Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzleteiben és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) (Budapest, V., József nádor tér 1. Levélcím: Budapest 1900) közvetlenül, vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215—96162 pénzforgalmi jelzőszámra. Ára: 8 Ft. Éves előfizetési díj 48 Ft. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat (H—1389 Budapest, Postafiók 149).

INDEX — 25387

Hét kongresszus

December 13—15-én tartja VIII. kongresszusát a Hazafias Népfront. Minden megelőző kongresszus munkája nemzeti számvetésünk egy-egy nagy fejezete, három évtizedes történelmi utunk egy-egy mérföldköve.

Az I. kongresszus: 1954. október 23—24.

Budapest, Erkel Színház

Részlet Darvas József előadói beszédéből:

A Hazafias Népfront népfrontpolitikánk eddigi vívmányait felhasználja, tanulságait hasznosítja, erkölcsi, szellemi folytatója így a Magyar Frontnak, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontnak s a Függetlenségi Népfrontnak; de ugyanakkor a múlttal szemben mégsem csak egyszerű folytatást, hanem valami újat jelent.

Mi az új a Hazafias Népfrontban?

Mindenekelőtt az, hogy jóval szélesebb alapokon épül fel, mint népfrontpolitikánk eddigi alakulásai.

A Hazafias Népfrontnak — mint egész nemzetünknek — vezető ereje forradalmi tapasztalatainál, harcedzettségénél fogva a munkásosztály; a Hazafias Népfront tartó oszlopa a két legnagyobb dolgozó osztály, a munkásosztály és a parasztság testvéri szövetsége; de az a cél, hogy e hatalmas népi mozgalomban, az eddigi kereteket messze kiszélesítve, s lényegében az egész népre, az egész nemzetre kiterjesztve, fogjon össze minden, a nép javára munkálkodni tudó, munkálkodni akaró szervezet, társadalmi egyesület és fogjon össze minden egyén, férfi és nő, öreg és fiatal, származására, foglalkozására, társadalmi helyzetre, vallásra, világnézetre való tekintet nélkül, aki szolgálni tudja és szolgálni akarja hazánk, népünk boldogulásának szent ügyét. Azokon a keveseken kívül, akik ellenségei népi demokratikus rendszerünknek, akik a régi osztálytársadalmat kívánják vissza, társadalmi igazságtalanságaival, nemzetellenes politikájával együtt, e törpe kisebbségen kívül valójában az egész nép, az egész nemzet egységbe tömörítése a cél. E nagy és nemes cél érdekeinek rendeljük alá a szervezeti formákat is, sőt úgy kell ezeket meghatároznunk, hogy ezek is a fő célt, a minél szélesebb nemzeti összefogás megvalósulását támogassák, segítsék.

A II. kongresszus: 1960. május 27—28.

Budapest, az Építők Rózsa Ferenc Művelődési Háza

Részlet Kádár János felszólalásából:

Évek során sok szó esett arról, mi a Hazafias Népfront jövője? Vajon ez a politikai mozgalom, az ebben megvalósult szövetség tartós-e, mennyi időre szól? Mindazok, akik ott voltak a Hazafias Népfront-mozgalom bölcsőjénél, tudják, hogy a mozgalom életre keltői, kezdeményezői a kommunisták voltak. Mindazok, akik kezdettől fogva együtt voltak velünk, kommunistákkal a népfrontmozgalom harcaiban, jól tudják, hogy e népi tömörülés számunkra sohasem napi, sohasem taktikai kérdés volt, hanem a nagy Lenin tanította szövetségi politika maga, amely az egész, nagy történelmi korszakra szól. A Hazafias Népfront ma az egész nemzetet alkotó, dolgozó osztályok szövetsége, amelyre mindaddig szükség van, ameddig az osztályok meg nem szűnnek, ameddig létre nem jön az egységes kommunista társadalom.

Vessünk egy pillantást a mozgalom múltjára. A népfrontmozgalom hazánkban történelmünk legválságosabb időszakában, a második világháború viharában született; akkor, amikor a Hitler-fasiszta horda, a hazaáruló horthysta-nyilas banda nemzeti létünket fenyegette. Akkor a történelem parancsára — pártállásra való tekintet nélkül — közös frontba kellett tömörülnie minden becsületes, hazáját szerető magyarnak. Meg is találták egymás kezét az illegalitásban harcoló kommunista munkástól, a néphez visszatalált nagypolgári tudós Szegfű Gyuláig mindazok, akiknek a fasizmus szennyes áradatában helyt kellett állniuk a nép becsületéért, a hazáért.

Majd fordult a történelem kereke, s a Szovjetunió felszabadította népünket a fasizmus igája alól. Akkor ismét a népfront tömörítette a hazafiakat új feladatra; arra, hogy építsünk újból országot a romok helyén. Ma ismét más a helyzet. Az ország felépült. Ma már a haza eddig nem látott felvirágoztatását, a szocialista Magyarország felépítését szolgálja a hazafias erők szövetsége, a népfront.

Mint látnivaló, népfrontmozgalmunk alig húszesztendős története példázza a népfrontmozgalomba tömörült embereknek: az időszerű feladatok változnak, de nem változik, állandó köte-

lezettség marad az, hogy nagy nemzeti feladataink mielőbbi és legjobb megoldása érdekében tömörítsük és mozgósítsuk mindazokat a honfitársakat, akik szívükön viselik a nép, a haza sorsát, akik készek azért dolgozni, harcolni.

Ez a Hazafias Népfront múltja, a jelene s egyben biztató jövője is.

Mindezek tudatában joggal nevezhetjük a Hazafias Népfront kongresszusát nagy jelentőségű tanácskozásnak, amelynek sikert kíván társadalmi kérdésekkel foglalkozó és hazáját szerető minden igaz magyar ember.

A Hazafias Népfront-mozgalom tevékenységét alapvetően meghatározó eszmék — a szocializmus eszméi. Ámbár nemcsak ebből állnak. Ezen a szilárd elvi alapon létesült a széles körű népi összefogás, amely helyes irányba hat és alkotó tettekben jut kifejezésre.

A párt úgy értékeli, hogy a Hazafias Népfront-mozgalom jól szolgálja szocialista céljainkat mind az eszmék általános propagálásában, mind az eszme megvalósításában előmozdító gyakorlati tettekben.

Jogos az a több ízben elhangzott megállapítás, hogy 1956 után a Hazafias Népfront-mozgalom újjászületett, és új, magasabb, korábban nem ismert fejlettségi fokot ért el. Én itt nem annyira magára erre az örvendetes tényre akarok rámutatni, sokkal inkább ennek a fejlődésnek egyik alapvető okáról szólni. Meggyőződésem szerint a Hazafias Népfront-mozgalom újjászületése és jelentős fejlődése mindenekelőtt arra a kölcsönös bizalomra vezethető vissza, amely ezekben az években kialakult és hónapról hónapra erősödött a mozgalomban tevékenykedő kommunisták és pártonkívüliek között. Ez a kölcsönös bizalom a mozgalom lelke és ereje.

A III. kongresszus: 1964. március 19—20.

Budapest, az Építők Rózsa Ferenc Művelődési Háza

Részlet Kállai Gyula előadói beszédéből:

A Hazafias Népfront-mozgalom II. kongresszusa óta négy esztendő telt el. Hazánkban történelmi jelentőségű eredményt értünk el: befejeztük a szocializmus alapjainak lerakását és hozzáfogtunk teljes felépítéséhez. A szocialista építőmunkában elért sikereink, a békéért folytatott következetes küzdelmünk nyomán országunk és kormányunk tekintélye és népszerűsége határainkon túl is megnövekedett.

Öröm és büszkeség számunkra, hogy mozgalmunk, a Hazafias Népfront, a hazafias érzésű dolgozók millióit vonta be országépítő terveink megvalósításába; messzehangzóan képviselte népünk egységes állásfoglalását és tettrekészségét a társadalmi előrehaladásért és a békéért vívott harcban, a maga sajátos eszközeivel hozzájárult eredményeink eléréséhez.

A magyarországi népfrontmozgalom mintegy 30 éves tapasztalatai alapján levonhatunk néhány tanulságot, megállapíthatjuk a mai népfront néhány fontos jellemvonását:

Először: a Hazafias Népfront sajátos politikai tömegmozgalom, amely történelmi hagyományaihoz híven, a nemzet előtt álló nagy feladatok megvalósítására hívja egységbe a magyar társadalom minden osztályát és rétegét, minden hazánkfiát. A Hazafias Népfront ma arra szólítja fel híveit, hogy erejükkel, tehetségükkel, munkájukkal, hazafias lelkesedéssel vegyenek részt a virágzó szocialista Magyarország teljes felépítésében, mert ez az egyedüli magyar nemzeti politika, ez szabadságunk, függetlenségünk, szuverenitásunk, boldogságunk záloga.

Másodszor: a Hazafias Népfrontot a Magyar Szocialista Munkáspárt, nagy nemzeti céljaink legkövetkezetesebb harcosa vezeti. A népfront a párt politikája alapján fejti ki tevékenységét. A nemzet felemelkedéséért vívott hosszú küzdelem sikerei és balsikerei egyaránt azt tanúsítják, hogy a népfrontmozgalom mindig akkor volt a legeredményesebb, amikor a munkásosztály mellett más társadalmi erők is elfogadták és magukévá tették a munkásosztály pártjának politikáját és vezetését. A Történelmi Emlékbizottság, a Magyar Front, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Front tevékenységének alapja a munkásosztály forradalmi pártjának politikája volt. Párt nélkül, a kommunista pártnak a mozgalomban betöltött szerep nélkül, nincs népfront — ez a magyar népfrontmozgalom fontos tanulsága.

Harmadszor: a Hazafias Népfront a szocialista nemzeti egység fejlődésének fontos letéteményese. Tevékenységének alapvető célja: társadalmunk összeforrottságának erősítése. Erre ma minden adottságunk megvan, mert hazánkban ma minden társadalmi osztály és alapvető réteg érdeke azonos és egybeesik a szocializmus teljes felépítésének igényével. A népfront célja, hogy minden dolgozót egyesítsen, aki a békének, hazánk függetlenségének, országunk felvirágoztatásának, népünk jóléte további fokozásának ügyét magáénak vallja, s munkálkodik is érte. Ebben a széles körben megférnek a kommunisták és pártonkívüliek, materialisták és vallásos emberek; társadalmi és gazdasági rendünknek áldozatkész hívei, s azok is, akik lassabban ismerik fel, hogy az egyéni és családi gondokon túl a falu, az ország gondja is az övék, s a kettő szorosan összefügg egymással. Ezt a széles nemzeti összefogást abban a meggyőződésben hirdetjük és valósítjuk meg, hogy a szocializmus felépítése nem lehet csupán a párt vagy csupán egy társadalmi osztály ügye, hanem kizárólag az egész nép műveként, mindannyiunk közös alkotásaként valósulhat meg.

Ennek a széles körű nemzeti egységnek — s ezzel együtt a népfrontmozgalomnak is — az alapja a munkás-paraszt szövetség. A munkásosztály és a parasztság összefogása volt hazánk-

ban az a társadalmi erő, amely biztosította a néphatalom kivívását és megvédését, lehetővé tette a szocializmus építését. Most ez a szövetség új társadalommal gazdagodott: lényegében azonos szocialista termelési viszonyok között dolgozó osztályok összefogásává vált: s ezzel elmélyült szocialista jellege. Ez meghatározza a nemzeti egység politikai tartalmát is: ez harc a szocialista rendszer védelméért és fejlesztéséért, a szocializmus teljes felépítéséért, a békéért, a nemzeti függetlenség védelméért, küzdelem a nemzetközi imperializmus és a még meglévő belső ellenséges erők és tendenciák ellen.

Az osztályharc hazánkban tovább folyik, bár tartalma, formái, módszerei megváltoztak. Az osztályharc célja: a szocialista nemzeti egység megvalósítása, egész nemzetünk egységbe kovácsolása a szocializmus politikai és világnézeti platformján. Nem harcolunk senki ellen múltja miatt; senkit sem tartunk ellenségünknek pusztán amiatt, mert azelőtt kizsákmányoló osztály tagja volt, vagy annak leszármazottja. Ma mindenkit végzett munkája és mai magatartása alapján ítélünk meg. Úgy gondoljuk, hogy aki nincs ellenünk, az velünk van, és velünk lehet abban a munkában, amelyet a szocialista Magyarország teljes felépítéséért folytatunk. Ebben az értelemben — rendszerünk megrögzött ellenségeinek maroknyi csoportjától eltekintve — hazánkban mindenki „népfrontos", s most már azt mondhatjuk, hogy az egész magyar nép a Hazafias Népfrontban tömörült.

Negyedszer: a Hazafias Népfront a hasznos közéleti tevékenység kiemelkedő serkentője. Fórumot ad mindenkinek a politikai életben, aki tehetségét, jó szándékát a nép, a közösség javára akarja fordítani. Tág lehetőséget nyújt a vitázó kedvnek, bátorítja a józan, igaz kritikát. A népfront bizottságaiban, akcióiban az ország gondjait szívükön viselő, megfontolt, cselekvésre kész emberek egy célért dolgoznak az igazi demokrácia jegyében.

Ötödször: szervezeti formáját tekintve a Hazafias Népfront — mozgalom. A kötetlen, a legszélesebb tömegeket átfogó mozgalmi keretek bizonyultak a legalkalmasabbaknak arra, hogy mind több és több embert bevonjunk az aktív politikai tevékenységbe. A rugalmas mozgalmi jelleg ezenfelül gyors, hatékony cselekedetekre teszi alkalmassá a népfrontot; több önállóságra, több felelősségre neveli a községi, járási bizottságokat; növeli vállalkozó, kezdeményező kedvüket. A tapasztalat azt tanácsolja, ne változtassunk ezen a formán, helyes, ha a Hazafias Népfront továbbra is egyre szélesebb tömegeket, az egész népet átfogó politikai mozgalomként működik.

A IV. kongresszus: 1968. április 17—19.

Budapest, Az Építők Rózsa Ferenc Művelődési Háza

Részlet Erdei Ferenc előadói beszédéből:

Alapvető kérdés, milyen jellegében fejlesszük tovább népfrontmozgalmunkat? Vajon azon az úton fejleszthetők-e tovább, amelyen az utóbbi időszakban haladt, vagy valamilyen irányváltoztatásra van szükség? Elnökségünk is, a Magyar Szocialista Munkáspárt Politikai Bizottsága is mélyrehatóan megvitatta ezt a kérdést, és arra az egyértelmű következtetésre jutott, hogy nincs szükség változtatásra a Hazafias Népfront fejlődésének eddig követett irányán. Ezen az úton kell továbbhaladnunk, s 1957 óta kialakult jellegében és szerepében kell továbbfejleszteni népfrontmozgalmunkat. Arra a következtetésre kell jutni, hogy a szocializmus teljes felépítésének időszakban is, az új gazdasági mechanizmus feltételei között is, a nemzetközi helyzet mostani alakulása mellett is a szövetségi politikát, a szocialista nemzeti egység politikáját kell folytatnunk. Ebben az időszakban is pótolhatatlan a népfront szerepe és különösen a szocialista demokrácia és nemzeti politikánk vitele szempontjából van különleges jelentősége. Éppen ezért azt javasoljuk a kongresszusnak, hogy tegye magáévá ezt az állásfoglalást, és mozgalmunk továbbfejlesztésének a feladatai tekintetében is ennek megfelelően határozzon. Mindenekelőtt tovább kell fejlesztenünk a népfront mozgalmi jellegét. Ez azt is jelenti, hogy tovább csökkentsük munkánk tömegszervezeti vonásait és azt is, hogy növeljük mozgalmunk nyíltságát, szélesebb kiterjedését. Népfrontunknak nincsenek kollektív tagjai, de részesei a népfrontban megtestesülő nemzeti összefogásnak a különféle társadalmi szervezetek és mozgalmak, tehát erősíteni kell részvételüket a népfront szerveiben úgy is, hogy képviseletük ott legyen a népfront szerveiben, s úgy is, hogy minél több közös akciót szervezzünk. Egyéni tagjaink nincsenek, tehát nem toborozhatunk új tagokat, de bővíthetjük a ténylegesen közreműködő társadalmi erők körét, különösen olyan rétegekből és helyekről, ahonnan még kevés az aktív részvétel.

A mozgalmi kiterjedés bővítésén kívül gazdagítani kell és lehet mozgalmi módszereinket is. A következő időszakban a szocializmus teljes felépítésének a fázisában növekednek társadalmunk olyan politikai feladatai, amikor nem egyes akciókról és szervezési kampányokról van szó — bár ilyenek is mindig lesznek —, hanem a közvélemény, a társadalmi tudat és a közgondolkodás állandó formálásáról. Különösen ilyen feladataink bontakoznak ki a gyakorlatban a gazdaságirányítás új rendszerével, a szocialista demokrácia fejlesztésével vagy a hazafiság ápolásával kapcsolatban. Ilyen területeken fejlesztenünk kell mozgalmunk vitafórumjellegét, de mélyebbre is kell hatolnunk és a helyzetfeltárás, a helyes és haladó tendenciák erősítése, valamint a visszahúzók leküzdése érdekében új tevékenységi módokat is ki kell alakítanunk.

A Hazafias Népfront tevékenységi köre nagyon széles, tehát ezt a kört már nehéz lenne bő-

víteni, s esetenként ez nem is lenne helyes. Mégis e téren is szükség van munkánk továbbfejlesztésére, különösen arra, hogy a városokban is intenzívebbé tegyük a mozgalmi tevékenységet.

Részlet Kádár János felszólalásából:

Azok közül az időszerű kérdések közül, amelyek ma foglalkoztatják közvéleményünket, s természetesen itt a népfront kongresszusán is napirenden vannak, szólni kívánok a szocialista hazafiság kérdéséről.

Amióta népünk felszabadult, sorsát saját kezébe vette és otthont lelt hazájában, a hazafiság új értelmet és új erőt nyert, erősödött. Érthető, hogy társadalmunk ideológiai intézményei és politikai fórumai sokat és sokoldalúan foglalkoznak a hazafiság kérdésével. Úgy vélem, a Hazafias Népfront által létrehozott társadalmi bizottság egy alapos és jó okmányt dolgozott ki a további munka számára a szocialista hazafiság kérdéséről.

A hazafiság fogalma és eszmei tartalma koronként természetesen változik, fejlődik. A régi magyar uralkodó osztályok más népek megvetésével és gyűlöletével párosult nacionalizmusát egy egész világ választja el a népünk gondolkodásában napjainkban meggyökerezett és erősödő, más népek megbecsülésével és az internacionalizmussal párosult szocialista hazafiságtól. A leglényegesebb elvi kérdés tisztázásával nemcsak a kommunisták, a szocializmussal rokonszenvező hazafiak foglalkoznak napjainkban, ezt tették már eleink, előttünk jártak más, messze tekintő, igaz hazafiak is. Példaként emlékeztetek arra, amit a nagy forradalmár költő, Ady írt a hazafiságról több mint egy fél évszázaddal ezelőtt: „A nacionalizmus nem hazafiság ... Aki ellensége a haladásnak, a jobbra törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának, az hazaáruló, ha örökösen nem tesz is egyebet, mint a nemzeti himnuszt énekli."

A szocialista hazafiság kérdése közéletünk legnagyobb kérdéseinek egyike, jó, hogy a Hazafias Népfront is munkája középpontjába állítja. Nincs módomban e felszólalás keretében a szocialista hazafiság kérdését részletesen tárgyalni, mindössze arra kívánnék utalni, hogy ez az eszme is, mint minden nagy eszme, vallóitól mindenekelőtt az eszmének megfelelő helytállást és tetteket kíván.

A haza kötelessége, hogy gondoskodjon fiairól, államunk polgárainak munkát, kenyeret, művelődési lehetőséget, jogot, szabadságot és védelmet biztosítson. A Magyar Népköztársaság az egész népet, a milliókat illetően, e kötelezettségének erejéhez mérten híven eleget tett eddig is és eleget fog tenni a jövőben is. A pártnak, kormányunknak, a Hazafias Népfrontnak, minden társadalmi szervezetünknek állandó feladata a nép és az egyes állampolgárok jogai fölötti őrködés, a dolgozók emberi életéről való gondoskodás. Ugyanakkor elengedhetetlen, hogy az egyes állampolgárok viszonya a hazához fenntartás és feltétel nélküli, igaz hazafiság legyen. A mindennapi életben az embereknek lehetnek és vannak is problémáik keresettel, előmenetellel, lakással, egyetemi felvétellel és sokféle más kérdéssel kapcsolatban. De nekünk, bármilyen is egyéni helyzetünk, sorsunk, csak ez az egy hazánk van, a Magyar Népköztársaság, s ha a haza iránti kötelesség teljesítéséről van szó, akkor alku nincs, csak egyetlen erkölcsi parancs van, a kötelesség becsületes teljesítése. Ez a hazafiság. Ha így viszonyul a hazához mindenki, kicsi és nagy, öreg és fiatal, a haza még erősebb lesz, mindinkább olyan, amilyennek az igaz hazafiak mindig is szerették volna látni.

Az V. kongresszus: 1972. április 26—28.

Budapest, az Építők Rózsa Ferenc Művelődési Háza

Részlet Gáspár Sándor felszólalásából:

Munkánk során külön figyelmet kell fordítani arra, hogy milyenek az arányok a különböző osztályok, rétegek társadalmi teherviselésében. Különösen a munkásosztály áldozatvállalásának teherviselését, annak alakulását kell figyelemmel kísérni, mert elsősorban ennek van döntő hatása a szocialista építőmunka sikerére, a munkáshatalom további erősítésére.

Hangsúlyozni kell, hogy a parasztpolitika is — amelyet vallunk és folytatunk — munkáspolitika is — a munkásosztály elveinek, céljainak szerves része.

A munkásság és a parasztság társadalmunk két alapvető szövetséges osztálya, a szocialista nemzeti egység bázisa, minden időszakban egymást segítve, a kölcsönösség alapján építi szocialista jövőnket. A két alapvető osztály együttműködését, a munkás-paraszt szövetséget továbbra is erősítenünk kell. Ez előrelépésünk fontos záloga.

Szocializmust építő társadalmunknak rendkívül fontos tényezője a különböző értelmiségi területen dolgozó ember. Az értelmiség aktív közreműködése társadalmi életünk legkülönbözőbb területein, a haladás egyik nagyon jelentős tényezője. A felszabadulás óta 27 év telt el. Az értelmiség száma minden területen megnövekedett. De a legfontosabb, politikailag is nagy jelentőségű változás abban rejlik, hogy a mai értelmiség zöme munkás vagy paraszti származású, akik előtt a munkás- vagy paraszti élet nem ismeretlen. Éppen ezért lehet újszerű és hatékony szerepük a munkás-paraszt szövetség erősítésében.

Ismert dolog, hogy a munkáshatalom, a szocialista átalakulás csak a nagy társadalmi igazságtalanságokat szüntette meg. De tisztában kell lennünk azzal, hogy bár a szocialista rendszer intézményesen csak a szépnek, a jónak és az igaznak nyitott utat és azt támogatja, mégsem

lehetnek illúzióink. A társadalmunkat előrevivő törekvések, szándékok még nem mindenütt bontakoztak ki.

A társadalomban is úgy van, mint a családban. Az a család jó, ahol a családtagok figyelmesek, segítőkészek, felelősséget éreznek egymásért, minden alkalmat megragadnak, hogy örömet szerezzenek egymásnak. Elméletileg ez a jó család. Ezek a szabályok társadalmi méretekben még sokkal inkább érvényesek. Mindenkinek többet kell adnia önmagából — önmagáért, a közösségért, az egyéni és a társadalmi célok még jobb összhangjáért. Sok gondot, fájdalmat tudnánk elkerülni, ha a mindennapi életben mindenki nagyobb figyelmet és megértést tanúsítana a mások ügyes-bajos dolgai iránt.

A szocialista társadalom humanista társadalom, ahol minden a dolgozó emberért történik. De végső fokon társadalmunk erkölcsi erejét, legjobb szándékaink valóra váltásában is az egyes emberek magatartása, cselekedete határozza meg.

A Hazafias Népfront természeténél, hivatásánál és rendeltetésénél fogva éppen abban tehet sokat, hogy az egyes emberek tevékenységében, gondolkodásmódjában, mindennapos munkájában és közéleti tevékenységében a „nagy család", a szocialista közösség iránti és az egymás iránti felelősség egyaránt érvényesüljön. Közüggyé kell tenni minden kis és nagy kérdést, ami társadalmi fejlődésünk szempontjából meghatározó.

A VI. kongresszus: 1976. szeptember 18—19.

Budapest, az Építők Rózsa Ferenc Művelődési Háza

Részletek Sarlós István előadói beszédéből:

. . . A jó állampolgári közérzet alapja: a Magyar Szocialista Munkáspárt következetes, elvhű politikája. Ez a politika a munkásosztály, az egész dolgozó nép érdekeit képviseli: a szocialista rendszer az egész nép jelenét és jövőjét szolgálja, ezért fejlesztése mindannyiunk feladata.

A jó politikai közhangulatnak fontos eleme, hogy mindenkor nyíltan szóltunk gondjainkról is. Gyakorlattá vált, hogy előzetesen informáljuk a lakosságot a készülő olyan intézkedésekről is, amelyek közgazdaságilag indokoltnak és szükségesnek látszik, mint például a húsárak emelése, terheket ró a lakosságra. A kellő időben elhangzott tájékoztatásokat megértéssel fogadták az emberek. A gondoknak nem örültek, méltányolták azonban, hogy a párt és a Kormány nélkülük nem dönt az országos jelentőségű kérdésekben.

Társadalmi rendszerünk nélkülözhetetlen ismérve a szocialista demokrácia szélesítése. A szocializmusban az embert szolgálja a törvény, az államrend, és a társadalom intézményrendszere, ezért társadalmunkban szükségszerűen érvényesülnie kell a demokráciának.

Az állampolgárok mind nagyobb számban és mértékben vesznek részt közvetlenül is az országos, a munkahelyi és lakóterületi ügyek eldöntésében. További feladatunk, hogy ezt a folyamatot erősítsük: tegyük áttekinthetőbbé egész irányítási rendszerünket, s segítsük hozzá állampolgártársainkat jogaik, kötelezettségeik alaposabb megismeréséhez és azok gyakorlásához. Növelnünk kell a dolgozók felkészültségét, a társadalom iránti felelősségét, politikai és szakmai képzettségének szintjét, hogy mindinkább hozzáértéssel tudjanak véleményt mondani a közélet fórumain.

Társadalmunk szocialista fejlődésének forrása a munkáshatalom, a munkás-paraszt szövetség és az erősödő népi-nemzeti egység. A közelmúlt belpolitikai eseményei kézzelfoghatóan bizonyítják, hogy népünk minden rétege egyetért a szocializmus építésének programjával és kész dolgozni annak megvalósításáért.

Népünk politikailag egységes. Azzal is tisztában vagyunk, hogy nincs szó tökéletes egységről, mert vannak olyan állampolgáraink is, akiknek eltérő a véleménye a miénktől — de az ország valódi képét az az óriási többség határozza meg, amelyik a választásokon is igent mondott a programjainkra.

Élnek és keletkeznek ellentmondások a politikailag egyetértő állampolgárok között is. Ez összefügg világnézetünkkel, a termelésben, illetve a társadalmi munkamegosztásban elfoglalt helyükkel és olykor anyagi érdekeltségükkel. De ezek nem kibékíthetetlen ellentmondások, nem olyanok, amelyek lehetetlenné tennék az együttműködést. Bizonyíték erre, hogy éppen a népfront keretein belül harmonikusan dolgoznak egymás mellett a kommunisták és a vallásos emberek.

Ezért a párt, az állam és a népfront is programjainak kidolgozásánál mindenkihez szól és mindenkit munkára hív. A hívó szóra tapasztalataink szerint részt kérnek a munkából a hazánkban élő nemzetiségi lakosok és az egyházak vezetői és hívei is. A hazánkban élő nemzetiségek szabadon ápolják nemzeti hagyományaikat, anyanyelvüket, szokásaikat. Kapcsolatuk a magyarsággal baráti és a teljes egyenjogúságon alapul. Továbbra is mindent elkövetünk, hogy jóérzéssel, büszkén vallhassák magukat szlovákoknak, délszlávoknak, németeknek, románoknak és hogy országunk egyenjogú állampolgáraként élhessenek, boldogulhassanak.

Kedvezően alakult és alakul az egyházak szerepe a magyar társadalomban. Mind a két fél betartja az állam és az egyház között létrejött megállapodásokat, és ennek eredményeként a vallásos emberek anélkül, hogy hitbeli meggyőződésüket sérelem érné, tevékenyen, gyakran kezdeményezően részt vesznek az országépítésben. Ehhez bátorítást és segítséget kapnak az egyházak vezetőitől, akik hazafiakként, vallási közösségük nevében támogatják céljainkat.

Szocializmust építő társadalmunk különösen nagy gondot fordít arra, hogy az emberek életének a legbelsőbb köre: a család, a társadalom alapvető építőköve, mind harmonikusabban fejlődjék.

Meggyőződéssel valljuk, hogy egy társadalom jövője attól függ, hogy milyen a fiatalsága, milyen az a felnövekvő nemzedék, amelynek egykor az ország irányítása lesz a feladata. A mi körülményeinket figyelembe véve nyugodtak lehetünk: minden feltétele megvan annak, hogy utódaink jobban és eredményesebben dolgozzanak — más, kedvezőbb körülmények között, mint mi.

Hazánkban törvények biztosítják a nők egyenjogúságát. A törvény szellemét sok gyakorlati intézkedés juttatja kifejezésre. Ennek ellenére még sok a tennivaló. Általános és erkölcsi követelményekben előírt kötelessége legyen mindenkinek, hogy gondoskodjék idős szüleiről, azokról, akik őt felnevelték. Nem szabad itt kifogásokat tudomásul venni és elfogadni.

Megoldásra vár a társadalom egyes csoportjainak és különleges körülmények között élő személyeinek sok gondja. Túlságosan nagy teher nehezedik még mindig a sokgyermekes családokra. Akadnak aránytalanul kicsi keresetűek. Sokan élnek kedvezőtlen körülmények között a városok peremén, a tanyákon, a szórványtelepüléseken. Nagy tömegekben vannak az ún. ingázók, a munkásszállásokon lakók, akik hiába keresnek esetleg szépen, családjuktól az év túlnyomó részében elszakadva élnek és dolgoznak. És szólni kell azokról a családokról is, amelyekben romboló és egészségtelen a légkör, mivel valamelyik tagjuk züllött, erkölcstelen magatartásával kárt okoz elsősorban a családjának. Ha társadalmunk helyzetéről beszélünk, az árnyoldalakról sem hallgathatunk. A kormány az ötödik ötéves terv céljai között szerepelteti e gondok enyhítését. A Hazafias Népfront részben a terv céljaihoz kapcsolódva, részben önálló programként kell hogy rendszeresen foglalkozzék nem csupán a bajok feltárásával, hanem a társadalom segítőkész erejének a mozgósításával is.

A VII. kongresszus: 1981. március 14—15.

Budapest, az Építők Szakszervezetének Székháza

Részletek Kádár János felszólalásából:

A népfront céljainak eléréséhez a hazai feltételek kedvezőek. Népünk — s ezt is világosan látjuk — olyan évek előtt áll, amelyek nem lesznek könnyűek. De dolgozni fogunk, és biztonságban élve előre fogunk haladni a legközelebbi esztendőkben is. . . . Amikor a népről beszélek, nem szeretem azt a kifejezést használni, hogy többet kell dolgozni. Persze egyeseknek ezt sem árt emlegetni. De a népről szólva inkább azt mondanám, hogy hatékonyabban és ésszerűbben kell dolgozni. Itt még nagyon nagyok a tartalékok. A szocializmus alapjai lerakásának, a szocialista építésnek a kezdeti korszakában még azzal törődtünk, hogy amire szükségünk van, az legyen, senki nem számolta, hogy mi mibe kerül. Ezen a korszakon túl vagyunk. Továbbra is fontos, hogy ami szükséges, az rendelkezésünkre álljon, de most már az is számít, hogy mibe kerül, mennyi élőmunka, anyag és energia kell hozzá, s milyen a minőség.

A minőségnek már csak azért is nagy a jelentősége, mert szinte az egész világgal kell kereskednünk. Nyilvánvaló, hogy szívességből senki nem vesz át tőlünk rossz minőségű árut, a tőkés cégek néha még jó minőségűt is csak nehezen. A szocialista építés előrehaladtával a szocialista országokban is alaposabban megnézik, hogy a számukra felkínált termék mibe kerül, milyen a minősége. Mi magunk is ilyen igényekkel lépünk fel, amikor partnereinkkel tárgyalunk.

Mindent egybevetve tehát: társadalmunk gondoskodni fog mindenkiről, akiről gondoskodni kell. A munkaképes embereknek azonban dolgozniuk kell, és munkából kell megélniük. Aki dolgozni akar, annak lesz munkája, és aki dolgozik, az keresni fog, és aki becsületes bérét megkereste, az meg is tudja vásárolni azt, amire szüksége van. Ez program és feladat is számunkra, amit meg kell és meg is fogunk oldani. Társadalmunk munkája, megélhetése, szociális ellátása biztosított, népünk biztonságban élhet, bizakodással nézhet a jövőbe. A jövőt azonban mindnyájan formáljuk.

Kállai Gyula elvtárs elnöki megnyitójában említette nemzeti ünnepünket, március 15-ét a múlt században, a nemzet születésének korszakában kibontakozott forradalom évfordulóját. Százharminchárom éve annak, hogy a piros-fehér-zöld zászlót a márciusi ifjak magasba emelték, azóta lobogónkat sokfelé meghurcolták, az sok mindenen átment.

Ma együtt van a vörös és a piros-fehér-zöld lobogó. Öt világrészben, a magyar követségeken, konzulátusokon, más intézményeken jelképezi a Magyar Népköztársaságot a piros-fehér-zöld zászló. Eleink harcaira és mai valóságunkra gondolva mérhetjük fel, hogy népünk milyen nagyot lépett előre. A fejlett szocialista társadalmat építő, az élen haladó népek sorában van, becsülettel megoldja történelmi feladatait. Ezért övezi tisztelet hazánkat külföldön, a világ minden táján. Van tekintélyünk és becsületünk. Olyan a helyzetünk, hogy a magyar embernek, aki külföldön jár, nem kell elhallgatnia, hogy a Duna—Tisza tájáról jött, hogy a Magyar Népköztársaság állampolgára, ahol sok, nagyon nehéz feladatot erős akarattal, életrevalóan megoldottak. Népünkben él a bizalom és akarat, hogy terveinket a jövőben is végrehajtjuk. Így hát minden alapunk megvan arra, hogy őrizzük és gyarapítsuk a szocializmust építő magyar nemzet becsületét.

Összeállította: *Ágoston László*

Pozsgay Imre:

A honismereti mozgalom feladatai a nemzeti tudat elmélyítésében

Tisztelettel köszöntöm a konferencia minden résztvevőjét. Köszönöm a baráti fogadtatást, és az alkalmat arra, hogy ismét találkozhatom a honismereti mozgalom aktivistáival, vezetőivel, irányítóival. Miként erről tájékoztattak, egy eredményes, jó konferencia keretében kellene mozgalmunk néhány összefüggéséről nekem is beszélnem. Mindenekelőtt arra kérek felhatalmazást a konferencia résztvevőitől, hogy ne csupán a honismereti mozgalom dolgairól szólhassak, hanem felhasználhassam az alkalmat az egész népfrontmozgalom, és hazánk politikai életének néhány gondjáról, összefüggéséről szólni. Azt hiszem, közösen megtaláljuk majd ezek között a politikai problémák között azt a kapcsolatot, amely a honismereti mozgalomhoz vezet el bennünket, és annak továbbfejlődéséről ad útmutatást az Önök közös részvételével, együttműködésével. Mindenekelőtt azonban mégis azt szeretném hangsúlyozni, amit gondolom itt, a 25. évforduló jegyében már többen elmondtak. Nagy örömünkre szolgál ebben az országban valamennyiünknek, akinek fontos ez a haza, és hazához való viszonyunk tisztázása, hogy részesei lehetünk ennek a mozgalomnak, amely viszontagságos, de mégis eredményes, közmegbecsülést kivívó negyedszázadon át megteremtette az előfeltételeit annak, hogy közfigyelmet keltsen a jövő negyedszázadban, sőt hosszabb időre is. A lényeg mégiscsak az, hogy egy olyan mozgalom részesei lehetünk a honismereti mozgalom kereteiben, amely nem kuriózumként, különleges elszántságú, kedvtelésre vállalkozó emberek zárt egyesületeként, hanem az ország nyilvánossága előtt, sokak támogatását, és még többek megértését élvezve fejtheti ki tevékenységét. Így aztán talán nem vetem el a sulykot, ha azt mondom, hogy a honismerettel foglalkozók köre olyan mozgalom részese, amelyik életképesnek bizonyult, és ez az életképesség a benne részt vevők tudásán, hazaszeretetén és elkötelezettségén múlott.

A továbbiakban őszintén örülvén ezeknek az eredményeknek, hadd szóljak a mozgalom egy sajátos aspektusáról. S ez már a politikai munkás megközelítési módja. Annak a politikai munkásnak a megközelítési módja, aki itt most, az utóbbi hetekben, hónapokban néhány fontos politikai esemény részese, itt-ott szervezője, felelőse is lehetett. Azt hiszem, hogy az egész politika, és a politikai intézményrendszer számára ugyanaz az alapkérdés, ami a honismereti mozgalom számára is. Itt, most, 1985-ben messzebbre előretekintve, hogyan határozhatjuk meg a magyar állampolgárt, és helyét ebben a társadalomban, és ennek az új meghatározással működő, és működni képes állampolgárnak az identitásába, vállalkozó kedvébe, és természetébe, személyiségébe beletartozik-e szocialista hazánkhoz és a szocialista rendszerhez való kapcsolat, vagy ez valahol rajta kívül történik? Én azt hiszem, az első és talán legfontosabb tanulsága az utóbbi negyedszázad fejlődésének, hogy ebben az országban nyíltan vállalhatja magyarságát az, aki magyarként akarja állampolgári létét kiteljesíteni, de nyíltan vállalhatja nemzetiségi hovatartozását is az, aki magyar állampolgárként, nemzeti identitását egy más néppel is kapcsolatban, és származásának, etnikai tudatának összefüggéseit tisztázva akarja ebben a hazában megélni.

Ha tehát itt most az új állampolgárt keressük, aki a szocialista demokrácia intézményeiben élni tud jogaival, teljesíteni tudja kötelességét, és felelős személyiségként akar részese lenni az ország építésének, akkor ebben elkerülhetetlenül, nélkülözhetetlenül tisztáznia kell az országhoz való viszonyán túl a nemzetéhez való viszonyát is. Ezért mondtam, hogy a honismereti mozgalom nem elszánt népművelők, pedagógusok, levéltárosok és szellemi munkások különleges kedvtelési színtere és alkalma, hanem egy olyan mozgalom, amely ennek az állampolgárnak a létrehozásán, kiformálásán fáradozik, vagyis az ország fejlődésének fő áramába tartozik. Nem a perifériák és a marginális élmények világa, a kirekesztődés és a kivonulás magatartása a honismereti mozgalomban való részvétel, hanem a fő útvonalon való mozgás lehetősége. Ez az egyik dolog, amit mozgalmunkkal, egész helyzetünkkel kapcsolatban — remélem, az eddig elhangzottakkal is egyetértésben — szerettem volna megemlíteni.

Milyen ma itt Magyarországon annak az állampolgárnak a kondíciója, akinek, amelynek személyiségét szeretnénk nem gyámkodással, paternatilisztikus felsőbbséggel és alattvalói megközelítési móddal meghatározni, hanem ahogy mondtam: működőképes állampolgárként definiálni. Nos, milyen a személyisége ennek a mostani állampolgárnak? Lehet lelkendezni, különösen most a választási tapasztalatok ilyen-olyan élményei után. Lehet méltányolni a nép politikai érettségét, elkötelezettségét, és a közmegegyezésben való részvétel jelentőségét. Ez mind igaz. Mégis, éppen mert ezt mondták el a legtöbbször és a legtöbb helyen, én a gondokról szeretnék elsősorban szólni s ezek között a gondok között első helyen megemlíteni, hogy baj van az országban az állampolgárok körében a felelősségtudattal. És mielőtt még bárki megvádolhatna azzal, hogy én a felelősségtudat hiányáért a népet marasztalom el, szeretném elmondani: a felelősségtudat hiánya és a felelősség érvényesítésének nehézségei nem a népből, hanem rendszerünk működési zavaraiból adódnak. Éppen ezért első helyen és legfőképp nem pedagógiai feladatok és népművelési feladatok állnak a társadalom előtt, hanem a politikai intézmények és az állampolgár helyét meghatározó intézmények olyan módon való fejlesztése, amelyben ez a felelősségtudat kifejlődik és érvényesülni tud.

Örülök, hogy ezzel egyetértenek és ebben a gondolatban támogatnak, mert ez, azt hiszem, alkalmat ad arra is, hogy a nevelési fogyatékosságokról, a művelődési hátrányainkról is szóljak, de még mindig az intézményeinknél maradva. Friss élmények hatása alatt hadd mondjak el egyet-mást a felelősség csökkent értékűségéről. A demokrácia fejlesztésének és a közvetlen termelő meg a tulajdon közelebb hozásának jegyében elkezdődött egy új vállalati intézményi vezetési, irányítási forma alkalmazása a termelőüzemekben, az állami vállalatokban, nem utolsósorban a termelőszövetkezetek jó tapasztalatait is hasznosítván. Azt látjuk, hogy az első — többségében eredményes választás — során itt-ott a meggondolatlanság és a felelőtlen követelőzés is beköltözik ezeknek az intézményeknek a működésébe. Hallottam olyan vállalati vezetőségválasztás előkészületeiről, ahol a kollektíva tagjai arról beszélnek, hogy náluk az lesz igazgató, aki legalább 15% béremelést ígér. A példát tanulságért idéztem, mert ebből — számomra legalábbis — nagyon fontos tanulság következik. Első meghökkentő tapasztalatként azt vonhatnánk le, hogy érdemes-e ilyen intézményeket kezdeményezni, amikor a kollektíva éretlenül és meggondolatlanul a vállalat valódi helyzetének tisztázása nélkül „követelni nem rest, de teljesíteni rest" alapon nyúl hozzá az adódó alkalmakhoz, lehetőségekhez? És ilyenkor az első kézenfekvő válasz az szokott lenni, hogy akkor vonjuk vissza ezeket az intézményeket, s vonjuk meg az emberektől ezeket az intézményeket, hiszen infantilis módon, gyermekded viselkedéssel reagálnak a demokrácia nyújtotta lehetőségekre. Rosszul vizsgáznak demokráciából, mert hiszen felelőtlenül a máról holnapra élés jegyében gondolkodnak. Én meg azt mondom erre a tapasztalatra: azt mutatja, éppen ideje volt már tenni valamit, mert idáig süllyedt a társadalmi magatartás. Attól van, hogy az emberek a szocialista építés bizonyos korszakában, megint csak jól ismert okokból, a felhalmozás parancsait, követelményeit teljesítve, nem lehettek valódi résztvevői a döntéseknek. Nem szokták meg, hogy véleményüknek, döntéseiknek következményei vannak.

Az ajánlásom pedig, hogy bárki ilyen jelenséggel találkozik, és valami hasonló jelenséget tapasztal, akkor is arra a következtetésre jusson, hogy akár súlyos árat fizetve is, következetesen folytatni kell a demokrácia fejlesztését. Kívánom, hogy eljussunk egy olyan felelős állampolgár megalkotásához — önmagunkat alkotjuk meg, én ezt így értem —, aki lehetőségei, körülményei tudatában reagál a valóság tényeire, és dönt saját helyzetéről nemcsak személyes életkörülményeit, hanem a nagyobb közösség ügyeit illetően is.

Következő, amiről itt most ugyanennek az állampolgárnak a pozíciójából kiindulva szólni szeretnék, hogy a már említett politikai intézmények miként alakíthatók, fejleszthetők úgy, hogy az állampolgár valódi tényezőnek érezhesse magát, vagyis a demokrácia mint kormányzati eszköz, és mint önálló emberi érték is működőképes legyen. Először a visszájáról kezdem. Szemünkben a demokrácia nem csupán kormányzati technikák keresését jelenti, hanem emberi értéket, mint egyedüli intézményi formát arra, hogy a személyiséget, amelyet éppen az új társadalom akar a legmagasabbra emelni, megfelelően tiszteletben tarthassuk. És akkor, amikor a demokráciával szembeni ellenvetéseket hallom, a következőt szoktam egészen zsaroló módon megkérdezni: barátom! mit szólnál ahhoz, ha téged semmibe vennének? Ha ez neked rosszul esne, akkor már a gondolat lépcsőin még csak egy fokra kell felhágnod. Elgondolni, hogy akkor ez mit je-

lenthet embertársadnak, szomszédodnak, barátodnak. S ha erre a felismerésre eljutunk, akkor a demokráciát mint létformát, mint olyan humanisztikus értéket fogom fel, amely nélkül nem lehetséges az, hogy emberszámba vegyem a másik embert. Csak a demokrácia emelheti ki az állampolgárt abból a pozícióból, ahol csupán igazgatás tárgya. Az igazgatás tárgyából az igazgatás és a társadalomirányítás alanyaivá akarnak válni az emberek, és ha itt a választások körül voltak viszályok, konfliktusok, politikai megnyilatkozások is — hála isten hogy voltak, már idáig is eljutottunk —, akkor ebből az állampolgár számára a legnagyobb élmény az lehetett, hogy nincsenek a hatalomnak eldugott zugai és különleges folyosói, ahol neki nincs joga közlekedni. Nincs titok, áttetsző a rendszer, és ebben az áttetsző és az állampolgár számára is belátható rendszerben természetes közlekedési folyosók vannak mindenki számára. Én ebben látom a legnagyobb jelentőségét annak, ami itt történik — ha a részletekben elmerülnénk, nagyon visszatetsző dolgokkal is találkoznánk —, de az egyetemes társadalmi magatartást és képet illetően ezt mint hasznot mindenképpen a demokráciának elkönyvelhetőnek tartom. Nem akarok leragadni és megragadni itt a demokrácia meg az állampolgár problémájánál, de úgy hiszem, hogy ezen a konferencián, amikor történelmünkhöz és a közösséghez való viszonyunkat tisztázzuk, akkor ezeket a politikai gondolatokat is érdemes volt megemlíteni.

A továbbiakban a nemzet, a honismeret és a kulturálódás néhány összefüggéséről szeretném a véleményemet elmondani.

Legelőször is megismételni azt amit az Országos Közművelődési Konferencián is elmondhattam. Semmiféle olyan történést, gazdasági nehézségeink, bajaink ellenére nem látok az országban, amelyik arra a következtetésre kényszeríthetne bennünket, hogy függesszük fel a közművelődési programot és szemléletileg lépjünk vissza az 1974. előtti korszakokba. Ezt azért merem kijelenteni, mert én a közművelődés programját nem a tárgyi feltételek barkácsolásában látom. A tárgyi feltételek persze nélkülözhetetlenek az eredményes közművelődéshez — véletlenül sem akarnám felmenteni azokat, akiknek itt feladatuk van —, de hangsúlyozni szeretném: a közművelődés nem a tárgyi feltételek mozgatását jelenti, hanem azt a lényeges, alapvető szemléleti változást, amit az állampolgárral kapcsolatban a politikai színtéren az előbb elmondtam. Hogy tudniillik aktív résztvevő, belső indítékból művelődő emberek sokaságára van szükség, ami persze, hogy nem nélkülözheti a pedagógiát, a népművelői magatartást, és a népművelői hivatást, de nem mindegy a népművelő számára sem, hogy kinek tekinti, minek tekinti azt az embert, akinek a művelődését elő akarja mozdítani. És ebből a szempontból én korszakos jelentőségűnek tartom az 1974 óta, majd az 1976-os 5. törvénnyel államilag is megtámogatott közművelődési politikát és programot, amely megelőlegezte a választási törvény politikai szemléletét azzal, hogy erre az aktív állampolgárra figyelt, aki belső késztetésből és saját cselekedetei által juthat el, ha a feltételeit úgy irányítjuk, a művelődő állampolgárhoz.

A másik: ez a közművelődési szemlélet volt az első, amelyik a politika számára is mintául szolgálhatott. Nem azért, mert a politika közművelődési ajánlásokat követ, hanem azért, mert más a mozgástere, és néha csak később léphet mint a művelődési mozgalmak. Ez a közművelődési szemlélet volt az első, amelyik kimondta, hogy a tömegesség és a minőség összekapcsolható. És — bár a tehetségek kiemelkedésének útját a szocializmusban is meg kell tervezni — nem egy elitista szemléletre építi a néphez való viszonyát, amelyben bölcsek, nagy tudást felhalmozó emberek csoportja a tudás morzsáiból részesíti a népet, hanem olyan társadalomnak tekinti az állampolgárok egyetemét, amelyben mindenki eljuthat a személyiségével és a személyi teljesítőképességével azonos tudáshoz. Ez azt jelenti az én felfogásom szerint, hogy az elitizmussal való ilyen szakítás a művelődési, közművelődési programokban megint csak jó előkészítője volt a politikai lépések megtételének. Az elitizmus lényege az én szememben a végtelen, mérhetetlen pesszimizmus a néppel szemben, amely csak arra alkalmas, hogy kiválasztottak és különleges képességűek sajátos körének akaratát és intencióit befogadja. Ez az antropológiai méretű pesszimizmus sajnos a szocialista forradalmaknak is egyik kísérő jelensége, hosszú időn át politikai gyakorlatban is alkalmazott szemléletmódja volt, és nagymértékben akadályozta a demokrácia fejlesztését, mint éppen a marxizmus szempontjából egyébként a leglényegesebb létformát a politika számára.

Ne higgyék, hogy bakugrásokkal és vargabetűkkel akarok a haza és a nemzet problémájához eljutni, de váltig hangoztatom és vallom, hogy annál értékesebb, minőségileg annál többet ér egy otthon, egy haza és egy nemzet, minél inkább így és ilyen módon definiáljuk az állampolgárt és közelítünk az ügyeihez. Kaposvárott a honismereti akadémián szólhattam arról, hogy milyen gyanakvás, miféle előítéletek veszik körül a nemzet problematikáját, és a nemzethez való viszonyunk tisztázását. Itt csak folytatnám az ott elkezdett gondolatot azzal, hogy morálisan is csökkent értékű az az ember, aki az emberiséghez, a nemzetek közösségéhez az útját saját nemzete megkerülésével akarja elérni. Értem ezt itt, ebben a házában nemcsak a magyarságra, hanem a velünk élő németekre, délszlovákokra, szlovákokra, románokra és mindenkire, aki ezzel a társadalommal és ezzel a hazával közöset tud vállalni. Éppen ezért úgy vélem, hogy elméleti munkát is kellene vállalnunk közösen ennek az ügynek a tisztázásához. Néha ilyenkor jól jön egy-egy tekintélyt is segítségül hívni még akkor is, ha valamennyien megvetően fordulunk el azoktól a gondolkodóktól, akik saját gondolati zavarukon mások tekintélyével akarnak úrrá lenni. Itt azonban én talán nem ebből a zavarból adódóan, inkább azért,

mert nálamnál különbül mások elvégezték ezt a munkát, hadd idézzem itt Marxot, akiről csak a Kommunista Kiáltvány nemzet-gondolatát, fogalmát jegyezték meg, és elfelejtették felidézni azt a gondolatát, amelyet a párizsi kommün után, a Polgárháború Franciaországban című művében mondott, kiemelve annak jelentőségét a szociális és politikai vállalkozások körében, hogy a párizsi kommün volt az első forradalmi kezdeményezés a történelemben, amikor a munkásosztály nemzetté emelte önmagát. Vagyis: az a Marx, aki nagyon jó történelmi érzékkel, már a Kommunista Kiáltvány megfogalmazásakor, majd később is sokszor, meglátta a nemzet és nemzetköziség problémájának összes ellentmondását, ebben az ügyben a forradalom győzelme után az első lépések között tartotta számon a nemzetté válás követelményét.

Most már eltekintve ettől az üzenettől, a mi felszabadulás utáni történelmünkben nem az-e a nép egyik legnagyobb élménye, hogy a nemzet alá szorított többség nemzetté emelkedhetett? És hogy mennyi fájdalmat okoztunk ezen az úton egymásnak, itt Kelet- és Közép-Kelet-Európában, magyarok, németek, szerbek, horvátok, szlovének, szlovákok, románok és akik csak itt előfordulhatnak, vagy előfordulnak. Ez éppen arra int bennünket, hogy nem az elzárkózás útját kell választani, és nem az a nemzetté válás útja, amely kirekesztés mások életéből és mások történetéből, hanem a megértés mások helyzete és problémái iránt.

Következő kérdés, hogy mit kezdjünk magyarságunkkal? Fehérvárott, a honismereti mozgalom egyik virágzó ágának, az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők Találkozójának bevezetőjében már felvethettem ezt a problémát, hogy éppen a tétovaságok, bizonytalan XX. századi sorsunk, és meghasonlottságunk miatt, no és azok miatt a politikai melléfogások miatt, amelyekkel itt, a felszabadult ország politikai berendezkedése kezdődött, hosszú időn keresztül tudtuk, mit jelent megszabadulni a kizsákmányolástól, tudtuk, mit jelent uralkodó osztállyá, hatalmi helyzetek megteremtőivé és megalkotóivá válni, de nem tudtuk, mit kezdjünk a magyarságunkkal. Ez valami zavarba ejtő, zárójelbe teendő eleme volt egész közgondolkodásunknak, de személyiségünknek is. Lefegyverző és önfeladási reflexekkel válaszoltunk erre a problémára. Jószerint zárójelbe tettük és mivel a probléma tisztázására, úgymond politikai kényessége miatt nem fordítottunk elég gondot, a nemzeti közérzület és az ahhoz kapcsolódó különböző magatartásokat mi magunk engedtük át a kocsmák meg a sportcsarnokok csőcselékmentalitásának, és további szégyenben maradtunk amiatt ezekben a dolgokban. A szorongás alapvető oka természetesen és lényeges módon éppen az, hogy nem bántunk-e meg másokat, és nem rekesztünk-e ki másokat, és van-e másokkal szemben felelősségünk? Igenis, van történelmi felelősségünk. Egy nemzet a maga útján a vereségeit és a nemzeti szégyeneit ugyanúgy be kell hogy építse a tudatba, mint sikereit, eredményeit, de emiatt nem az önfeladás és a lealacsonyodás útját kell járni, hanem mindezt racionálisan tisztázni kell úgy, hogy a szomszédok, és a környezetemben levő népek történetével is szembenézzek. Ha valamilyen gesztust igazán tehetek azért — bármilyen feszültségek is szabdalják keresztül-kasul ezt az annyiszor elátkozott Közép-Kelet-Európát —, én a magyar értéket látom elsősorban más nemzetek teljesítményében, és mindent megteszek azért, hogy ezeket az értékeket elsajátítsam. Mert valahogy úgy készülök az utánam jövő nemzedékek életére is, hogy még ezer évig itt együtt kell élnünk. Nem haragban, perben, hanem, ha lehet, együttműködésben, a másik értékeinek a tiszteletben tartásával kell élnünk, és ezért a nemzeti érzéssel összefüggő élményeket, tapasztalatokat ne kössük össze konjunkturális politikai helyzetekkel. Ne kössük azzal össze, hogy itt vagy amott esetleg egy megalapozatlan, éretlen nemzeti ambíció embereket sodor ember alatti létbe és megalázott helyzetbe. Gondoljunk arra, hogy ezekkel a népekkel rendeznivalónk van, együttműködési lehetőségek vannak, mert értékeket látunk bennük.

Ami a saját helyzetünket és magyarságunkat illeti, azt pedig öntudattal, minden viszontagság, meghasonlottság mellett csak úgy tudjuk megélni, hogy magunkban is felfedezzük ezeket az értékeket. És ezektől az értékektől elindulva azokra a konzekvenciákra jutunk, hogy nélkülünk szegényebb lenne Európa és az emberiség. Vagyis, ha mi letűnnénk a történelem színteréről, annak az emberiség lenne a vesztese. Nem az elkülönülés tehát a lényeg. Éppen ezt kell megértetnünk, és ezt kell magunkban is tisztázni, hogy magyarnak lenni — akár más országban is — az nem a világ elszegényítését, hanem ellenkezőleg: az emberiséghez vezető egyik utat jelenti.

A továbbiakban néhány profán kérdésről hadd szóljak még ezen a találkozón. Milyen következtetéseket vonhatunk le a mögöttünk hagyott ünnepségsorozatokból, ünnepekből, és azokból a vállalkozásokból, amelyekből a honismereti mozgalom is oly szépen, eredményesen kivette a részét? Emlegették ezt itt két napon keresztül bizonyára, tehát én erről sem akarok lajstromot csinálni; mindenki tudja, mi mindent végeztünk és mennyire fontos volt a közgondolkodás formálása szempontjából. Amiért mégis megemlítem, az az, hogy — bár időnként unjuk és a könyökünkön jön ki egy-egy ünnep vagy ünnepkör rituáléja és lelketlen formalizmusa — a 40. évforduló megünneplésének jelentőségét a történelmi események felemlegetésén túlmenően éppen abban látom, hogy itt és most — eltekintve egy-két rossz megközelítési módtól — ezen az évfordulón nem a zászlólengetés és a hozsannázás volt az alapvető cél. Az ország sincs abban a helyzetben, hogy elfeledkezzünk nyavalyáinkról, és hozsannázással beszéljünk rég megtörtént dolgokról. A cél az volt, hogy a negyedik évtized lejártával, a 40. évforduló megünneplésével az utóbbi négy évtizedben megtett utat integráljuk a nép gondolkodásába, a nem-

zet tudatába. Rá kellett jönnünk, hogy ez csak úgy és csak akkor mehet végbe, ha megtaláljuk a legfontosabb értékeket ebben a 40. esztendőben, amelyeket felmutathatunk. Minden nem vállalható — ezt akartam mondani. Vagyis: vallhatjuk, hisszük, hogy a 40 esztendős kontinuitásnak nagy jelentősége volt történelmünkben, és minden érték, meg minden gyalázat hozzátartozik, de vállalni csak az értéket szabad, és csak azt érdemes. Ezen semmiféle nosztalgia nem változtathat! És ha erre gondolok, azt kell mondanom, hogy a Hazafias Népfront, és benne a honismereti mozgalom, amely a maga eszközeivel és lelkes résztvevőivel nagyon is sokat tett ebben a tekintetben, politikailag a jövő megtervezése szempontjából is helytállt és jó teljesítményt nyújtott. Ez ünneppel kapcsolatban teljesítményről beszélni majdnem abszurditásnak tűnik, de én teljesítménynek tartom azt, hogy a történelmi közgondolkodás jó irányba fejlődött a 40. évforduló megünneplése során.

Végül arról a kérdésről szólok, hogy milyen ma Magyarország kondíciója. Birtokában vagyunk-e a stabilitásnak, fejlődési lehetőségeknek vagy veszedelmek leselkednek ránk? Úgy hiszem, hogy a honismereti mozgalom szempontjából sem közömbös az, hogy a közeli jövőben az ország társadalma vereségekre számíthat-e, vagy eredményeket felmutatva, előrehaladásra. Hiszen Magyarország saját polgárai tudatában is, a világ közvéleményében is nagyot emelkedett. De ott van minden gondolatunkban a szorongás, hogy nem a nagyidai cigányok módján fogunk-e a jólét szintjén viselkedni és aztán egyszer csak elveszteni mindent, amiért eddig kitartottunk, meg még a hátunkat is tartottuk? Megvan az esélye annak, hogy boldoguljunk tovább, és se önmagunk, se a világ előtt ne szégyenteljes vereséggel múljon el az, amit magyar kísérletnek is szoktak nevezni az utóbbi másfél-két évtizedben. Ennek nagy jelentősége volt a nemzeti öntudat megerősítésében, nemzeti büszkedésünk kiteljesítésében és nem lenne jó, ha a színtérről kullogva, megszégyenülten kellene majd egy-két év múlva levonulni. Miért megint csak ilyen drámaian és kiélezetten teszem fel a kérdést? Azért, mert gazdasági teljesítőképességünk körül, mint a nemzeti teljesítmény egyik legfontosabb kifejeződése körül, bajok vannak. Fontos kezdeményezések színtere volt ez az ország reformokkal, új gazdasági irányítással, a gazdasági intézmények, új demokratikus intézmények megteremtésével, de a hozadéka a nyereségben, a gazdasági teljesítményben nem olyan, mint ami biztatásra és bizakodásra adna alkalmat a jövőre nézve, hogy ez tartós lehet. Tehát most kell „összeszednünk" magunkat: az 1985-ös terv adatai és tényei azt mutatják, hogy nagyon éles és kemény szirtek között evezünk a gazdaság hajóját kormányozva, és törékeny egyensúlyra épül a jelenlegi egyensúlyunk. Ilyenkor van igazán nagy jelentősége — és nem manipulatív jelentősége — annak, hogy a társadalomban felébresszük a felelősségtudatot, meg a józan, szocialista tartalmakat hordozó nemzeti érzést. Nem azért, mert ezzel kiválthatjuk gazdasági bajainkat, hanem mert ebben hajtóerőt találhatunk ahhoz, hogy a gazdaság is megoldhassa jövendő feladatait.

A honismereti mozgalom a távolabbi meg a közelebbi magyar történelembe ereszti gyökereit, vagy inkább így mondanám: ott keresi forrásait, tudását, a történelmi tapasztalatot, de azért, hogy az a demokratikus állampolgár, aki akár a bajok idején is akar és képes a nemzet integritásán őrködni, és fejleszteni tudja az ország társadalmát, gazdaságát, létrejöjjön — nos ebben az ügyben veszünk részt. Azt hiszem, ez a dolgunk, és ez az a közvetlenség, amilyen módon végig kell gondolni a honismereti mozgalom egész ügyét.

Kanyar József:

A IV. honismereti konferencia és a XIII. honismereti akadémia eredményei

Tisztelt Akadémia! Kedves Barátaim!

Tisztemnél fogva az a kötelezettség hárul rám, hogy elvégezzem a XIII. honismereti akadémia munkájának az összegzését és zárszót mondjak e szép ünnepi tanácskozás után. Amolyan értékelő, áttekintő szintézist kell adnom munkánk elvi és gyakorlati hasznáról, annak összefüggésében: miképp inspirálta a soproni konferencia és akadémia nemzetünk közösségépítő tennivalóit, amelyek népünk szolgálatában várnak ránk.

Zárómérlegünk első mondatai azonban, úgy érzem, hogy a negyedszázados ünnepi emlékezést kell hogy idézzék, még ha személy szerint félévszázados is az a múlt, amikor 1934-től a szárszói ifjúsági táborba: a honismereti mozgalom soha el nem téphető, s örökre fogva tartó áramkörébe diákfővel beléphettem. Mit izmosodott azóta ez a mozgalom? Hisz a gyökéreresztés és a törzsnevelés után ma már látszik rajta a lombosodásnak s a gyümölcsérésnek a ténye is. Ma már az ország nyilvánossága előtt fejtheti ki tevékenységét: *az ország fejlődésének a fő áramába tartozik a honismereti mozgalom.* Éppen a főútvonal társadalmi KRESZ-tábláját rajzolhatta fel a soproni IV. konferencia, és a XIII. honismereti akadémia.

Jelentős mérföldkőhöz érkezett a honismereti mozgalom Sopronban: negyedszázad már tekintélyes múlt napjainkban is, ha meg éppen első honismertető tudósaink munkásságára gondolunk, akkor *két századnál is gazdagabb múltra* tekinthet vissza. Mit tett a mozgalom az elmúlt negyedszázad alatt, különösképp az utolsó esztendőkben? Ez a mozgalom adta a leggazdagabb muníciót a szülőföld máig eleven élményvilágához. Ez a mozgalom szólt, ha nemzeti tudatunkat és önismeretünket sajnálatos pusztulás érte. Ez a mozgalom építette ki és építi folyamatosan *nemzeti tudatunk környezetvédelmét.* Ez a mozgalom szólt és követelt felelősségteljesebb szemléletmódot szellemi műemlékvédelmünk ügyében. Ez a mozgalom fűtötte a szellemi honvédelem kulturális kincseinek a gyűjtését és közkinccsé tételét a magyar tájakon; ez a mozgalom mutatott rá — immár negyedszázada — arra a nemzeti méretű, de a nagy nemzetek életére is jellemző felismerésre, hogy *aki becsukja a szemét a múlt előtt, az vak marad a jelen és a jövendő számára.* De arra is, hogy *szocialista hazafiságunk ereje attól függ, milyen mélyen gyökerezik az a nemzeti múltunkban.* Ez a mozgalom szólt, amikor több évszázados helységnevek, földrajzi nevek, határrészek és dűlőnevek tűntek el a gigantomán városi és üzemi törekvések mohósága következtében arra is utalóan, hogy még a *kisközségekben is településmegtartó ereje van a honismereti mozgalomnak.* Ez a mozgalom javasolta meggondolásra az elmúlt népfrontkongresszuson, hogy alkotmánymódosítással a nemzeti címerünk és zászlónk mellé tegyük *nemzeti himnuszunkat* is alaptörvényünk alkotó elemévé. S ha van is még tartozásunk e tekintetben — a javaslat ugyanis a kongresszusi határozat ellenére sem valósult még meg —, közéleti gyakorlatunk már jelentősen elmozdult ebben az irányban. Ez a mozgalom szólt nemzetünk nyelvének a romlása ellen is az Olvasó Népért mozgalommal karöltve, de országunk népességének a fogyása ellen is. Ez a mozgalom szólt zenei anyanyelvünk érdekében és remélhetőleg odafigyel a *Magyar Kodály Társaság* SOS-kiáltására is, amely az iskolai zeneoktatásunk egyre gyengülő pozícióit tette szóvá. Ez a mozgalom szólt a *jogot védő patriotizmus* érdekében és a jogot sértő nacionalizmus ellen a határainkon túl élő magyarság érdekében. Ez a mozgalom emelt szót a *hazafiság devalválódása* ellen is, tudva azt, hogy e nemzet erre a hazafiságra még 1848—49-ben, de még 1918-ban és 1919-ben is tudott építkezni, utána kezdődött a nemzeti tudat rohamléptékű hanyatlása. Ez a mozgalom is harcolt, amikor nemzeti tudatunk visszaszorulása idején a históriát még az érettségi tárgyak sorából is törölték. Ez a mozgalom követelte ifjúságunk történelemtanításának jobbá tételét, jó szövegű, értelmet és érzelmet egyszerre magával ragadó tankönyveket kérve, jól felkészült, a történelmet, de a magyar irodalmat is szépen és okosan, szívvel és értelemmel tanító tanárokat igényelve, hiszen a magyar történelemtanításnak mindig kiegészítője és segítője volt a *történeti magyar irodalom,* amelynek a hiánya révén még *beszédkultúránk* is szegényebb lett. Ez a mozgalom hirdette azt is, hogy a nemzeti tudat és a honismeret nemcsak az *öregebb korosztályok,* nemcsak a nyugdíjasok mozgalma, nemcsak a történelem és magyar szakos tanárok ügye, hanem minden pedagógusé, egész ifjúságunké, egész nemzetünké. Ez a mozgalom hirdette azt is, hogy a hazaszeretetnek és a *cselekvő szülőföldszeretetnek, mint szellemi tőkeberuházásnak a lehetőségei határtalanok és a honismereti energiatelepek kimeríthetetlenek.* De ez a mozgalom indítványozta azt is, hogy készüljenek közgyűjteményeinkben községi *adattárak, falukrónikák és fényképdokumentációk* is a magyar valóság hű feltárása érdekében. Legyen ez a mozgalom a közgyűjteményi intézmények *kisegítő-bedolgozó* mozgalma is egyben. Ez a mozgalom inspirálta, felügyelte és irányította a magyar helytörténetírás, az üzemi történetírás tennivalóit, s szakmai felügyeletét is, mint ahogy ez a mozgalom inspirálja és tartja kézben *a magyar népfrontmozgalom történeti* feltárását is, keresve a szárszói konferenciákon is a népfrontmozgalom forrásvidékét.

Ezért fontos, hogy a honismereti mozgalom építkezzék a magyar közgyűjtemények hálózatára, legyen e hálózatnak óriási beszolgáló, bedolgozó segélycsapata, a községi adattárak, a dokumentumtárak, a községi fényképtárak, községi törzskönyvek készítésével és összeállításával. Ez a mozgalom kell hogy kiterjesztődjék hazánk minden társadalmi rétegére.

A most lezajlott honismereti találkozón emlegettük, hogy a hazai sajtó és telekommunikációs eszközeink sorában a honismeret központi folyóirata, valamint a sokszínű megyei honismereti híradók részére érdemes lenne *sajtófigyelő szolgálatot* kiépíteni, ezzel táplálhatnánk a hatalmas példányszámú megyei napilapokat is, amelyek e sokszínű mozgalomnak változatos tevékenységéről rendszerint mit sem tudnak. Mindenekelőtt arra törekedvén, hogy megyénként megteremthessük a megyei honismereti híradó megjelentetésének lehetőségét. Emellett közgyűjteményeinknek — megközelítőleg naprakészen — kellene a helytörténeti publikációk és honismereti kéziratok szakmai nyilvántartását elvégezniök. De az országos folyóira-

tokból is hasznos volna megyénként elkezdeni a honismereti, a helyismereti cikkbibliográfiák munkálatait.

Okos gondolat volt annak a hangoztatása, hogy a műemlékvédelem terén növelnünk és ápolnunk kell *nemzeti emlékhelyeink számát*. S a megyék műemléki albizottságai mellett — mint az már néhány megyében megtörtént — ki kell építenünk a *műemléki dokumentációs bázisokat* és általuk a városszépítő egyletek, a várbarátkörök munkásságát is támogathatjuk.

Kívánatos, hogy hazánkat a *történelmi közművelődés* hatalmas áramának a folyamatába bekapcsoljuk. Nemzeti tudatunk környezetvédelmében mindent el kell követnünk, főképpen a jövendő nemzedék tekintetében, a történelmi tudatnak, a nemzeti önismeretnek, a haza szeretetének a növeléséért. Nem lehet eléggé intenzívvé tenni a *levéltárak és az iskolák, a könyvtárak és az iskolák, a múzeumok és az iskolák kapcsolatát*. Ha e tevékenységi formák a nagy nemzetek iskolai törekvései között jelentős szerepet kapnak — mint többek között Angliában vagy Indiában is —, akkor nyilván nekünk is nagyon fontos lehet ez a kérdés. De említhetjük — az *iskolai és a diákönkormányzatokat* erősítendő — a hajdanában kitűnő szolgálatokat végző, az iskolák sajátos arculata szerinti önképzőköröket is. Keressük a kapcsolatot a diákkörök és a honismereti mozgalom között. S keressük meg az egykori honismereti diákokat és vegyük nyilvántartásba az értékes diákköri tanulmányokat, esetlegesen témaajánlásokat is téve e diákköri mozgalmak számára.

Talán arról is szót kell váltanunk, hogy milyen nagy jelentősége van a *szülőföld kutatásának hazánkban*. A nemzet hétköznapjainak a szolgálatában a történészek mindig *diagnózist* szoktak megállapítani. A honismereti mozgalomnak az a nagy előnye, hogy a mozgalom résztvevői *terápiát* végezhetnek. Figyelembe kell vennünk a szülőföld történetének a szeretetét, kutatását és a szülőföld történetének megírását. Nem tudnám megmondani, ki volt az az okos ember, aki azt mondta, hogy aki nagy tisztességgel és szakértelemmel megírja a szülőföldje történetét, nagyobb szolgálatot tesz a történelemnek, mint az, aki világtörténelmet ír.

A honismereti mozgalom sok tekintetben a *vidéki Magyarország* mozgalma is egyben. A vidéki Magyarország kérdése is sokszor elhangzott itt. A reformkorban a vidéki Magyarország nem különült el olyan élesen a fővárostól, mint napjainkban. Pedig a mi korszakunk történeti analóg korszaka a magyar reformkor lehetne! De az, ami akkor történt a magyar művelődésben, a vidék porában, a vidék tanítóházaiban, lelkészlakaiban és a vidéki kúriákban: az nem volt provincializmus. És amit ma csinál a mozgalmunk, az sem mondható annak! Ezért fontos nekünk ma is, hogy *regionális kutatóműhelyek* alakuljanak ki a vidéken, de ne csak a történeti, hanem a honismereti kutatások számára is, és e tudományos műhelyek és közművelődési egyesületek keretében — demokratikus mellérendeléssel — együtt dolgozzanak a hatalom képviselőivel a szakemberek.

Még egy dologról kell szólnunk mozgalmunk kapcsán: *ifjúságunk nevelésével* összefüggésben. Erről is nagyon sok szó hangzott el akadémiánkon. Talán a hazát és szülőföldet szerető magatartással, annak növelésével meg lehetne szabadítani ifjúságunkat a sokszor ösztönös, anarchisztikus, agresszíven deviáns kisebbségi rétegtől. Pozitív arcképeket kell eléjük állítanunk, jeles és aktív, megkérdőjelezhetetlen nagyjainkról és személyiségeinkről. Legyen tartása ennek az ifjúságnak! Mert aki büszke a munkájára, az büszke a magyarságára is. Aki hitvány emberként dolgozik, az a nemzetét is lejáratja. Jól mondta a KISZ KB képviselője: szép feladat a fiatalság beavatása a magyar történelembe, a honismereti mozgalom keretében. Így tehetnénk a magyar ifjúság közömböseinek a legjobb antibiotikumává a honismereti mozgalmat. Támogatjuk az *úttörők* szép kezdeményezését, az 1986-ra tervezett ópusztaszeri honismereti vándortábort, a népfront morális és anyagi erejével. Ez a munkaterület az, amely már nemcsak az utókornak dolgozik a honismereti mozgalomban, hanem a mának is.

Az elnöki megnyitóban utaltam már a Kodály Társaság kiáltványára, a tennivalókra is. Ez is honismereti munka. Itt hallottuk Timaffy László barátunktól, hogy honismereti munka az is, ha külföldön Bartókot és Kodályt énekelünk. És idehaza? Idehaza is az!

Az iskolákban két tennivaló is sürgős feladat számunkra. Először is az oktatási kormányzatot kellene odaállítani teljes mértékben az iskolai honismereti munkák mögé, morálisan és anyagiakban is megbecsülve a honismereti szakkörvezetők munkáját. De egyben fel kell vértezni a pedagógusokat is, hogy az egyetemi tanulmányok után ne jussanak hátrányosabb helyzetbe a vidékre kerülő történelemtanárok a helytörténet oktatásában.

Nagyon sokat kellene kormányzatunknak tennie annak érdekében is, hogy az ország összes tanítóképző főiskolájában folyjék rendszeres történelemoktatás és honismereti nevelés, és hogy a végzős növendékek *betétlapként* kapjanak honismereti szakkörvezetői igazolványt oklevelükhöz, miután a tárgyakat a harmadik év folyamán speciálkollégiumként már hallgatták. Ugyancsak figyelemmel kísérendő a Győr-Sopron megyei kezdeményezés, amely bevezette a honismeret *kísérleti tanterv* szerinti továbbképzési formát.

Nyomatékkal kellene *új tanácsaink* figyelmét is felhívni a honismereti mozgalom támogatására, figyelemmel kísérvén területükön a szépítészeti egyletek, a várbarátkörök munkáját, a nemzeti emlékhelyek ápolását és védelmét, a helyi történeti kutatómunkák műhelyeinek támogatását, a közművelődési egyletek és más kulturális egyesületek tevékenységét, ide illesztve a történelmietlen és erőszakolt helyi névváltoztatások korrekcióit is, mint ahogy népfrontunk-

nak oda kell figyelni a Győr-Sopron megyei kezdeményezésre, hogy Magyarfalva visszakaphassa honfoglalás kori Horka nevét.

Ismét hangsúllyal került elő akadémiánkon a megyei földrajzi névtárfüzetek hibáinak és hiányainak mielőbbi helyreigazítása. Ennek a kiadványnak kötelező erejét kívánatos volna felfüggeszteni, mivel nagyon súlyos ellentmondások találhatók a megjelent megyei földrajzinév-gyűjteményekben. A turista- és a megyei térképekre kerülő névanyagot a honismereti szakköri mozgalom, valamint az illetékes levéltárak szakemberei hivatottak elvégezni. Az említett földrajzinévtár-füzetek nemzetiségi névanyagának az átvizsgálása is kívánatos.

Segíteni kell mozgalmunknak országosan is a török hadak kiűzésének 300. évfordulójával kapcsolatos ünnepségek színvonalának emelését. Talán még azt is javasolhatná mozgalmunk, hogy a felszabadulás 40. évfordulójára emlékezve négy-négy, értékes fát ültessünk minden településen olyan helyekre, ahol tízévenként egy-egy újabb fa ültetésével emlékeznénk erre a történelmi évfordulóra.

Mozgalmunk kell hogy figyeljen a honismereti táborok különböző típusainak a munkájára is. Soraikban említeném a táborok különféle válfajait, de hozzátehetném a *néptőiskolák* gondolatát is, amelyeket erőteljesebb gondozásban kellene részesíteni. A megyék mindenütt szervezzenek honismereti diáktáborokat a középfokú iskolák tanulói számára is! És szorgalmazzuk az építőtábor-jellegű honismereti szervezeteket, amelyeknek fontos feladatuk, hogy ápolják akár a nemzeti emlékhelyeket, akár a történelmi kerteket, a tájházakat stb.

Hasznos lenne, hogy pályázatok útján tanulmányok születhessenek a honismereti mozgalom elvégzett *negyedszázadának történetéről,* fontos kezdeményezéseiről. Nagyon jó dolog lenne az is, ha a honismereti központi folyóiratunk másfél évtizedes anyagából el tudnánk készíteni a *repertóriumot.* De szorgalmaznunk és segítenünk kell az országos fényképezési akció továbbfejlesztését is. A külső felvételek után be kellene hatolnunk az épületekbe is, a családok, az intézmények belső életébe, mert ez is nagyon fontos és megörökítendő.

Az Országos Honismereti Munkabizottság központilag elkészíthetné a *honismereti szakkörök országos kataszterét,* különösen megvizsgálandó bennük a közép- és a középfokú iskolákban folyó honismereti munkák kérdése.

Kedves Barátaim!

Tulajdonképpen hihetetlenül nehéz feladatra kell vállalkoznia egy szerencsétlen elnöknek, hogy az okos gondolatok sziporkázásából miket tud összesűríteni a rendelkezésére álló rövid idő alatt. Megállapíthatjuk, hogy a honismereti mozgalom a soproni rendezvényekkel nagyot lépett előre, nagyon sokarcú, sokféle munkájában éreztük a mozgalom felnőtté és egységessé válását, amelyben a nemzedékek váltó stafétája: az öregek és a fiatalok reményt keltően végzik munkájukat, a nép, a haza szolgálatában, a szülőföld iránti elkötelezettséggel, a földrajzinév-gyűjtéstől a közigazgatás-szociográfiáig. És még azok a szép törekvések is figyelemre méltók a mozgalomban, akár a pályázatok kapcsán, hogy a magyar valóságnak a feltárására törekszenek: még akkor is, ha e feltárás között sebekkel és kínokkal találkozunk. Szerintem az, aki ezekkel a kínokkal és sebekkel szembenéz, az már rálép a honismereti terápia útjára és egyúttal gyógyítójává is válik ezeknek a kérdéseknek.

Kedves Barátaim! Amikor zárom mondanivalóimat, nem mehetek el szó nélkül, hogy ne köszönjem meg vendéglátóink megtisztelő, bennünket szépen és jól ellátó, áldozatos tevékenységét, a felemelően szép és értékes programokat, az élményt nyújtó kirándulásokat, amelyeknek Cenk, Fertőd, Győrság voltak az oszlopai. Mégis úgy gondolom, hogy az is tisztemhez tartozik, hogy mindannyiunk nevében személy szerint is köszönetet mondjak azoknak a derék Győr-Sopron megyei barátainknak, akik ezt az egyhetes konferenciát és akadémiát emlékezetessé tették a számunkra. Legyen szabad e névsorban említenem Vadász Anna nevét, a népfront megyei bizottságának titkárát, Jászberényi Ferencnét, Kissné Heller Ilona nevét, Kelemen Endrénét, a Soproni kuruc-dombi könyvtár vezetőjét, Torma Margit tanárnő nevét, Horváth Győzőét, a Csorna városi művelődési osztály vezetőjét, Deli Leventénét, a soproni népfrontbizottság munkatársát, Venesz Ernőt, Lovas Gyulát, Lovász Gyulánét, Alpárné Szála Erzsébetet, Macher Frigyest, Szabó Józsefet, Keretyén Richardot és Veszprémi Györgyöt. Ez a szép és fényes névsor emlékezetül szolgál mindannyiunk számára. Nagyon köszönjük az elmúlt heti szíves és áldozatos tevékenységüket.

Kedves Barátaim! Nagyanyám és édesanyám jó szagú rozmaringot és szagosmentát szokott zsoltáros- és imádságoskönyvébe tenni. Ezek a virágok hosszú éveken keresztül megőrizték az illatukat. Váljék a honismereti mozgalom soproni emlékkönyve ilyen szép és hasznos emlékké, amelyek alapján még évek múltán is jó érzéssel gondolunk majd vissza az itteni honismereti rendezvényekre.

250 éves a magyar műszaki felsőoktatás

A Kárpát-medence gazdaságában ősidők óta nagy jelentősége volt a bányászatnak. A kitermelt érc feldolgozása, kereskedelmi forgalma már a korai szabályozások tárgya volt. A tapasztalatokon nyugvó bányászat gyarapodó ismereteit a fejlődő természettudományok neves művelője, Georgius Agricola rendszerezte először, összegezve az eddig fellelhető írásos munkákat és összegyűjtve kora ismereteit a bányászati munkákról. Műve, az 1556-ban megjelent De re metallica libri XII. (magyar fordítása hamarosan megjelenik) a könyvnyomtatásnak köszönhetően csakhamar Európa-szerte elterjedt és a magyarországi bányavárosokba is elkerült, mint ahogy azt a selmeci és körmöci könyvtári jegyzékek mutatják. A ma bányászatának rendszerét is lényegében Agricola nyomán tanítjuk és a termelési folyamatokat is így tartjuk számon. A megírt bányászati anyag- és technológiai ismeretek nyomán, a bányahivatalok szerveződésével megkezdődött a hivatali, szakmai (irányítási) teendők oktatása. Az önálló bányarészek nyilvántartása, a felmérése, az ércek utáni tudatos kutatás és a művelési feltételek megteremtése egyre több ismeretet követelt. A nehezedő geológiai viszonyok, a nagyobb mélység mind több ember munkába állítását kívánta, ami a szervezet következetes kiépítésével járt. Mindehhez már nem volt elegendő a pusztán írni-olvasni tudás, a szakmai ismeretek elsajátítására is szükség volt.

A bányahivatalokban, az ércbeváltó és -feldolgozó helyeken, a pénzverdékben korábban ifjakat alkalmaztak, akik megfigyelve az ott látottakat, igyekeztek azokat önállóan is alkalmazni. Az „expektánsok" ilyen képzése a magyarországi bányászat növekvő igényeinek már nem felelt meg. A török kiűzése után, a Kárpát-medence gazdaságának újjászervezése idején egyre több szakképzett bányászra, kohászra és erdészre volt szükség. 1724-ben gyakorlati irányú, expektánsképzés indult Selmecbányán, amit III. Károly 1735-ben Bányatisztképző Iskola rangra emelt.

A 250 évvel ezelőtt alapított selmecbányai Bányatisztképző Iskola, a Kárpát-medence első bányászati tudományokat oktató, szervezett iskolaként működő intézménye, gazdaságtörténeti jelentőségű volt nemcsak az európai, de más világrészek bányászatában is, hiszen növendékei elkerültek a spanyol, a mexikói meg a dél-amerikai bányákba is, öregbítve az iskola hírnevét.

A selmecbányai bányászati képzés története a magyar felsőoktatási intézmények között sokoldalúan feldolgozott. 1763-ban Ásványtan—Kémia és Kohászati Tanszék alakul, ezt követi 1765-ben a második, a Matematika—Mechanikagépészeti Tanszék alapítása. Mária Terézia rendeletére 1770-ben a Bányatisztképző Iskola (Bergschule) akadémiai rangot és szervezetet kap a harmadik, a Bányaműveléstani Tanszék alapításával. 1846-ban Bányászati és Erdészeti Akadémiaként működik (a tanszékek száma hat). Az 1848-as szabadságharc idején a német és cseh hallgatók elhagyják Selmecbányát. Részükre Ausztriában — Leoben — és Csehországban — Pribram — létesül bányászati felsőoktatási intézmény. A Kárpát-medencében ezután három intézményben képzik a bányász, kohász és erdész szakembereket. A kiegyezés után az Akadémia véglegesen magyar fennhatóság alá kerül: Bányászati és Erdészeti Akadémia néven folytatja munkáját. 1868—1873 között fokozatosan bevezetik a magyar nyelvű tanítást. 1870-től — az Akadémia hat szakosztályának megfelelően — bányászati, fémkohászati, vaskohászati, gépészeti, építészeti, általános erdészeti és erdőmérnöki oklevelet adnak ki. Bár a mérnök szó 1834-től ismert volt, a műszaki felsőoktatásban részt vevők csak 1894-től használhatták az okleveles bányamérnök, okleveles kohász- vagy erdőmérnök címet.

1904-ben az intézmény új szervezetet kap és Bányászati és Erdészeti Főiskola néven működik. A gazdaság megnövekedett igényei miatt új főiskola létesítése merül fel. Budapest, Kassa, Temesvár egyaránt szóba kerül, éles vitákat keltve, amelyeknek az első világháború vet véget. 1918—1919-ben Selmecbánya a Csehszlovák Köztársasághoz kerül (ma Banská Štiavnica) a

Főiskola pedig, immár 20 tanszékével együtt, Sopronba költözik. 1922-től Bányamérnöki és Erdőmérnöki Főiskola néven működik. 1934-től a budapesti József Nádor Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Bánya- Kohó- és Erdőmérnöki Kara lesz.

1949-ben Miskolcon megalakul a Nehézipari Műszaki Egyetem (egy időre Rákosi Mátyás nevét vette fel). Elsőként a gépészeti tanszékek nyílnak meg, 1952-ben Sopronból átköltöznek a kohász tanszékek. 1959-ben pedig — hosszas és kiterjedt viták után — a bányász karok végleg Miskolcra települnek. Közben új bányászati egyetem szervezésére is kezdeményezés történik. 1952-ben Tatabánya az egyetem kijelölt helye (még előbb, 1947-ben Pécs kéri ilyen egyetem létesítését). Önálló bányászati egyetem létesítésére azonban nem kerül sor. 1959-ben az addig Sopronban működő Földmérőmérnöki Kart a Budapesti Műszaki Egyetemhez csatolják. A Nehézipari Műszaki Egyetem tovább bővül: 1969-ben létesül a dunaújvárosi Kohó és Fémipari Főiskolai Kar, 1970-ben a kazincbarcikai Vegyipari Automatizálási Főiskolai Karral bővül, majd 1981-ben Jogi Kar kezdi meg működését.

A miskolci Nehézipari Műszaki Egyetem építése 1949 tavaszán kezdődött, amikor Benedek Pál, Zentai Béla és Zoltai Zoltán bejárták az akkor még szinte elhagyatott Dudujka-völgyet és kijelölték az egyetem első épületeinek helyét. Az első terv 120 millió Ft-ba került és ezt számos újabb változat követte. Az 1950-ben kezdődött építkezések máig folyamatosak — a korszerű tanépületek mellett kollégiumok, nagy kiterjedésű sportlétesítmények gazdagítják az egyetemet.

Az egyetem első rektora dr. Szádeczky-Kardoss Elemér lett, aki mellett dr. Tarján Gusztáv, Terplán Zénó és Zsák Viktor szervezték az egyetemi munkát. A miskolci egyetemen 1949. szeptember 18-án kezdődött az oktatás. Az egyetem a 250 éves évfordulót ünnepi jubileumi tanévvel és méltó rendezvényekkel köszönti. A tanszékek és a szakmai intézetek megemlékezésén túl kiemelkedő a jubileumi központi ünnepség (1985. szeptember 2—3.), az egyetemtörténeti és könyvtártörténeti kiállítás (1985. szeptember 2-től), a Központi Könyvtár tudományos ülésszaka (1985. október 15.). A jubileum alkalmából emlékkönyv és számos tárgyi emlék (plakett, hanglemez stb.) jelenik meg.

Krisztián Béla

Döbrentei Gábor ismeretlen portréja

Döbrentei gábor a XIX. század első felének nagy jelentőségű művelődésszervezője ma már a köztudatban jóformán csak mint az első magyar nyelvű erdélyi folyóirat, az *Erdélyi Múzeum* alapítója és szerkesztője él. Az 1814—1818 között megjelent kiadvány 10 kötete valóban messze túlnőtt szükebb környezetén, országos jelentőségűvé vált. „Színvonala oly magas, hogy akár az előtte, akár az utána megindult folyóiratokkal összehasonlítva, közöttük a legelőkelőbb helyet foglalja el" — írja Jancsó Elemér erdélyi irodalomtörténész, aki Döbrentei fő érdemének tartja a lap megindítását.[1] Tegyük hozzá: még sok más közhasznú tevékenysége is méltó az emlékezésre.

Döbrentei, kinek sokoldalú munkássága jórészt (1820—1851) a reformkor lendületében fejlődő Pest-Budához fűződik, gyermek- és ifjúkorát Dunántúlon töltötte. Igazában: Pannónia neveltje volt. Veszprém megyében, Nagyszőllős községben született 1785. december 1-én. Tanulmányait Pápán kezdte, majd korán Sopronba került az akkori evangélikus líceiumba.[2] Ez a város nemcsak az iskola műveltséget adó tantárgyain keresztül tanította-nevelte, hanem történelmi emlékezetű falaival, hangulatos szép házaival, élénk kulturális életével is irányította, s módot adott arra, hogy későbbi tevékenységére felkészüljön. Kiss János még líceumi tanuló korában, 1790-ben megalapította a Soproni Magyar Társaságot. Később, az intézetbe kerülő Döbrentei, az uraiújfalusi evangélikus prédikátor fia, ennek az irodalmi társaságnak köszönhette, hogy már ifjan megismerte korának irodalmi nagyságait: Ányost, Baróti Szabót, Révait, Virágot és másokat. Gvadányit, halálakor itt gyászolták meg az egyik társasági gyűlésen.

---

[1]Jancsó Elemér: A magyar irodalom a felvilágosodás korában (Bukarest, 1969. 397. old).
[2]Ma: Áll. Berzsenyi Dániel Gimnázium.

„Döbrentei Gábor ama Honnyunki littertura' mellett buzgó Gróf Gvadányi történt halálát kesergé alagyás versekben" — 1802. január 9-én.[3]

A Soproni Magyar Társaság „az egész magyar hazában az első ilyen önképzőkör, melynek hatása akkor messze terjedt az ifjúság körében. Az ország első írói üdvözlik és tüntetik ki a társaságot. Kazinczy, Virág, Kisfaludy, Schedius, Berzsenyi levelező tagjai voltak. Tekintélyes világi férfiak is, mint Matkovich Pál, gróf Festetics György és gróf Széchenyi Ferenc örömmel üdvözlik és segélyezik az új egyesületet. Utóbbi a társasággal levelezett is, örömünnepeire eljárt, a védnökséget ő, a katolikus főúr elfogadta s jóindulatát a társaság iránt egész haláláig megőrizte". A Magyar Társaság „Örömünnepeivel az irodalmi és művészeti körnek volt itt előkészítője. Nagy események voltak ezek akkor Sopronban. Mindmegannyi kis helikoni ünnepek. A keszthelyieket két évtizeddel előzték meg". Festetics György is látta-hallotta ezeket az ünnepi műsorokat, s könnyen lehet, hogy későbbi keszthelyi helikonjai számára itt kapta az indítékot. „Sopronnak első magyar színészei, sőt drámairói is a líceumi diákok voltak. Lakos János ifjú, a leendő báró generális ír 1792 tavaszán egy *Hunyadi László* című tragédiát" — hogy csak egyetlen művet említsünk.[4]

Ez a pár kiragadott példa is elegendő arra, hogy lássuk: milyen kitűnő alkalmat adott Döbrenteinek a líceumban működő Soproni Magyar Társaság arra, hogy már diákkorában felkeltse irodalmi érdeklődését, megismerje a kulturális élet többféle ágát, s gyakorolja a szervezést mint a társaság könyvtárosa, majd titkára. Példát látott arra is, hogy az egyéni kedvtelésből végzett munka miképpen illeszkedik az országos szellemi áramlatba. „1804. nov. 30-án Döbrentei levélben felkeresi Kazinczyt. Sorait bátortalanul kezdi, fél, hogy lépését a magyar irodalom atyja szerénytelenségnek fogja tekinteni. A Soproni Magyar Társaság nyomtatásban megjelent válogatott írásait mellékeli leveléhez és kéri Kazinczyt, hogy mondjon ítéletet róla. Kazinczy válasza nem sokáig váratott magára. A széphalmi vezér sietett fiatal írótársát jóakaratú támogatásáról biztosítani."[5] Kazinczyhoz küldött kötet címe: *Próbamunkák*, a társaság 1804. évi kiadványa.[6] A már 9 éves kora óta verselő Döbrenteinek itt jelent meg először nyomtatásban költeménye.

Döbrentei Sopronban ismerte fel, hogy a haladó eszméket hirdető nyugati egyetemekre kell mennie tanulmányainak folytatására. A városban szerzett német nyelvismerete jó alapnak bizonyult ahhoz, hogy Wittenberg, majd Lipcse egyetemein végezze tanulmányait, s további nyelvekkel — angol, francia, olasz — gyarapítsa tudását. A kutatás bizonyára még sok érdekes adatot feltárhat Döbrentei soproni diáksága idejéből, de ennyi is elég ahhoz, hogy bizonyítsuk: *Döbrenteit joggal sorolhatja a város nagy neveltjei közé!* A régi líceum „szép alapítványai" között szerepel a *„Döbröntey arany"* is.[7]

Döbrentei, Kazinczy ajánlására, 1807 őszén került Erdélybe, Ó-Andrásfalvára, özv. gróf Gyulai Ferencné négy gyermeke mellé nevelőnek. Különösen az ifjú Gyulai Lajos az, ki élete végéig nagy tisztelője lesz. A marosvásárhelyi jogakadémián tanítványával együtt hallgatja a „törvényt". Itt találkozik Aranka Györggyel, kinek nyelvészeti tevékenységére és tudós társaság alapítására irányuló törekvése nagy hatással volt rá. Döbrentei 1814-től Kolozsvárott él. Széles körű kulturális munkásságot fejt ki. Közben nevelői jó híre messzire elér. Kazinczy 1814. december 25-én Wesselényinéhez intézett levelében írja: „szeretné ha gyermekei mellett olyan nevelő volna, mint Döbrentei". Az ifjú Wesselényi Miklóssal s annak házitanítójával, Pataky Mózessel együtt indul el Itáliába. Felkeresik Velencét és Vicenzát, ahol a képzőművészetek terén szerezhettek új ismereteket. Hazafelé jövet meglátogatták Keszthelyen Festetics Györgyöt, Sümegen Kisfaludy Sándort, Niklán Berzsenyit s Dukán Takács Juditot.

1820-ban Döbrentei Pest-Budára költözik. 1821—1822-ben Bécsben jelent meg *Döbrentei Gábor külföldi szinjátékai* c. kötete. A hőskorát élő magyar színjátszásért is sokat tett idegen nyelvű — francia és angol — drámafordításaival. (Köztük van Shakespeare Macbethje is.) 1823-ban Bécsbe ment, s itt az *Archiv* c. folyóiratba magyar irodalmi vonatkozású cikkeket írt.

Döbrentei bécsi tartózkodása alatt kereste fel az ottani festőakadémián tanuló erdélyi származású *Simó Ferenc* piktort, hogy Gyulai Lajos kívánságára modellt üljön. Gyulai Lajos Kazinczynak 1824. február 24-én újságolta: *„Most Döbrenteit festi Simó számomra, igen nagy szorgalommal és igyekezettel, minthogy a' jövő hűsvét utáni Kunst-Ausstellungra ki is akarja tenni, bár lehetne valami ezen jól indult művészetünkből."*[8] Mint a levél idézett részlete mutatja, Gyulai Lajos, volt nevelője iránti tiszteletből és szeretetből rendelte meg Döbrentei portréját. Egykori mesterét késő férfikorában, 1860-ban sem felejti: „örvendek magamra, ki 8 évig folyvást Bécsben laktam, hogy el nem németesedtem, de azt annak köszönhetem, hogy Döb-

[3]Bodolay Géza: Irodalmi diáktársaságok. 1785—1848. Bp., 1963. 396. old.
[4]Payr Sándor: Negyedfélszázados főiskola Sopronban. Sopron, 1907, 30—33. old.
[5]Jancsó i. m. 391. old.
[6]Payr i. m. 33. old.
[7]I. m. 38. old.
[8]Kazinczy Ferenc levelezése. 19. k. 48. old.

rentei volt nevelőm, s jó korán belém csepegtette a hazaszeretetet."[9] Gyulai Lajos érdeme, hogy elkészült Döbrentei életnagyságú, a bécsi kiállításon bemutatott térdképe, melyet nem ismerünk. Az ennek nyomán festett Döbrentei-mellképet itt mutatjuk be első ízben. A portrét az 1940-es évek elején *Kelemen Lajos* kiváló tudós jóvoltából a kolozsvári *Erdélyi Múzeumi Egylet* levéltárában láthattam az Egyetemi Könyvtár helyiségében. Ott készíttette számomra a felvételt is Kelemen Lajos, kinek tudomása volt Döbrentei más arcképéről is.

A Simó Ferenc által készített Döbrentei portré mérete: 75 x 60 cm. Vászonra festett olajkép. Sötétbarna háttér előtt jeleníti meg Döbrentei alakját, zsinóros magyar öltözetben. A magas fehér gallér jól kiemeli a sötétbarna hajjal keretelt arcot. A barna bajusz és szemöldök erőteljes vonása jól jellemez. A szempár nemcsak fehérségével, csillogásával, hanem tekintetével is kiemelkedik: magabiztosságot sugall. Simó piktor mesterien jeleníti meg a javakorabeli (kb. 38 éves) férfit realisztikus felfogású, festőien megoldott portréján. A jeles költőkkel, nyelvészekkel barátkozó, társaságkedvelő Döbrenteit látjuk itt, minden külsőséges eszközt mellőző megoldásban is reprezentatívan, belső értékeinek kifejezésével.

Szinnyei a Magyar írók élete és munkái c. művében (II. 1043 hasáb) említi a Döbrentei Barabás Miklóstól való arcképét 1844-ből. Ezt Höflich (1786—1864) rajzolta kőre. Heckenast Gusztáv a Magyar Írók Arcképei (Pest, 1858. 123. old.) c. kiadványában leírást is közöl Döbrenteiről: „külsejére nézve középtermetű, piros-pozgás, epicureusi alakú, apró szemű, mozgásában feszes férfi volt . . ." Ezután nem éppen hízelgő jelzőket sorakoztat fel az idős Döbrenteiről, kinek ebben az időben már többekkel támadt konfliktusa terveinek, véleményének keresztülvitele során. Szerencsére Simó képe jóval fiatalabb korában ábrázolja Döbrenteit, bizakodással teli, tettre mindig szívesen kész egyéniségét mutatja. Erről a portréról rokonszenves arc tekint ránk.

Döbröntei művészetpártolását méltán sorolhatjuk Kazinczyé mellé.[10] Közismert nyelvészeti, szépirodalmi tevékenysége, a színészetet pártoló volta mellett itt most a hazai portréfestészet előmozdításáról szólunk. Simó Ferencet ő indította el művészpályáján azzal, hogy modellt ült Bécsben, majd hazajövet, Budán is számos portré létrehozásához járult hozzá ismeretségi körében. Bécsből hazatérve házába fogadta az ifjú festőt. Itt először *„Felső Büki Nagy Benedek* politicio-fundationalis Királyi Fiscalis Úr festette magát vele Octoberben 1826. Ezen kép térdig lévő nagyságban olly szerentséssen sült el, hogy annak látására, melly most is a Tartományi Biztos Úrnál függ többen kívánták Simó kezétől festve lenni." E jeles és sokak által megcsodált portrét nem ismerjük, de a modell emberi nagyságáról, politikai életünkben betöltött nemes szerepéről Berzsenyi 1821-ben *Felsőbüki Nagy Benedekhez* c. ódájából értesülhetünk. Az egykorú leírás szerint a hasonlóság teljessége, a színek élénksége és „igazsága", a formák lágysága s az ecsetkezelés finomsága terén ez az arckép messze felülmúlja az addig látottakat.[11] A bécsi akadémiát végzett piktor jól vizsgázott Budán is. Döbrentei, a tekintélyes „Tartományi Biztos" pártfogása hathatósnak bizonyult.

A Tudományos Gyűjtemény 1827-ben hosszabb ismertetést közöl Simóról. Bevezetőben megállapítja, hogy „a hazai érdemet megismertetni s előmozditani, nem csak illő, hanem kötelesség is egyszersmind . . . s ezért közöljük a következőket is: Székely Udvarhelyi Kis-Solymosi Simó Ferencz 5 esztendeig tanulván a Bétsi Anna académiába a festést, s azon innen Füger tanítványával Salesnél gyakorolván magát három esztendeig leg-inkább az olaj festésben . . . Pest-Budára érkezett". A továbbiakban a közlemény felsorolja az ekkor 26 éves művésznek néhány művét és további pártfogásra biztat: „Igen szívesen óhajtjuk, hogy ollyanok, kik magokat övele akarják festetni, minél többen találkozzanak. Egy-egy képének árát, eddig annyi forintra szabta ezüstben, ahány hüvelyknyi magassága van a képnek. Megtalálható Döbrentei Gábor szállásán Budán az Urak utszájában Nro 42." Thaisz András a lap szerkesztőjének meleg hangú ajánlása tele van bizakodással Simó iránt, kiről meggyőződéssel írja: „ha több s nagyobb munkáknak eleibe adásával segítődik, nevezetes képírónkká válik".

A megrendelések nem maradtak el. A fővárosra ez időben jellemző reformkori fellendülésben, amikor eddig csak idegen festők működtek eredményesen, most feltűnik egy ifjú magyar piktor, a sokat emlegetett s mindjobban ünnepelt első nagy magyar szobrász, Ferenczy István mellett. Simót elhalmozták munkával, valóságos aranyélet kezdődött számára, s művészi pályája egyszerre magasba lendült. 1826—1831 között, amíg Pest-Budán működött, 257 portrét jegyzett fel magának, s rögzítette a művek pontos adatait. Ennek a hazai művészettörténet szempontjából olyan jelentős jegyzéknek nyoma veszett. Csupán Bíró Béla közléséből tudjuk, hogy sok jeles emberünk szerepelt rajta: írók, költők, politikusok, tudósok — Berzsenyi, Kisfaludy Sándor, Virág Benedek stb. —, de megtalálhatók rajta a jómódú polgárasszonyok neve is, kik szintén kívánták magukat a „bájecsetű magyar piktorral megörökíttetni".[12]

---

[9] Jancsó i. m. 393. old.
[10] A vármegye megbízásából 1833—35-ben a pesti színház igazgatója.
[11] Tudományos Gyűjtemény, 1827, VI. k., 122—124. old.
[12] Erdélyi Helikon, 1943.

Döbröntei mind jelentősebb szerepet játszott a reformkori fővárosban, a fellendülő társadalmi, politikai, irodalmi életben. A budai kerület kir. tartományi biztosa, Pest, Komárom, Somogy, Vas és más megyék táblabírája, 1831. február 20-tól a Magyar Tudós Társaság „titoknoka". Még 1825-ben, a pozsonyi országgyűlés alkalmával ismerkedett meg Széchenyi Istvánnal. Neki köszönhette, hogy oly nagy befolyást gyakorolhatott irodalmi életünkre, az akadémiai ügyekre. 1828—29-ben ő szerkesztette a *Pesti Gyepen volt lófuttatások . . .* c. lóversenyévkönyveket. Majd hivatalánál fogva az akadémiai évkönyveket szerkesztette (I—II. k. 1833—35.). Nagy érdeme, hogy kiadta a *Régi Magyar Nyelvemlékek*et (1838—1846). Az ő nevét viseli az általa felfedezett nagy becsű *Döbrentei-kódex*.[13]

Döbrentei 1847. július 9-én kelt végrendeletéből kitűnik, hogy a tulajdonában szereplő portrék jó részét (Berzsenyi, Kisfaludy Sándor, Kazinczy stb.) Simó Ferenc festette.[14] Bár ő valamennyit az akadémiának hagyományozta, ma már különböző helyen találhatók. Simó Ferenc portréit napjainkban Budapesten a Magyar Tudományos Akadémián, a Magyar Nemzeti Galériában és a Magyar Történelmi Arcképcsarnokban őrzik. Szám szerint nem sok, alig félszáz körüli kép, de a *reformkori realista magyar portréfestés korai becses emlékei*. Bizonyságai annak, hogy a köztudatban élő vélekedéssel szemben: *nem Barabás Miklós volt az első sikeres képíró Pest-Budán, hanem Simó Ferenc*, aki egy évtizeddel őelőtte becsületet szerzett a hazai portréfestészetnek. Az idegen mesterek mellett is! Simó az 1830-as évek elején Kolozsvárott telepedett le. Ott rajztanárként is működött a Normál Rajzodában. Pár, ott készült finom művű szép portréja mutatja, hogy nem hagyott fel a portréfestéssel, de élet- és művészpályája sohasem ért fel oly magasra, mint Budán, Döbröntei házában és pártfogása alatt töltött idejében.

Mint rajztanárnak, legjelesebb tanítványa: Székely Bertalan volt.

Döbrentei Gábor Budán halt meg 1851-ben. Az arcmását megörökítő piktor 18 évvel élte túl. Az itt közölt portré (belső borító) ma is elevenül hat, s hiven őrzi egy régi magyar művészetpártoló emlékezetét.

M. Kiss Pál

Az 1885. évi országos általános kiállítás[1]

Az iparosodás reformkori fellendülésének korszakában, az 1840. évi 18. törvénycikk hatására 1841. év végén alakult meg a „Honi Iparegyesület". A részvénytársasági alapon, s Kossuth Lajos szellemi vezérletével működő egyesület az ipar fejlesztését tűzte ki célul. Az 1842. június 4-i közgyűlésükön Batthyány Lajost választották meg elnökké, s Kossuth mellett a kor legjelentősebb haladó gondolkodású férfiai is részt vettek: Trefort Ágoston, Eötvös József, Irinyi József, Nyári Pál. A közgyűlésen még arra az évre egy „iparműkiállítás" megrendezését határozták el. Ezzel kezdetét vette Magyarországon is a kiállítások sorozata, 1842 után 1843-ban, 1846-ban rendeztek Pesten a Vigadó régi épületében, majd ezek hatására a nagyobb vidéki városokban is. A szabadságharc után a speciális kiállítások voltak jellemzőek, számuk rohamosan nőtt. Szinte minden évben volt valahol az ország területén valamilyen szakkiállítás.

A fél évig tartó budapesti 1885. évi országos kiállítás, amely a kiegyezés után az első általános fővárosi kiállítás volt, jelentőségében messze felülmúlta az addigiakat. Ez volt a negyedik általános kiállítás. Ezt megelőzően, az elsőt 1872-ben Kecskeméten rendezték meg, ahol alig több mint félezer kiállító vett részt, már négy év múlva Szegeden négyszer, újabb három év elteltével Székesfehérvárott hatszor annyian állítottak ki. Ezzel együtt ez utóbbi is eltörpül az 1885. évivel szemben, amelyen mintegy tizenkétezer kiállító vett részt, s rendkívüli alapossággal szervezték és rendezték meg, az akkori főváros külső részén, a Városligetben erre a célra kijelölt, Stefánia út, Aréna út, István út és Városligeti-tó által közrezárt területén.

Az országos jelleghez méltón törvény (1883. évi 12.) szabályozta megtartását. Matlekovics Sándor elnökletével országos bizottságot alakítottak, amely irányította, vezette a szervezést. S hogy valóban országos illetékességű legyen, tizennégy vidéki bizottságot is felállítottak, amely nemcsak a kiállítókat szervezte, hanem igyekezett minél szélesebb közönséget verbuválni, utazást, olcsó szállást szervezve.

[13]Nyelvemléktár XII. k. Bp., 1884.

[14]Irodalomtörténeti Közlemények, 1900. 365. old.

[1]Látképe az első borítón. *(Szerk.)*

A költségek fedezésére a törvény négyszázezer forintot adott az állami költségvetésből, azzal a megkötéssel, hogy azt a bevételből az év végéig vissza kell fizetni, sőt az esetleges haszonról is rendelkeztek. Azonban mint majd az egész dualizmus alatti államháztartás, úgy, ez is deficites volt. A költségek 1885-re egymillió-nyolcszázezer forintra emelkedtek, amiből csak az eredetileg tervezett mennyiség, a 400 ezer forint térült meg. A fennmaradt hiányt végül 1887-ben írták le az ilyenkor szokásos állami hitelművelet útján. A költségek emelkedése érthető, hiszen csak az Iparcsarnok építési költsége több mint félmillióba került, s ha ehhez hozzávesszük azt, hogy összesen 102 épületet építettek fel, akkor megállapíthatjuk, hogy a törvényt előterjesztő honatyák igencsak elszámolták magukat.

A kiállítás fő céljaként az iparnak, s főként a feldolgozó iparnak az uradalmakba, gazdaságokba, végső soron a mezőgazdaságba való minél szélesebb elterjesztését tűzték ki. Ez idő szerint csaknem négyszázmillió forint volt a takarékbetét-állomány az országban, amely 1873-hoz viszonyítva 56 %-os növekedést jelentett, mutatva azt, hogy inkább kis kamatra tették be pénzüket az emberek, mint vállalva a veszélyt, kockáztassanak, s az iparba fektették volna. A kiállítás megmutatta, hogy a korhoz képest megfelelő színvonalon áll iparunk szinte minden ága, csak éppen a mennyiséggel volt baj: a felmerülő igények kielégítésére évi átlagban 200 millió forintnyi értéket kellett behozni ipari termékekben.

A másik cél sokkal prózaibb volt. Az 1882-ben megindított iparstatisztikai felmérést három évig készítették, azonban a termelés nagyságára és értékére nem kaptak adatokat. Tehát pontosabb képet szerettek volna kapni a honi ipar helyzetéről. Ennek érdekében már a kiállítók jelentkezési űrlapját is úgy állították össze, hogy annak egy külön része csak a statisztikai adatszolgáltatással foglalkozzék. Vizsgálták a termelőképességet, a nyersanyagbeszerző és termékeket eladó piacot, valamint a gépi felszereltséget is. A „bejelentő ív" és a kiállításon látott benyomások alapján az arra felkért, specializálódott szakemberek a kiállítási csoportok szerint, az összesített adataik alapján több száz oldalas jelentéseket írtak. Ezek a jelentések nemcsak a száz évvel ezelőtti kormányzatnak adtak értékes felvilágosítást gazdasági helyzetünkről, de nagyszerű forrásul szolgálnak a kor történetével foglalkozó számára is.

A mezőgazdaság és az ipar a harminckét kiállítási csoportból huszonötöt foglalt le. A mezőgazdasági csoportokban külön kapott helyet a kertészet, a szőlészet, az állattenyésztés, az erdészet. Az ágazat fontosságára való tekintettel külön volt az élelmiszeriparnak is csoportja.

A kivitel szempontjából legfontosabb ágazat, a gabonatermesztés, csoportján belül külön osztályt kapott. A lehetőséget nem tudták kihasználni a gazdák, nem árultak el túl nagy képze-

lőerőt. A terménykiállításról írta Máday Izidor a szakjelentésében: „A mezőgazdasági termények kiállítása csakis különböző gabonafélékkel telt üvegek hosszú és fárasztó soraiból állott, azonban a termelési ágak intenzivitására, a gazdaság berendezésére, szervezésére és fölszerelésére nézve tájékoztatást és bírálati alapot nyújtó adatokat a kiállítók igen kevés kivétellel föl sem tüntették." Ennél lényegesen jobban sikerült a nagybirtokokat és uradalmakat működő, önálló gazdasági egységként bemutatók kiállítása.

A mezőgazdasági termények bemutatóját meghirdették az országon kívül is. Így elsősorban a svéd, a norvég, az olasz és a francia termények bemutatásával szélesedett a magyar gazda látóköre, de megtekinthette az ötszáz fajtából álló brazil kávégyűjteményt, a kínai rizsmintákat is. A kínai gyógy- és festőnövények inkább csak csodálkozást váltottak ki, különösebb tanulságot nem szolgáltattak. Az állattenyésztés helyzetét bemutató kiállítás — a mezőhegyesi állami ménesbirtok, a bábolnai és kisbéri ménes, intézetek és marhatenyésztő telepek kiállítása — mindvégig nagyszámú érdeklődőt vonzott.

A kiállítás ideje alatt és területén tartották meg az ilyen és ehhez hasonló összejövetelek számára épült hangversenycsarnokban a több napig tartó nemzetközi gazdakongresszust, amelynek témája a mezőgazdaság válsága volt. Az 1878. évi adathoz képest, amikor Magyarország gabonakivitele az összeurópai exportból mindössze hat százalék körül mozgott, s ez ismét csökkenni látszott. Az agrárius mozgalom a kongresszuson fejtette ki nézetét a válság megoldásáról, amely szerint az egyedüli módszer a mezőgazdasági vámunió felállítása és a minél önállóbb belgazdaság megteremtése. Ezt a konzervatív visszalépést jelentő gondolatot a liberális gazdaságpolitikát képviselő kormény elvetette.

A fő hangsúly a kiállítás ipari részén volt. Az 1880-as évek elejére a mezőgazdaság válsága az iparra is éreztette a hatását, a vásárlóerő gyengült, ami dekonjuktúrát okozott. Az 1881. évi iparfejlesztést támogató törvény hatására tapasztalható volt a fellendülés, de ez csak részleges volt, főként a mezőgazdasági iparágakat támogatta. A törvény szerint másfél évtizedes adómentességet kaptak azok a gyárak és üzemek, amelyek a kor legújabb technológiáját alkalmazták és olyan termékeket gyártottak, amelyet addig még nem állítottak elő az országban. A törvény megjelenését követő évben több mint száz régi és új üzem jelentette be igényét az adómentességre. Sikerült tehát a tőkét időlegesen az ipar felé irányítani, azonban a kiállítást megelőző évre harmadára esett vissza az államilag kezdeményezett iparpártolás hatása. Emiatt is várták a kiállítástól azt, hogy újból fellendítse a beruházó kedvét, s lehetőség szerint az újabb technológiákat alkalmazzák. Ezért létrehoztak egy nemzetközi bizottságot, amelynek az volt a feladata, hogy külföldi cégek legkorszerűbb termékeikkel jelenjenek meg a kiállításon és mutassák be szakterületük fejlődési irányait.

Királyi pavilon

A tizenhárom ipari kiállítási csoportban a vas- és fémipar közösen képviseltette magát. A statisztikai adatok szerint a behozatal jóval a kivitel előtt járt, egyedül a Ganz gyártotta vasúti kerekeknél mutatkozott jelentősebb export. Az évi 17,7 milliónyi importtal szemben mindössze 3,7 millió forint volt a kivitel 1885-ben. Ebben a csoportban is megállapítható az, hogy *annak ellenére kell többmilliós tételben importálni a legegyszerűbb termékeket* (kapa, kasza, ásó stb.), *hogy itthon is jó minőségűeket gyártanak, csak nem elegendő mennyiségben.* A vállalkozó szellem és a tájékozottság hiánya mutatkozott meg például a vasúti sínéknél vagy a réz alapanyagú termékeknél, de szinte minden vas- és fémipari termék gyártásánál, hiszen a nagy mennyiségű import azt jelentette, hogy van fogyasztói igény a termékekre és pénz is van rá.

A kiállítás területén felállított 102 épületből mindössze három érte meg a tizenegy évvel később, ugyanott megtartott millenniumi kiállítást. Az épületek építőanyagának nagy része fa volt, ami néhány év alatt tönkrement. A megmaradt három épület viszont még sokáig fennmaradt, sőt az akkor műcsarnoknak készült szép kivitelű — jobb sorsra érdemes — csarnok ma is áll a régi Stefánián, a mai Népstadion úton. Az eltelt évszázad alatt szobrai eltűntek, de megmaradt majolikadíszítése sokat elárul korabeli pompájáról. A legimpozánsabb épület a tíz hónap alatt felépült, csarnokszerű, vaselemes tetőszerkezettel készült, a II. világháborúig kiállítási csarnokul használt Iparcsarnok volt. Mai helyén a fővárosiak nemrég megnyílt szabadidőközpontja áll. Az Iparcsarnok a maga idejében modern vasszerkezetes építmény volt, egymást átszelő három-három hajóból álló, középen bearanyozott korona formájú kupolájával igazi látványosság volt és a kiállítás központjaként szolgált. Ünnepi alkalmakra a zenét biztosítandó, még egy orgonát is építettek. A szellőzőberendezéseken túl az épület közepére épített szökőkút hűtötte a nyári forróság levegőjét. A harmadik épület, amit később is felhasználtak a kiállítás területén, az úgynevezett „királyi pavilon" volt. Ybl Miklós tervezésével, a fővárosi iparosok és művészek közadakozásából készült, Feszty Árpád öt képet festett a nagytermébe. A főváros 1889-ben megvette az épületet tízezer forintért, kártalanítva az iparosokat és bérbe adta Gerbaud-nak, aki átalakította és megnyitotta a híressé vált városligeti éttermét.

Az ország tehetősebb gyárai is külön csarnokokban mutathatták be termékeiket. Önálló kiállítási épülete volt a Ganz Vasöntöde és Gépgyárnak, a Rimamurány-Salgótarjáni Vasműnek, a Brassói Bánya és Kohótársulatnak, de csarnoképítési lehetőséget kaptak a jelentősebb uradalmak is.

A terület megvilágítására elektromos áramot használnak, amely a díszkivilágítás feladatát töltötte be, biztonságul pedig légszeszt alkalmaztak. Az 1883. évi bécsi villamossági kiállításon mutatták be, és itt alkalmazták először a gyakorlatban, a Ganz gyár mérnökeinek, Déry Miksának és Zippernovszky Károlynak a találmányát, a transzformátort, amely forradalmasította az

Hétfalusi csángó szoba (Brassó megye)

elektromos áram alkalmazását. A transzformátor oldotta meg az elektromos áram szállításának lehetőségét. A központi erőművekhez csatlakoztatott hálózati rendszerek megteremtése mellett nagy jelentősége volt az országos rendszerek hálózatának kiépítésében. A kiállításon hét gőzgép és dinamó fejlesztette az áramot, amelyet 16 transzformátor segítségével 16, egymástól független áramkörre osztottak. A villanykörtéket is a Ganz gyártotta. Még a kiállítás bezárása előtt megérkeztek az első megrendelések, amelyek alapján a svájci Luzern mellett 1886-ban a Ganz gyár felépítette a világ első váltóáramú erőművét, ahonnan távvezeték szállította az elektromos áramot. Ők építették meg az első városi villanyközpontot Rómában, amely ezen az elven működött.

Megkülönböztetett gondot fordítottak arra, hogy a közönség kellő mértékben tájékozódhassék. Az ezeroldalas főkatalóguson kívül, amelyet németül és franciául is kiadtak, 24 speciális katalógus is megjelent a különböző csoportokra és a rövid ideig tartó ideiglenes kiállításokra. Ezenkívül a helybeni tájékozódás érdekében tudakozóirodát nyitottak és kiállítási kalauzt adtak ki. A gyors információszerzés érdekében a kiállítás ideje alatt kéthetenként Budapester Ausstellung Zeitung címmel hivatalos lapot adtak ki, amelyet szétküldtek külföldre is. Március közepétől október közepéig Bulletinek címmel hetenként adtak ki közlönyt magyarul, németül, franciául és olaszul. Ezeket elküldték Európa jelentősebb lapjainak, akik rendszeresen közöltek cikkeket a budapesti eseményekről. Külföldi utazási irodákkal is felvették a kapcsolatot, szerződést kötve budapesti „kéjutazásokra", amelyeknek központi programja a kiállítás megtekintése volt.

Az 1885. évi május 2-i megnyitót rendkívüli pompával rendezték. A megnyitóünnepség a Királyi Pavilon előtt folyt le, s a körülbelül 13 ezres közönség a korabeli jelentések szerint kitörő lelkesedéssel fogadta a megjelenő Ferenc Józsefet és a kiállítás védnökét: Habsburg Rudolf trónörököst. Jelen volt itt mindenki, aki számított valamit az ország társadalmi életében. Jelen volt a magyar kormányon kívül a külföldi képviseletek vezetői: nagykövetek, konzulok. Az ünnepélyes megnyitó után a nagyközönség előtt is kinyitották a kapukat. Eljött a kiállításra a későbbiek folyamán Sándor bolgár fejedelem, Milán szerb király, Lipót bajor herceg. Itt találkozott három trónörökös: Rudolf, a három év múlva színre lépő Vilmos és a walesi herceg.

Biztos adat a látogatottságot illetően nincsen, ugyanis bérleteket és szabadjegyeket is kibocsátottak, így a megszámolt napi jegyek száma nem ad pontos felvilágosítást, de valószínűnek látszik, hogy kétmilliónál többen tekintették meg a kiállítást. A legtöbb látogató pünkösd vasárnapján volt, ekkor több mint 35 ezren mentek el.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy a kiállítás tökéletes jellemzést adott a korabeli magyar gazdasági helyzetről, a mezőgazdasági és ipari termelés színvonaláról.

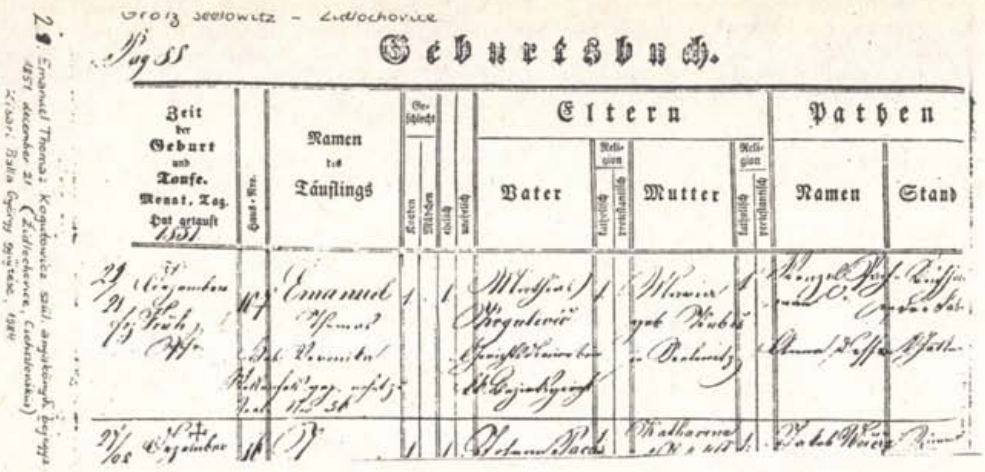
Dr. Kollega Tarsoly István

Százéves Kogutowicz Manó első térképe

1885-ben jelent meg Kogutowicz Manó első rajza, Sopron megye térképe. A híres kartográfusról eddig nem jelent meg könyv vagy összefoglaló tanulmány. Mielőtt első térképéről szólnánk, ismerkedjünk meg származásával, életével.

A Kogutowicz család Lengyelország déli részéből, Kelet-Galíciából, Tarnów vajdaság Wojnicz nevű városkájából származik. A wojniczi rk. plébánián őrzött anyakönyv tanúsága szerint itt született Kogutowicz Manó apja, Mathias, 1817. február 22-én. Nagyapja, Thomas helyi cipészmester. Ebben az időben Galícia az Osztrák Császárság része volt. A fiatal Kogutowicz Mátyás belépett az osztrák hadseregbe, ahol nyolc évet szolgált és őrmesterként szerelt le. Az obsitos szerény állást kapott Morvaországban, Brünn mellett, Seelowitzban (Židlochovice) lett adóhivatali írnok, majd bírósági alkalmazott. A 33 éves férfi 1850. június 30-án feleségül vette a 19 éves Maria Kubešt. Elsőszülött fiúk, Emanuel Thomas Kogutowicz 1851. december 21-én született Seelowitzban, a 107. sz. házban. A kb. 400 éves, emeletes téglaház ma is jó állapotban van: Židlochovice, Fučikova 107. a mostani cím. A Fučikról elnevezett utcát azóta átszámozták, de ennek a régi háznak megmaradt a 107-es száma. Így találtam meg a szülőházat 1984-ben. Az adatokat a Brnoi Területi Levéltárban őrzött anyakönyvek tartalmazzák. A Geodéziai és Kartográfiai Egyesületnek javasoltam, kezdeményezzék cseh és magyar nyelvű emléktábla elhelyezését.

A fiatal Emanuel — nyilván obsitos őrmester apja hatására — a katonai pályát választotta. Ingyenes internátusi elhelyezésben részesült. A négy elemi és négy középiskolai osztály után egy év gyalogos- és egy év utásziskolát végzett, majd Bécsben felvették a Katonai Műszaki Akadémiára. A négyéves főiskolát jó eredménnyel végezte el. 1873. szeptember 1-én

Geburtsbuch.

Emanuel Thomas Kogutowicz születési anyakönyvi bejegyzése

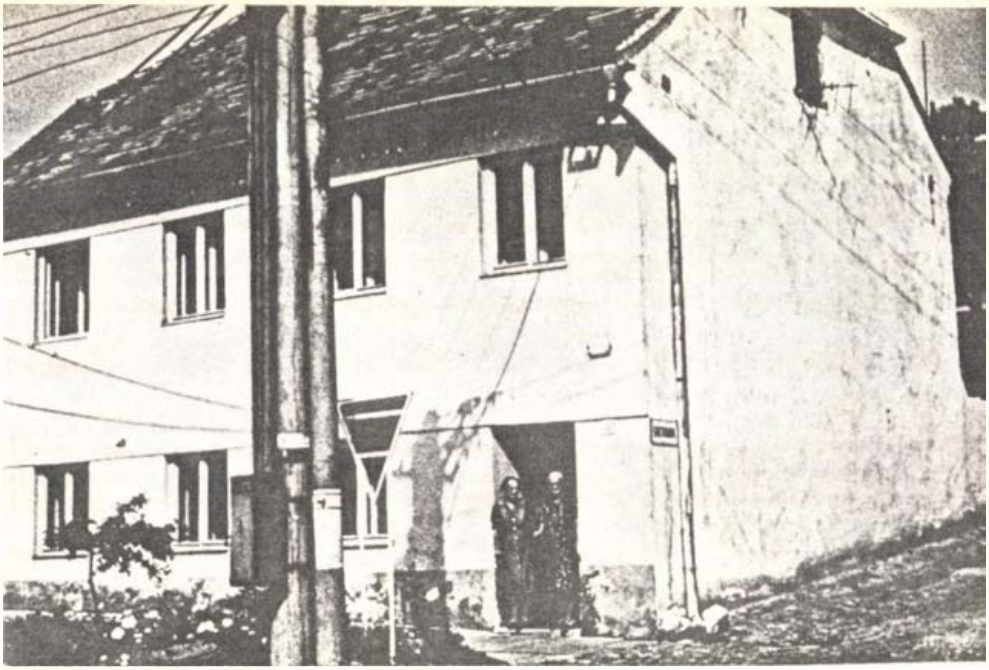
hadnaggyá avatták, és megkezdte szolgálatát Olmützben, a Ferenc József nevét viselő 1. hadmérnökezredben. A bécsi hadilevéltárban őrzött tiszti minősítés Kogutowicz Emanuel tehetségét és széles érdeklődési körét bizonyítja. A „Különleges képességek" rovat szerint: tornász, vívó, úszó, gyorsíró és nagyon jó rajzoló. Előljáróit tiszteli és meggyőződésből engedelmes, beosztottaival jóindulatú, de megköveteli a rendet, fegyelmet. Szolgálaton kívül nyugodtan, becsületesen és tapintatosan viselkedik. Ezek a tulajdonságok egész életén át jellemezték. A jó megjelenésű, magas, karcsú, kékszemű tisztet kedvelték az ezredben. A katonai pályát azonban ott kellett hagynia, mert szintévesztő volt.

Kogutowicz Emanuel 1878 után Bécsben keresi szerencséjét. Itt találkozik Kapeller Károly zongorakészítő mester világszép leányával, Rózával. A két fiatal megszereti egymást. A gazdag iparos azonban nem egyezik bele a házasságba, Emanuel és Róza Sopronba utazik. Rózát Montag Jakab soproni ügyvéd, a család távoli rokona fogadja örökbe, néhol Montag Rózaként szerepel. Kogutowicz Manó (1881. szeptember 1-től ilyen néven szerepel) a Lähne-intézet bennlakó tanára lett. A magániskola elemi és gimnáziumi osztályaiban németül és magyarul tanítottak. Kogutowicz két tanévet töltött el itt, számtant, mértant, szépírást, szabadkézi rajzot és francia nyelvet oktatott. 1883-ban megválik az iskolától, Budapesten, a Posner irodalmi műintézetnél kartográfus lesz. Közben a bécsi zongorakészítő mester is megenyhül, írásos beleegyezést küld, Kogutowicz Manó térképész és Kapeller Róza 1884. szeptember 16-án a soproni Szent György rk. plébánián házasságot kötnek. A vőlegénynek Montag Jakab ügyvéd a tanúja.

Soproni tanár korában kezd komolyan térképrajzolással foglalkozni. A Lähne-intézet 1882—1883-as évkönyve így ír erről: „. . . . a tanév végével Kogutowicz Manó úr is elhagyja az intézetet. Ő a készülőfélben levő Sopron megye térképe s Magyarország történelmi mappája Nagy Lajos Király idejében alapján meghívatott a budapesti Posner-féle kartographiai intézet vezetőjének. Sajnálattal válunk el tőle, de egyszersmind örömmel telt szívvel látjuk egy intézet élén állani, hol szakismereteit alkalmazhatja és kibővítheti. Kartársainál jó benyomást hagy maga után, s a növendékek hálás emlékezete követi őt új állásában."

Az 1880-as éveket megelőzően a történelmet és a földrajzot közös tárgyként tanították nemcsak hazánkban, hanem külföldön is. Magyarországon 1873-ig szinte kizárólag német nyelvű térképeket használtak az iskolákban. Az első magyar nyelvű atlaszt Hölzel Ede bécsi kiadó adta ki 1873-ban Történelmi-Földrajzi Iskolai Atlasz címmel. Szerzője Jausz György soproni tanár. Egyre erősödik az a követelés, hogy iskoláinkat kartográfiailag jó megoldású, magyar nyelvű térképekkel lássák el. Kogutowicz Manó, a fiatal soproni tanár, 1881-ben ismerkedik meg Jausz Györggyel, aki akkor már az állami felső leányiskola igazgatója. A soproni általános tanítóegyesület elhatározta, hogy kiadja Sopron megye falitérképét, melynek elkészítésére Jausz Györgyöt kérik fel. Jausz Kogutowiczot is bevonja a munkába. A kiadásra szükséges 2500 forintot gyűjtéssel szerzi meg az egyesület. A térképet Jausz György tervezte és Kogutowicz Manó rajzolta.

Budapesten, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem földrajzi könyvtárában T—8 szám alatt őrzik a százéves térképet. Annak idején Hunfalvy János vásárolta meg a könyvtár számára a vászonra vont, 150x120 cm nagyságú, 1:63 000 méretarányú falitérképet, amelyet 38x31 cm nagyságra hajtogattak össze a vágások mentén.

Kogutowicz Manó szülőháza Židlochovicében

A térképet kihajtogatva rendkívüli látvány tárul elénk. Megkapó a mű szépsége. A zöld, a sárga, a barna, a kék, a piros, a fekete és a fehér színek tökéletes harmóniában illeszkednek egymáshoz. Úgynevezett sziget-térképet alkottak a szerzők: Sopron megye területét részletesen kidolgozták, a megyehatáron kívüli terület pedig fehéren maradt. Az első dolog, ami mai szemmel szokatlan, hogy a Fertő tó felületét nem kék, hanem zöld színnel ábrázolták. Ez a zöld a síkság zöldjének egy sötétebb változata. A 200-500 méter tengerszint feletti magasságú területeket sárga, 500 m felett sötétzöld színnel tárják elénk. A domborzatot a szín mellett a barna, ékcsíkos ábrázolás teszi rendkívül plasztikussá. A vonalkák mindig a legnagyobb esés irányába mutatnak, s annál sűrűbbek, minél meredekebb a lejtő. A térképet 1885-ben Thirring Gusztáv ismertette a Földrajzi Közleményekben. A sok dicsérő szó mellett a hibákról is szól. Tévesnek tartja a Rozália- és a Lajta-hegység közötti terület domborzatábrázolását, amely hegység benyomását kelti, holott az hullámos síkság.

A folyóvizeket, mocsarakat kékkel rajzolták, neveiket is kékkel írták meg. A települések utcákkal szabdalt piros alaprajza még élénkebbé teszi a képet. Fekete útrajz és fekete létrás vasútrajz hálózza be a megyét. A települések nagyságát, illetve fontosságát a fekete névmegírások betűmagassága és betűvastagsága fejezi ki. Piros szaggatott vonal a járások határa. A jelmagyarázat tanúsága szerint a templom, a kápolna, a kereszt, a vadászlak, a fürdő, a bánya, a kőfejtő, a kastély, a várrom, az emlék, a postahivatal, a távirdaállomás, a vasúti állomás, a háromszögelési jegy és a csúcsmagasság is fel van tüntetve. A fentiek azt bizonyítják, hogy — mai szóhasználattal élve — komplex térképpel állunk szemben. A méretarányt úgy választották meg, hogy a bő tartalom nem megy az áttekinthetőség rovására. A hálózatot a Ferrotól számított 15 fokpercenként rajzolták meg. A névrajz értékét növeli, hogy a vegyes lakosságú települések esetében zárójelben megadják a német nevet is.

Sopron megye alakja olyan volt, hogy az északkeleti sarokban jókora üres hely állt rendelkezésre. Ide került „Sopron környéke" 1:25 000 méretarányú térképe, amely teljesen Kogutowicz Manó munkája, a térkép legszebb és legsikerültebb része. Az egyes művelési ágakat — a szántóföld, a szőlő, a legelő, a rét, a gyümölcsös, a nádas, az erdő — külön-külön színnel ábrázolta. A csíkozásos domborzatot százméterenként szintvonalrajz gazdagítja.

A korabeli térképismertetésből tudjuk, hogy ez a kiváló munka a bécsi katonai földrajzi intézet legújabb felvételei alapján készült. Szerencsésen ötvöződött Jausz György szerkesztői gyakorlata és Kogutowicz Manó kivételes rajztudása. „Oly mű, mely a hozzá hasonlók közt a legelső helyek egyikét foglalja el." Sopron megye térképe hozta meg Kogutowicz Manó részére az első szakmai sikert, a fővárosban is felfigyeltek rá, meghívták Posner Károly Lajos műintézete kartográfiai vezetőjének. Itt rajzolták köre a kiváló térképművet.

Kisari Balla György

Emlékezés Luby Margitra

Jó ötven éve annak, hogy Luby Margitot megismertem nagynéném budapesti otthonában. Rokonomhoz egy hosszú életen át tartó meleg barátság fűzte, ez alatt több alkalommal találkoztunk. Akkoriban nem gondoltam, hogy egyszer majd nekem jut a megtisztelő feladat, hogy születésének századik évfordulója alkalmából emlékezzem rá.

A család eredetét nem a Tiszába ömlő Kraszna, Szamos, Túr és az Ecsedi-láp környékén kell keresni, hanem fent, a messzi északon, Jósika Miklós A hat Uderszky leány című regényének színhelyén, Liptó vármegyében. A család ősi fészke a Liptói-mészkőhegység völgyében fekvő Benedekfalva volt. Predikátumuk is e helységtől ered. Egy birtokper során a szepesi káptalan már 1353-ban említi a nevet. A család tagjai eredetileg katolikusok voltak, s többen jelentős állásokat töltöttek be mint alispánok és képviselők. Luby László a XVIII. század közepén szepességi kanonok volt, Luby György a Rákóczi-féle felkelésben vett részt. Édesanyja, Okolicsányi Margit szintén régi liptói nemesi család sarja. Nevét és előnevét a származási helytől, Okolicsna községtől kapta. Mindkét család, a Luby és az Okolcsiányi az idők folyamán szerteágazott az ország számos vármegyéjébe, így Szatmárba is.

Luby Margit messze került az ősi fészektől, ő már Szatmár vármegyében látta meg a napvilágot, 1885. november 13-án Nagyarban, Luby Géza és Okolicsányi Margit házasságából.

Iskoláit részben a szatmári zárdában végezte, majd Budapesten az Állami Tanítóképzőben szerzett 1904-ben tanítónői oklevelet. Három évvel később polgári iskolai tanári képesítést kapott magyar—történelem—földrajz tantárgyakból. Utána a szatmári felső leányiskolában tanított, és egyben az ottani református leányinternátus igazgatója lett. Tízévi tanári munka után fizetés nélküli szabadságot kért, és a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Karán tanítóképző-intézeti tanári oklevelet szerzett. Rövid ideig a minisztériumban előadóként dolgozott, 1923-tól az Erzsébet Nőiskola (ma Teleki Blanka Gimnázium) tanárképző gyakorlóiskolájában volt tanár, 1928—1943-ig pedig a kereskedelmi iskolák tanügyi igazgatóságán dolgozott, és mint igazgató ment nyugdíjba.

Milyen körülmények között indították el a fővárosban lakó és tisztviselői munkakörben dolgozó Luby Margitot a néprajzkutatás útjára? A korszak neves etnográfusának, Sólymossy Sándornak biztatására kezdett hozzá a rendszeres néprajzi gyűjtéshez. Főleg Szatmár megyében Tunyog, Matolcs, Szatmárcseke és Nyírmeggyes falvaiban gyűjtött, de élénken érdekelte Szatmár egész területe és a Dunántúl népe is.

Csakhamar megjelentek tanulmányai a szaklapokban és a napi sajtóban a gubásmesterségről, a kender feldolgozásáról, a falusi lakodalmakról, babonákról stb. Könyv alakban jelent meg a *Parasztélet rendje Szatmár vármegyében* című munkája. Kevésbé volt ismeretes a szatmári síkság juhtenyésztése, erről a Magyar Nyelvőrben tette közzé tanulmányát.

Móricz Zsigmond a századfordulót követően így jellemezte ezt a szatmári tájat: „A vármegye az országnak a legelzártabb alföldi részei közé tartozott; sőt részben ma is az. Valóban ősi szűz területen nyit utat itt a vonat, mert utak nélküli, járhatatlan föld ez . . . Ezen a világtól elzárt vidéken a legtisztább, legegyszerűbb életszokású s legkevesebb tájkiejtéssel tarkított nyelvű nép . . ." Luby Margit erről a „tiszta nyelvű" népről értekezik a Nyelvőrben. *Az alföldi pásztor jellemrajzához* című tanulmánya a Társadalomtudomány című folyóiratban jelent meg. Szoros kapcsolatot tartott fenn Erdei Ferenccel és társaival, a Magyarország felfedezése sorozat elindítóival. Ebben a szemléletben jelent meg a *Fogyó legelőkön* című, Szatmár múlófélben lévő pásztoréletéről szóló klasszikus munkája.

Írásaiban a szatmári nép iránti mélységes szeretete mutatkozik meg. Az iránt a Szatmár iránt, amelyről Dankó Imre írta a Szatmári népélet kutatásairól szóló tanulmányában: „Szatmár nemcsak megyenév, nemcsak egy város neve, hanem a *tájé*, és egy tájon kialakult, sajátos kultúrával rendelkező *népcsoport* neve is. Valóban így van: Szatmár ma a legkevésbé jelenti Szatmárnémeti vagy éppen Szatmár vármegyét. Jelenti ellenben a szatmáriakat, akik az egykori Szatmár vármegye síksági részén élnek és szatmárinak tudják, állítják magukat." Ezeknek a kérges kezű és alkotó szellemű szatmári embereknek alapos megismerése és megismertetése volt Luby Margit legfőbb célja. A nehezen kitárulkozó, elszigeteltségben élő falusi emberek lelkéhez férkőzni csak az tudott, aki nem idegenként járt közöttük, hanem mint e táj szülötte. Különösen nehéz volt szólásra bírni e vidék babonáinak ismerőit és e babonák alkalmazóit. Mégis sikerült például a kocsisbabonakörre vonatkozó teljes anyagot összegyűjtenie, aminek a *Fogyó legelőkön* című munkájában külön fejezetet szentelt. Az Ethnographiában *Babonás történetek*ről jelent meg írása. A *Bábalelte babona* című könyve pedig már két kiadást ért meg (1936 és 1983).

Végigtekintve egész életművét, megbizonyosodhatunk arról, hogy milyen sokoldalúan, milyen sokrétűen és nagy hozzáértéssel foglalkozott Luby Margit a szatmári nép életével. Volt azonban egy időszak, az 1950-es évek, amikor nem jutott szóhoz, nem engedték értékes nép-

rajzi anyagait közzétenni. Hiába próbált teret szerezni a publikálásra, az ajtók zárva maradtak. A küzdelmet mégsem adta fel és megpróbálkozott a határokon túl. Ebben az ügyben fordult hozzám, ma is őrzöm levelét. Részlet a levélből:

Kedves Géza!

. . . Arra a gondolatra jöttem, nem tudna-é nekem összeköttetést teremteni ottani néprajzi körökkel. Az ottani magyar kiadványok úgy hallom szívesen veszik a külföldi munkatársakat, és szeretném velük a közvetlen kapcsolatot felvenni vagy ha legalább Maga el tudná helyezni szlovák magyar lapokban tőlem rövidebb vagy hosszabb tanulmányokat. Kísérletképpen küldök egy rövid tanulmány . . .

Azt hiszem ennek nincsen akadálya, hogy ilyesmit az ember kiküldhessen. Amennyiben azonban levelem és kérésem nagyon alkalmatlan lenne, úgy tekintsen el tőle, hiszen részemről is csak kísérlet ez, gazdag néprajzi anyagom közlésére tért keresve.

Még egyszer szíves üdvözlettel

Margit néni
Luby Margit

Cím: Budapest II.
Bajvívó u. 1. sz.

Természetesen mindent elkövettem, hogy segítsek néprajzi írásainak elhelyezésében, sajnos próbálkozásaim eredménytelenek maradtak. Magyarországi néprajzi anyagra nem tartottak igényt, egyébként az akkori „viszonyok" sem tették ezt lehetővé.

Elhallgattatásának következménye a megfeledkezés lett. Érdemtelenül került a feledés homályába. Csak az 1970-es években kezdenek megemlékezni a kiváló néprajzkutatóról. Ortutay Gyula, Illyés Gyula és még sokan mások méltatták munkásságát.

Luby Margit fél évszázados gyűjtőmunkája során mindig vissza-visszatért szülőföldjére, hű maradt a szatmári tájhoz halála után is. Amikor kilencvenegy éves korában, 1976-ban elhunyt, kívánságára szülőfalujában, Nagyaron temették el, a helybeliek és a széles környék óriási részvéte mellett.

Megjelent tanulmányai, írásai, életművének csupán egy része. Hagyatéka, mintegy ötezerötszáz gépelt lap, a mátészalkai Szatmár Múzeumban van. Feldolgozása, rendszerezése, sajtó alá rendezése a legszebb elismerés és egyben méltó tisztelgés is lenne a néprajz lelkes kutatójának emléke előtt.

Vörösmarty Géza

Az Eötvös Kollégium kilencven éve

Néhány oldalon megfogalmazni kilencven év történetét csak úgy lehet, ha a korszakos dátumokat, a sokszor idézett neveket soroljuk fel. Érdekes lenne csak közölni a kollégiumi vendégkönyv, a *Nomina Hospitum* névsorát, mely kirajzolja újabb kori történelmünk egy fejezetét. 1895-ben Eötvös Loránd a még Napóleon által létrehozott párizsi *Ecole Normale Superieure* mintájára alapította, s édesapja emlékére nevezte el a középiskolai tanárképző kollégiumot. Az első épület a Csillag utcában, Pesten volt, s 1910-ben építette Alpár Ignác a mai Ménesi úti háromemeletes szép épületet, mely akkoriban a Gellérthegy ezen részén az egyetlen ház volt. A kollégium első kurátora Eötvös Loránd volt, igazgatója a fizikus Bartoniek Géza. „Bégé Úr" — ahogy a diákok nevezték — a porosz mintára szervezett magyar oktatási rendszerben egy francia szellemi szigetet teremtett. Az intenzív tanárképző kollégium kitűnő tanulóknak, elsősorban vidéki szegényebb rétegekből vagy középosztályból származó tehetséges fiataloknak az otthona volt. Laczkó Géza, Jankovich Ferenc, Sőtér István, Kuncz Aladár és mások szépirodalmi munkáiból ismerjük a kollégium életét, de a kitűnő kollégiumi levéltár (melynek rendezése az elmúlt hónapokban fejeződött be) a tudományos igénnyel tájékozódókat is eligazítja a század neveléstörténetének abban a képződményében, melyet „Eötvös kollégiumi modellnek" is nevezünk. Az első kollégistanemzedékből Szabó Dezső, Kodály Zoltán, Szekfű Gyula, Horváth János, Gombocz Zoltán, Pais Dezső, Gyergyai (Szegő) Albert, Novobátzky Károly, Balázs Béla (Bauer Herbert), Laczkó Géza, Kuncz Aladár, a természettudós Zempléni testvérek nevét emlegetjük legtöbbet, de fontos tudnunk, hogy az Eötvös Kollégium már fennállása első tizenöt évében 135 vidéki középiskolának adott kitűnően képzett tanárokat. Szerte az országban — a történelmi Magyarország iskoláiban — ezek a kollégisták a szellem és tudás iránti tiszteletre nevelték növendékeiket. Eötvös Loránd után a kollégium kurátora gr. Teleki Pál lett, Bartonieket a kitűnő nyelvész Gombocz Zoltán követte az igazgatóságban, majd a klasszika filológia professzora, Szabó Miklós, a háború után pedig az író-irodalomtörténész Keresztúry Dezső, aki kultuszminisztersége mellett is megtartotta az Eötvös kollégiumi igazgatóságot. Az ő lekösző-

nése után rövid ideig Lutter Tibor irányította a széteső, majd rendeletileg bezárt kollégiumot. 1950-ben (sokak szerint már 1949-ben) lezáródott a kollégium történetének első nagy korszaka. A kollégium, mely áldozatul esett egy szűkkeblű művelődéspolitikának, persze élt tovább. A Tanfolyamellátó Vállalat vette át az épületet, a kollégium vagyontárgyai szétszóródtak, híres könyvtárát csak úgy tudták megmenteni, hogy az akkor létrehozott és az igazgatói lakásba, tanári szobákba telepített irodalomtörténeti intézet ezt a hozzávetőlegesen hetvenezer kötetet kezelésre átvette. Az MTA Irodalomtudományi Intézete — ma ez a hivatalos elnevezés — időközben duplájára fejlesztette a könyvtárat, melynek hivatalos neve: az MTA Eötvös Könyvtára. Az intézet munkatársai közül — volt Eötvös kollégisták — ma is sokan tanítanak a kollégiumban, s a diákok szabadon kutatnak a könyvtárban.

1956 után dr. Tóth Gábor egyetemi docens a régi kollégium hagyományai alapján kezdte meg az újraszervezést. Az országban először szervezett szakkollégiumot, az egyetemi tanulmányokat kiegészítő speciális szemináriumi rendszert, intenzív nyelvoktatást. Figyelemre méltó aktivitással illesztette a szocialista kollégiumi rendszerbe az Eötvös Kollégiumot. A hetvenes évek közepétől működik az Eötvös Kollégium Volt Tagjainak Szövetsége mintájára szervezett Baráti Kör, melynek vezetősége ma tanácsadó testületként is segíti az igazgató munkáját. Első elnöke (ma tiszteletbeli elnök) Köpeczi Béla akadémikus, utódja Szabó Zoltán Gábor akadémikus, kémiaprofesszor, alelnöke Margócsy József, a nyíregyházi Bessenyei Tanárképző Főiskola ny. főigazgatója, a vezetőség tagjai: Ligeti Lajos, az orientalisztika professzora, az Eötvös kollégisták doyenje, Borzsák István klasszika filológia professzor, Székely György professzor, a Budapesti Történeti Múzeum főigazgatója, Óvári Miklós, az MSZMP KB titkára, Tóth Gábor ny. egyetemi docens, a volt igazgató, Pusztai Ferenc egyetemi docens, a budapesti pártbizottság titkára, Huszár Pál várpalotai tanár, Glatz Ferenc történész, Szövényi Zsolt minisztériumi osztályvezető, Doba László gimnáziumi tanár, Bakos István, a Tudományszervezési Intézet munkatársa, Arató György kollégiumi könyvtáros és két mindenkori kollégista diák. A Baráti Kör több mint 300 tagja évente 2-3 alkalommal találkozik egy-egy kitűnő régi kollégistára emlékezve. (Zempléni Géza-, Kodály Zoltán-, Szekfű Gyula-, Fülep Lajos-, Novobátzky Károly-, Balázs Béla-, Laczkó Géza-centenáriumok voltak az elmúlt időben.) 1985 őszén a 90 éves kollégiumot köszöntve találkozott a régi és a mai kollégium.

A régi Eötvös Kollégium 60-70, többszörösen válogatott kitűnő diákjaival, a főiskolai tanárképző kollégium autonómiájával — mindmáig csak álom maradt. Az épület ugyan eredeti szépségében pompázik már a Ménesi út 11—13. (a régi Nagyboldogasszony útja) alatt, az itt tanulók 130-an (69 fiú, 61 leány) általában jeles eredményűek (a kollégiumi átlag 4,35 és 4,6 között van), a diákok háromnegyede bölcsész, egynegyede „dögész" (természettudományokat tanuló), tíz százaléka külföldi — négy kontinensről —; húsznál több egyetemi oktató és kutatóintézeti munkatárs tart órákat, az intenzív nyelvi képzést kilenc nyelvtanár segíti, most is a vidéki egyetemisták legjobbjai tanulnak itt, jók az élet- és munkalehetőségek, az országban az elsők között lett háromszoros kiváló kollégium, szívesen járnak ide beszélgetni, vitatkozni vezető

politikusok, írók, művészek, tudósok — a mai Eötvös Kollégium ennek ellenére nem a régi. 1950-ben egy tollvonás elég volt megszüntetéséhez, a feltámasztás évtizedek óta folyik. Pedig a mai Eötvös kollégisták is nyílt, szókimondóan kritikus fiatalok, de megváltozott már köröttük az egyetem is, változott felsőoktatásunk egésze, mely az egyre sürgetőbben jelentkező mennyiségi igényeket igyekezett eddig kielégíteni — és más a magyar társadalom is. Az extenzív fejlesztést bizonyítja, hogy ma egyetemi oktatóból van annyi Magyarországon, mint ahány diák volt negyven esztendeje. Hogy ez mennyire nem hazai gond, azt mutatja, hogy a párizsi Ecole Normale Superieure vezetői néhány hete ittjártukkor hasonló gondjaikról beszéltek. Az egyetemi oktatás tömegesedése Franciaországban is éppen a minőségi célokat megfogalmazó intézményeket érinti hátrányosan. A kihívást mindenesetre vállalni kell, s ha Pasteur, Jaures, Sartre, Pompidou vagy a jelenlegi miniszterelnök: Fabius Alma Matere ezt vállalja, s vállalják Oxford, Cambridge 6—800 éves kollégiumai, akkor vállalnunk kell nekünk is, akik egy demokratikus iskolapolitika magasabbrendűségét is bizonyítani reméljük. „Szabadon szolgál a szellem" — hirdette a régi kollégium, s büszkén vállalja ezt a mai is, hiszen népünket, jövőnket, az emberiség igazságosabb, boldogabb jövőjét szeretnénk tanárként szolgálni. És a lét egyetlen elképzelhető foglalatának a szabadságot tartjuk.

Természetesen túlfeszítené egy kis terjedelmű bemutató írás kereteit, ha megkísérelnénk vázolni az itt folyó munkát. Ennek kifejtésében a szerzőt „szituáltsága" is akadályozná. Az Eötvös Kollégium hagyományos értékei (kritikus látásmód, önirónia, kajánság stb.) közé sorolt *vitázó kedv* azonban arra készteti az igazgatót, hogy válaszoljon mai ismeretei alapján néhány évtizedekkel ezelőtt vádként megfogalmazott és azóta is gyakran ismétlődő kérdésekre.

1. Elitképzés. Igen, elit, amennyiben a latin eligere=kiválogatni, kiválasztani jelentést szó szerint értelmezzük. Mert kitűnően érettségizettek, akik közül volt Eötvös kollégista tanáraik ajánlásával is csak a legkiválóbbak kerültek alapos felvételi beszélgetések (fejtapogatásnak, fejkopogtatásnak nevezték) után a Ménesi útra — valóban kiválogatottak voltak. (Miként a labdarúgóválogatottba is igyekeznek kiválasztani a legjobbakat.) Még ha ez sérti is az ábécé demokratikus sorrendje szerint válogatni kívánók, hamis egyenlősdit hirdetők erkölcsi érzékét — így szeretnénk válogatni ezután is.

2. A megkülönböztetett bánásmód. Igaz, hogy a századfordulón ezüst evőeszközökkel terítettek a többnyire szegény környezetből felkerült vidéki fiúknak, de nem azért, hogy mandarinokat vagy a rendszer számára janicsárokat neveljenek belőlük, hanem, hogy egy életre megjegyezzék, hogy a születés és pénz arisztokratáinál előbbre valók a szellem arisztokratái. Vidéki tanárként is tudják, ők a legfontosabbért, a nemzet jövőjéért tartoznak felelősséggel. Olyanok, akik tisztában vannak azzal, hogy egy bankár fényűzően berendezett szalonja, egy arisztokrata kastélya jelentéktelen hely a kollégiumi könyvtárhoz vagy társalgóhoz képest.

3. Különböző nézeteket valló emberek együttese. Ennek is hagyománya van. Itt katolikus és református, mohamedán és zsidó, alföldi és felvidéki, erdélyi és dunántúli, nemzetiségi kisebbségből érkezett, csakúgy, mint az itt tanuló európai, ázsiai, afrikai diákok, igyekeztek testvéri egyetértésben lakni. A kultúra, a tudomány, a könyvek igézetében beszélgettek, vitatkoztak. A Mód Péter vezette kommunista sejt (mely része volt a Rajk által szervezett egyetemi mozgalomnak) ugyanúgy a kollégium része volt, mint a néhány turulista, vagy szentimrés. „Változtatást a bal felé tévelyedett Eötvös Kollégiumban!" — sürgette a szélsőjobb vezérpublicistája, s nénány év múltán az apolitikusság felszámolandó fészke lett a kollégium, melynek diákjai elsősorban tanulni akartak. Jó lenne ezután elkerülnünk történelmünk hasonló vargabetűit.

4. A kritikai szellem. Ez különösen nagy szerepet játszhatott a megszüntetésben is, hiszen csak az egészséges társadalmi-politikai-tudományos gondolkodás tudja elviselni a kérdezésre nevelt fiatalok iskoláit. Úgy gondolom, ez ma is legbiztosabb fokmérője annak, hogy társadalmunk őszintén akarja a demokráciát. Az Eötvös Kollégium új vezetője programban vállalhatta — élvezve a politikai és kulturális irányítás és az egyetemi vezetés bizalmát is —, hogy a mai kollégiumot is a *világra nyitott ablakká* kell tennünk, *a mai magyar szellem egyik őrhelyévé*, olyan *közösséggé*, melynek tagjai nemcsak vezetőinknek, de egész népünknek, és nemcsak a jelennek, de a szigorúan ítélő jövőnek is *elkötelezettek*, olyan fiatalok otthonává, akik felelni akarnak saját arcukért.

Tudva, hogy szellemi életünk irányítói a *minőség* sürgető igényét — melyet Németh László olyan következetesen képviselt — érzékelve, segítik a kollégiumot, tudva, hogy Akadémiánk tagjainak többsége, az egyetemi kutatóintézeti vezetők jelentős hányada Eötvös kollégista volt — személyes garanciák is szólnak a kollégium jövője mellett. Meg sem kísérelhetjük, hogy felsoroljuk minden tudományterületről, irodalmi-művészeti életünkből, politikusaink közül azoknak a kollégistáknak a nevét, akik ismert és becsült személyiségek. Az évente kilépő húsz végzős hallgató — a kollégium fennállása óta közel kétezer diák — életének egy darabja, ifjúsága legszebb emléke a Ménesi Út 11—13. Nem a főváros, nem az egyetem, hanem a Kollégium.

A jövő az itt tanulók, tanítók *tehetségének*, szorgalmas munkával szerzett *tudásának, jellemének függvénye*. Az itt szerzett tudás, az élet minden területén egyre nélkülözhetetlenebb erkölcsi bátorság birtokában a kilencvenévesen is fiatal Eötvös Kollégium válhat-e újra a minőségi tanárképzés húzóerejévé? Munkájával, emberi tisztességével ki fogja-e érdemelni ez a néhány fiatal a századelő kollégiumában megszokott kedvezményeket, lehetőséget a *több munkához?* És fel tudja-e mindezeket használni népünk javára? Ezekre a kérdésekre kell a következő évtizedekben becsületes és okos választ találnunk.

Szijártó István

Erdei Ferenc hadbírósági pere[1]

Erdei Ferenc már huszonkét éves korában látta az ellenforradalmi rendszer ellentmondásait. Átélte a parasztság súlyos helyzetét, amelyet a gazdasági világválság fokozott mértékben felszínre hozott. Kereste és kutatta a kivezető utat, nem pusztán a társadalom jobbítása foglalkoztatta, hanem alapvető változtatáson álmodozott. Az akkori társadalmi renddel való szembenállása ellenére olyan ügyekben, mint amiből a hadbírósági per keletkezett, nem kereste a hatalommal való harcot, mert az oktalan lett volna. Mint jogász, de mint a makói közjogi küzdelmek ismerője is pontosan tudta, meddig lehet elmenni egy-egy adott politikai szituációban anélkül, hogy a fennálló társadalmi rend erőszakszervezete lesújtson valakire. Azt viszont nem tudta elképzelni, hogy távollétében parancsnoka feltörheti katonaládáját, amelyben a legszemélyesebb holmiját tartja, még kevésbé, hogy bajtársai, szobatársai között beépített besúgók vannak.

Erdei Ferencet 1931-ben sorozták be katonának, ez év szeptember 9-én fel is avatták, de egyetemi tanulmányai miatt egyévi haladékot kapott. 1932. október 1-én önként vonult be Szegedre a Bethlen Gábor 10. honvédgyalogezred árkászszázadába mint karpaszományos gyalogos. Erdei Ferenc politikai szempontból igen korán megbízhatatlannak számíthatott, ugyanis Hódy Dezső főhadnagy, az újoncok szakaszparancsnoka egy szobaszemle alkalmával felnyittatta katonaládáját és elkobozta öccséhez, Erdei Sándorhoz írt befejezetlen levelét, amely így szól:

„Kedves Öcsém, itt pedig következik egy levél a katonaságról és effélékről, kizárólagosan a te számodra irányítva. Hogy pedig egyáltalán írom, annak legközelebbi oka — és ez egy adalék a katonaság mibenlétéhez —, hogy ilyenkor, mikor egy kis szusszanásunk van, kívánkozik egy kicsit a szellem is mozogni. Mert máskor ugyan háttérbe szorul. Na, de szép sorjában haladjunk.

Induljunk el a legtetején: mitőlünk, karpaszományosoktól elvárják, hogy föllfogjuk a katonáskodás célját, és ez irányítsa minden lépésünket. Ez a cél pedig: minél jobb harcolást a hazáért stb. a körül leselkedő ellenségek ellen. Sejted, hogy itt van a legfőbb bibi részemről. Hogy milyen szándékkal jöttem el hazulról, azt tudod, tehát azt is tudod, hogy mit szólok a dolgokhoz. De azért ne gondold, hogy nincs kedvem csinálni a dolgokat. Csinálom én és épp azért csinálom, a katonáskodás hangoztatott célját nem tudom komolyan venni, azt t. i. hogy a hazát védjem. Máskép nem lehet ezt kifejezni, nem tudom komolyan venni. Nem tudom létezőnek valósággal hinni, hogy ezért és így törjenek egymásra az emberek. Szóval jó kis romantikus vagyok a vérharccal szemben. Nincs, mert rossz, mert képtelenség. Persze azért volt, van és lesz. Én azonban nem leszek ott. Akár áruló leszek, akármi, de ilyen harcot nem fogok végigharcolni.

Kettőt azonban fogok csinálni, azazhogy egyiket csinálom is. Csinálni fogom azt, hogy az én bőröm kiteszem a veszedelmek elé és a más vérét is ontom esetleg, de ezt nem a hazáért teszem, azt sejted. Most is csinálom pedig azt, hogy katona vagyok és katonásdit játszom. És megsúgom neked, Öcsém, hogy kedvvel csinálom. Magyarázat: Olyan nagyszerű edzésen megy keresztül itt az ember, hogy csakugyan dagadunk bele, aztán az, ami már nem edzés, ha-

[1]Ezzel az írá sal emlékezünk Erdei Ferenc születésének 75. évfordulójára. *(Szerk.)*

nem harci gyakorlat, az olyan szép játék és sport öcsém, hogy megejti az embert. Gödörben kúszni, mozdulatlan alakot felismerni, kinézni a legjobb búvóhelyet, célt eltalálni, mind olyan gyermeteg gyönyörűségek, amit te is nagyon jól ismersz, abból az időből, amikor a temetőben és a Gerizdesen portyáztunk. Hát szóval, ami a célt illeti, látod, hogy állok. Csak azt kell még hozzátennem, hogy a további és legkomolyabb cél nekem itt az, hogy magam testben abszolut megedzem, megtanulok emberekkel bánni, tömeget vezetni és megismerem ennek a világnak egy számottevő darabját, a katonaságot mint társadalmi réteget. Persze itt sem kell mondanom, hogy minden egy további célt szolgál.

De te meg nem is tudod, hogy mi folyik itt és mi történik az emberrel. Tudománybeliek úgy mondják, az ember belép egy organizmusba orgánumnak. Gépbe gépésznek. Embereknek itt az a szerepe, hogy egy célt szolgáljanak, más emberekkel mindig egyformán összedolgozzanak. Persze az emberek általában nem ilyen egyoldalúak és nem precizen egyoldalúak. Hát azt csinálják először itt az emberekkel, hogy egyformára — még mindet — képezik, és pedig egy ős gépréssző, olyanná, amelyikkel mindent lehet csinálni. Megtanítják állni, ülni, fordulni, puskával bánni, tisztelegni, beszélni etc, mindezt parancsszóra. Ugyanigy gépészképpen kell ennie, inni, ágyat felvetni, mosdani etc. Mikor ez megvan, akkor beosztják valahova, kitanítják vagy csavarnak, vagy keréknek és úgy kell dolgoznia végig. Ez persze magában nem volna baj. Az emberek többen csak úgy dolgozhatnak, ha organizálódnak. Csak a mellékkörülmények rettenetesek (nem nekem, hanem általában). Először is: azok, aki már benn vannak a gépben, azok mindazok irányában, akiket mozgatnak és akiket bele tanittatnak a gépbe, nagyon visszaélnek a helyzetükkel. Másodszor pedig az emberek különben is nagyon kevésoldalúak és ennek tetejibe itt igyekszenek kipusztitani mindent, ami nem esik a katona vonalba. És ez, sajna, igencsak sikerül is.

Konkrét mustrák ezeknek megvilágitására. Az újoncokkal úgy bánnak, mintha nem is eleven emberek volnának. Ez persze gyakorlatilag is rossz, mert megcsökönyösödik, de az erkölcsi értékek vonalában még rettenetesebbek. Ha egy kis szem piszkot találnak, mezitláb lezavarják stb. Szidják az embereket pocsékul. Ebben az altisztek a legfőbb vitézek. Öcsém, a civil világban nem is lehet ilyen ronda embereket látni. Szinte kivétel nélkül olyan külső, úri szineket vesznek föl és ezzel összhangban a legbarbárabb dolgokat művelik. A tisztek annyiban előbb állnak, hogy elviselhetőbb formában elviselhetetlenek. A legfőbb disznóság azonban csak ezután következik: mi velünk kivételt tesznek. Elmosogattatnak utánunk, fölmossák a szobánkat, több zsoldot adnak, másképp beszélnek velünk etc. De ennek a tetejébe is az altisztek szeretnének velünk kitolni, de nem mernek, mert egy év múlva őrmesterek etc. leszünk és visszaadhatjuk nekik, hanem pl. nálunk az oktatónkat piszkálja az újoncszakasz parancsnok. Mondom, magában az nem rossz és baj, hogy géprész lesz az ember. Még az is türhető, hogy minden mozdulás, mindennek a helye elő van irva, mert az esetek többségében az optimális helyzet van előirva. Ez kivált nekem jól esett nagyon, mivel, hogy bizonyos dolgokban nem birom a rendetlenséget. Cipő, nyakszegély, fegyver helye mind pontosan meghatározott, kabátgyürés etc.

Másik bajos mellékkörülmény, hogy igyekeznek az embert egészen gépréssé tenni. Pl. bár elő van irva 4—6 óra teljesen szabad idő, nem nyughat az ember egy percig sem a katona dolgoktól. Mindegy, hogy kártyázik, nőkről beszélne vagy társadalom organizálódásáról merengene, egyaránt zaklatják. Ez a legkülső megjelenés. Mélyebben az, amit a katonás rendnek neveznek, kisugároztatják a nem katonai cselekvésekre is, ez tiszteknél látszik kivált.

Persze az emberek, ha kevés oldalúak is, azért teljesen katonák nem tudnak lenni, ha 9 évig szolgálnak is. És ha szusszanásuk van, mást is csinálnak és másképp is mint katonásan. És itt jön Freud igaza: kb. egyenlő mértékben kettő foglal le minden energiát: önfentartás és fajfentartás, evés és párzás. Semmi másról szó nincs. Ami több lenne az embereknek, azt lefoglalja a katonaság.

De attól eltekintve, hogy haszontalan célra szervez a katonaság és sok súlyosbitó mellékkörülmény van, mégis aszondom, hogy az a kis nevelés jót tesz az embereknek. Mert bizony rettenetesen tehetetlen és gyarló a regruta.

Hogy nehéz-é, megerőltetés-é a dolog számomra, arra csak azt felelhetem, hogy szuszterizmus az egész egy jó aratáshoz, testben, lélekben egyaránt. Persze csak úgy és azért, hogy én soha sem merülök el a katonáskodásban és a katonák kedveléseiben, hanem mindég tudom, hogy mért vagyok benn és mit nyerhetek és ha van időm, csinálom az én mesterségemet, olvasok és tanulmányozom az embereket."

A novemberben keletkezett levélnek nem lett semmi következménye, így 1932. december 1-én minden fenntartás nélkül — a Hunyadi János 9. honvédgyalogezred állományába helyezve — tartalékos tiszti tanfolyamra vezényelték. A Makón történő események miatt azonban később eljárást indítottak ellene, ekkor használják fel a novemberi levelet is.

Lájer József budapesti ifjúmunkás 1933. február 5-én előadást tartott a makói munkásotthonban, amelyen id. Erdei Ferenc és a VII. gimnazista Erdei Sándor is részt vett. Az előadót meghívták Új utcai házukba, ahol Lájer néhány gimnazistának szemináriumi foglalkozást tartott a történelmi materializmusról. Erdei Sándor minderről február 20-án levélben eldicsekszik kato-

na bátyjának: *„az elvtársakkal többször összejövünk. Elcsábítottam már H. Kovács Z., Alexi Jóska és Lénárt tanulókat. Lakásomon is összejövünk politizálni"*.

A századparancsnok cenzúrázta a levelet. Mielőtt továbbította volna a címzettnek, feljegyzéseket készített. Mintegy húsz napig látszólag nem történt semmi az ügyben, valójában figyelték és figyeltették Erdei Ferencet, várták, hogy az otthoni titkos összejöveteleket bejelenti e elöljáróinak. Végül 1933. március 13-án Sonegger Ottó őrnagy — Hódy Dezső főhadnagy jelenlétében — kihallgatja Erdei Ferencet. „Erdei a hozzá feltett kérdésekre kijelentette, hogy a jelenlegi társadalmi helyzettel nincs megelégedve . . . Egyéni sérelem eddig nem érte, de fáj neki a parasztság elnyomása és a kapitalizmus túlkapásai." Közben két szobatársával figyeltették.

Másnap hajnalban Erdei Ferenc levelet írt apjának és öccsének, amelyet kettős borítékban kívánt elküldeni, de a szobatársak bejelentésére a századparancsnok többszöri felszólítására kénytelen volt átadni, amelyet természetesen azonnal lefoglaltak.

Kedves Öcsém és Apám!

Felgyógyultam, de viszont a hazai Lájer ügyből kifolyólag elővettek. Ez ügyben okvetlenül beszélnünk kell, de nekem se levelet, se csomagot nem lehet küldeni, semmit a világon. Az kellene, hogy Sanyi be biciklizzen. Én két órától háromig ott leszek az új Szeged-i főtasorban, már mint holnap szerdán az ünnep alkalmával, ha még ezt a levelet megkapja szerdán délelőtt, 12 órakor elindul, akkor jó. Ha netán nem lennék ott kinn, jöjjön be a laktanyába, itt is lehet kicsit beszélgetni.

Ha jössz Öcsém, két-három óra között ott legyél a híd felől a főtasor végén, én is biztos ott leszek, ha még utána laktanya fogságot kapok is.

Ha nem jöhetsz, Szabóékkel beszéljék meg pontosan a levél közvetítést, hogy lehetőleg maradjon titokban ez a posta, és vele küldjenek levelet péntekre. Én bemegyek érte. Nem tudok semmit otthonról, itt tudják, Lénárt etc. neveit, azt is mondják nekem, hogy tovább kezelnek titeket. Szóval tudnom kell, hogy áll otthon az ügy, de nektek is tudni kell itt mi van.

Kb. az a vád ellenem, hogy tudtam, hogy ott szervezkedés folyik és nem jelentettem. Az nekik szervezkedés, amit én tudtam és egyáltalán veszélyesnek tartanak. Pedig az utóbbi félév alatt még passivabb voltam, mint valaha. Szóval nagy valami nem lehet belőle, hisz nem csináltam semmit, de mégis intézni kell. Tehát várlak Öcsém, ha nem jössz, levelet Szabóval. Csakis vele. És ez titkon menjen, hogy ki ne ismerjék ezt a postát.

Ezt a levelet megsemmisíteni.

Üdvözlettel *Feri*

A szegedi 5. honvéd vegyes dandárparancsnokságának ügyésze szerint Erdei Sándor gimnáziumi tanulónak írt novemberi levél *„egész tartalma alkalmas arra, hogy másban a katonaság intézményeve a magyar fegyveres erő és az elöljárók iránt megvetést és gyülöletet keltsen"*, de a levél lefoglalásával annak elküldése megakadályoztatott, ezért cselekménye csupán az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. tc. 6. §-ába ütköző vétség kísérletét valósította meg, ez önmagában nem büntethető, a vádnak ezt a részét elejtették.

A laktanya egyik legénységi szobájában Segesváry László és Kürthy István karpaszományos gyalogosok előtt tett azon kijelentésével, hogy *„a katonaságnál kevés a zsold, rossz a koszt és sok a munka"* továbbá, hogy *„a honvédség erőszakos marhaság"* a katonai hivatás lealacsonyítására törekedett, ezért az ügyész bujtogatás bűntette miatt vádat emelt Erdei Ferenc ellen. Shvoy Kálmán dandárparancsnok 1933. április 29-én vád- és elfogatóparancsot adott ki.

A szegedi honvédtörvényszék, mint ítélőbíróság, főtárgyalására Bossányi Béla alezredes elnöklése mellett dr. Heiling Lajos tanácsnokbíró, tárgyalásvezetőnek, dr. Eckensberger Zoltán vádló és dr. Fischer Aurél nyugalmazott állományú ezredesbíró, védő jelenlétében 1933. május 9-én került sor. A honvédtörvényszék Erdei Ferencet *„a honvédség erőszakos marhaság"* kijelentéséért a katonai büntető törvénykönyv 85. és 8. §-ának, valamint a büntető törvénykönyv 92. §-ának alkalmazásával kéthavi — havonkénti kétszer böjttel, a böjti napokon kemény fekvőhelyes és a második hónapban magánzárkában tartással súlyosbított — fogházra ítélte. Büntetését Szegeden a Béke utcai fogdában töltötte ki.

Erdei Ferenc politikai nézeteiről az ítélet megállapította, hogy a vádlott *„családjával együtt baloldali szélsőségek felé hajló, a honvédség intézményére nézve káros esetleg veszélyes egyén"*. Novemberi levelében Erdei Ferenc egyértelműen leszögezte, hogy nem tekinti hazájának az ellenforradalmi Magyarországot, csak a forradalom ügyéért hajlandó vérét áldozni. Március 14-i levelében öccsétől és apjától azt kéri, hogy Szabóék segítségét vegyék igénybe. Szabó János kommunista hagymakertészről van szó, akinek felesége, Rozsnyai Julianna szintén részt vett az illegális kommunista mozgalomban. (A Szabó családot Erdei Ferenchez haláláig mély barátság fűzte, temetésén Szabó Jánosné megható beszédben búcsúztatta.)

Erdei Ferenc bevonulása előtt bejárogatott a munkásotthonba, innen kölcsönözte ki Engels Anti-Dühringjét és A család, a magántulajdon és az állam eredetéről szóló könyvét.

Az öt évvel fiatalabb Erdei Sándor politikai és világnézeti téren bátyja befolyása alatt állt. A gimnázium igazgatósága által indított tegyelmi jegyzőkönyvben ezek a nézetek megfogalma-

zásra is kerültek: *„Erdei Sándor lelkében a marxi gondolatok vertek gyökeret."* Szerinte a munkásság és a parasztság helyzetén *„csupán a mai társadalmi és termelési rend gyökeres megváltoztatásával"* lehet segíteni, *„a megváltást a marxi gondolatok megvalósulásában: a termelési eszközök köztulajdonba vételében látja". „A kapitalizmus mai rendszerével nincs megbékélve . . . az új országban, sőt a maiban is jobb sorsot szán a parasztnak."* Az iskolai fegyelmi vizsgálat jegyzőkönyveiből is kiderül, hogy az Erdei család világszemléletében fontos szerepet töltött be a marxizmus, de azt is tudjuk, hogy az idős Erdei Ferenc magát Kossuth Párthoz tartozónak vallotta, az ifjú Erdei Ferenc pedig a harmincas évek közepén a Kossuth Párt titkára volt. Ez a párt viszont Makón sokkal inkább plebejusi szemléletűnek számított mint máshol az országban és a Maros-parti város arról volt híres ekkor, hogy a szociáldemokraták és a Kossuth pártiak szilárd szövetségre léptek.

A szegedi csendőr nyomozóosztály, a dandárparancsnokság, a katonai ügyészség, a makói rendőrség, a budapesti rendőr-főkapitányság és a makói gimnázium minden részletre kiterjedő nyomozást folytatott, Erdei Ferencen kívül másokra is lesújtott. Lájer Józsefet tizenöt napi fogházra ítélték, amelyet a makói rendőrségen töltött ki, ezt követően kitoloncolták a városból. A kispesti szociáldemokrata párt titkára a huszonhat éves Lájerről kijelentette, hogy *„szakállas ifjúmunkásra nincs szükség"*: Mónus Illés érvényesülési lehetőséget ígért neki, ha szakít a deményistákkal. Végül kizárták a pártból. A következő évben Lájer József könyvecskét ír a társadalmi fejlődésről és a materializmusról. Ezt követően visszavonult a politikai életből. A makói résztvevők közül Sulyok József papucsost *„kommunista gyanús üzelmek"* miatt öt évre kitiltották a városból.

A gimnázium igazgatója az összehívott fegyelmi bizottságnak Erdei Sándor iskolából történő kizárását terjeszti elő, de a tantestület a feddés (V. fokú fegyelmi büntetés) mellett dönt. József Attila egykori pártfogói ezúttal is jelesen vizsgáztak. *„Ettől kezdve az iskolához való viszonyom más lett* — írja 1935-ben Erdei Sándor —, *legtöbb tanáromat úgy tekintettem, mint atyai jó barátomat, akikkel a mathézisnél és filozófiánál sokkal emberibb kapocs köt össze."*

Erdei Ferencet sem fizikailag, sem lelkileg nem törte meg a kéthavi fogház. Sok tapasztalatot szűrt le ebből, és még tudatosabban készült terveinek megvalósítására.

Dr. Tóth Ferenc

Forrás: *Erdei Ferenc hadbírósági pere.* Hadtörténeti Levéltár, 32/1933. — *Erdei Sándor ellen indított fegyelmi eljárás* jegyzőkönyvei. Csongrád Megyei Levéltár. Szegedi Tankerületi Főigazgatóság iratai, 1933. Erről készül mikrofilm a József Attila Múzeum filmtárában. — *Rátkai Árpád:* A Makói Munkáseszperantista Csoport története. A Makói Múzeum füzetei, 21. Makó, 1978. — *Tóth Ferenc:* Az ifjú Erdei Ferenc és Erdei Sándor kapcsolata a munkásmozgalommal. In: *Hegyi András* (szerk.): Haladó ifjúsági mozgalmak Csongrád megyében. Fejezetek két évtized történetéből. Szeged, 1982. 99—105. old. — *Tóth Ferenc:* Erdei Ferenc és Erdei Sándor kapcsolata a munkásmozgalommal. Csongrád Megyei Hírlap, 1982. febr. 20. — *Makói Friss Újság,* 1933. március 10. — *Tóth Ferenc interjúja Lájer Józseffel és Demény Pállal.* A József Attila Múzeum hangarchívuma.

Hont Ferenc és Erdei Ferenc Makó, 1931

A moldvai csángómagyarok dél-dunántúli letelepedése

1. A közvélemény általában nem tudja, hogy az 1941-ben előbb Bácskába, majd 1945 tavaszán a Dél-Dunántúlra letelepített, Romániából menekült magyarság nem egységes néprajzi csoport. Ennek következtében a *bukovinai* és a velük együtt érkezett *moldvai* magyarokat gyakran azonosaknak tekinti, mindkét néprajzi csoportunkat egységesen *csángóknak* nevezi. De amíg a közvélemény minden telepes származását egybemosó — és gyakran pejoratív indítékú — megítélését inkább a *tájékozatlanság* irányítja, addig a néprajztudósok között meglévő bizonytalanság a csángó szó eredete, jelentése körül kialakult *nézetkülönbségből* ered.[1] Etnográfusaink egy része a csángó szót kifejezetten csak Moldva őslakos magyar telepeseinek megjelölésére használja. *Dr. Kós Károly* úgy tartja, hogy „a csángó elnevezést mi legrégibb és legáltalánosabb értelemben moldvai népcsoportunkra alkalmazzuk".[2] Mások azonban, például *Domokos Pál Péter* is — abból az elvből kiindulva, hogy a *csángó szó lényegében a magyarság egységes tömbjétől való elszakadást „elcsángálást" jelent* — egyaránt beszél *bukovinai, gyimesi, hétfalusi* és *moldvai* csángókról. Természetesen Domokos Pál Péter a tágabb népi azonosságra — a magyarsághoz való tartozásra — utaló, egységes csángó jelző hangoztatása mellett nem vitatja ezeknek az etnikai csoportoknak egymástól *bizonyos vonatkozásokban eltérő* voltát sem.

A Kárpátok keleti lejtője, valamint a Prut és Szeret folyó között elterülő tájon élnek a moldvai csángók. Ez a táj az egykori Etelköz része, a honfoglaló magyarság utolsó szálláshelye. Számos történész, régész és etnográfus — köztük több neves román tudós — vallja azt a tudományos feltevést, hogy az etelközi magyarságot ért besenyő támadáskor Árpád népe nem költözött át *maradéktalanul* a Kárpátok hegylánca által védett medencébe, hanem egyes csoportok továbbra is meghúzódtak a Kárpátok keleti lejtőjén, meg a Prut és Szeret folyók védettebb völgyrészeiben; itt egészen a tatárjárásig határvédő előőrs szerepet töltöttek be.

Okleveles adatokból tudjuk, hogy II. Endre a Barcaság védelmére a Kárpátok keleti lejtőjére magyarokat telepített, IV. Béla királyunk pedig Róbert esztergomi érsekkel átment Cumániába — az akkori Moldvába — és keresztény hitre térítette lakóit, a magyarokkal rokon kunokat; ott magyar püspök vezetésével, nagyszámú segéderővel katolikus püspökséget létesített. Ekkor vette fel IV. Béla a kunok királya címet is. Később a huszita mozgalom bukása után az ország különböző részeiből mintegy húszezer magyar menekült át és alapított új falvakat, vagy telepedett le az ott már meglévő magyar helységekbe. Bandolovits Márk pápai vizitátor 1646-ban tett utazása során jelenti a pápának: a magyarok falvai behálózzák egész Moldvát. Ezeknek a középkori telepeknek a magyar lakosai a nyelvújítás előtti — számunkra sok értékkel rendelkező — nyelvet beszélik. Viszonylag újabb kori az 1764. évi madéfalvi veszedelmet követő kirajzás, melynek egy része új falvakat alapított az ún. *székelyes csángó* telepeket (Lészped, Pusztina, Lábnik stb.), másik részük pedig továbbvonult Bukovinába.

A történelem viharai sokszor meggyérítették Moldva magyar őslakóit, de teljesen kipusztítani nem tudták. A század elején ott járt kutatók statisztikái szerint akkor mintegy százezer magyar élt Moldvában; erdélyi etnográfusok napjainkban mintegy háromszázezerre becsülik a moldvai csángók számát, közülük azonban — anyanyelvi iskolák és misék hiányában — sokan már nem beszélik őseik nyelvét.

---

[1] *Kósa László—Filep Antal:* A magyar nép táji-történeti tagolódása. Akadémiai Kiadó, 1975. A könyv a bukovinai székelyekről tesz említést, ugyanakkor gyimesi, hétfalusi és moldvai csángókról beszél, és ugyancsak csángóknak nevezi a bukovinaiakból később kirajzott, Dévára telepedetteket.

[2] *Dr. Kós Károly:* Csángó néprajzi vázlat. In.: Tájak, falvak, hagyományok. Kritérion, 1976.

2. A Szovjetunió 1940. június 27-én jegyzéket intézett Romániához, visszakövetelve azokat a beszarábiai és észak-bukovinai területeket, melyeket a tőkés bojár imperializmus a fiatal szovjet államtól elvett, kihasználva a forradalom keltette belső állapotokat és a nyugati intervenciós csapatok támogatását. Németország ugyancsak megkezdte a bukovinai németség hazatelepítését. Ezt az etnikai alapon megindult rendezést követte, hogy Manoilescu román külügyminiszter elismerő aláírásával látta el a bécsi döntőbíróság ítéletét: Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz. Ugyanekkor az országgyűlés az 1940. évi XXVI. törvénycikkben rendelkezett a Románia területén még ott maradt magyar lakosság 6 hónapon belüli optálási lehetőségéről. A kérdés gyakorlati végrehajtását — a kölcsönös lakosságcserét — a bécsi döntés szerint a két államnak külön szerződésben kellett volna szabályoznia. Ebben a külön szerződésben került volna sor a kapcsolódó pénzügyi és gazdasági problémák rendezésére, az országokat elhagyó lakosság kártalanítására is. A szerződés megkötésére azonban Románia taktikázó időhúzása miatt már nem került sor. Az optálások végrehajtására megadott 6 hónapos határidő lejárt. A dél-erdélyi magyarság egy része a nyitott határokon, mindenét odahagyva, átszállingózott Észak-Erdélybe, a bukovinai hazavágyó magyarság pedig, megelégelve a két kormány tehetetlenségét, úgy indult meg ingóságaival a magyar határ felé, hogy odahagyott javaiért a román államtól semmi ellenértéket nem kapott.

A bécsi döntés csak a Trianon következtében Romániához került magyar lakosság optálási lehetőségéről rendelkezett, külön nem esett benne szó a Moldvában élő magyarságról. Ők hiába szerettek volna magyar földre kerülni, a román hatóságok útjukat állták, mindenképpen igyekeztek megakadályozni elindulásukat.[3] Mindössze néhány településen tudták meg a hírt: ha sikerül az immár Moldvához közel került határokon átjutni, a magyar állam gondoskodik letelepítésükről. A lehetőség csak kevesekhez jutott el, a vállalkozóképes fiatal családfők katonai szolgálatot teljesítettek, a hatóságok pedig akadályozták a családok menekülését, így az áttelepülés csak keveseknek sikerült. Ezek zömmel Gajcsána (Ungureni = Magyarfalu), Lábnik (Vladnic), Lészped (Lespezi) és Pusztina (Pustiana) községekből származnak. Viszontagságos átjövetelük után később Bácskában csatlakoztak a Bukovinából érkezettekhez. Így ismételt menekülésük, majd dél-dunántúli letelepedésük körülményei[4] csaknem azonosak a bukovinai népcsoportéval, kiktől mintegy kétszáz éve elváltak.

3. A moldvai csángó családok letelepítése is a *Bodor György* alakította *Telepítési Hivatal*, majd később létesített *Népgondozó Hivatal* szervezésében történt Baranya megye északi peremére, a Hegyhát tájkörzetbe: *Egyházaskozár, Szárász, Mekényes* és *Bikal* községekbe. Ezek a települések a háború előtti utolsó népszámlálás (1941) adatai szerint szinte teljesen német nemzetiségű községek voltak. Hegyhátnak ezen a lejtőjén a XVIII. századtól terjedt el a németség. Előtte a késő középkorban a lakosság még itt is teljesen magyar, idegen nemzetiség jelenlétéről nincsenek adataink. Csak a hódoltság későbbi időszakában jelennek meg ezen a tájon szerb csoportok, akikre Egyházaskozár korábbi neve, Rácz-Kozár is utal. A szerbek azonban még a hódoltság alatt elfogytak, helyükre németek kerültek. A második világháború előtti évtizedben a Tolna—Baranya megyei németség egy részét megtévesztette a militarista náci ideológia, ezért a fasizmus mellett hitet tevő lakosság egy részét a második világháború befejeztével, a potsdami döntés értelmében visszatelepítették Németországba. Az ő helyükre kerültek a moldvai magyar családok, akiknek az első nagyobb csoportja 1945. augusztus havában érkezett 519 fő, ezt követően októberben 5 fő, majd 1947. február és szeptember között további 179 fő, végül szórványosan még 35 fő kapott otthont. *A négy községbe összesen 737 főt telepítettek be,* ebből azonban 13 fő később visszatért Moldvába, így a *véglegesen letelepedettek száma 724 főben* határozható meg.

Letelepítésük községenként az 1. táblázat szerinti megoszlásban történt.

1. táblázat

Érkezési időpont	Letelepedési helyek				Összesen
	Egyházaskozár	Szárász	Mekényes	Bikal	
	fő				
1945. aug. 21.	354	156		8	519
1946. okt. 12.	5				5
1947. febr. 28.	74				74
1947. aug. 18.	45				45
1947. szept. 17.			60		60
Szórványos további érkezés	15	15	5		35
Összes érkező	*493*	*171*	*65*	*8*	*737*
Visszatért Moldvába		13			13
Összes letelepedett	*493*	*158*	*65*	*8*	*724*

Az első telepesek pontos családlistáját (férj és feleség neve, gyermekek nélkül) eddig még sehol nem közölték. Álljon itt most a teljes névsor.

Egyházaskozár: Antal Demeter — Bogdán Anna, Bács István — Guba Éva, Balázs Mihály — Szpatár Mária, Bakó János — Gyenge Anna, Bakó Márton — Lakatos Anna, Bandi György — Gyurka Mária, Bandi István — Csernik Borbála, Bandi János — Bodó Ilona, Bandi Rozália, Benedek József — Nyisztor Anna, Biró Péter — Kovács Teréz, Bodó József — Fodor Anna, Bodó Mihály — Biró Borbála, Bogdán István — Nyisztor Katalin, Bogdán János, Bogdán Mihály — Kasler Mária, Bogdán Péter — Polgár Anna, özv. Both Demeterné, özv. Both Ferencné, Both István — Bakó Anna, Both József — Szpatár Anna, Budán Mihály — Mátyás Mária, Császár György — Barta Mária, Császár István — Both Anna, Csernik András — Benedek Katalin, Csernik András — Vass Katalin, Csimpolyás Mihály — Bogdán Mária, Csobán György — Kozsokár Katalin, özv. Csobánné Kádár Katalin, Dávid Illés — Istók Rozália, Demse Dávid — Buláj Lucia, Fodorné Gozsán Róza, Furulyás György — Bogdán Mária, Gál János — Polgár Anna, Gozsán Dávid — Bálint Erzsébet, Gozsán György — Gyurka Rozália, Gozsán Mihály — Csernik Mária, Gozsán Mihály — Katyi Mária, Gusa Pál — Vadána Mária, Gyurka Dömötör — Laczkó Rozália, Gyurka György — Katyi Ilona, Gyurka István — Csernik Borbála, Gyurka István — Gáspár Júlia, Gyurka István — Gyurka Mária, Gyurka János — Bács Veronika, Gyurka János — Gyurka Anna, Gyurka József, Gyurka József — Csernik Borbála, Gyurka Mihály — Kozsán Katalin, Gyurka Mihály — Jankó Mária, Gyurka Pál — Turbuk Mária, Gyurka Rafael — Jankó Rozália, Jakab József — Bogdán Borbála, Jakab Rafael — Polgár Margit, Jankó András — Gyurka Anna, Jankó Antal — Farkas Teréz, Jankó István — Bács Rozália, Jankó János — Csernik Irma, Jankó József — Bács Rozália, Jankó Mátyás — Bodó Anna, Jankó Péter — Gyozsán Ilona, Katyi Ferenc — Kiss Mária, Katyi György — Bandi Anna, Katyi István — Gáspár Mária, Katyi Márton — Szentes Adél, Katyi Mátyás — Sipos Katalin, Keresztes (Kozsokár) Mihály — Antal Borbála, Kozsán Mátyás — Gyurka Anna, Laczkó Antal — Bakó Borbála, id. Laczkó István — Lakatos Anna, Laczkó István — Laczkó Mária, Laczkó József — Harangozó Anna, Laczkó Márton — Szakáli Rozália, Laczkó Mihály — Puskás Mária, Ládás István — Antal Mária, Lakatos János — Laczkó Rozália, Maraszin János — Nyisztor Mária, Máris György — Boldog Ilona, Nyisztor Antal — Anda Anna, Nyisztor Ferenc — Domokos Ilona, Nyisztor (Nyúl) János — Beke Ilona, Nyisztor József — Barta Veronika, Nyisztor József — Bakó Katalin, Nyisztor István — Maraszin Anna, Nyisztor István — Bakó Mária, Nyisztor (Ferrara) István — Ádám Rózsa, özv. Nyisztor Istvánné, Nyisztor Imre — Esküdt Mária, Nyisztor Márton — Laczkó Anna, Petrics István — Csobán Anna, Polgár Ferenc — Zsigmond Mária, Polgár István — Gyurka Erzsébet, Polgár Károly — Jankó Rozália, Puskás György — Laczkó Mária, Siklódi János — Szpatár Anna, Szkriptár Péter — Lőrincz Rozália, Szpatár Pál — Both Anna, Tálász András — Vadána Katalin, Tálász Antal — Gyozsán Katalin, Tálász Mihály — Vadána Rozália, Tóth Antal — Gyozsán Vera, Vadána István — Tálász Katalin, Veres György — Laczkó Rozália.

Szárász: Bálint József — Timár Erzsébet, Bálint Péter — Kondor Anna, Bartos Gy. István — Bartos Anna, Bartos P. István — Lupás Mária, Becze Antal — Barta Mária, özv. Becze Györgyné, Becze József — Ignácz Ilona, Becze György — Becze Ilona, Beke György — Geredes Anna, Benke János — Benedek Rózsa, Czingár István — Farkas Anna, Cseke József — Laczkó Mária, Deák György — László Mária, Deák János — Hontalan Mária, Deák Péter — Bálint Katalin, Erős Antal — Mátyás Mária, Erős István — Bartos Ilona, Farkas György — János Berta, Farkas Péter — Csonka Verona, Gyozsán György — Gyurka Rozália, Gyurka József — Kovács Anna, Illés József — Kovács Ilona, Jakab Benjamin — László Mária, Jakab József — Rossu Katalin, Kónya Péter — Cseke Ilona, Kónya István — Csobán Borbála, Kovács Péter — Bálint Katalin, László Antal — Simon Verona, László György — Erős Ilona, László István — Kónya Ilona (Lészped), László István — Kónya Ilona (Pusztina), László István — Bálint Anna, László József — Bálint Mária, Márton János — Kiss Erzsébet, Miklós Antal — Gyurka Mária, Miklós Ferenc — Muntyán Katalin, Mojzes József — Gondos Anna, Simon József — Bálint Anna.

Mekényes: id. Barta János — Kocsis Erzsébet, Bartos György — Bordás Verona, Bartos János — Zöld Erzsébet, Benke János — Facsaros Anna, Facsaros Ferenc — Ignácz Erzsébet, Farkas Péter — Kompót Mária, Imre János — Jakab Katalin, Jakab István — Fazekas Anna, Kocsis György — Zöld Veronika, özv. László Józsefné, özv. Simon Ferenc Józsefné, Simon József — Kompot Anna.

Bikal: özv. Deák Istvánné, Galaci György — Simon Mária, özv. Simon Jánosné.

A családlistában szereplő nevek — néhány vegyes házasságtól eltekintve — minden különösebb névelemzés nélkül mutatják a moldvai csángók egyértelmű magyarságát.

Ismeretes a letelepedett 301 felnőtt, eredeti moldvai (néhány vegyes házasság esetében a bácskai vagy bukovinai) lakhelye is (2. táblázat).

---

[3] *Halász Péter:* Moldovának sűrű vize. Dunatáj, 1978. 2. sz. 53—63. old.
[4] *Bodor György:* Székely honfoglalás 1945-ben. Forrás, 1975. 3—4. sz.

2. táblázat

Honnan	Hová				Összes fő
	Egyházaskozár	Szárász	Mekényes	Bikal	
Gajcsána (Găiceana)	111	5			116
Lábnik (Vladnic)	72				72
Lészped (Lespezi)		40	15		55
Gerlén (Gîrleni)			2		2
Klézse (Cleja)	6	5	1		12
Pusztina (Pustiana)	1	22	3	3	29
Szászkút (Sascut)	1				1
Szárazpatak (Valea Seacă)			1		1
Dioszén (Gioseni)		1			1
Lujzi-Kalagar (Luizi-Călugăra)		1			1
Mardzsinész (Margineni)				1	1
Valén (Valeni)	2				2
Bukovina	5				5
Bácska	2	1			3
ÖSSZESEN:	*200*	*75*	*22*	*4*	*301*

A moldvai magyarság mai településterületének ismeretében megállapítható: nincs közöttük olyan személy, aki a moldvai csángómagyar településterület legelzártabb, újabb kori székely betelepülőktől legkevésbé befolyásolt részéből, az északi csángó csoportból származna. A letelepítettek életkori megoszlását ma már megbízható pontossággal aligha lehetne összeállítani, de a *Domokos Pál Péter* megbízásából 1980 januárjában elkészített részletes nyilvántartás szerint[5] a *felnőttek* és *gyermekek*, valamint e két csoport *nemenkénti* részletezése utólag is megállapítható (3. táblázat).

3. táblázat

Letelepedési hely	Felnőtt			Gyermek			Mindösszesen
	Ffi	Nő	Össz.	Fiú	Leány	Össz.	
Egyházaskozár	98	102	200	147	146	293	493
Szárász	37	38	75	43	40	83	158
Mekényes	10	12	22	21	22	43	65
Bikal	1	3	4	3	1	4	8
ÖSSZESEN	*146*	*155*	*301*	*212*	*211*	*423*	*724*

A letelepedett felnőttek közül — amint az a családlistából is kitűnik — 13 fő (11 nő és 2 férfi) csonka családot alkotott (özvegy, önállóan földhöz jutott hajadon), a *teljes családok száma 144 volt.* A családosok közül 44 pár menekülés közben, a moldvai otthon elhagyása és dél-dunántúli letelepedés közötti időben kötött házasságot. A letelepedés időpontjáig ezeknek gyermeke még nem született, vagy csupán az első jött a világra. Mindezek ellenére a 144 teljes családnál az átlagos gyermekszám már a *letelepedéskor* sem tekinthető kedvezőtlennek: egy családra *2,9 gyermek jutott.* A 144 első telepes teljes tagú családokban azonban — a következő évekből — még 147 ma is élő gyermek születéséről van adatunk. Ennek figyelembevételével az első telepes felnőtteknél *egy családra 3,89 gyermek jutott,* s így a kezdetben korántsem idillikus viszonyok között élő telepescsaládokban a 4 gyermek vált általánossá. De nem számított ritkaságnak a 8-10 gyermek sem (Kocsis György, Simon József, Mojzes József, Czingár István, Gyurka Rafael, Ládás István, Nyisztor Márton, Dávid Illés Máris György, Bakó Márton, Bodó Mihály).

4. Az említett összeírás alkalmas arra, hogy a ma is élő telepesek és a már Dunántúlon született korosztályoknak *iskolázottsági szintjéről* reális képet adjon. A különböző korosztályok iskolai végzettségéről három összeállítás készült, ebbe csak azokat a még élő személyeket vettük bele, akik ma is a négy telepes községben élnek, vagy ha már elrajzottak, közvetlenül szüleiktől használható adatokat kaphattunk. A táblázatok nem törekedhettek a korosztályok teljes létszámának a rögzítésére, mert a második nemzedék munkába állása óta megkezdődött a szétrajzás, városba költözés folyamata. Az 1960 után születettek nemzedékénél pedig a felmérés időpontjában még nem mindenki rendelkezett befejezett tanulmányokkal. (4. táblázat)

Megítélésünk szerint az 1941—1960 között születetteknél a tényleges helyzet kedvezőbb, mint amit a statisztikai sorok mutatnak, mivel éppen azok hiányoznak belőle, akik már városban nevelkedtek, ahol az oktatási lehetőségek jobbak.

4. táblázat

Az 1930 előtt születettek iskolai végzettsége		
Írástudatlan	61 fő	28,8%
Román iskolát végzett 1—2 oszt.	35 fő	16,5%
Román iskolát végzett 3—4 oszt.	55 fő	25,9%
Román iskolát végzett 5—7 oszt.	61 fő	28,8%
Érettségizett	—	—
ÖSSZESEN:	*212 fő*	*100,0%*

1930 és 1940 között születettek iskolai végzettsége:		
Írástudatlan	5 fő	2,9%
Román iskolát végzett 1—4 oszt.	14 fő	8,2%
Román iskolát végzett 5—7 oszt.	21 fő	12,3%
Magyar iskolát végzett 8. ált. alatt	49 fő	28,6%
Magyar iskolát végzett 8. általánost	73 fő	42,7%
Magyar iskolában érettségizett	9 fő	5,3%
ÖSSZESEN:	*171 fő*	*100,0%*

1941 és 1960 között születettek iskolai végzettsége		
8 általánost nem fejezte be	30 fő	6,3%
8 általánost végzett	392 fő	82,4%
Érettségizett	43 fő	9,0%
Főiskolát, egyetemet végzett	11 fő	2,3%
ÖSSZESEN:	*476 fő*	*100,0%*

A jelenleg még élő első telepesek iskolai végzettsége — Kárpát-medencei normákhoz viszonyítva — kedvezőtlen: 28,8% -os analfabétizmus mellett 16,5% a szinte ugyancsak az írástudatlanság mesgyéjén állók aránya. A képet valószínű tovább rontaná, ha módunkban lett volna teljes körű felmérést készíteni erről a korosztályról, mivel az elhaltak — lévén idősebbek — adatai még kedvezőtlenebbé tették volna ezt az arányt. A számok azonban csak a mi szempontunkból tűnnek szokatlannak, eredeti lakóhelyükön, Moldvában ez akkor nem tért el az általános iskolai szinttől.[6] S talán itt rejlik a két népcsoport, a bukovinai és a moldvai csángók közötti jelentősnek vélt különbsége magyarázata. A *bukovinai székelyek* ugyanis egészen 1920-ig *rendelkeztek magyar iskolákkal*, az áttelepülésig eltelt húsz esztendő alatt vallási intézményeikben, magyar papjaik munkálkodása mellett, bizonyos korlátok között ápolhatták az anyanyelvüket. Nem ilyen volt a *moldvaiak* helyzete: *anyanyelvi oktatásban* évszázadokon keresztül *nem részesültek*, néhány község kivételével nyelvüket tudó papot nem kaphattak. Anyanyelvük használatát erősen korlátozták, hivatalos helyen, templomban vagy akár iskolai szünetekben sem beszélhettek magyarul.

[5]Az összeírást *Márton Sándor* tanító végezte.
[6]Az írástudatlanok arányszáma a Regátban: 1900. év 78%, 1909. év 63%, 1925. év 52%. Új Kelet, 1929. XII. 5.
[7]Én Isztenem hová leszünk. Forrás, 1982. 2. sz.

Az 1930 és 1940 között született korosztály már *részben* tudta pótolni az elmaradt iskolai oktatást. A fejlődés jele látható: csaknem fele arányban (48%) elvégezték a 8 általános iskolát, és már többen eljutottak (5,3%) az érettségiig is. A teljes beilleszkedés, a korábbi hátrányos helyzet leküzdése azonban csak az 1960. év után születettek korosztályánál következik be. De amint látjuk, már az 1941—1960 között született nemzedék iskolázottsága sem szégyellnivaló. Már az első telepesek közül több család példamutató módon iskoláztatta tehetséges gyermekeit, özvegy *Czingár Istvánné* nyolc gyermekéből például hat egyetemet végzett, az 1938/41 között született két legidősebb pedig középfokú végzettséget szerzett.

A háború után született korosztály tagjai az általános iskola befejezése után szinte valamennyien szakmát szereztek maguknak. Újabban a fiatalok a mezőgazdasági gépész, kőműves, vájár, és a gépkocsivezetői szakmát részesítik előnyben, míg a lányok a helyi tsz-nél mint szakképzett állatgondozó, növénytermesztő és kertész helyezkednek el. Az idősebb korosztály azon tagjai, akik nem találták meg a helyüket a községekben, főképpen *Komló* és *Pécs* bányáiba mentek el dolgozni. A hatvanas évek közepétől ez a kirajzás meggyorsult, többen telepedtek át a gépgyárral rendelkező *Mágocsra* és bányája miatt *Szászvárra*. Az első nemzedék még ingázva járt Pécs és Komló bányáiba, *Dombóvár, Szekszárd, Kaposvár* ipari üzemeibe, a következő nemzedék már le is telepedett, otthont alapított ezekben a városokban. Különösen Komlón élnek közülük többen, számuk mintegy 200 főre tehető.

A családlistából megállapítható, hogy régen a házasságok többszörös rokoni szálakkal fűzték össze a családokat, gyakran már meglévő rokonsági kapcsolatok alapján létesült a fiatalok között házasság. A zárt, egymás közötti házasságkötés ténye az első telepescsaládok gyermekei között változatlanul tapasztalható. Más népcsoportbelivel kötött házasságok csak a hatvanas évektől fogva válnak gyakoribbá, akkor is inkább a bukovinaiakkal kötött kapcsolattal találkozhatunk. A vegyes házasság először a városba költözötteknél válik általánossá, valamint a diplomásoknál. .

5. A Dél-Dunántúlra áttelepült moldvai csángók mai állapotát a csángókérdés legjobb ismerője, Domokos Pál Péter így jellemezte 1982-ben: „Egyházaskozáron új utcasorok épültek a fiatal házasok részére, a falu tiszta, az utcák takarosak, minden házba bevezették a folyóvizet. A családok megelégedettek és boldogok. A termelőszövetkezet elnöke elmondta nekem, hogy eredményes munkájukért két, egymást követő évben országos gabonaversenyt nyertek. Népviseletüket már többé-kevésbé elhagyták, beilleszkedtek a környező magyarságba."[7] Beilleszkedésük közben, sajnos, közöttük is terjedésnek indul a régi „baranyai átok", az egyke; a fiatal házasoknál itt is csökken a gyermekszám. A környező magyarsággal való egybefonódásuk ellenére sem hagyhatjuk azonban figyelmen kívül: csekély számuk ellenére is, ezen a baranyai peremrészen, *egy új néprajzi csoport képződött*, a dél-dunántúli moldvai csángók csoportja. A távoli, Kelet-Európából hozott ősi elemeket őrző tárgyi és szellemi műveltségük egy új, sajátos színfoltot képvisel napjaink múlófélben lévő népi kultúrájában. Ahogy törekszünk többi néprajzi csoportunk (palóc, matyó stb.) jellegzetességének megőrzésére, tudatos ápolására, úgy gondunk kell legyen, hogy ennek a kis közösségnek értékes múltjából se vesszen kárba semmi.

Hajdú D. Dénes

Az egyházaskozári Röpülj páva kör fiataljai (Hajdú D. Dénes felvétele)

Az első városi jellegű település Budán

Fővárosunk több ezer éves történelmében az őskor egymást lassan váltó, csak kultúra szóval jelölhető népcsoportjai után, az i. e. I. században tűnnek fel az első név szerint ismert lakosok, a *kelták* eraviszkusz törzse.

A kelták a latinnal rokon nyelvet beszélő, fejlett vaskori kultúrával rendelkező népesség, akik galliai őshazájukból kelet felé terjeszkedve, az i. e. IV. században érték el a Kárpát-medencét. A kutatók feltételezése szerint a népmozgalom a továbbiakban a Duna folyását követte, központjuk Burgenland és a Bécsi-medence lehetett, innen rajzottak tovább észak, nyugat és kelet felé. I. e. 80 tájékán a cseh-medencei *bójok* Délre vándoroltak, majd súlyos harcokba bocsátkoztak az Alföld területét uralmuk alatt tartó *dákokkal*, akiket sikerült a Tisza vonaláig visszaszorítniuk. A bój törzsek egy része a harcok után a Kis-Alföldön és a Dunántúl Ny-i részén telepedett meg. Ez a népcsoport anyagi kultúrájában feltűnő hasonlatosságot mutat a Budapest területén később megtelepülő eraviszkuszokkal. Az eraviszkuszok eredeti lakóhelyéről, vándorlási útvonalukról máig sincs egységes álláspont a kutatók között, annál is inkább, mert ezzel a római történetírók sem voltak tisztában. Tacitus az *osok* szomszédságába helyezi őket, akikről viszont azt tudja, hogy a Duna-kanyar túlsó felén laktak. A Pozsonytól Budapestig terjedő terület múzeumi gyűjteményeiben lévő leletanyag vizsgálata viszont egy nyugat—keleti Duna menti vándorlás emlékét mutatja.

Kétségtelen azonban, hogy az i. e. I. század második harmadában már itt éltek, önálló, római pénzlábra vert ezüstérméiken törzsi nevüket is feltüntették, RAVIS formában. A régebbi régészeti kutatások alapján már tudjuk, hogy a budai oldalon több nagyobb településük virágzott (Békásmegyer, Gellérthegy-Tabán, Budafok-Kamara-erdő), amelyeket kisebb, néhány kunyhóból álló telepek kötöttek össze egymással. A pesti parton pedig a Rákos patak folyása mentén találhatók meg telephelyeik. Az eraviszkusz törzs szállásterülete azonban ennél sokkal nagyobb volt: északon Szentendréig, délen Fejér megye egy részéig, nyugaton pedig a pilisi hegyekig terjedt. Ma már biztosan tudjuk, hogy a törzs központja a gellérthegyi erődített telep (oppidum) volt. A Budapesti Történeti Múzeum immár ötödik éve folytat ezen a helyen rendszeres ásatásokat, abból a célból, hogy a területünkön létrejött első városias település életét minél pontosabban megismerhessük. A hegy tetején épült települést földbe ágyazott kövekből készült magas fallal vették körül. Az erődítményen belül sűrűn egymás mellett a lakóházak helyezkedtek el. Ezek félig földbe mélyített, négyszög alaprajzú, cölöpszerkezetű építmények voltak, közepükön tűzhellyel, kemencével. A házak belsejében a mindennapi élet eszközei kerültek elő, valamint étkezési hulladékok, az elfogyasztott vad- és háziállatok csontjai. Néhol őrlőkődarabok mutatják, hogy a földművelés mesterségében is járatosak voltak. A fellegváron belül a törzs előkelőinek, vezetőinek lakóhelyeit, a közösségi épületeket ez évi ásatásaink során a hegy déli, lankás teraszain keressük. Ezen a tájékon (XI., Rezeda u. 16.) már korábban kerültek elő oltárkövek (igaz, már a római korból), melyek arra mutatnak, hogy a vallási élet központja is ezen a területen helyezkedett el. Az erődítmény fala, melyet többször is megújítottak, arra vall, hogy háborús események következtében leégett, az első égési réteget talán az i. e. 40-es évek dák eseményeivel, a másodikat pedig az időszámításunk kezdete táján ide érkező római hódítással kelthetjük. Az erődítmény pontosabb szerkezetéről, a fellegvár településszerkezetéről többet majd csak a további évek ásatásai alapján remélhetünk. Az erődfalakon kívül is elég nagy számban kerülnek elő a népesség lakó- és iparterületei, ami arra mutat, hogy a fellegvárba csak veszély esetén menekült a lakosság, egyébként béke idején a Dunáig, a Lágymányosi-síkságtól a Tabánig összefüggő lakótelepük lehetett. Az Erzsébet hídnál lévő dunai átkelőhelyet ősidők óta használták, érthető, hogy e természetföldrajzilag előnyös helyen épült ki az eraviszkuszok törzsi központja.

Az 1930-as években lebontott régi Tabán helyén folytatott kutatások a gellérthegyi telep elővárosát hozták felszínre. Itt jellegzetes, agyagból épített, kétosztatú fazekaskemencéket találtak, de a már ismertetett lakóháztípusok is fellelhetők voltak. Néhány évvel ezelőtt a XI. kerületi Kende utcában, a tabáninál nagyobb és időben a római kor II. századáig tovább élő fazekastelepet tártunk fel. A kemencék leletanyaga a kelták színvonalas iparos tevékenységéről tanúskodik. Előkerültek itt azok az edények, melyekkel a környék lakosait látták el, egyszerű,

díszítetlen bögrék és tálak, de háztartási díszítmények, pirosra festett vagy szürkésfeketére fényezett, levélmotívumokkal pecsételt jellegzetes termékek is. Ez utóbbiak feltehetően egy Aquincumban működő s tálait nevével (Resatus) bélyegző fazekasmester, illetve körének termékei. Sajnos ezen a helyen névbélyegzős darab nem került elő, de a motívumkincs alapján a Kende utcai darabok is biztosan azonosíthatók. *A Kende utcában olyan nagy számban kerültek elő a szabályos rendben elhelyezkedő fazekaskemencék, hogy a törzs fazekastelepét itt* és nem a néhány kemencével rendelkező Tabánban *kell keresnünk.* A műhely bizonyára akkor szüntette be termelését, amikor az újabb aquincumi fazekastelepek megkezdték működésüket a II. század elején (III. ker., Bécsi út, Selmeczi út).

A Gellért fürdő rekonstrukciós munkálatai során is számunkra kedvező módon s eredménnyel folytak a földmunkálatok. A Pezsgőfürdő medencéje alatt rézkori, bronzkori és kelta lakótelep-maradványok kerültek elő, köztük egy négyszög alaprajzú lakóház, bomba alakú verem, valamint a már ismertetett típusú fazekaskemence. Feltárásaink igen szűk helyre korlátozódtak, így még csak nem is sejthetjük, hogy mi mindent rejt a mai napig is feltáratlan terület. Egyébként is a Gellért tér az eraviszkusz kultúra kutatása szempontjából igen gazdag lelőhelynek mondható. A szálloda építésénél, pontosabban meg nem határozott sírok kerültek elő még e század elején, valamint a közelből kelta neveket viselő elhunytak faragott sírkövei. Tehát valahol itt, *a hegy lábánál kellett lennie a telep temetőjének.* A környéken folyó földmunkálatokat mindig figyelemmel kísérte Múzeumunk, de az itt dolgozó vállalatok munkatársai is készségesen felhívták figyelmünket, s ezáltal igen jó szolgálatot téve a kutatásnak, ha valami számukra „gyanús" lelet került felszínre. Amikor a tér csatornarendszerének áttelepítése folyt, szintén a helyszínre hívtak bennünket, a csatornaaknában ugyanennek a kultúrának leleteit találtuk meg. Azonkívül, ha bármilyen szerelési munka miatt ezen a tájékon a földet megbolygatják, minden alkalommal felszínre kerülnek a kelták jellegzetes szürke cseréptöredékei. Nagyobb szerencse érte még a század elején a kutatókat, amikor a Gellért tér 3. sz. ház alapozásánál egy 500 darabból álló éremleletre bukkantak (un. Lágymányosi éremlelet), melyben a már említett RAVIS-veretek mellettt római érmék is előkerültek, s minthogy ez utóbbiakat pontosan keltezni lehet, tudjuk, hogy az éremkincs földbe rejtése i. e. 9—8 után lehetett, tehát a római foglalással állhatott kapcsolatban. Minden eddigi tapasztalatunk szerint *a kelták érmeiket a törzs központjában verték, s nem lehetetlen, hogy éppen a Gellérthegy lenne ez a hely.* Reményeink valóra váltását nagymértékben akadályozza azonban a hegy tetején épült Citadella, mely a régészeti kutatás elől elzárja ezt a területet. Múzeumunk az említett helyek mellett kutatásokat folytatott még a Kelenhegyi utcában, a Mérnesi úton, a Rudas fürdő területén, ahol ugyancsak késő kelta kori, sőt a római korszakba átnyúló leletek kerültek elő.

A hegytől északi irányban haladva, az I. kerületi Medve utcában több, más korú lelet mellett kelta lakógödrök is jelzik, hogy a törzs népessége meglehetősen sűrűn lakta a budai partvidéket. A római és középkori leleteiről ismert óbudai ásatások során is több ponton, a Laktanya utcában, a Szépvölgyi útnál, az Árpád híd budai hídfőjénél kerámiatöredékek, valamint kunyhómaradványok, hulladékgödrök őrzik a kultúra emlékeit. A római főváros, Aquincum polgárvárosi településénél az alsóbb rétegekben is több kunyhó került elő, mely azt mutatja, hogy az időszámításunk tájékán a terület sűrűn lakott volt, s ez a lakosság a rómaiak tudatos birodalomteremtő politikája következtében nemhogy kipusztult volna, sokkal inkább alkalmazkodott az új viszonyokhoz, s lehetővé tette a romanizáció kibontakozását fővárosunk területén.

A törzsi központtól meglehetősen nagy távolságokra is kerültek elő igaz, kisebb jelentőségű telepmaradványok, így Máriaremetén, Pesterzsébeten, Soroksáron, Rákoskeresztúron, Rákoscsabán, s feltehetőleg e lelőhelyek száma még nőni fog.

A mezőgazdasággal, kézműiparral és kereskedelemmel foglalkozó eraviszkusz kelták hagyatékának szemlélésénél nem feledkezhetünk meg arról, hogy ez a nép volt az, mely az első városias települést létrehozta Budapest területén, s oly sokban hozzájárult, ha eleinte kénytelenségből is, a római kultúra felvirágzásához, fenntartásához.

Pető Mária

Budapest kelta kori történetére vonatkozó fontosabb irodalom: *Nagy Lajos:* Tabán a régészeti ásatások világában. Tanulmányok Budapest Múltjából. IV. 1936. 1—12. old. — *Nagy Lajos:* Az eraviszkusz kultúra emlékei Budapest környékén. Budapest története. I. 1943. 236—265. old. — *Hunyady Ilona:* Kelták a Kárpát-medencében. Diss. Pann. Ser. II. no. 18 Bp., 1944. — *Sz. Póczy Klára:* A gellérthegy—tabáni eraviszkusz telep topográfiájához. Arch. Ért., 1959. 1. 63—69 old. — *Mócsy András:* Pannonia. PWRE. Suppl. IX. 1961. — *B. Bónis Éva:* Die Spätkeltische Siedlung Gellérthegy—Tabán in Budapest. Arch. Hung. 47. (1969). — *Szabó Miklós:* A kelták nyomában Magyarországon. Bp., 1971. — *Nagy Tibor:* Budapest története az őskortól az Árpád-kor végéig. Budapest története. I. 1973. 43—83. old. — *Pető Mária:* Kora császárkori fazekastelep a Gellérthegy déli oldalán. Arch. Ért. 103 (1976). 1. 86—95 old. — *Pető Mária:* Neuere topographische und archäologische Angaben zum Leben der Siedlung Gellérthegy—Tabán und Ungebung in der frühen Kaiserzeit. Acta Arch. 31 (3—4). 1979. 271—285. old.

Az egri vár ágyúgolyói a diósgyőri vashámorban

Az egri vár történetének tanulmányozása során régóta foglalkoztatott, hogy hová lett az a töméntelenül sok ágyúgolyó, továbbá az a számtalan ágyú, szakállas puska, pisztoly, puska, amely a várleltárak mindegyikében nagy számmal szerepel. Tinódi Eger vár viadaljáról való éneke szerint pedig:

„Gazdag öreg álgyú tizenhat vala,
Tizenkétezer golyóbist az várba
Bélövének, kit rakának halomba,
Taraszklövés nem vala számlálásba" (1605—1609. sorok)

Azt gondolhatná az ember, hogy egy ilyen vár, mint az egri — amely olyan sokáig szolgált katonai erődítményként, s az első tizenkétezer-ágyúgolyós ostrom után is még magyarnak, töröknek, labancnak, kurucnak — sokat megőrzött a hadi szerszámokból, hadiszerekből. Pedig az első, a klasszikus várfeltárás idejében (1925—1932) sem jött elő a földből több golyóbis két garmadára valónál. Amit aztán az alsó ágyúteremben az egyetlen várban talált ágyú mellett, és a felső, jobboldali kaszárnyaterem hátsó benyílójában a többi vasszerkezeti anyaggal és az üstökkel együtt mutattak be a látogatóknak évtizedeken át. Az 1957-től folyó új ásatás tárgyi anyagából talán ha százat tudott adni az ásatás vezetője a restaurátor műhelybe, hogy azt az új kiállításra előkészítsék. Puskából, szakállasból egyet sem, csak törött, rozsdaette puska és pisztolycső darabokat.

Természetes, hogy a majd háromszáz év alatt sok mindenre felhasználhatták a vasból készült ágyúgolyókat, ágyúkat. Nem tartjuk valószínűnek, hogy addig, amíg a katonai kincstár birtokolta, őrizte, használta a várat, megsemmisítette volna a Rákóczi szabadságharc után még megvolt jelentős készletet. A fegyverek korszerűsödése természetesen selejtezést hozott magával. A már semmire nem használhatókat szemétre dobták, másra használták, vagy csak egyszerűen raktárba tették.

Azt, hogy nem semmisítettek mindent meg, nem öntötték, kovácsolták át új fegyverré, a XVIII. század végéről származó iratok, protokollumok, jegyzőkönyvek, jelentések számtalan adata bizonyítja. Egyben választ ad arra a kérdésünkre is, miért csak az a kevés ágyúgolyó maradt meg a XX. század közepére, amit a föld alól az ásó kiforgatott, vagy a csákány kiszabadított a romos kövek közül? Miért csak azt az egy 1509-ből való igazi kortárs ágyút tudja bemutatni a kiállítás a várban feltártak közül? S a kazamatába már nem is jutott kiállítható, igazi, törököt látott ágyúcső, csak annak néhány másolata.

Esterházy Károly püspök, Eger városának egyik földesura (1761—1799), (a másik a káptalan volt) 1785-ben visszavásárolta a kincstártól a várat, amely az 1687-es, a töröktől visszafoglaló ostrom után a kincstár, a katonaság kezében maradt. A vár sem a püspök földesúr, sem a város magisztrátusa alá nem tartozott. Különleges katonai jogállása révén önállóságot élvezett, katonaság állomásozott benne. Kapitányai, hadnagyai a XVIII. században állandóan szerepeltek a város magisztrátusának protokollumaiban. Jeles ünnepi napokon a tisztek ajándékot kaptak a várostól. Kéréseiket igyekeztek teljesíteni. A céhekhez nem tartozó saját iparosaik dolgoztak számukra a várban. A kovácsokra, pékekre, mészárosokra sokszor panaszkodtak a lenti iparos céhek, mert olcsóbban adták a húst, a kenyeret, s elvették a munkát a városiak elől. A XVIII. század közepétől azonban egyre kevesebb szó esett a várbeli katonaságról. Maga a vár is mindinkább teherré vált a kincstár számára omladozó falaival, elavult, javításra szoruló lakó- és raktárépületeivel. Helyőrség már nem állomásozott benne, s a mozgó katonaság elhelyezése megoldhatóbb volt a városban a beszállásolásokkal, ellátásuk pedig a magisztrátus szervezésében. Nem volt szüksége tovább a kincstárnak a csak költséget emésztő, jelentőségét vesztett omladozó hadi építményre — túl akart adni rajta.

Felajánlotta tehát megvételre a városnak. Ez azonban akkor már nagyon szegény volt, a vár használhatóvá tételét, fenntartását nem tudta vállalni. Az ajánlatot visszautasította. Nem így a város földesura, aki megváltotta, visszavásárolta az évszázadokon át püspökségi birtokban lévő várdombot. Pénze a helyreállításra neki sem volt, de a vásárlás egységessé tette birtokát, s lehetővé vált, hogy a kettős földesuraság területe közepén az idegen katonai test megszűnjék. Arra törekedett, hogy minél több nyereséggel hasznosítsa az eléggé drágán visszavásárolt birtokot. Bérbeadta a még lakható házakat, a püspöki palotát, a magazinokat. Az omladozó épületek még használható facserepeit, zsindelyeit, gerendáit, ajtóit, ablakait stb. eladta vagy felhasználta építkezéseihez. Megnyitotta a várdomb délnyugati részén a darázskőbányát. Engedélyt adott, hogy a várbeli székesegyház nyugati területe alatt megtalált föld alatti helyiségekből salétromot bányásszanak, az északi oldalról homokot vigyenek a vécsei-völgyi téglaégetőhöz; s követ a lebontott épületekből a környék építkezéseihez, törmeléket a város utcáinak és a püspöki palota kertjének feltöltéséhez.

A vár „hasznosítása" során lépten-nyomon vastárgyakba botlottak a bontók. Vasrácsok, pántok, pisztolyok, puskacsövek, ágyúk és ágyúgolyók kerültek elő. Ezeket azonban ilyen állapotban nem lehetett értékesíteni. Az építkezéseket, az értékesítést, a bontást és a hasznosítást irányító, s e tevékenységről szinte naponként írásban beszámoló Bauschreiber (a püspök építési írnoka) ezeket a vasakat levitte a városba, és a gazdasági udvar, a majorság raktárában gyűjtötte össze. Valószínű, hogy ebből a földesuraság saját kovácsa is bőven talált a munkájához alapanyagot.

1787. április 2-án az építési írnok a következőket jelentette a földesúrnak: „A Conservatoriumban lévő, várból lekerült vas-golyóbisokat, az Istálló Udvarában heverő csövekkel együtt *a Diós Győri Vas-Hámorba meg akarják venni.* Próbáltam az alkut, többet nem ígértek s adni nem akarnak fonttyától hanem egy-egy krajcárt." Viszont maguk fogják elvitetni. A Földesúr válasza: „Igen csekélységnek látszik amit ígérnek; iparkodjék a Bauschreiber többet szerezni, nagyobb árat."

Az első ajánlatot a vásárlásra a „Diós Győri Vas-Officiumnak csak a hajdúja" tette. Azt gondolta az írnok, hogy talán „a maga haszna és recommendatioja (ajánlása) végett nem ígért többet" egy krajcárnál, s az officium biztosan többért venné meg. Írt hát a püspökség harsányi kasznárjának, hogy járjon végére „minél feljebb nem veszik az ágyúnak és a golyóbisoknak fontját a Diós Győri Tisztek". A kasznár utánajárt, s levelében ugyanazt az ajánlatot tudósította, amit korábban a hajdútól kapott a Bauschreiber.

Engedélyt kért hát a földesúrtól, hogy meggyőződjék, nem fizetnek-e többet gömör vármegyében az ottani olvasztó hámorokban, mint Diósgyőrben.

„Minthogy pedig aligha meg nem szorulunk kulcsvas dolgából a Tiszanánai templomhoz, amillyen nagyon ritkul, s drágódik a vas a Buda és Pesti épületek miatt, hacsak mi is, mint mások ott helybe cautiot (biztosítékot) nem teszünk". Nem kapott engedélyt, hogy „felszaladjon" a hámorokhoz, hogy „ottan azon ágyú és golyóbisvasakat jobb árául" személyesen érdeklődjék. A földesúr e feljegyzése mellé (bizonyára más úton szerzett értesülése alapján) azt írta: „. . . csak adjuk oda egy krajcárért fertályát".

Létrejött az egyezség és elszállították az egri várból előkerült vasakat, puska és ágyúcsöveket, golyóbisokat a diósgyőri hámorba.

A mai fogalmak szerint is szoros gazdasági kapcsolat állt fenn tehát az egri földesuraság és a diósgyőriek között. Am 1787 nyarán a „Diós Győri Vas-Hámorba lévő Tiszt változott", s ekkor megnőttek a problémák a két fél között. A pontos gazdasági számadást vezető egri uradalom írnoka hiába kérte az új tiszttől az elszámolást. Csak többszöri sürgetésre küldte el a „specificatiót" (a részletes elszámolást), amely hibás volt, nem egyezett az egriek elszámolásával, amelyet a Diósgyőrből szállított vasról és az Egerből szállított golyóbisok áráról jegyeztek le. „Annak supplicatióját (felszámolását) tsak így-úgy akarják". A vitás elszámolás tisztázására az egri írnok összeszedte a „magok írásokat és az én documentumaimat, (hogy) azokkal oda mennyek", és tisztázzák az eltéréseket. „Ott coram concertállyuk confrontállyuk a dolgot, s a végső computust megtegyük". (Szemtől szembe vitassák meg, hasonlítsák össze a számadást és végső elszámolást tegyenek.)

A Bauschreiber szeptember 3-án Diósgyőrben megtette a computust, elszámoltak. Minden április 17. és augusztus 31. között szállított vasat számba vettek. Végül az egri földesúr a diósgyőri tisztek protocollumából, elszámolási jegyzőkönyvéből 31 rajnai forintot és 40 krajcárt töröltetett. Ennyivel „többet Rótak reánk" — jelentette a Bauschreiber a földesúrnak. A golyóbis és az ágyú 49 mázsa lett. Annak az árát is „elvégezték".

Mivel eddig soha nem volt köztük elszámolási különbség kereste és megtalálta az okát. A kölcsönös elszámolás vizsgálata során vette észre, hogy az egri mesteremberek sokszor úgy csalták ki a vasat a hámorból, hogy az a földesúr számára szükséges munkához kell. Amikor aztán kellett volna a püspök építkezéseihez a vas, már nem tudtak adni, hiszen elvitték az egriek. Hogy ennek elejét vegyék, a Bauschreiber cauciót, foglalót tett le, és megegyezett a diósgyőri tisztekkel, hogy „többé senkinek se higyjenek, s ne agyjanak Egerbe, ha tsak vagy a Prefektus úr vagy az én specificatiomat s commissiomat (írásos, részletes megbízólevél) nem látják".

A kapcsolat nem szakadt meg a hámori és az egri földesúr építkezései között. De már nem volt olyan gondtalan, mint a régi tisztek idején. Sokat panaszkodott az írnok a hámor pontatlanságára. Például november 2-án, mikor a diósgyőriek ígérete szerint a „keresztgerendák foglalásához megkívánható pánt és a srófvasak" elkészítése és elküldése késett, a Bauschreiber levélben sürgette a harsányi kasznárt és Fazola Lénárd lakatost személyesen küldte az áruért. Így kaptak a kért mennyiségből valamit, de így sem annyit, amennyit a város várt. — A tiszanánai templom szentségtartója fölé való keresztet azért nem tudták időben feltenni, mert „későn jövén elő Diós Győrbül az ahhoz kivántatott vas".

Az egri várban az 1780-as évek végén már inkább a kőbányászás volt a kifizetőbb üzlet, a hasznot hozó vállalkozás. Salétromot, ágyúgolyót nem gyűjtöttek. A diósgyőri hámor nem kapott feldolgozásra hasznosítható vasat a várból. A XVIII. század legvégén Egerben és környékén egyre kevesebb volt az építkezés, amelyet Eszterházy Károly terveztetett, végeztetett. Így a kapcsolat tovább lazult. Úgy gondoljuk, hogy az egrieknek nem volt már annyira szükségük a hámor termékeire, a diósgyőrieknek pedig elég nyersanyaguk nem volt akkor már, hogy kapcsolatuknak jó értelme legyen.

*

Befejezésként a dolgozat elején felvetett kérdésekhez még egyet hozzátennék. Hol találjuk azokat az ágyúgolyókat, melyek az egri várban voltak hosszú évekig? A válaszunk megadásához fel kellene sorolnunk a XVIII. század végének minden olyan építkezését, amelyhez a diósgyőri hámor szállította a vasanyagot. Kastélyokban, templomokban, malmok, műhelyek, iskolák, polgárok, parasztok épületeiben. De a fegyverek és ágyúgolyók szerszámok formájában, kocsikerekeken vagy lovak patkójaként is tovább szolgálták a hétköznapok békés emberének életét.

Lénárt Andor

A magyarországi német települések helytörténetének kutatásáról

A magyarországi németek településtörténete nagy múltra tekinthet vissza. A legkülönbözőbb monográfiák készültek és láttak napvilágot az elmúlt két évszázad során. Időnként pedig különösen nagy érdeklődés mutatkozott e kérdés iránt. A múlt század utolsó két évtizedében, századunk húszas-harmincas éveiben és az elmúlt két évtizedben, különösen sok feldolgozás jelent meg. A kutatások és feldolgozások általában nélkülözik az egységes szempontokat és rendszerint a fellelt honismereti dokumentumok közlésére vállalkoztak.

A régebbi kutatások alapján is megállapítható, hogy a magyarországi német településeknek kétféle formájával találkozhatunk. A régebbi telepítések a regensburgi püspökség irtványtelepeitől, Szent István, II. Géza, II. Endre és más Árpád-házi királyok, továbbá Luxemburgi Zsigmond és a későbbi magyar uralkodók telepítési politikájának eredményeként jöttek létre. Ezeknek sora a török megszállással zárult le.

A második korszak a török megszállás alól felszabadult, elpusztított, elnéptelenedett országrészek újratelepítésével kezdődött, és a második világháború utáni német kitelepítésekkel fejeződött be.

A kétféle telepítés közül a régebbi, úgynevezett történelmi telepítések jellegzetessége, hogy azok keretében egységes népcsoportokat, szászokat, cipszereket telepítettek és ezeknek gyakran adtak foglalkozásukkal kapcsolatos elnevezéseket, mind például bányász-szászok (Bergsaxen), babtermesztők (Bohnenzüchterek, magyarul poncichterek) stb. Érdemes lenne ezeknek a régi helyi elnevezéseknek az összegyűjtését szervezett formában folytatni.

Lényegesen más volt a török hódoltság utáni német telepítések visszhangja az itt élő népekben. Egységesen svábóknak nevezték őket, holott bajor, hesseni, fuldai, schwarzwaldi vagy egyenesen ausztriai stájer származásúak voltak.

A szászok, a zipszerek történetének monografikus megírására a múlt század közepe óta többen is vállalkoztak. Nehezebb volt az ország úgynevezett újratelepítése alkalmával betelepült, „svábóknak" tartott népcsoport eredetének a felkutatása. Tekintettel arra, hogy az ország török által elpusztított részeinek újjátelepítése is több korszakot ismer, ezek dokumentumai nehéz körülmények között találhatók fel. Már az újratelepülések idején elkezdődött a származási hagyományok gyűjtése és ezeket elsősorban papok, tanítók és más értelmiségiek gyűjtötték.

A XIX. században működő kutatók elkezdték a még fellelhető telepítési dokumentumok feltárását és az 1724-ben általánosan bevezetett egyházi anyakönyvezés dokumentumainak a feldolgozását. Már ekkor kitűnt, hogy a magyarországi németek új betelepítésének három korszakát kell megkülönböztetnünk. Az *első korszak* a török elleni harcok befejezésétől a kuruc háborúk végéig, azaz a szatmári békéig tart, a *második* a szatmári békétől 1722-ig, a *harmadik* pedig ettől az időponttól — azaz az 1722—23-as Országgyűlés 103. sz. törvénycikkében foglalt intézkedésektől — II. József telepítési intézkedéséig.

Az első korszak települései a Kollonich érsek vezetésével működő, Magyarország betelepítését célzó Kommissió intézkedéseinek eredményeként jöttek létre. A szatmári béke után főurak és nagybirtokosok egyéni kezdeményezésére kezdődik el a telepítés. A harmadik korszakban III. Károly javaslatára külföldi megbízottak, uralkodói támogatással működő külföldi ágensek kezdeményezésére indult telepítések folytak. Ezekhez az állam teljes támogatást nyújtott és nagy részük a Bánát betelepítésére irányult. Ezek az udvar által kezdeményezett betelepítési törekvések hatalmas apparátust mozgattak, amelynek feje gróf Claudius Florimundus Mercy, a Temesváron székelő bánáti kormányzó volt, aki hatalmas terveket készített a Bánát betelepítésére.

Mercy terveinek legfőbb célja az volt, hogy a „kereszténység védelmére" hesseni telepesekből „védelmi falat" épít ki a török határ közelében. Ennek megvalósítása azonban nagy nehézségekbe ütközött, mert a hajón közeledő telepeseket a dunai kikötőkben a magyar földbirtokosok emberei rábeszélték a hajók elhagyására és birtokaikra telepítették őket. Komáromból, Budáról, Dunaföldvárról és Paksról tengelyen szállították messze vidékre a „svábnak" nevezett telepeseket. Ezek az eltérítések olyan mértéket öltöttek, hogy a Bánátra érkező hajók olykor teljesen üresek voltak. A telepesek szerzésére irányuló mesterkedésekre jellemző, hogy a budai hajóállomásnál Grassalkovich herceg a pandúrokkal tartatta vissza a hajókat és azok csak akkor folytathatták útjukat, amikor a neki megfelelő telepeseket a pandúrokkal már tovább kísértette.

Mercy kormányzót ezek az esetek felbőszítették és több magyar földesúr ellen panaszt tett az udvarnál. Az akkori magyar viszonyokra jellemző, hogy kezdeményezésének nem lett foganatja, ezért, hogy baranyai birtokaira „szorgalmas és jól felszerelt" telepeseket szerezzen — maga is ezt a módszert alkalmazta. Adjutánsát, Vátzy századost Bécsbe indította, ahol a hajóállomáson Vátzy kapitány és emberei kiválogatták maguknak a legmódosabb és legjobban felszereltnek látszó hesseni bevándorlókat. Ily módon sikerült baranyai birtokait néhány év alatt hesseniekkel betelepíteni úgy, hogy még a szomszédos földesuraknak is jutott e telepesekből.

E körülményekből is következtethetünk arra, hogy a mindenütt „sváboknak" nevezett telepesek származására vonatkozóan csak zűrzavaros adatok maradtak fenn. A félreértéseket fokozta a kelet-európai német településekkel foglalkozó német kutatás, amely a közép-európai szomszédnépek „sváb" elnevezését fogadta el és „dunai svábokról" (Donauschwaben) beszélt egészen a közelmúltig.

A származásra vonatkozó kutatások levéltári anyagának feldolgozása mellett hamarosan kitűnt a „sváboknak" nevezett németek származásának differenciáltsága. A néprajzi kutatásoknak és a részletes nyelvjárási kutatások eredményeinek tudható be, hogy a XVIII. századi telepesek származására vonatkozóan, a különböző segédtudományokból kapott adatok összevetésével ma már megbízható képet alkothatunk.

A levéltári és a nyelvészeti adatok összehasonlítása tehát mindenütt nagyon fontos. Ezt kiegészíthetik a külföldi kutatási eredmények, amelyek az NSZK-ban és NDK-ban élő honismereti kutatók tollából az elmúlt 2—3 évtizedben láttak napvilágot. Ezeknek értéke azért jelentős, mert a két háború közötti néprajzi és nyelvjárási kutatásokat kiegészítik a régi levéltári adatok általunk nem ismert néhány fontos adatával.

Ezek között is kiemelkedők a Magyarországon is jól ismert *J. Weidlein* tanulmányai, akinek munkásságát ugyanúgy megfelelő kritikával kell fogadni, mint a „dunai svábokra" vonatkozó, gyakran értékes anyagot tartalmazó közleményeket.

A levéltári kutatások elsősorban a volt uradalmi levéltárakban, volt nagybirtokos családok levéltárában folytathatók. A telepítésekre vonatkozólag a telepesszerződéseket érdemes tanulmányozni és ennek alapján lehet a származásra vonatkozó néhány adatot találni.

Igen lényeges, hogy különbséget tegyünk a bevándorlók elsődleges és másodlagos települései között. A XVIII. század közepétől kezdve és a XIX. században, elsősorban olyan telepítési szerződéseket találunk, amelyben a már előbb Magyarországon letelepedett parasztok hozzátartozói vagy leszármazottai települnek tovább. Ezek a másodlagosnak nevezhető települések is igen nagyszámúak.

A korabeli levéltári anyagokon kívül igen fontos források az egyházi anyakönyvek. Ezeken kívül a települések fejlődését szépen követik a katonai és kataszteri térképek. A népesedési hullámokat az összeírási és népszámlálási adatokból szűrhetjük le.

A nyelvjárási kutatások eredményeit a két világháború között a szegedi és debreceni egyetem német tanszékeinek disszertációi között találhatjuk. Fontos forrást jelenthet a néprajzi összehasonlításokat tartalmazó néhány munka.

Az ilyen módszerekkel kimutatható adatokat érdemes szembesíteni a fennmaradó szájhagyományokkal. Megállapított tény, hogy a baranyai háromszög német lakossága túlnyomóan hesseni eredetű, a bácskai pfalzi és sváb, a bánáti pfalzi, sváb és bajor. Ugyanakkor a délnyugat-magyarországi középhegység, Budapest környéke és a Bakony németsége bajor eredetűnek tekinthető. Nagy figyelmet kell szentelnünk az újabb és újabb települési hullámok rétegeinek is, mert ezek gyakran elhomályosítják egy előző település történetének nyomait.

Joó Kálmán

Bibliográfia *Ernst Klebel:* Bayern und der Osten. Megjelent az Unbekannte Bayern sorozat 8. köteteként a Bilder aus der bayerischen Geschichte gyűjteményben. München, 1981. — *Johann Weidlein:* Pannonica, Schorndorf, 1979, a szerző kiadása. — *Heinrich Schwickert:* Die Deutschen in Ungarn und Siebenbürgen, Wien 1881. — *Fritz Valjavec:* Geschichte der Deutschen Kulturbeziehungen zu Südosteuropa, München, 1953. — *Fritz Zimmermann:* Die deutsche Siedlung in der schwäbischen Türkei. A Wiener Südost Jahrbuch 1960/64, 3—18. old. — *E. Schwarz:* Die deutschen Ortsnamen Westungarns. Bp. 1932. — *H. Fischer:* Schwaben in der ungarischen Grafschaft, Szatmár, Stuttgaat, 1911. — *S. Vonhaz:* Ansiedlung der deutschen in Kom. Szatmár (magyarul is). Pécs, 1931. — *Heinrich Schmidt-Segedin:* Deutsche Mundarten in Rumpfungarn, a Das Deutschtum in Rumpfungarn című kötetben amelyet Jakob Bleyer adott ki Budapesten 1928-ban. — *J. Weidlein:* Schwäbische Mundarten in südlichen Transdanubien, Deutsche-Ungarisches Heimblatt, 1931. — *Pukánszky Béla:* Német polgárság magyar földön, Franklin Társulat kiadása Bp. év nélkül, a Magyarságismeret sorozatban. — Egyik legfontosabb forrás a *Deutsch-Ungarishce Heimatsblatt* évfolyamaiban található cikkek sokasága.

Kós Károly és Vágó Gábor levelezése

Vágó Gábor Kós-szobrával 1931-ben (Repr.: Sas Péter)

Az építész és a szobrász kapcsolatáról egy levél ürügyén ejthetünk szót. Kós Károly az 1910-es évek elején nemcsak a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumot tervezte, hanem eleget tett ott másik kötelezettségének is — modellt ült. Szobra, melyet Vágó Gábor szobrász mintázott meg, a levél tanúsága szerint felállításra is került.

Vágó Gábor 1894-ben született Belényesen. Iskoláit a híres paraszt szobrászok, a székelyföldi Molnár Dani és Vass András szűkebb pátriájában, Makkfalván kezdi el. Később elkerül Kolozsvárra, Szegedre, majd Pestre, az Iparművészeti Iskolába. Kétévi frontszolgálat után (1915—1917) kerül Szeged és Pest érintésével vissza, Kolozsvárra. Nehéz körülmények, nyomorúságos évek után sikerül kijutnia feleségével együtt Rómába. Tanulni, látni. A vatikáni magyar nagykövet megbízása indítja el a siker, a beérkezettség útján. Itáliai körútja után Magyarországon, Jászberényben telepedett le. Majd visszament — Erdélybe. Ahogy Kós Károly megfogalmazta az Erdélyi Helikon 1928/7. számában: „Vágó Gábor fiatal művész — relative, tehát erős ígéret. Mert van ereje, kitartása, szíjjas, makacs akarata és — haza mer jönni Erdélybe."

Kapcsolatuk Vágó Gábor Magyarországra való költözése után sem szűnt meg. Kós a régi barát szeretetével fogalmazza levelét, s számol be azokról a változásokról, melyek a mindkettőjük ál-

tal ismert és szeretett városban — Kolozsvárott — következtek be. Röviden, a lényeget kifejezve „vet számot" a történtekkel. A sokat megélt és látott ember bölcsességével s az örök Kós Károly-i optimizmussal. Levelének egy mondata mindenkihez szólhat: úgy kell járni a választott úton, hogy az egész élet folyamán megmaradjon a hit és a meggyőződés.

Kedves, régi Barátom!

Kaptam és hálásan köszönöm meleghangú, kedves szép leveledet és a nekem dedikált fényképeket. Nagy-nagy örömet szereztél ezzel öreg barátodnak, aki immár 78-ik esztendejét tapossa. Mert bizony az idő eltelt és immár három évtizede, hogy szegény jó Csutak Vilmos[1] barátom és máig is megsiratott lelkem testvére számára megmintáztad volt az én egykori ábrázatomat. Akkoriban azt ő a Székely Nemzeti Múzeum előadó termében helyezte volt el, most, az idők változásával, nem tudom ott van-e még? Mert én Csutak halála óta kerülöm Sepsiszentgyörgyöt, félek a régi emlékektől, amelyek ott óhatatlanul megrohannának.

Hát bizony, amióta Te kivándoroltál ebből a mi kicsi regényes, fatornyos hazánkból, a világ itt nagyon-nagyon megváltozott. A város megnőtt, kétakkorára duzzadt és az emberek kicserélődtek benne és megszaporodtak újakkal. A régiek szertefutottak, elhullottak, akiket itt ma ösmerek, azok között alig-alig akad egy is a régiekből, az én korosztályomból való egész Romániában talán kettő, akiről tudok. Az idén volt 60 esztendeje, hogy érettségi vizsgát tettem az itteni ref. kollégiumban. Találkozónk lett volna — ha lett volna kivel? De egykori érettségiző társaim közül négyen (4) élünk csak s abból az egykori Erdélyben csupán én, a többi három Magyarországon. S mind a három — ahogy írta nekem — beteg, rokkant. Az Idő elfutott felettünk és akik még élünk is, búcsúzkodunk immár.

Az én sorsom? Fizikailag egészséges vagyok és a feleségem is az. Mind a négy gyermekünk él (időrendben: Balázs gazdamérnök, az állami mezőgazdasági könyvkiadó lektora, szerkesztője; András, szobrász, a Képzőművészeti Intézet tanára; Zsófia, színművésznő, az Állami Magyar Színház tagja; Károly, az Erdélyi Néprajzi Múzeum szakvezetője), családosok mind és itt laknak s dolgoznak Kolozsvárt. 7 unokám van, a legidősebbik 3-ad éves egyetemi hallgató, a legfiatalabb 3 hónapos. Mindhárom édes testvérem él és Kolozsvárt lakik családostól, aránylag egészségesen.

Tavaly volt házasságom 50 éves évfordulója. Arra az egész család összegyűlt nálunk és együtt ünnepeltük azt meg. Mái nap ez olyan csoda, melynek alig-alig akad párja valahol a világon. Köszönöm az Istennek, hogy ezt így megérhettem: egészségben, békességben, szeretetben.

1944 őszén a forradalom szennyes áradása elpusztította sztánai otthonomat, tönkretett és elrabolt mindent, amit egy élet elég nehéz munkájával szereztem és megtakarítottam. Sztánáról akkor feleségemmel együtt egy szál ruhában, gyalog, koldusokként menekültünk be Kolozsvárra. 60 esztendős voltam már akkor, amikor elölről kellett kezdenem megint — mostmár másodízben — (először 1919-ben) az életet. De — talpra tudtam állani a magam erejéből, idegenek segítsége nélkül, megalázkodás és megalkuvás nélkül. Nem volt ez könnyű, de megbírtam.

És nem panaszolok. Az útról, melyet egykor a magam útjának választottam és vállaltam, nem kellett letérnem sem jobbra, sem balra, hitemet és meggyőződésemet nem kellett megtagadnom soha és ha nagyot is fordult a világ, engem senki ezért nem bántott. De ez az új világ is megbecsül: régi írásaim javát és egy újabban írt szakkönyvemet (Mezőgazdasági Építészet)[2] az állami kiadó kiadta és egykori színjátékomat az állami színház felújította.[3] Most legutóbb pedig a feleségem és az én részemre ott és azt az új 2 szobás lakást utalta ki (a régi egyszobás és közös mellékhelyiséges helyett), ahol és amelyiket mi választottunk ki . . .

Kolozsvár valóban rohamosan épül és 3 év óta főleg a város lakásszükségét igyekszik pótolni az építkezéssel. Persze, hogy ennek az építkezésnek eredménye nem mindig érlel tökéletes gyümölcsöket. Ennek a hatalmas arányú és iramú építőfolyamatnak talán legsikerültebb, legharmonikusabb eredménye a volt Ferenc-József út (ma Horea út) teljes egészében való beépítése, ill. építészeti kialakítása. Kevésbé sikerült a Széchenyi-tér új kialakítása és igen szomorú eredménye a volt Szt. György-tér (a mai Béke-tér) átformálása és beépítése.

Az egyes új nagyszabású épületek közül — sokunk őszinte örömére — a legsikerültebb úgy a belső funkció megjavítása, mint a külső megjelenés tekintetében az Állami Magyar Színháznak (az egykori sétatéri Magyar Színháznak) korszerűen kibővített ill. átépített épülete, viszont a Béke-téren horribilis költséggel épült új egyetemi diák kultúrpalota külső megjelenése még egy ipari épület külső megjelenésének sem válik dicsőségére.

Igen kiváló, szakszerű és alapos munkával restaurálták a Farkas-uccai ref. templomot és alakították ki környezetét is (ide került — s véleményem szerint jobb helyre nem is kerülhetett volna

---

[1]Csutak Vilmos (1874—1937) tanár, múzeumigazgató. A sepsiszentgyörgyi kollégium tanára, majd igazgatója, valamint a Székely Nemzeti Múzeum (ma: Muzeul Sfintu-Gheorge — Sepsiszentgyörgyi Múzeum) őre, később igazgatója volt. Háromszék helytörténetével, az erdélyi református egyház és a kuruc mozgalmak történetével foglalkozott.

[2]Bukarest, 1957. Mezőgazdasági és Erdészeti Állami Könyvkiadó.

[3]A Budai Nagy Antalt 1957-ben mutatta be Marosvásárhelyen az Állami Székely Színház.

— a múltban a Szt. György-téren elhelyezett Szt. György szobor. Itt most a templom előtti kis térségen van elhelyezve és teljes szépségében érvényesül.) Befejezés alatt van a főtéri Szt. Mihály templomnak úgy belső, mint külső restaurálása is, hasonlóan gondos, alapos, szakszerű munkaeredménnyel. Majdnem teljes egészében készen van a főtéri Bánffy-palota kitűnő restaurációja. Jövő esztendőre kipakolják udvaráról az oda barbár módon beépített moziépületet és akkor teljes szépségében érvényesülhet Kolozsvár legszebb barokk palotájának árkádos udvara is. Méltó otthona lesz ez a palota a beköltöztetett Képzőművészeti Múzeumnak. Ugyancsak szépen készül az Unio-uccai egykori városi Redut épületének (ahol 1848-ban az Uniót kimondó erdélyi országgyűlés ülésezett volt) restaurálása is, ebben az épületben helyezték el most az Erdélyi Néprajzi Múzeumot . . .

Egyszóval: vannak hibák, tudom és fájlalom, de vannak szép eredmények is, aminek örvendeni kell.

Sok szót vesztegettem erre a témára, mely Téged valószínűleg kevéssé érdekel, mint talán más téma. De ez azért történt, mert hát én — építész vagyok, az a tanult mestersségem. Megbocsáss hát, ha kicsit hosszasabban beszéltem a kolozsvári építkezésekről, mint talán illett volna, de azért szeretném, ha szemeddel láthatnád, ami itt ezen a területen történik és még fog történni. Ezért erről most már többet én nem beszélek.

Hálás szívvel mégegyszer köszönöm a nekem küldött igazán kiváló felvételeket, melyekkel nemcsak nekem, de egész nagycsaládomnak is igazán nagy örömet szereztél. Fogadd érette a feleségem és gyerekeim köszönetét is.

Őszinte szívvel jó egészséget, jó munkálkodást és békességet kívánok, vagyok és maradok régi barátsággal és üdvözlettel

Kós Károly

Kolozsvár, 1961. VIII. 31.

(Címzés a borítékon: Vágó Gábor úrnak, szobrász, Szeged, Apáca u. 24/a. R. P. Ungára)

(MTA Kézirattár Ms 5086/250)

Sas Péter

A keszthelyi „Hullám"

A Hullám Szálloda „a modern világ elegáns népének számára emeltetett ott a Balaton partján!" „A jövő fürdővilág pompás találkozóhelye . . ." E sorokat a Keszthelyi Hírlap 1893. október 22-i számában olvashatjuk.

Ma a „pompás találkozóhelyet" hiába keressük Keszthelyen. Bár az épület áll, de több mint 1 éve csak az építők találkoznak itt. A Hullámot 1975-ben életveszélyessé nyilvánították és bezárták. Csaknem 8 évig állt az épület úgy, hogy nem javítottak rajta semmit. Ezután megszületett a döntés: le kell bontani, nem érdemes felújítani. A város lakói közül azonban sokan úgy vélték, hogy pótolhatatlan veszteséget szenvedne Keszthely, ha az épület helyén nefelejcsek és árvácskák virítanának. Sokan és sokfelől igyekeztek tenni annak érdekében, hogy megmaradjon. Munkálkodásuk eredménnyel járt, a döntést megváltoztatták. A felújítás bizonyára nagyon sok pénzbe fog kerülni. Vannak olyanok, akik szerint egy új szálló felépítése jóval olcsóbb lett volna. Lehet. Azonban a keszthelyiek, az üdülők és turisták épp ezért szeretik a várost, mert sok régi, patinás, *csak Keszthelyre jellemző* háza, utcája van. A móló és környéke, a szigetfürdő (átépítve), a Balaton Szálló (felújítva) és a Hullám Szálló csaknem egy évszázada a keszthelyi Balaton-part pezsgő életének színtere. Ezeket mindenképpen meg kell őrizni, amikor városaink szélén sokasodnak a többszintes panelházak. Ilyen megőrzendő szép épület a keszthelyi Hullám, amely remélhetőleg néhány év múlva újra betölti azt a szerepet, amelyet évtizedeken keresztül jelentett Keszthely és a Balaton életében.

A Keszthelyi Hírlap 1893. május 14-i számából értesülhettek a város lakói, hogy új vendéglő építéséhez kezdtek a parton. „A fürdői vendéglő munkálatait már megkezdték. Kőrakások, mészgödrök, kikarózott területek jelzik, hogy a tulajdonképpeni építkezés munkálatai küszöbön vannak."

Az alapkő letételére május 15-én került sor, ahol Schadl János, az épület tervezője mellett jelen voltak a város vezetői és a város polgárai közül is többen. Szeptember 24-én az újság megállapítja: „A balatoni új vendéglő, melyen a nyár folyamán oly kimért lassúsággal dolgoztak, már fedő alá került, s elég csinos alakjával barátságosabbá teszi az amúgy is szép Balatonpartot."

Októberben a Keszthelyi Hírlap pályázatot hirdet: „Mily elnevezéssel bírjon a balatoni új vendéglő?" Számtalan javaslat érkezett, amelyek között sok a tréfás is. Ilyenek a Kényszer kocsma, Tukmált hajlék, Vendégijesztő, Sülyedő domb, Üres csárda, Utolsó fillér, Tökalsó, Makkhetes, Napfogó, Csupa hitel, Szunyogvár, Pletykafészek, Leányvásár, Sárkányfészek, Üres erszény stb. Természetesen más jellegű elnevezésekre is érkezett javaslat. Ilyenek voltak a Csobogó, Daru, Kócsag, Sirály, Széphalászné, Fogas, Csónakos, Hattyú, Neptun stb. Az egyik bizottsági tag „a Gólya mellett kardoskodott nagyon, mert mint általánosan tudva van, a kisbabákat a Balatonból hordják a gólyák, s így nemcsak az országban, hanem külföldön is hírre vergődnék a keszthelyi Gólya ven-

déglő, különösen ha könnyebb ismertetésül egy gólya csecsemővel a csőrében állíttatnák fel az épület tetejére". „Ámde mindezen okok és tulajdonságok dacára is hosszabb vita után Papp Sándor indítványára HULLÁM-nak kereszteltetett el a balatoni új vendéglő."

Hogy a Hullám milyen jó helyen épült, mi sem bizonyítja jobban, hogy alig telik el egy év, máris épül mellé az új hotel, a későbbi Balaton. A két szálloda, a szigetfürdő és körülöttük a szépen gondozott park szerves egység. (Így vélekedik erről dr. Ormos Imre is Kerttervezés című könyvében.)

Schwarcz Ármin a Keszthelyi Hírlap 1894. szeptember 16-i számában így ír a keszthelyi partról: „A parti terület egy része már is csinosan van parkozva, a Hullám hotel pedig testi szükségesekkel látja el a vendégeket. A Hullám teraszáról a tóra a legfenségesebb kilátás nyílik. Ez oly point de vue, a miről az egész tavon sehol sem találunk; balról a szélesvállú zalai hegylánczok, végén Badacsonnyal, nyomulnak a tó vízére, jobbról a végtelen somogyi lapály, a melyen át a távolban kéklő baranyai hegyek vetnek gátat látásunknak. Keszthely kedves hely, a hova manapság már nagyszámú fürdővendég tódul."

„Annyi vigasság és jó kedv színtere", a keszthelyi Hullám Szálló 1912 nyarán leégett. Dr. Csák Árpád az építkezés hiányosságaira hárítja a felelősséget: „Most derült csak ki előttünk, hogy mily kezdetleges, mily primitív módon építették ezt a szerencsétlen szállodát!" Korábban a helyi tűzoltóság ezen az épületen gyakorlatozott. Minden nehézség nélkül sikerült megmenteni a Hullámot a „tűznélküli tűzveszedelemtől". De most, amikor igazán bizonyítani kellett volna „egységes, tervszerű mentőakció helyett csak tehetetlen lótás-futást láttunk." Az oltás tehát nem sikerült, az egész tető elhamvadt. Az új Hullám azonban hamarosan újjáépült. Talán még szebb lett, mint korábban.

Évtizedeken keresztül adott otthont a város fontos kulturális rendezvényeinek. Az 1921-es nagyszabású Helikon ünnepség keretén belül július 2-án itt volt a díszebéd, amelyen részt vett Horthy Miklós is. Megfordultak itt az 1932-es Balatoni írótalálkozó résztvevői. Többször volt hangverseny a Hullám nagytermében. Ifjúsági találkozók, nemzetiségi fesztiválok, egyetemi gólyabálok és lehetne még sorolni tovább a rendezvények sokaságát, amelyeknek otthont adott a keszthelyi Hullám.

Mégis a fürdővendégek ellátása, szórakoztatása mellett talán legfontosabb feladata volt, hogy fogadta a hajóval Keszthelyre érkező turistákat, üdülőket. Ez hiányzik ma a legjobban.

Amikor a múlt század végén az épülő vendéglő neve még nem volt eldöntve, az egyik pályázó a következőt írta: „Legyen azonban bármi nevű az új vendéglőnk, nekem Keszthely érdekében az a vágyam, hogy arra a névre rá ne szolgáljon, hogy: paprikás, vagy borsos". Reméljük, hogy „Keszthely érdekében" ezt ma is figyelembe fogják venni.

Tar Ferenc

A Magyar Észjárás

Az 1985. évi könyvnapon új kiadásban jelent meg *Karácsony Sándor*nak, a debreceni egyetem egykori nagynevű professzorának A magyar észjárás című könyve, melynek első kiadása 1939-ben az Exodus kiadónál látott napvilágot. A Magvető most a Magyar Hírmondó sorozatban, *Lendvai L. Ferenc* utószavával és jegyzeteivel bocsátotta a mai olvasóközönség rendelkezésére ezt a ma is időszerű, gondolatindító könyvet. Célszerűnek látszik, ha most nem recenziót írunk a műről, hanem magát a szerzőt ismertetjük, törekvéseit és tevékenységét, mintegy előkészítésnek a könyv elolvasásához.

Egy fél évszázaddal ezelőtt, a harmincas években hazánk történelmének igen válságos idejét éltük. Egyrészt a germán terjeszkedés útjába esvén, magyar nemzeti létünk forgott kockán, másrészt polgári demokratikus fejlődésünk is elrekedt a külső és belső körülmények folytán. A szocializmus építése meg egyenesen a föld alá szorult.

Természetesen akadtak azért a magyar társadalmi, tudományos, irodalmi és művészeti életben olyan haladó személyiségek, akik nemcsak rámutattak a mind veszedelmesebbé váló helyzetben a bajok forrásaira, hanem irányt is mutattak, merre és hogyan találhatjuk meg nemzeti öntudatunk (identitásunk) megvalósításának lehetőségeit. Szekfű Gyulát, Erdei Ferencet, Györffy Istvánt és Veres Pétert kell például említenünk, akik a tudomány és a politika vonalán ébresztgették a nemzetet aléltságából, továbbá Németh Lászlót, Szabó Dezsőt, Bartók Bélát és Kodály Zoltánt, akik az irodalom és a művészet vonalán költögették társadalmunk lelkiismeretét.

Ebbe a névsorba illeszkedik Karácsony Sándor neve is, aki mint a régi professzorok, valóságos polihisztorként tudta áttekinteni a szellemi élet minden megnyilvánulását, egyben azonban szinte prófétai hivatottsággal vetette bele magát főként az ifjúság mozgalmi életébe, majd a felszabadulás után a szabad művelődés országos szervezésébe.

Karácsony Sándor a Hajdú megyei Földesen született, jómódú gazdálkodócsaládban. Gimná-

ziumi tanulmányait a Debreceni Református Kollégiumban végezte, végig színjeles eredménnyel. Németországi és svájci tanulmányai során megismerkedett a legmodernebb nyelvészeti és pedagógiai irányokkal, majd a budapesti egyetemen tanári diplomát szerzett. 1919-ben részt vett az ún. kommün tanügyi reformjának előkészítésében, majd Budapesten középiskolai tanárként működött, végül Debrecenben az egyetem pedagógiaprofesszora lett.

Gimnazista diákjainak közösségét Csucsai Front néven szokták akkoriban nevezni, mert az egykori vöröskatonák helytállására nevelte őket. Nevezetes osztályából csak három nevet említünk meg, akik tőle kapták az indítást: Mátrai Lászlót, a filozófust, Bóka Lászlót, az irodalomtörténészt és Lükő Gábort, a néprajz tudósát. Szerkesztette Az Erő című diákfolyóiratot, ennek olvasótáborából országos tudósítógárdát szervezett, mely a középiskolák diákjainak gondjairól látta el hírekkel a szerkesztőt, aki aztán diákkonferenciákon tisztázta, illetve segített tisztázni a felmerült kérdéseket. Bekapcsolódott kora népszerű ifjúsági mozgalmába, a cserkészetbe is. A budapesti Keresztyén Ifjúsági Egyesület 1. számú cserkészcsapatában vállalt tiszti munkát. Ebben az egyesületben és cserkészcsapatban lakatosinasok, diákgyerekek, kereskedősegédek, orvostanhallgatók és tanárjelöltek demokráciája alakította ki azt a közösségi szellemet, mely társadalmi összefogásra nevelt. Karácsony Sándor egyébként nem volt különösebb híve ennek az angol eredetű, főként a nyugati világban népszerű ifjúsági mozgalomnak, mert idegennek tartotta a mi magyar észjárású serdülőink számára, de kísérletképpen vállalta azért, hogy a benne rejlő és itt is hasznosítható pedagógiai módszereket kiszitálja belőle, és a jövőben kialakítandó megfelelő keretekben hasznosítsa.

Budapesti tanítványai a külváros gyerekeiből, iparosok, kiskereskedők, kistisztviselők, munkások fiaiból rekrutálódtak. Hogy ezek a „srácok" megismerjék a vidék magyar valóságát, levitte őket nyaralni a falujába, Földesre, ezzel alkalmat teremtett az aszfalton nevelkedett városi gyerekeknek, hogy megismerjék népünk falusi zömének életformáját, megértsék gondjait, vállalják vele a közösséget.

A harmincas években divatba jött az ún. tehetségkutatás vagy tehetségmentés, azaz: kiemelni a parasztság tengeréből a legtehetségesebb gyermekeket, iskoláztatni, egyetemre juttatni őket, és új, friss értelmiséggel gazdagítani az elközömbösödött, eszmények nélkül tengődő értelmiséget. Elsősorban a nagy hírű régi kollégiumok vállalták ezt a nemes feladatot. Karácsony Sándor azonban már jóval hamarabb, az 1920-as évek elején végzett ilyesféle, de országosan nem reklámozott tehetségkutató munkát. Rászánt egy nyarat, és összetoborzott falujában vagy három tucat 12-14 éves elemista gyereket, majd néhány barátja segítségével megtanította őket az akkori gimnázium első osztályának anyagára. Összel állami vizsgabizottság szállt ki Földesre és a suttyó gyerekek kivétel nélkül eredményesen levizsgáztak, sőt szép osztályzatokat értek el. Ez volt az első hazai tehetségkutatás.

1942-től a debreceni egyetem professzoraként a pedagógiai tanszék vezetője lett, és zsúfolt tanteremben, néha az auditorium maximumban oktatta tanárjelöltjeit. Egyben folytatta tudományos munkásságát is, 10 hatalmas kötetben foglalta össze pedagógiai gondolatait. Egymás után jelentek meg társaslélektani alapon egybeállított tanításainak hatalmas kötetei A neveléstudomány társaslélektani alapjai összefoglaló címmel.

1945 után teljes szívvel vállalta az új Magyarországot, melynek előkészítésében ő is részt vett. A nevezetes szárszói konferenciának egyik előadója volt, mint a Györffy Kollégium pártfogó testületének tagja. Professzori munkája mellett társadalmi munkában az Országos Szabad Művelődési Tanács elnökeként járta az országot, szervezte a szabad művelődés újszerű mozgalmát, hirdetve, hogy a népet nem művelni kell, hanem módot kell neki teremteni arra, hogy a maga igényei szerint maga vegye kézbe művelődésének ügyét, az állam pedig csak támogassa a jó kezdeményeket. Az ő idejében, pl. 1947-ben, 47 népfőiskola működött az országban; népi szervek, egyesületek, szövetkezetek, intézmények szervezésében 17 ezer tanfolyam terjesztette az ismereteket, sorra alakultak meg az ún. művelődési otthonok, melyeket az állam tartott fenn, de bennük a fentebb felsorolt szervek tették lehetővé tagjaik művelődését.

Új Szántás címmel havonként megjelenő folyóiratot adatot ki az OSZMT-vel, melyben értékes anyagot kaptak munkájukhoz azok a munkatársak, akik a szabad művelődés ügyét a terepen gondozták. Az elsők között volt azok között, akik a szomszéd népekkel való megbékélést gyakorlatilag kezdeményezték. Az ő szorgalmazására rendezték meg Debrecenben a magyar—román barátság hetét, még 1946-ban. Gyönyörűen kivirágzott tevékenységét törte le 1949-ben a közismert politikai változás. A szabad művelődés mozgalmát megszüntették, megszüntették az Országos Szabad Művelődési Tanácsot is. Karácsony Sándort pedig nyugállományba kényszerítették, sőt később nyugdíját is megvonták. 1952. február 23-án meg is halt. A temetésén tengernyi nép szorongott a ravatala körül, és Bereczki Albert püspök, a demokrácia államtitkára búcsúztatta.

Harminc évig óvatos, félelmes hallgatás feledtette nevét és műveit. Rehabilitációja 1977 táján kezdődött Lendvai L. Ferenc egyetemi tanár cikkeivel, melyek a Világosságban jelentek meg. Újabban a Confessio mellett a Magyar Tudományos Akadémia folyóirata, a Filozófia Szemle segített áttörni a szűklátókörűség homályát. S most íme, megjelent és új kiadásban az olvasóközönség kezébe kerülhetett Karácsony Sándor tízkötetes társaslélektani művének első, még 1939-ben megjelent kötete, A Magyar Észjárás.

Dr. Szathmáry Lajos

A Selyemgombolyító Óbudán

Zelnik Józseffel beszélget
Deregán Gábor

Megőrződött és megújult a fantáziátlan panelházak karéjában egy szép, kétszáz éves épület Óbudán; a ma emberének gyönyörűségül szolgál. Gyönyörűségül mindenképpen, mint építészeti emlék. Közeledvén hozzá, magas tömör fal fogja fel a tekintetet; a Selyemgombolyítónak csak nemes formájú cserepekkel fedett sapkája látszik. Belül kerülve azután feltárulkozik a maga tiszta egyszerűségében az ovális alaprajzú, emeletes és embermértékű hajdanvolt „gyár", ami inkább lehetett volna — kolostor. Az üdezöld gyepet pengő kaszával, fagereblyével óvógondozó csuhás barátokkal . . .

Az öreg óbudaiakban egészen más hiedelem élt — igazítja helyre képzeletemet a házigazda, Zelnik József, a Közművelődési Információs Központ vezetője. Eszerint a különleges formájú épület a török basa háreme lett volna. Ez — bármilyen romantikus lenne — nem igaz, az viszont tény, hogy a századfordulón kupleráj működött benne. Kiválóan alkalmas volt arra a célra, központi térre nyíló hűs szobáival, s innen, a földszintről körbenézve, kitűnően figyelemmel lehetett kísérni a ház életét. Nem véletlen, hogy az utóbbi években a filmesek rendszeresen visszatértek ide, a többi között itt forgatták az Egy erkölcsös éjszakát is. Valójában azonban a Selyemgombolyító II. József korából származó ipari műemlék. Apotino Mazzocato olasz selyemkészítő útmutatásai szerint Tallherr József építette 1785-ben. Eredetileg a földszinten és az emeleten is összefüggő, körbefutó munkatermek voltak, amelyeket a múlt század végén felosztva lakásokká alakítottak át. Ekkor épült a belső udvaron körben az emeleti függőfolyosó is. Az 1950-es évek közepén restaurálták a műemléket, a földszintes melléképületeket is, s a kis szobák egészen 1975-ig szükséglakásokként szolgáltak. Akkor született döntés arról, hogy közművelődési intézmény legyen itt.

● *S — tizévi építés után — az lett. 1985 májusában nyitották meg a Közművelődési Információs Központot. Tény, hogy a tervezők: Bálint Imre, illetve Fodor László és Gergely Zsolt, a KÖZTI mérnökei a feladathoz méltó munkát végeztek. A Selyemgombolyító mint építészeti emlék gyönyörűségül szolgál. De akként szolgál-e majd mint „művelődési ház"?*

Nem az a feladatunk, hogy művelődési ház legyünk — válaszolja Zelnik József —, bár napközben mindenki előtt nyitva áll a kapu. Óbudaiak, budapestiek, vidéki kirándulók, külföldiek előtt. Azt szeretnénk, ha minél többen tekintenék meg évenkénti kiállításainkat. Az elsőt az Országos Általános Kiállítás 100. évfordulója alkalmából „Üdv a honi iparnak! Honi ipar 1885" címmel az intézmény átadásával egyidejűleg nyitottuk meg az aulában. Rendkívül nagy jelentőségű esemény volt az országos kiállítás annak idején; szervesen illeszkedett az európai nagy kiállítások sorába. Rövid ideig Európa központja volt akkor Budapest; Ferenc József eljött a megnyitóra; a világ tíz legnagyobb vállalata között magyar is szerepelt . . . Először mutatkozott be a magyar népművészet kiállításon, ipari termékek között; mai szavainkkal: egységben mutatkozott be — először — a gazdaság és a kultúra. Ez az utóbbira pezsdítő hatással volt, hogy a népművészet felfedezésének első nagy áramlata 1885 után indult el. Mindezt mi eredeti fotók, dokumentumok segítségével mutatjuk be a ma emberének, s ezek a dokumentumok egy különös, nyugalmas, békés világ hangulatát sugározzák. Nosztalgiával is lehet tehát szemlélni első kiállításunkat, s úgy is, mint a magyar művelődéstörténet egy felidézésre méltó részét. Hogy mi követi jövőre, még nem tudjuk, bizonyos azonban, hogy a nagyközönségnek mindig

kínál majd valami szándékunk szerint igényes látnivalót az aula. Ez az ízléses üvegtetővel fedett hajdani belső udvar — úgy gondoljuk — kamarahangversenyek rendezésére is alkalmas. Elsőként a Magyar Rádióval közösen szeretnénk egy népzenei sorozatot meghirdetni. A bérletet bárki megvásárolhatná. Nyitottak, ilyen értelemben nyitottak szeretnénk lenni tehát, de ismétlem, nem művelődési ház vagyunk. Alapvető feladatunk, hogy kulturális szolgáltatóműhelyként segítsük a közművelődési területek működését. Az országos művelődési hálózaton keresztül, tehát mintegy közvetve kívánjuk szolgálni a lakosság művelődését.

● *Az eddigiekből számomra az derül ki, hogy szívesen fogadják a betérőt, a kiállításlátogatót, majd a zenehallgatót, de talán még szívesebben történetesen a falusi művelődésiház-igazgatót. Aki nem is tér meg üres kézzel... Jól értem a szavait?*

A kapuk ünnepélyes kinyitása után nem sokkal elsőként a megyei művelődésiház-igazgatókat láttuk vendégül. A videotechnika tartalmi és technikai kérdéseiről beszélgettünk. Egy egész napot töltöttek el nálunk, megismerkedtek a házzal, céljainkkal, s mint mondtam, a video közművelődéssel kapcsolatos problémáival, lehetőségeivel. Nagyon jelentős előzményei voltak már ennek a találkozásnak, a mi gyakorlati közreműködésünkkel és az OKT támogatásával ugyanis a közművelődési hálózat nagyszámú videokészülékhez jutott hozzá, kedvezményes áron. Ötszáz készülékről van szó, egy részét igaz, a VIDEOTON még nem szállította le.

● *Kik kapták?*

A jelentkezés sorrendjében művelődési intézmények; a falusi művelődési háztól kezdve a múzeumig bárki kérhetett. Egy feltételt szabtunk: valamilyen formában használják szervezett oktatáshoz. Tanfolyamhoz, továbbképzéshez s hasonlókhoz. Az igazgatókkal ily módon a videóról nemcsak mint elvi lehetőségről tudtunk véleményt cserélni.

● *De vajon, az intézmények tudnak-e élni a korszerű technikával? Kamatozik-e kellőképpen az majd a közművelődésben?*

A video, mondjam azt, olyan, mint egy kapa. Lehet használni s a raktárba is be lehet tenni. Lehet vele jól kapálni s lehet rosszul. Jelentőségét ma az első televíziókészülékekéhez mérném. Azok is jórészt a művelődési házakban jelentek meg, és az emberek eljártak nézni. Spontán közösségeket teremtettek az első tévék; lehetett vitatkozni a műsoron, s be lehetett kukkantani a szomszédos termekbe, klubszobákba is. Később megvették az emberek a maguk készülékét és hazamentek a lakásaikba. A video ma ismét bevonzza, főleg a fiatalokat, a művelődési házakba, a jó program nagy csáberő. Mi ezekkel is szeretnénk ellátni az intézményeket. Ennek érdekében több irányban indultunk el. A Magyar Televíziótól például ígéretet kaptunk, hogy közművelődési műsorait a rendelkezésünkre bocsátja, önköltségi áron. Szeretnénk összegyűjteni itthonról és külföldről a közművelődési, a tágan értelmezett ismeretterjesztő anyagokat. Közrebocsátásukhoz azonban még meg kell keresnünk a jogi formákat.

● *Mit ért közrebocsátás alatt?*

Azt, hogy ezeket a videoműsorokat bárki megvásárolhatná tőlünk, illetve kölcsönvehetné.

● *A sokszorosításhoz komoly technikai apparátus kell!*

A rendelkezésünkre áll, egy — bevallom — furcsa nevű közösség, az információtechnológiai csoport gondozásában. Működésük a video—számítógép—hang területre terjed ki. Videostúdiónkban felvételeket tudunk készíteni, ki tudunk a kamerával menni természetesen a „terepre" is. Képesek vagyunk televíziósugárzásra is alkalmas minőségű felvételeket is készíteni. Az utómunkálati stúdiónk a videoanyagok megszerkesztését teszi lehetővé. Azt hiszem, ez a kis egység rendkívül népszerű lesz a „területen", a művelődési házak ugyanis felvételeket többnyire már tudnak produkálni, azokat utólag megszerkeszteni azonban már nincs módukban. Mi a rendelkezésükre állunk. Nem szeretnénk azonban csak a technikánál leragadni, célunk, hogy a nemes tartalom uralja azt. Ugyanezt mondhatom a számítógép-„programunkra". Előbb-utóbb mindenképpen túl kell lépni azon, hogy az egyébként okos masinákat csak a gyerekek játékszerének tekintsék például a művelődési házakban. Humanizálhatók a komputerek, és a kisközösségek mindennapi életének a szolgálatába állíthatók. Hogyan? Ezt a „hogyan"-t kívánjuk megfejteni, kidolgozni. Mire gondolok? Csak egy példa: a számítógép egy gombnyomásra megmondja történetesen egy adott útvonal vasúti menetrendjét; de egy újabb gombnyomásra miért ne közölhetné az útvonal településeinek megtekintésére ajánlott művészeti, régészeti, népművészeti, zenei és más emlékeit is?! Egy város, egy adott kisközség életét gazdagíthatná ilyen formában ez a technikai eszköz, segítené, mintegy szervezné annak a mindennapjait.

● *Hadd eresszem el én is a fantáziámat! A helytörténet eszköze is lehetne a technika; be lehetne talán táplálni a gép agyába az adott település múltjának dokumentumait, azokat a történeti forrásokat és levéltárakat, könyvtárakat, ahol a múlt beszédes bizonyítékai fellelhetők... Mi erről a véleménye?*

Az az én személyes véleményem, hogy ma még nem érzékelhető az a technika, amelyre mindezt fel lehetne vinni, s amelyre érdemes lenne felvinni. A nálunk napjainkban elterjedt Commodore típusú számítógépek személyi számítógépek, s mint ilyenek, magukban hordják a maguk korlátait. Még külföldön is vitatkoznak azon, hogy a kultúra, a közművelődés területén milyen rendszer lenne a legcélszerűbb, a leghatékonyabb. Érdekes azonban a példa, amit mondott, ezen a lehetőségen — bevallom — még nem gondolkoztam, s így a véleményemből, lehetséges, kiérződik a rögtönzés. Az bizonyos: a Közművelődési Információs Központ fontos fel-

adatának tartjuk, hogy feltárjuk a kisközösségi kreativitásnak, a kisközösségek kulturális aktivitásának a formáit, lehetőségeit, modelljét. Ennek érdekében külföldről is igyekszünk beszerezni olyan kiadványokat, amelyek választ adnak arra, hogy a nagyvárostól a harmadik világig az adott közösségek hogyan, milyen formában szervezik meg az életüket. Minden ilyen konkrét elemzésnél kiderül, hogy azok a kezdeményezések állják meg a helyüket, találkoznak a lakosság, a helyi közösség várakozásával és céljaival, amelyek a történelmi, kulturális hagyományokra alapoznak, s azokra építenek a mai viszonyoknak megfelelő stratégiát. Kulturális stratégiát. Mi ilyen modellek összegyűjtésével és közreadásával is szeretnénk a helyi közösségek munkáját segíteni.

● *Eddig felvázolt céljaik és feladataik komoly kutatómunkát feltételeznek. Akár — némi nagyképűséggel — kutatóintézetnek is nevezhetnénk a Közművelődési Információs Központot.*

Nevezhetnénk, de ne nevezzük. Szakmai feltárást végzünk kulturális szolgáltatás szándékával.

● *S mindezt hányan teszik?*

Huszonketten, s mind különböző területek szakemberei. Az információtechnológiai csoportban például mérnökök, a melléképület kis műhelyeiben pedig különböző szakmák mesterei.

● *Mielőtt azonban elhagynánk a volt Selyemgombolyító különös, ovális épületét, meg kell kérdeznem, milyen célból rendezték be — mint láttam — parányi kis könyvtárukat? Mintha egy nagyobbacska házikönyvtár lenne . . .*

Intézményünk kulturális szolgáltatói funkciójához kapcsolódóan a mindennapi művelődés, a kisközösségi kreativitás kiadványait gyűjtjük s e könyvek témaköre felöleli a kézművességtől a kamarazenélésig a lehetséges kulturális tevékenységeket. Minden olyan írásművet igyekszünk beszerezni — külföldről is —, amelynek az ismerete segítheti a művelődési intézmények gazdaságosabb, ésszerűbb működését. Ezek alapján mi tematikus kiadványokat szándékozunk összeállítani, és mi is nyomtatnánk ki ezeket. De miért mondom jövő időben mindezt, amikor már e vállalkozásunknak múltja is van! A Közművelődési Információs Központ kiadásában jelent már meg ez ideig egy gyűjtemény a kultúra és turizmus kapcsolatáról, továbbá a mi kiadásunk a Folklór és kulturális alternatívák című könyv. Ugyancsak feldolgoztuk a video, valamint a kábeltelevízió közművelődéssel összefüggő ismeretanyagát. A könyvek a könyvtárunkban és a boltokban is megtalálhatók. Pénzért megvehetők.

● *Netán a nyomtatás helyszíne is a Közművelődési Információs Központ volt? Esetleg a melléképület imént említett egyik kis műhelye?*

Még nem, nyomdánkat most szereljük fel. Korszerű kis nyomdát alakítunk ki, amely nemcsak a saját igényeinket elégíti ki, viszonylag olcsón a művelődési intézményeknek is a rendelkezésére állunk. Az első munkák egyikeként a napokban nyomtuk ki a Petőfi Csarnok tanfolyamainak tananyagát.

● *Nem fél attól, hogy az intézmények elárasztják Önöket megrendelésekkel?*

Nem, két okból sem. Az első, hogy természetesen csak annyi munkát vállalunk, amennyit tisztességgel el is tudunk végezni; ennél is döntőbb ok azonban, hogy a művelődési házaknak alig van pénzük, nem nagyon készítgetnek kiadványokat, propagandaanyagokat.

● *Feltételezem, hogy a központ „kezéből" kikerülő könyvek külcsinükben (is) igényesek lesznek.*

Ez a szándékunk, egy kiadvány ugyanis nemcsak azzal hordoz információt, hogy jó rendezvényekre hívja fel a figyelmet, hanem azzal is, hogy hogyan! Az ember egy kitűnő vörösbort, ha egy kicsit is ad magára, nem iszik akármilyen pohárból. A nyomdánknál különben talán már egy lépéssel előbbre tart a szomszédos helyiségben lévő textilműhelyünk. Nem nagy az sem, de arra például kiválóan alkalmas, hogy az iparművész-hallgatók itt tartsák meg nyári gyakorlatukat. Alkalmas persze másra is, a szövőszékeken szép munkák készülhetnek, majdan. Az Iparművészeti Főiskolával kialakított kapcsolatunk nem egészen önzetlen, szeretnénk ugyanis, ha az onnan kikerülő, jól képzett textiltervezők az eddiginél tevékenyebben vennének részt a közművelődésben. Országszerte nagy az érdeklődés, főleg a lányok, az asszonyok körében a szabás-varrás, a hímzés, a különböző — momdjam így — textiles jellegű szakkörök iránt, a művelődési házak viszont nem nagyon duskálhatnak a jól képzett szakkörvezetőkben. Bizonyosan nem tévedek: minőségi ugrás lenne az a szakköri mozgalom számára, ha ezeket a fiatal szakembereket megnyerhetnénk a mozgalomnak. Nem túlzok: több százezer ember gazdagodna általa. Mellesleg a házi szabás-varrást én népgazdasági jelentőségű ügynek tartom, a háztáji gazdálkodással említeném egy sorban.

● *Ön most a leendő, a remélhetően leendő szakkörvezetőkről szólt. A jelenlegi, tényleges szakkörvezetők továbbképzésére nem gondoltak?*

Erre a Közművelődési Információs Központ még nem teljesen felkészült. Mindenfajta továbbképzés nagyon fontos szolgáltatói tevékenységünk lenne, ehhez azonban szükség van arra, hogy a műhelyek fölötti tetőrészben kiépüljön a kétágyas szobák sora. Építészetileg rendben van, a belsőépítészeti munkákra és a berendezésre azonban sajnos már nem jutott pénz. Ha ez meglesz, akkor pár napos, bentlakásos tanfolyamokkal eléggé közvetlen segítséget tudunk adni többek között a textiles szakkörvezetőknek is.

● *Famegmunkáló műhely . . .*

Igen, ez a műhelyünk már „beállt", méghozzá különleges módon. Régi igény, hogy számos, az érdeklődés előtérbe került barokk hangszerhez — hogy csak egy példát említsek — egészen egyszerűen nem lehet hozzájutni Magyarországon. A közművelődési intézmények, elsősorban a zeneiskolák már jó ideje jelzik, hogy „tolódik" a lakosság, a gyerekek érdeklődése, például a barokk zene felé, nem kevesen a barokk zenét barokk hangszereken szeretnék játszani. Örvendetes jelenség ez, a csembalóra írt zenemű másképp szólal meg, mást mond zongorán játszva . . . Hadd hozzam fel hasonlatnak ismét a bort, nem mindegy az, hogy milyen pohárból issza az igényes ember . . . De mindez talán nem is igényesség kérdése; természetes az, hogy ha a zeneszerző valamely művet csembalóra írt, akkor azzal volt valami szándéka . . . Ilyen „különleges" hangszerekhez azonban manapság Magyarországon gyakorlatilag nem lehet hozzájutni. Legfeljebb devizáért, de az ugyanaz. Mi gondoltunk egy nagyot és felvettünk egy hangszerkészítőt, aki zeneiskoláknak készít ritka zeneeszközöket, famegmunkáló műhelyünkben. Persze, itt is van hátsó gondolatunk: szeretnénk bebizonyítani, mondjuk, kisszövetkezeteknek, hogy lehet és érdemes ilyennel foglalkozni. Hátha meghozzuk nekik a kedvet. Tehát még arra is vállalkoztunk, hogy a termelő szférát megpróbáljuk közelíteni a közművelődéshez . . .

És Zelnik József szenvedélyesen tovább sorolja: céljuk a közéleti kultúra fejlesztése is, értékek tudatos, célszerű ajánlásával; a kívánatos kulturális fogyasztói szokások és életmód támogatása; a közművelődési, oktatási és szociális ellátóterületek együttműködésének segítése . . .

Kétségtelen, közművelődési intézménynek elég szabálytalan és szokatlan a „Selyemgombolyító". Formájában és tartalmában is elüt környezetétől. Szűkebb és tágabb környezetétől. A helyes kifejezés: a maga nemében egyedi és egyedüli. Bár ami a fallal, és gyepszőnyeggel övezett szép intézményt illeti — nagyon szabályos is.

Emlékeim Cseh Gusztávról

Reméltem, hogy élhetek Cseh Gusztáv kedves meghívásával és kolozsvári otthonában ismerkedhetem meg tervezett harmadik könyvének vázlataival.

Tudtuk, hogy beteg — hiszen gyógyulása reményében érkezett a budapesti kórházba —, de nem az orvosoknak, hanem neki hittünk. Ő pedig nem tudta, vagy nem akarta tudni, hogy halálos kór emészti. Tele volt tervekkel, vágyódott haza, hiányzott már a munka, az alkotás meghitt csendje. És hat héttel később, egy hónappal 51. születésnapja előtt, 1985. június 19-én mindennek végeszakadt.

A fájdalmas döbbenet emlékképek sorát indította el. Eszembe jutott első személyes találkozásunk a székelyföldi Alsócsernátonban.

A csernátoni múzeum máskor csendes udvarát s az erdélyi művelődéstörténet nevezetes személyiségeinek szobraival díszített parkot a nyári faragótábor szorgoskodó résztvevői töltötték meg. Nem kis gyönyörűséggel nézegettem a kalákában készülő székely kaput, a kopjafákat, az egyéni alkotásokat. A fűrész, a véső, a kalapács hangja egybeolvadt a jókedvű dúdolással, fütyürészéssel. Talán éppen ezért volt olyan feltűnő az egyik farönk tetején magányosan üldögélő férfi, aki elmerülten rajzolgatott mappájába. Gyorsan készültek a vázlatok, s csak akkor tette le a ceruzát, amikor a házigazdák, a Haszmann testvérek álltak meg mellette. Pillanatok alatt többen szegődtek mellé jük, s az előbb még elmélázó férfi most vidáman kapcsolódott be a tréfálkozásba, beszélgetésbe. A bemutatkozáskor örömmel hallottam a nevét, hiszen nemcsak sokat tudtam már Cseh Gusztávról, hanem részben ismertem is grafikáit, rézkarcait. A Kolozsvárott élő művész országjáró barangolásaiból soha nem maradhat ki Alsócsernáton, ősei faluja, mintegy folytatva grafikus-tanár édesapja ragaszkodását, aki saját tervezésű betűtípusának nevét is innen vette — „Csernáton betű"-nek keresztelte el.

Cseh Gusztáv szülővárosában, Kolozsvárott végezte a képzőművészeti főiskolát. Grafikai lapjaival 1961-től jelentkezett közös és egyéni kiállításokon. Több mint kétszáz könyv művészi tervezője és illusztrátora volt — legszívesebben a Forrás nemzedék íróinak, költőinek munkáit illusztrálta. (A Forrás-sorozat tervét diplomával díjazták a bukaresti könyvszalon 1971-es kiállításán.) Később a munkaigényes rézkarc lett a fő kifejezési formája, mondanivalója elmélyült, szülőföldje történelme, népének múltja, és jelene foglalkoztatta elsősorban. Így született meg először a „Pantheon, avagy képes csarnoka hatvan főembernek, akik a mi Pátriánkban születtek, éltek, vagy tértek örök nyugalomra és az igazság alkalmazásában különféle szép dolgok alkotásában jóemlékezetüket fennhagyták. Históriás könyvekből egybeszedegette és régi ábrázolásokról szép hasonlatossággal rézre karcolta Cseh Gusztáv kolozsvári képíró." E rövid, szellemesen archaizáló szöveget és a bevezetőt Benkő Samu írta.

A második könyv, a jeles házakat megörökítő gyűjtemény tavaly készült el. Történelmi nevezetességeiről, műemlékeiről ismert városok képét rajzolta meg, egyetlen kompozícióba sűrítve min-

den egyes helység jellegzetes vonásait. „A Libellus pictus, azaz képekkel írott könyvecskéje jeles házaknak" alkotója így vallott törekvéseiről: „. . . Egy kissé megint Kós Károly nyomában haladnék; ehhez a munkához Erdélyi kúriák című fametszetkötete sugallta az ötletet. Itt többet adhatnék magamból, mint a portrék esetében. Meg kell keresnem a legalkalmasabb kifejezésmódot, amivel ezeket a ma is álló, vagy részben meglévő műemlékeket hitelesen felismerhetően rézre karcolhatom. S majd az egészet kortársaimra hagyatkoznám." (Lásd a belső borítót.)

Sajnos túl hamar került erre sor!

A sorozatok a politika, a művészet és a tudomány számtalan nagyságát (Bethlen Gábor, Bod Péter, Apáczai Csere János) és nevezetes templomokat, kastélyokat, várakat, erődítményeket tárnak az érdeklődők elé. Több évszázados finom rézmetszési technika ötvöződik egybe a huszadik századi gondolkodás sűrítő, gondolattársító kifejezési formáival. Mindkét sorozatot — egyetlen példányban — díszes bőrkötésű könyvvé formázta a művész, az elsőt tízéves Áron fiának, a másodikat feleségének ajánlotta. Első nyilvános bemutatásuk Kolozsvárott, a Korunk Galériában volt, a megnyitókat Benkő Samu, a kiváló művelődéstörténész tartotta, kiemelve a gyűjtemények történelmi tudást, önismeretet gazdagító jelentőségét.

Magángyűjtők jóvoltából a magyarországi közönség is megismerkedhetett e különleges vállalkozással. A főembereket ábrázoló sorozatot vándorkiállítás keretében Budapesten kívül vidéki nagyvárosokban is bemutatták. A „Jeles házak"-at 1985. március 7-én állították ki először az Országos Műemléki Felügyelőség épületében. A két sorozat első együttes hazai kiállításának színhelye az ELTE Eötvös József Kollégiuma volt, ahol a gyógykezelésen éppen Budapesten tartózkodó Cseh Gusztáv is jelen lehetett. Nem tudtuk, hogy élete utolsó szép ajándéka a forró hangulatú megnyitó, az óriási érdeklődés, ami körülvette. Még arról beszélt, hogy az erdélyi főemberekről, illetve jeles házakról rajzolt albumait hármas könyvvé bővíti. A tervezett harmadik sorozat, amelyben ember és táj együtt, a művelődéstörténetileg számon tartott művek ábrázolásaként jelentkezett volna, már nem készülhetett el.

Hazautazásuk előtt még találkoztunk.

Cseh Gusztáv akkor is a munkáról, terveiről, kötelességeiről beszélt, lelkesedése elfeledtette az aggodalmakat. Azzal váltunk el, hogy Kolozsvárott folytatjuk a beszélgetést, s akkorra talán már lesz is valami újabb néznivaló. Fájó szívvel idézem most ezt az annyira nem búcsúhangulatú találkozást.

● *A Hatvan Főember között közismert és méltatlanul elfeledett neveket egyaránt találunk. Temesvári Pelbárt, Kájoni János, Zágoni Mikes Kelemen, Petrás Incze János, Kelemen Lajos, Kós Károly, hogy csak néhányat ragadjak ki. Mi volt ezzel a célja?*

Nem valósult volna meg teljesen a vágyam, ha csak a múlttal foglalkozna ez a sorozat. Nagyon is időszerű, mához szóló üzenetekre törekedtem mindkét sorozat megvalósításával. A főemberek között valóban van néhány, aki nem annyira közismert, mint például Borsos Tamás, de az ő idejükben és a maguk területén kiemelkedő egyéniségek voltak és ma is azok, mert élnek a szívünkben. Érdemes utánanézni, olvasni — egy kicsit ilyen serkentőnek is szántam, míg a jeles házaknál a helyszínek felkeresésére csalogatnám az érdeklődőket. A metszetek között sok szász és román műemlék is van, bizonyítva, hogy Erdélyben hagyománya van a magyar, román, szász nemzetiségek együttélésének.

● *A „Jeles házak" gyűjteménye mennyi idő alatt készült el?*

Kb. tíz év munkája. A céltudatos hétvégi kirándulások eredménye. Természetesen sokkal több helyet kerestünk fel a családommal, ezekből válogattam ki a hatvanat. A metszetek az ott készült fotók és skiccek alapján készültek. Mindenkinek csak javasolhatom az ilyen hétvégeket, mert megismerhetik szűkebb vagy tágabb pátriájukat és közben a szalonna is megsülhet. A válogatásnál arra törekedtem, hogy minden építészeti stílus, korszak képviselve legyen, a román kortól Kós Károlyig; ezen belül templomok, kúriák, várak és egyéb nevezetességek. Nagy hírű elődeim után (Kós Károly, Debreceni) elég nehéz volt újat mondani, a technikában újszerűnek lenni. Ezért maradtam végül a metszés helyett a rézkarc mellett. Az album címlapjának szövegét az elsőhöz hasonlóan Benkő Samu írta, ebből minden lényeges dolgot megtudhatunk. Egy művész számára nagyszerű érzés, ha megvalósulnak tervei, láthatja a hosszú évek munkájának eredményét.

● *Egyéni kiállításairól kevesebbet tudunk.*

Grafikákkal, rézkarcokkal vettem részt közös és egyéni kiállításokon. Mi jellemzi ezeket a munkáimat? A metaforák keresése, áttételes érzetek, a hangulatok bizonyos tárgyi környezetbe helyezése. A Korunk Galériában mutattam be egy 15 lapból álló, modern szemléletű grafikasorozatot kollázsokból, tollrajzokból. Szívesen készítek ex libriseket, különböző kisgrafikákat is. Csodálatos dolog, hogy állandóan újratöltődöm, tele vagyok tervekkel, megvalósításra váró feladatokkal.

Lehet ehhez még valamit hozzátenni? Talán csak annyit, nem tudjuk, lesz-e, aki folytatja a vállalkozást, bizonyságot adva a múlttal a jövőnek, megmutatva, hogy nem lehet akármilyen az a nép, aki ilyen ősöket sorakoztat fel, s a sok pusztítás ellenére még ennyi tárgyi emléket őriz. Abban azonban reménykednünk kell, hogy Cseh Gusztáv nagyszámú tanítványa s talán később a fia, a ma még gyermek Áron, méltó örököse és gondozója lesz művészi és szellemi hagyatékának.

Zika Klára

KRÓNIKA

A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum közművelődési tevékenységéről

Széchenyi brigádok az Al-Dunán

1985. május 7. délelőtt 10 óra. A budapesti Belgrád rakpartról a SZOT üdülőhajója hatnapos al-dunai kirándulásra indult. Utasai a Széchenyi István nevét viselő szocialista brigádok tagjai. Közösen indulnak arra az útra, melyet névadójuk 155 évvel ezelőtt, Desdemona nevű kis hajóján megtett.

A nagycenki Széchenyi István Emlékmúzeum igazgatója, dr. Környei Attila 1974-ben a sajtóban kezdeményezte a múzeum és a szocialista brigádok közötti kapcsolat felvételét. Elsődleges cél Széchenyi István életművének megismertetése volt, olyan formában, hogy ezek a közösségek legalább egyszer látogassanak el Nagycenkre, s itt megfelelő tájékoztatást kapjanak. 1975-ben a múzeum 95 brigáddal alakított ki kapcsolatot. A személyes találkozások eredményeként a múzeum ismeretterjesztő munkája jelentősen bővült. Az egész országban tartott ismeretterjesztő előadásokat vándorkiállítások, a brigádoknak készült hangosított diasorok, fényképsorozatok, ajánló bibliográfiák követték. A brigádmozgalom legjelentősebb eseményeivé a kétévente megrendezett országos brigádtalálkozók váltak. Elsőként ennek Nagycenk adott otthont (1975), majd Sopron, Nagykőrös, Dunaújváros következett. A múzeum szervező-irányító munkája mellett e közösség erejét önálló kezdeményezései bizonyították: 1976-ban közös részvétel a budapesti ipari vásáron, a TKM-mozgalmon belül egymás megkeresésének ötlete, együttes kirándulások, a Széchenyi-emlékhelyek felkeresése, megóvása, emléktáblával való megjelölése (Tolna: emléktábla-avatás, Pécs: szoboravatás, Széchenyi-emlékek összegyűjtése, dokumentálása Budapesten). A Széchenyi István szocialista brigádok kezdeményezésére Kossuth, Kölcsey, Kazinczy, Arany, Rákóczi nevét viselő brigádok összefogása. S a legnagyobb közös vállalkozás: a brigádok támogatása a budapesti rehabilitációs központ felépítésére (1982).

A Széchenyi István Emlékmúzeumnak a brigádokkal való kapcsolata jelentős erkölcsi erőt adott munkájához, de szembe kellett nézni azzal a ténnyel, hogy a múzeumi költségvetés már a postaköltségeket sem fedezi. A biztos anyagi bázist, a brigádok javaslatára és támogatásával az 1982. augusztus 6-án létrehozott Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre jelentette. Az anyagi tőke előteremtésének fontos indoka volt a kellő időben megindítandó felkészülés a Széchenyi-bicentenárium megünneplésére. A pontos programterv kidolgozásához, ideálisabb környezetben nem is kerülhetett volna sor, mint az Al-Dunán, Széchenyi tevékenységének egyik legjelentősebb színhelyén.

Széchenyi európai tanulmányútjairól hazatérve, legfontosabb tanulságként azt hozta magával, hogy *egy nemzet ereje gazdaságpolitikájában van.* A gyakorlatban ezt sokrétűen a Duna-szabályozás munkálatainak irányításakor fejtette ki és valósította meg. Gazdaságpolitikai alapelv az áru gyors szállítása. Ezért kotorni kell a Dunát, be kell indítani a gőzhajózást. Ki végezze el? Széchenyi következetesen ragaszkodott ahhoz, hogy a magyar országgyűlés által kijelölt bizottság, magyar pénzen.

Ez a fajta gondolkodásmód jelentette az összetartó erőt a brigádmozgalomban, s jelenti ma is a baráti kör tagjai között. Az 1991. évig elkészített tervjavaslat megbeszélése rendkívül termékeny volt. A megvalósítandó feladatok közül néhányat emelnék ki: országos vetélkedő rendezése a reformkorról, Széchenyi-bibliográfia kiadása, Széchenyi-emlékhelyek képeskönyvének kiadása, Széchenyi-ösztöndíj alapítása, Széchenyi-olvasótáborok szervezése. Tisztelgő kirándulás Bécsbe 1991-ben, 1991-ig a Széchenyi-emlékhelyek felkutatása, azok óvása, megjelölése.

A hajóút legmaradandóbb eseménye a 973. folyamkilométernél történt. Valaha itt állt, sziklába vésve Széchenyi-emléktáblája, amelyet éppen 100 éve állíttatott a Magyar Mérnök és Építész Egylet. A Széchenyi brigádok közössége, a vízre hajított koszorúval emlékezett Széchenyi Istvánra. A Szörénytornyánál (Turnu-Severin) épült román—jugoszláv erőmű miatt ugyanis a Duna vize annyira megemelkedett, hogy a Széchenyi-emléktábla a víz alá került, s ma is ott van. A bicentenáriumi feladatok közé egyhangúlag még egy javaslat került: 1991-ben új Széchenyi-emléktábla elhelyezésének szorgalmazása a Kazán-szorosban.

A Széchenyi-emlékhelyek felkutatására kiírt pályázatról

Az 1983-ban meghirdetett pályázat célja elsősorban az volt, hogy még ismeretlen vagy kevésbé ismert Széchenyi-emlékek nyomára bukkanjunk. A pályázatot a Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre hirdette meg, remélve ezzel, hogy a jelentős pályadíjak (I. díj 10 ezer, II. díj 6 ezer, III. díj 3 ezer forint) új tagokat nyernek meg a körnek, másrészt, hogy ezzel az anyaggal jelentősen gyarapodik a Széchenyi István Emlékmúzeum dokumentumgyűjteménye.

A komoly pályadíjak ellenére viszonylag kevés dolgozat érkezett be, összesen 18, ebből 14-et lehetett értékelni. A bírálóbizottság úgy döntött, hogy első díjat nem ad ki. A második díjat *Vörösmarty Géza* (Pozsony) nyerte el Széchenyi-emlékek nyomában című munkájával. A dolgozat képes illusztrációja Széchenyi életének, így elsősorban ikonográfiai szempontból hozott újat. A harmadik díjjal a zsűri három dolgozatot jutalmazott. *Fenyő Ervin:* A döblingi Széchenyi-tébolyda története, *Udvarhelyi Péter Pál:* Széchenyi István politikai szereplése Moson megyében és *Cseh Géza—Szikszay Mihály:* Széchenyi-emlékhelyek Szolnokon című pályázatokat. (Ez utóbbit a társszerzőségre való tekintettel felemelt díjjal.) Mindhárom dolgozat egy-egy részterületet dolgozott fel, jórészt a Széchenyi-kutatás kevésbé ismert területeiről. A döblingi szanatórium története hiánypótló munka. A Moson vármegyei követi jelentések Széchenyitől, eddig még publikálatlanok, s új szempontokat hoznak Széchenyi 1847—48-as politikai szerepléséhez. A Szolnokról érkezett dolgozat értéke a régi Pest—Szolnok közti vasút első indóházáról készült, dokumentumokkal bőségesen illusztrált leírás.

A nem díjazott pályamunkák közül említésre érdemes *Fané Szelle Emmy* pályázónk dolgozata, aki Pregardt János és Széchenyi István kapcsolatára hívta fel baráti körünk figyelmét, rendelkezésünkre bocsátva, több rendkívül érdekes levélmásolatot.

A Széchenyi István Emlékmúzeum Baráti Köre a díjazott pályázatokat a Köri Füzetek című kiadványában megjelenteti, az érdeklődők így megismerhetik e dolgozatokat. Ezúton mondok köszönetet a Baráti Kör elnöksége nevében minden pályázónak, aki munkájával segítette a Széchenyi életmű egyre teljesebb megismerését.

Szentkúti Károly

Húszéves a zoboralji Villő

„A játék az ifjúkor tündöklő napja, melynek sugarai a felnőtt ember életét is bearanyozzák. Játék nélkül az élet olyan lenne, mint csillag nélkül az égbolt, vagy virág nélkül a rét. A játék a gyermek álma, hogy felnőtt legyen, s a felnőtt álma, hogy újra gyermekké váljon. A játszó gyermek olyan, mint a szárnyát lobogtató madárfióka. A játék a jellem kovácsa. A játék a cselekvés gyönyöre. A játék az anyanyelv és a hazaszeretet hajszálgyökere." Ezekkel a lírai szavakkal indítja gondolatait Jókai Mária, a gímesi (Jelenec) gyermek folklórcsoport „vezetője és mindenese" abban a kis füzetben, amelyet a Villő együttes jubileumára jelentetett meg a csoport. Ez a lírai bevezető akár művészi hitvallása is lehet az annak idején 10-15 kisdiákkal kezdő csoportnak, amely ma a szlovákiai magyarság egyik legsikeresebb, legismertebb és legközkedveltebb folklórcsoportja, számottevő eredményekkel maga mögött.

A csoport húsz éve, húsz év kemény és céltudatos munka. Az eredmények, a sikerek csodálatos vitalitásról, élni akarásról tanúskodnak, amely minden nehézségeken keresztül érvényesült, továbbvive azt a nemes hagyományt — a „csak tiszta forrásból" jelszavával —, amelynek szellemét Bartók és Kodály élesztette fel, nem kis mértékben éppen a Zoboralja népi örökségéből merítve. Jókai Mária ezt így érzi: „Nem törekszünk és sosem törekedtünk látványos mutatványokra, csak az eredetit, az igazi, valódi örökségünket a maga egyszerű romlatlan szépségében szeretnénk megmutatni, továbbadni, melyet őseink évszázadok óta őrizgetnek, s örökül hagyták ránk, s nekünk ezt kötelességünk továbbvinni. Bűn lenne nem éltetni, hanyagság lenne nem ápolni tovább, kár lenne elfelejteni."

A Villő a Zoboralja gazdag néphagyományának talajából nőtt ki, annak a népcsoportnak folklórját, szellemi hagyatékát őrzi és viszi tovább, amely sziget voltában is képes volt megőrizni önmagát, átmenteni belső értékeit. A csoport a gímesi magyar tanítási nyelvű alapiskola mellett működik. Alapját az iskola diákjai alkotják, akik Gímesről és a környékbeli falvakból járnak ide. A villősök ma már két csoportban dolgoznak, korosztály szerint. A kiscsoport (alsó tagozatosok) repertoárját elsősorban a gyermekjátékok adják. Az idősebb korosztály a nagylányok szokásait dolgozza fel (villőzés, pünkösdölő, balázsolás, ulicskázás stb.). A csoport teljes mértékben öntevékeny, szellemi és anyagi tekintetben egyaránt. Munkája így teljes mértékben a tagok és a szülők hozzáállásán múlik. Ezzel azonban nincs baj, a lelkesedés töretlen. „Most már a csoport minden egyes tagjában megerősödött az a tudat, hogy nekünk itt Zoboralján, ilyen körülmények között, csakis ezt, csakis így kell csinálnunk" — olvashatjuk a jubileumi kiadványban. Így a néphagyománnyal ennek a szellemi közösségnek a tudata, megtartó ereje is áthagyományozódik azokra, akik közvetlen részesei a Villő munkájának. Az a 400-500 ember, aki az eltelt húsz év alatt a csoportban tevékenykedett, nem akármilyen útravalót kapott.

A műsorokba természetszerűleg csak eredeti zoboralji folklóranyag kerül, amelyet javarészt maguk a csoport tagjai gyűjtenek. A feldolgozás módszerét elsősorban az jellemzi, hogy a csoport tagjai a „színrevitel" előtt pontosan és részletesen megismerkednek az anyaggal, a játék, szokás értelmével, jelentésével. A néphagyomány ezáltal belső értékké, létélménnyé válik számukra.

A jubileumi kiadványban megtalálhatjuk a villőzés szokásának leírását, a pünkösdölés színpadi változatát, mondókákat, tárgyi néprajzi anyagot, kottaanyagot, egyszóval ízelítőt a Villő gyűjtéséből. A füzet megemlékezik mindazokról, akik tevékeny részt vállaltak a csoport eddigi munkájából, és áttekinti a fellépéseket, eredményeket.

A csoport jeles sikerek emlékét őrzi. Lényegében megalakulása óta ott találjuk őket a járási, kerületi és országos versenyeken, seregszemléken, amelyekről ritkán tértek haza díj, elismerés nélkül. Legemlékezetesebb ezek közül talán az 1981-es zselizi országos népművészeti fesztiválon nagydíjjal elismert szereplésük. De ide sorolhatnánk a budapesti vagy az 1982-es békéstarhosi fellépésüket, ahová a Kodály-centenárium alkalmából kaptak meghívást. Közben készült műsoraikból rádió- és tévéfelvétel is.

Ha megkérdeznénk őket, hogy a húsz év szereplései, sikerei sorában melyek az elsők, a legemlékezetesebbek, ezek között minden bizonnyal azok szerepelnének, amelyekre otthon, a Zoboralján került sor. Hiszen üzenetük elsősorban a Zoboralja népének szól, annak a népcsoportnak, amely felszínre hozta magából azt a csodálatos érzésvilágot, amelyet százados hagyományvilágában oly híven megőrzött.

A Villő a legnemesebb hagyományőrzés példája, amely túlmutat a szűken értelmezett néphagyományon. Ezalatt számukra az értendő, hogy a néphagyomány olyan időszerű értékek, létélmények hordozója, amelyek ápolása szükségszerű és elodázhatatlan. S ahogy ez bennük oly érvényesen megfogalmazódott: „. . . komolyabb cél is vezérel bennünket, az, hogy szűkebb hazánk — Zoboralja — hírnevét öregbítsük, hírül adjuk a világnak, hogy vagyunk. A végváron őrködünk, őrizzük a tüzet, a pislákoló lángot a hagyományokon, a népművészeten keresztül, és nem hagyjuk kialudni. Ez kötelességünk, itt és most, a huszadik század végén".

Himmler György

Látogatás a kopácsi múzeumban

„Ó, Kopácsi rét, mi mindennek voltál édes otthona valamikor! Ó, madárparadicsom, bogarak, halak, növények sok ezer éves otthona!" Így kiált vagy inkább sóhajt fel Baranyai Júlia Vízbe vesző nyomokon c. könyvében, amikor a szikkadó Drávaszögről ír.

A Kopácsi-rét valójában a Dráva deltája. A vízben bővelkedő területnek természetes velejárója a nádas, a fűzfabozótos, a dús füvű rét, az időnként vízben álló erdő. Az ilyen kedvező terepen otthon van a bíbic, a dankasirály, az ölyv, a nádirigó, a szárcsa s megannyi rokona. S a vízben temérdek halfaj! S ahol hal bőven akad a horogra, hálóba, ott a víz jelenti az életet embernek, állatnak egyaránt.

Kopács (Kopačevo) ilyen halászfalu. Ősidők óta fél lábbal a vízben, fél lábbal a szárazon áll és lélegzik. Állandó árterületen fekszik a Duna és a Dráva összeszögellésében. Egyetlen környékbeli falu sincs a környéken, melynek lakosságát a víz közelsége, a hirtelen áradások állandó készenlétre, küzdelemre késztettek volna — Kopácsot kivéve. Az is igaz, hogy a mindent uraló víz ugyanakkor védelmet, menedéket, megélhetést is jelentett a kopácsiaknak ínséges történelmi időkben.

Napjainkban a legnagyobb gondot a Kopácsi-rét és környéke vizének szennyezettsége jelenti. Habár Horvátország képviselőháza 1967-ben védett területté nyilvánította a Kopácsi-rétet, a bellyei mezőgazdasági kombinát pedig 49 km hosszúságú töltés építésével megmenekítette a falut az árvízveszélytől, a rét élővilága épp e beavatkozás miatt veszélybe került. Pedig kár lenne, ha búcsút kellene mondanunk a Kopácsi-rétnek, ha nem csodálhatnánk meg többé páratlan madárvilágát, ritka erdei vadjait.

Erről beszélgetek *Dékány Zsuzsannával*, a falu és a rét határán sétálva, déli verőfényben. Zsuzsika csuzai tanárnő, a Jókai Művelődési Egyesület lelkes vezetőségi tagja, a községi könyvtár könyvtárosa, a baranyai magyar művelődés és a magyar irodalom népszerűsítője a Drávaszögben. Neki köszönhetem, hogy keresgélés helyett azonnal bekopogtathatok a Kopácsi Természetrajzi Múzeum ajtaján, ahol Josip Majič, a múzeumalapító fogad. A horvát anyanyelvű múzeumalapító magyarul nem beszél, de Zsuzsika tolmácsként is helytáll.

— A múzeum 1973 novemberében nyílt meg — meséli Josip Majič. Hosszú évekig tartott, amíg erre sor került. Ő maga 1945-ben költözött a faluba, s 1957 óta foglalkozik gyűjtéssel. Fontosnak tartja megemlíteni, hogy a múzeumban látható preparált állatoknak mindössze 1%-át ejtették el a múzeum részére, a többit orvvadászoktól foglalták le, illetve ő maga gyűjtötte össze az elhagyott fészkeket és tojásokat, a leesett és sebesült madarakat. Szabad idejét feláldozva végezte a gyűjtést és a preparálást, amit egyébként Zágrábban tanult.

A gyűjtemény elhelyezése sem volt egyszerű. A művelődési ház tatarozása után az épület adott otthont a kiállításnak. Josip Majič arra törekedett, hogy a kiállítás ne csak ismereteket nyújtson és bővítsen, hanem ugyanakkor látványos is legyen. Hálásan emlegeti azokat a falusiakat, akik sokat segítettek a múzeum berendezésénél.

Végigjárjuk a termeket. Mintha a Kopácsi-réten sétálnánk, vizén csónakáznánk: idillikus hangulat (vagy annak mása?) fogad bennünket. Tekintélyt parancsoló szarvasagancsok, ezernyi kitömött madár a 217 fajtából, majd százféle tojás, 127 különböző madárfészek . . . Itt egy kanalas gém, ott a naponta 4 kg halat is elfogyasztó kárókatona mered ránk, amott rétisas mereszti két és fél méteres fesztávolságra szárnyait. A falakon nádborítás, a fejünk felett fák ágas-bogas gallyai, a folyosón halászhálók, halászszerszámok . . .

Josip Majič kérdésemre elmondja, hogy a múzeumot évente több ezer érdeklődő keresi fel az ország minden tájáról, de szép számmal jönnek ide a külföldi turisták is, akik, ha az alacsony vízállás miatt nem mindig mehetnek a Kopácsi-rétre, a múzeumban pótolják az elmulasztottakat. Sőt, itt nemcsak megnézhetik a rét növény- és állatvilágát, hanem megismerkedhetnek életmódjukkal is, a fáradhatatlan Josip Majič örömmel nyújt ismertetést az állatok életkörülményeiről, szaporodásukról, táplálkozásukról.

A múzeumalapító fölött is elszálltak az évek. Ma már nyugdíjas, hetvenéves. De tettvágya, munkakedve ma is a régi, fiatalos.

— Sok időbe telt, még több munkába, amíg valóság lett egykori álmomból! De megérte! — vallja. Ma is szívén viseli a múzeum sorsát, jövőjét tervezgeti, a múzeum bővítése foglalkoztatja. Szeretné a mostani kiállítást, amely négy teremre terjed, egy ötödikkel bővíteni, amelyben néprajzi gyűjtemény kapna helyet s a helyi halászélet tárgyi emlékei.

Búcsúzóul egy fényképet tart elém, amelyen Josip Majičot J. B. Tito társaságában örökítette meg a fényképész. Jugoszlávia nagy tiszteletnek örvendő egykori elnöke ugyanis kedvelte a természetet, hódolt a vadászatnak. Kopácsra is többször ellátogatott. Josip Majič meghatódva mesél találkozásukról, akárcsak a Kopácsi-rétről, amelynek szerelmese volt és marad mindhalálig.

Z. Urbán Aladár

Zolnay László emlékére

(Hornyák László rajza)

Életének két határköve: 1916—1985. S e két dátum között egy kanyarokkal induló, majd mind határozottabb irányt vevő életút állomásai: még a középiskolában írt, történeti érdeklődésre valló tanulmányok: filozófiai munkák; könyv- és újságkiadói, nyomdai feladatok a Franklin társulatnál, Friss Újságnál, s az ABC Könyvkiadó. Majd 1949 tavaszától visszakanyarodás a történeti stúdiumokhoz: régészet, művelődéstörténet. Budapesten, Egerben, Esztergomban, majd végre és végérvényesen újra Budapesten. Régészeti feltárások; cikkek, tanulmányok tömege, majd könyvek sora. Tudomány, és népszerűsítés a szó nemes értelmében. S az életmű koronája: az 1974-ben megtalált, közzétett „Budavári Szoborgaléria". Hivatalos elismerések: a Munka Érdemrend arany fokozata, a Pro Urbe Budapest — csak az út legvégén. S befejezésül visszatekintés egy önéletrajzi kötetben, amit már nem ő adott le a kiadónak.

Ezen az úton járva vált Zolnay László a magyar középkori élet egyik legjobb ismerőjévé és ismertetőjévé. Az utóbbi másfél évtizedben számos könyve foglalkozott a középkori Budával, Esztergommal, Magyarországgal, vagy olyan speciális területekkel, mint a magyarországi középkori zenei élet, vagy a vadászatok. (Ünnepek és hétköznapok a középkori Budán, 1969, 1975,; A budai vár, 1981; Az elátkozott Buda — Buda aranykora, 1982; A középkori Esztergom, 1983; Kincses Magyarország, 1977; Fény és árnyék a középkori Magyarországon, 1983; Vadászatok a középkori Magyarországon, 1971; A magyar muzsika századaiból, 1977.)

Tanulmányai, cikkei felölelték a város- és településtörténet, művelődés-, művészet- és technikatörténet számos kérdését, s időről időre témákban és korszakban távolabbi tájakra is elvetődött. Ásatásai nyomán nemcsak az európai jelentőségű gótikus szoborlelet, de a település- és várostörténet számos jelentős emléke látott napvilágot. A budai vár korai települései, két középkori zsinagógája, a Táncsics utcai „Kammerhof", a budaszentlőrinci pálosok Ságvári liget melletti kolostora, az esztergomi helytörténet kisebb méretű, de nem kis jelentőségű ásatási eredményei az ő munkáját dicsérik, s neki köszönhetik, hogy publikussá váltak a szélesebb köztudatban is.

Azon ritka régészek közé tartozott, akik a lehető legrövidebb időn belül tették közkinccsé ásatásaik eredményeit, igen gyakran népszerűsítő közleményekkel előzve meg a tudományos feldolgozást. S a feltárt emlékeket nem önmagukban és önmagukért publikálta: célja rajtuk keresztül és velük a középkori élet lehető legteljesebb bemutatása volt. Ars poeticáját maga is többször írásba foglalta: „. . . a középkor s a középkori műveltség iránt való adósságunkat kívánom törleszteni. Igyekeztem, hogy holt tárgyakat, köveket szólaltassak meg. Ezek — régi példaszó szerint — beszélni tudnak. Oklevelek, krónikák, metszetek, ásatási leletek, műemlékek elmúlt tanúságát próbáltam vallomásra bírni . . . Olyan történelmet igyekeztem írni, amelyből megelevenedik a hajdanvolt élet."

Az életközelség, s a „korunkban annyira divatos-tudákos és tudományoskodó szakmai tolvajnyelv" kerülése, mondanivalójának gördülékeny, színes stílusú megfogalmazása nagymértékben hozzájárultak könyvei széles körű sikeréhez, s tették, hogy a „történeti sétaút végeztével . . . egyre inkább növekedik megbecsülésünk a középkor dolgos, találékony, leleményes embere iránt. S kissé eloszlanak a ‚sötét' középkort még ma is körüllengő előítéletek . . ."

Nagy veszteség mind a szakmai, mind a széles körű olvasóközönség számára, hogy e „történeti sétautak" bejárását az ő vezetésével soha többé nem folytathatjuk.

Nagy Emese

KÖNYVESPOLC

Barsi Ernő három új könyve

Barsi Ernő tanár úr rendkívül szerény és egyben — a szó legjobb értelmében — megszállott kutató. Ez a „megszállottság" jellemzi kortársai nagy részét is, azokat akik „ikertestvérei" voltak a folklórgyűjtésben. Sajnos sokan közülük fájóan korán távoztak. Így Békefi Antal, Vas megye és a Bakony szerelmese, Együd Árpád Somogyország nagy ismerője, Cserey József, Kalocsának és környékének lelkes gyűjtője, vagy Pesovár Ferenc, a néptánckutatás jelentős alakja és végül, legutóbb Martin György, aki a magyar néptánckutatást európai színvonalra emelte.

Barsi Ernőnek most egyszerre három könyve is megjelent. Az egyik az először 1970-ben megjelent *Daloló Rábaköz* újabb, bővített kiadása. Annak idején 2000 példányban jelent meg, s kevésnek bizonyult. Szerencsére a mind nagyobb igény meghozta ezt az új, bővített kiadást. Amint a gyűjtő rámutat „az összeállításnál a megnövekedett igény volt a szemünk előtt". Majd így folytatja: „nem volt könnyű feladat a 20. század utolsó előtti évtizedében, mikor napról napra kopik népdalkincsünk. Igen nagy segítséget nyújtott a Néprajzi Múzeum ehhez a munkához, mikor rendelkezésünkre bocsátotta az adattárában őrzött század eleji gyűjtéseket. Különösen Veress Sándor 1934 táján feljegyzett dalanyaga tartalmazott olyan régi stílusú dallamokat, melyeknek ma már jóformán a nyomát sem találjuk a szájhagyományban. Aki belelapoz a dalokba, amelyek java részét Veress még az 1850-es években született dalosoktól gyűjtötte, azt látja, hogy azóta micsoda értékek mentek veszendőbe ezen a tájon . . ."

Ha az ember értéket veszni lát vagy pusztulásukról hall, mindig megdöbben, és ezért kétszeresen is hálás azoknak, akik a további veszteséget megakadályozzák. Ha másképpen nem, legalább úgy, hogy összegyűjtik, rögzítik, közreadják, remélve, hogy majd csak lesz valaki, aki újra élővé, eleven kulturális értékké teszi az anyagot. A fentebbi idézetből egy másik meglepetés is éri a hagyomány tisztelőit. Az elmúlt évtized vitáit ismerve nem kis dolog az, hogy olyan egyértelmű egyszerűséggel épül be egyik legnagyobb közgyűjteményünk anyaga egy mai válogatásba, mint ahogyan ezt Barsi Ernő és a Néprajzi Múzeum vonatkozásában itt tapasztalhatjuk. Ismert, hogy a különböző közgyűjtemények milyen féltékenységgel őrzik az anyagaikat. Milyen elképesztően nehéz volt az 1970-es években egy-egy gyűjtéshez hozzájutni. Valóságos „expedíciókat" kellett szervezni — meglepő eszközöktől sem visszariadva — egy-egy anyag megszerzéséért. Barsi Ernő szavaiból úgy érzem, hogy lazult az a féltékenység, amely a legizgalmasabb anyagokat elzárta a nagyközönségtől. A népművészetről való éles viták elcsitulásával remélhetőleg egyre több kutatóhelynek válik személyes és közművelődési érdekévé egyre több anyag közreadása. Azoknak, akik szeretik a népdalt, de különösen akik a népdal terjesztésével gyakorlatban is foglalkoznak, reményük lehet tehát, hogy értelmes összefogással egyre több olyan kiadvány láthat napvilágot, mint a Daloló Rábaköz második kiadása, valamint az Akadémiai Kiadó gondozásában Barsi Ernő most megjelent másik könyve, melynek címe: *A zene egy sályi pásztor életében.* A Kriza Ildikó által szerkesztett Néprajzi tanulmányok sorozatban megjelent munka két alapvető elméleti vezérfonalat követ. Az egyik Kodály 1937-es intenciója, ami a mester A magyar népzene című írásában olvasható: „De a legtanulságosabb volna egy-egy község teljes dallamtérképét, zenei életének minden részletekre kiterjedő leírását, szóval zenei monográfiáját elkészíteni . . ." A másik szempont és egyben módszer az egyéniségkutatás. Barsi Ernő talán utolsó nagy híve annak az egyéniségkutató iskolának, amelynek annak idején, az 1930-as években még Ortutay Gyula fogalmazta meg tételeit, a német Schwietering, az orosz Bogatirev és a magyar Kálmány Lajos ez irányú tapasztalatait, kutatásait és elméleteit összegezve. Ez volt az az irányzat, amely érdemben vetette fel azt a problémát, hogy a népi alkotásokban, a folklórban nem valami személytelen alkotóerő megnyilvánulását kell látnunk, ha-

[1] *Barsi Ernő:* Daloló Rábaköz. — *Barsi Ernő:* A zene egy sályi pásztor életében. Akadémiai, 1985. . . . old. — *Barsi Ernő—Szabó Ernő:* A pataki kollégium zenei krónikája. Zeneműkiadó. 1985. 223 old.

nem a nép körében élő, alkotó személyiségek tudatos tevékenységét. Önállóságukat csupán egy erő tartja keretek — de meghatározó keretek — között, a hagyományos közösségi élet megszokott, kipróbált és bevált rendje. Amint ebből a kötetből kiderül, a sályi pásztor, Tarjáni András kitűnő alany és segítőtárs volt ennek a módszernek a véghezviteléhez.

Am mégsem kell azt gondolnunk, hogy ez a módszer, az egyéniségkutatás megerőszakolta volna a gyűjtött és közölt anyagot, sőt ellenkezőleg: inkább segítségre volt egy teljesebb feltáráshoz. Ezért igazán hasznos volt, hogy a szerző a Bükk hegység déli nyúlványainál fekvő Sály községet választotta kutatói terepül. Ahogyan ő mondja, a daloló faluból kiválasztott egy embert, Tarjáni András juhászt, aki daloló kedvével még a jó nótás faluból is kiemelkedett.

A könyvből megismerhetjük a Tarjáni család származását, múltját. Élményszerűen maga az adatközlő mondja el gyermekkorát, emlékeit, iskolába indulását, katonaemlékeit. Olvashatunk a családi szokásokról, sőt hiedelmekről, babonákról, hiszen Tarjáni András édesapja „tudományát" a faluban is emlegették. Tarjáni legkedvesebb dalai azok, amelyek a hivatásához, a pásztorkodáshoz tartoznak. Édesapjától tanulta dalainak nagy részét, de a katonáskodásból, a summáséletből is hozott magával népdalokat. A népzenének szinte minden típusára találunk példát dalai között.

Barsi Ernő harmadik, szintén most megjelent műve, a felnevelő alma mater, *Sárospatak* előtt tiszteleg. Az azóta elhunyt Szabó Ernővel közösen írt munka, a pataki kollégium zenei krónikája. Ebben a könyvben a pataki kollégium kialakulásáról, történelméről, a zenei élet megindulásának kezdetéről, a híressé vált kórus megalakulásáról és tevékenységéről olvashatunk. A pataki zenei élet híres egyéniségeiről: Csokonai Vitéz Mihályról, Egressy Béniről, Tompa Mihályról és Erdélyi Jánosról érdekes fejezetet találhatunk.

Erdélyi János tanárkodása és népdalgyűjtő munkájának eredménye, hogy a népdalból megújuló 20. századi új magyar zene a pataki kollégium felé is mutat. Nagyszerű zenepedagógusok munkájáról, harcairól tudósít bennünket a könyv, s ezek között is kiemelkedő helyet foglal el Ivánka Sámuel tevékenységének elemzése. Céljai között szerepelt: a zenei analfabétizmus megszüntetése, az egységes zenei nevelés, és a kóruséneklés felvirágoztatása. Meggyőződéséért mindig helytálló, harcos pedagógus személyiséget ismerhetünk meg a róla írt fejezetben. A magyar irodalom jelesei is megfordultak Patakon, és elismeréssel írt, nyilatkozott az ottani zenei életről Petőfi Sándor és Móricz Zsigmond is.

A népdalversenyek állandó és visszatérő előadója Török Erzsébet volt. Szeretett ide járni, ki tudja, talán a hely szelleme vonzotta. Az a Patak, ahol országosan is a legtöbb népdalt gyűjtötték az 1910-es években a diákok. Vagy talán az a hely, ahonnan máig sugárzik a népfőiskola szelleme. Csak találgathatjuk, hogy miért fejeződik be a könyv az 1948-as évvel. Talán ez az év volt ott is a „fordulat éve". Azé a fordulaté, azé a korszellemé, amelyben már nem tudnak diákot és tanárt egyaránt lelkesítő zenei műhelyekké válni még az ilyen téren nagy múltú iskolák sem. Már csak könyvek — ilyen, jövőhöz fellebbező, múltat idéző könyvek — mentik át, egy kevésbé zenekedvelő időn az exameni indulót:

Béke virágokat hintsetek el
S küzdjetek hősileg a közügyért
Ha jog, erény, hit és szabadság
Önzéssel vív győzelemért.

Ezen sorok írója sokszor énekelte rádióban és máshol, magyarul és „népzenéül" értő hallgatóság körében, azokat a népdalokat, amelyeket Barsi Ernő gyűjtött. Ezzel a szerény recenzióval a fentebbi induló szellemében köszönti őt hatvanötödik születésnapján.

Budai Ilona

Folia Comloensis – Komlói Közlemények

Szerk.: *Fazekas Imre*

(Komló, 1984. 200 old.)

Régi hagyományt újított fel, új színt hozott a megye helytörténetírásába a Komlói Honismereti és Városszépítő Egyesület, a Komló Városi Tanács V. B. és a Mecseki Szénbányák együttműködésével készített Folia Comloensis, a Komlói Közlemények első kötete. A szerkesztő, Fazekas Imre széles ívben fogta át a közlendőket.

Az ízléses fedlap mögött Morber János tanácselnök bevezető szavai után Bóna József, Gál Miklós és Sütőné Szentai Mária fúrásokból nyert spóra- és virágporelemzései, Ormos Balázsné a Zengő és a Hármad-hegy klimatikus viszonyaival kapcsolatos növénytársulásokra vonatkozó vizsgálatai. Fazekas Imre tanulmánya a Keleti-Mecsek lepkefaunájáról, Tóth Sándor elemzése a mecseki pöszörlégyfaunáról, végül Molnár István a komlói madárvilágról készített tanulmánya zárja a természettudományok körét.

Komló történeti földrajzával foglalkozik Kiss József, Fényes Zoltánné pedig a komlói vájáriskolások ragadványneveit gyűjtötte össze. Páll Lajos a folyamatos művelődés kérdéseivel foglalkozik.

Ez a kis kötet a komlói önbizalom újabb megnyilvánulása, amely már eddig is számos érdekes kiadványt adott az olvasók kezébe.

Krisztián Béla

55 983/1763

1985/1
HONISMERET
A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

1985 JUL 1 71

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

MTA KÖZPONTI KÖNYVTÁR Időszaki kiadványok SZEGED

Barsi Ernő: A zene egy sályi pásztor életében. Néprajzi tanulmányok. Akadémiai, 1984. 260 old.

Egy sályi pásztor dalkultúráján keresztül pillanthatunk be a magyar népzene belső törvényszerűségeibe. Közben a dalkincs tanulása, hagyományozása, módosulása mögött álló anyagi, szellemi háttérről is képet alkothatunk.

Bárdos Kornél: Sopron zenéje a 16—18. században. Akadémiai, 1984. 662 old.

A törökdúlástól szerencsésen megkímélt Sopronban hiven rekonstruálható a város zenei múltja.

Benkő Elek—Ughy István: Székelykeresztúri kályhacsempék, 15—17 szd. Kriterion, 1984. 81 old.

A kötet a székelykeresztúri Városi Múzeumban levő középkori kályhacsempéket ismerteti számos illusztrációval.

Bereczky János—Domokos Mária—Olsvai Imre—Paksa Katalin—Szakay Olga: Kodály népdalfeldolgozásának dallam- és szövegforrásai. Zeneműkiadó, 1984. 464 old.

Az MTA Zenetudományi Intézet népzenekutató csoportjának szerzőkollektívája arra vállalkozott, hogy Kodály népzenei fogantatású műveit számba véve, a kompozícióból népi szöveg-, illetve dallamforrásait felkutassa és közreadja.

Bertha Bulcsú: Balatoni évtizedek. Szépirodalmi, 1984. 260 old.

Kik élnek a Balaton körül, miből és hogyan? Miként osztozik meg a lakosság a földek, a nádasok és az erdőségek hasznán? Hogyan élnek a vízparti falvak és a hegyközségek lakói? Mennyit jövedelmez a szőlő, mennyit a táj szépsége és a víz tisztasága? Ezekre és más hasonló kérdésekre keresi az író a választ.

A Békés megyei Múzeumok Közleményei 7. Szerkesztette: *Nagy Gyula.* Békéscsaba, 1983. 362 old.

Nagy Gyula: Az orosházi múzeum hőskora, *Jároli József:* Orosháza népesedéstörténetének néhány kérdése a XVIII. században, *Hajdú Mihály:* Orosháza XVIII. századi személynévrendszere, *Forman István:* Orosháza mezőgazdasága a II. világháború idején, *Sin Lajos:* Szántás gőzekével, *Gulyás Mihály:* Baromfitartás és -feldolgozás Orosházán az I. világháborúig, *Nagy Gyula:* Az orosházi parasztok rejtési tudománya, *Uő:* Szemelvények az orosházi önéletíró parasztok munkáiból, *Elek László:* Móricz Zsigmond orosházi előadói estjének sajtója, *ifj. Koszorus Oszkár:* Orosháza könyvterjesztése 1944—1956, *Szenti Tibor:* Újabb levéltári adatok a vásárhelyi pusztáról (1775—1859), *Molnár László:* Sámsoni kertészek küzdelme a földesúri hatalommal az 1848-as forradalmat követő időben, *Szenti Tibor:* Csendőrök erőszakoskodása a sámsoni uradalomban, *Kiss István:* Új algák Békés megyéből.

Bél Mátyás: Magyarország népeinek élete 1730 táján. Válogatta és fordította *Welmann Imre.* Történetírók Tára. Gondolat, 1984. 592 old.

Bél Mátyás eddig magyarul kiadatlan munkáiból készült válogatás történeti és néprajzi szempontból egyaránt rendkívül érdekes leírást ad a korabeli parasztság életéről.

Bődi Erzsébet: Egy magyarországi lengyel falu táplálkozása. Studia folcloristica et ethnographica 11. Szerk.: *Ujváry Zoltán.* A KLTE Néprajzi Tanszékének kiadványa, Debrecen, 1984. 155 old.

Emőd—Istvánmajor lengyel lakosságának táplálkozási szokásai.

Budapesti Duna-hidak. Műszaki, 1984. 308 old.

Műszaki, építészeti és forgalomtechnikai szempontból dolgozza fel és mutatja be a főváros Duna-hídjait.

Dalos György: A cselekvés szerelmese. Kossuth, 1984. 232 old.

Duczynska Ilona mérnök, forradalmár kalandos életét mutatja be eddig ismeretlen dokumentumok alapján.

Eperjesy Kálmán: Írások a régi Makóról. A Makói Múzeum Füzetei 36. Szerk.: *Tóth Ferenc.* Makó, 1984. 57 old.

A szerző 1928-ban megjelent munkájának hasonmás kiadása, amelyhez *Tóth Ferenc* készített szómagyarázatot és névmutatót, s *Péter László* írt Utószót.

Esti Béla— S. Balog Ilona—Szántó Tibor: A magyar munkásmozgalom képeskönyve. Kossuth, 1984. 400 old.

A magyarországi munkásmozgalom történetét mutatja be 1848-tól napjainkig, a mozgalom főbb eseményeinek, résztvevőinek, szervezeteinek, írott és nyomtatott dokumentumainak, tárgyi emlékeinek, művészi ábrázolásainak csokorba gyűjtésével.

Faggyas István: Népéleti rajzok. Folklór és ethnográfia. Szerk.: *Ujváry Zoltán.* Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen, 1984. 80 old.

Az egykori Gömör megyei Kelemér népének életéről, ünnepeiről készült rajzok és rövid leírások.

A Herman Ottó Múzeum Közleményei 21. Miskolc, 1983. 195 old. *Viga Gyula* közreműködésével szerkeszti *Szabadfalvi József.*

Harmata János: A földrajzinév-tanácskozás elé. *Kálmán Béla:* A mai helynevek nyelvjárási és történeti tanulságai, *Szathmári István:* A földrajzi nevek tanulságai, *Kováts Dániel:* A közszói elemek funkciója a zempléni helynevekben, *Imre Samu:* A földrajzinév-tanácskozás zárszava, *Veres László:* Az üvegtörténeti kutatások helyzete Magyarországon, *Katona Imre:* Sovánka István és a gyertyánvölgyi huta, *Szalay Zoltán:* Gondolatok a történeti üveganyag restaurálásához, *Simán Katalin:* Kőeszközleletek BAZ megyében (1978—1982) *Csorba Csaba:* Nyíry Dániel régészeti munkássága, *Joó Tibor:* A rásonysápberencsi református templom, *Németh György:* Sárospataki manumittáló levél 1618-ból, *Dobrossy István:* Szőlőkultúra és bordézsma a tapolcai apátság 16—18. századi görömbölyi, tapolcai és mindszenti birtokain, *Tóth Péter:* Borsodi és miskolci ötvösök mesterjegyei 1820-ból, *Tok Miklós:* Elmélet és gyakorlat a selmeci akadémia pedagógiájában, *Goda Gertrúd:* A „Mi ketten" téma korai megjelenése egy Derkovits szénrajzon, *Petercsák Tivadar:* Településtörténeti adatok Filkeházáról, *Páll István:* Adatok a Bodrogköz népi építkezéséhez, *Cseri Miklós:* Kisgyör népi építkezése, *Viga Gyula:* Néhány szempont az állattartás marginális területeinek vizsgálatához, *Magyari Márta:* Állattartás két, Ung-vidéki faluban, *Molnár Ágnes:* Az égett mész értékesítése Aggteleken, *Nagy Géza:* Adatok Karcsa cserekereskedelméhez, *Farkas István:* Adatok a szerencsi „állások" életéhez, *Balázs Géza:* Tiszadorogmai adatok a vessző feldolgozásához, *Kriston Vizi József:* Halottas búcsúztatók Borsodbótáról és Upponyból, *Erdei Sándor:* A vendiusz-járás (fendiázás) emléke a Zempléni Baskón és Mogyoróskán, *Hankóczi Gyula:* A Matyó Múzeum jelene és jövője, *Domokos Pál Péter:* Megnyitó beszéd a Magyar népi hangszerek c. kiállításon, *Kováts Tibor:* Egy festett matyó láda tisztítása, konzerválása és restaurálása.

Heves. Magyarország megyéi. Összeállította: *Szecskó Károly.* Kossuth, 1984. 240 old.

Huseby Éva Veronika: Fogalmak és élettörténetek az identitás vizsgálatához [az Eger melletti] Cserépfaluban. Folklór és etnográfia 12. Szerk.: *Ujváry Zoltán.* Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen, 1983. 76 old.

Illés György: Várak dicsérete. Móra, 1984. 140 old.

Kronologikus sorrendben ismerteti a mai Magyarországon található egykori királyi alapítású várak, az Árpád-ház és az Anjou-dinasztia kilenc legfontosabb várának történetét.

Illyés Gyula Emlékkönyv. Szépirodalmi, 1984. 650 old.

Esszékből, tanulmányokból, visszaemlékezésekből, versekből, levelekből, emlékiratokból összeállított kötet, amely sokoldalúan — számos, Magyarországon eddig még ki nem adott írás és dokumentum felhasználásával — idézi fel Illyés Gyula életútját és művészi pályafutását.

Itt vagyunk. Összeállította: *Urbán Aladár.* A CSEMADOK Nagykürtösi járási Bizottságának kiadványa, Ipolyvarbó, 1984. 30 old.

Az Ipoly jobb partján lévő Ipolyvarbó CSEMADOK-szervezetének és a falu művelődési életének 35 esztendeje.

Jagamas János: A népzene mikrokozmoszában. Tanulmányok. Kriterion, 1984. 239 old.

Népi és népies dallamelemek, Miért nem népdal? A Psalmus Hungaricus és a magyar népzene, Kismásodos ötfokúság a cseremisz és a csuvas népzenében, Szemelvény Trunk [Moldva] népzenéjéből.

Jagamas János—Palkó Attila—Zsigmond József: Magyaro. énekes népzenéje. Egy Felső-Maros menti falu magyar néphagyományaiból. Kriterion, 1984. 256 old.

A kötet 238 dallamot mutat be a következő beosztásban: gyermekdalok, siratók, régi és új stílusú népdalok, régi táncdallamok, régi műzene népi változatai, alkalomhoz kötött dalok.

J. Újvári Zsuzsa: „Nagy két császár birodalma közt", 1606—1629. Magyar História. Gondolat, 1984. 296 old.

PÁLYÁZAT

A III. Folklórpályázat

Bács-Kiskun megye Tanácsa, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa, a Népművelési Intézet, a Kórusok Országos Tanácsa és a Magyar Néprajzi Társaság támogatásával az 1984. évi VIII. Duna menti Folklór Fesztivál részeként harmadszor rendezte meg *A folklór a mai életben — A népművészeti együttesek, mint művelődési közösségek* című pályázatot.

Ahogy a részletes pályázati felhívásban is olvasható (Honismeret, 1983. 5. sz. melléklet és KÓTA, 1983. 12. sz.), a pályázat célja most is az volt, hogy feltárja és hozzáférhetővé tegye a különféle népművészeti közösségek (népdalkörök, díszítőművészeti körök, tánccsoportok, táncházak stb.) számos évre, sőt évtizedre visszatekintő történetét, néphagyománygyűjtő, népszerűsítő, önnevelő és közművelődési tevékenységének eredményeit, módszereit és tanulságait, s hogy segítse megmenteni és megismertetni a megfogyatkozott számú, valódi népművészek által őrzött hagyománykincset.

A korábbinál erőteljesebb propagálás következtében a pályázat a vártnál gazdagabb termést hozott. Ennek folytán és (s bizonyos szervezési ügyetlenségek következtében) a rendelkezésre álló szervezési és díjazási keret szűknek bizonyult. A nehéz helyzetbe került bíráló bizottság ezért csak a meghirdetett feltételeknek mindenben megfelelő (határidőre, két példányban beérkező) pályamunkákat tudta elfogadni, s kénytelen volt — a pályázati felhívásban adott felhatalmazásnak megfelelően — módosítani a díjfokozatokat és díjösszegeket. Így aztán, ha nem is túlságosan bőkezűen, sikerült viszonylag méltányosan jutalmazni a jelentős munka- sőt anyagi befektetéssel készült, becses tartalmú pályamunkákat.

A beküldött pályamunkák 740 lapnyi szöveges leírást, illetőleg vegyes dokumentumot (kottákat, forgatókönyvet, műsorokat, szereplési listákat, fényképeket, rajzokat stb.) tartalmaznak. A pályázat eredményhirdetése Baján, 1984. július 4-én a Néphagyományok a fotóművészetben című kiállítás megnyitásával összekapcsolva történt meg. Az értékelést és a díjak átadását jelen sorok írója végezte el.

DÍJAT NYERT PÁLYAMUNKÁK: I. díj (3000 ft): SZÁNTÓ ERZSÉBET: A taktaszadai Pávakör története és dokumentumai; II. díj (2500 Ft): SZABÓ JÓZSEF: A népi játékok és a néptánc hagyományai Bükön; III. díj (1500 Ft)): DR. ILLÉS KÁROLYNÉ—GERENDELI GYÖRGY: A kisdombegyházi díszítőművészeti kör története (1961—1984), SZABÓ ANTAL: A mezőberényi népzenei együttes közművelődési tevékenysége; IV. díj (1000 Ft): FEJES KATALIN: Bodony község kulturális élete a századfordulótól napjainkig, KASZÁS JÁNOS: A hagyományőrzés Hosszúhetényben régen és ma, OFELLA SÁNDOR (Tápiószecső): Folklórral eljegyzett menyecskekoszorú, VADÁSZ ISTVÁN: A püspökladányi Sárréti népi együttes története.

Az idei pályázati termés — a már hagyományosnak mondható pályázat meghirdetésével elérni kívánt célnak megfelelően — szöveges leírásaival és dokumentumgyűjteményeivel szemléletes és tanulságos képet ad a bemutatott népművészeti együttesek, sok esetben több évtizedes múltú ízlésfejlesztő, közösségépítő, a lakóhely és a szűkebb-tágabb környék közművelődését jelentősen színesítő-gazdagító tevékenységéről. Hiteles és konkrét adalékok tanúskodnak arról a pozitív szerepről, amellyel ezek az együttesek hozzájárultak tagjaik és közösségük szabad idejének hasznos eltöltéséhez, a magatartás- sőt több esetben a lakáskultúra fejlesztéséhez, a lakosság közérzetének javításához, s ezzel az érintett községek népességmegőrző erejének fokozásához. Képet kapunk a pályamunkákból az együttesvezetők ügyszerető, kitartó, sokszor áldozatot is követelő, ötletes és hatékony közösségépítő módszereiről, az együttesek művészi fejlődését jól szolgáló műsoralakító tevékenységéről, amely arra is példát mutat, hogyan lehet a gazdagabb vagy szegényebb hagyományú, ahhoz jobban vagy kevésbé ragaszkodó helységekben a helyi hagyomány felkutatásával vagy más vidékek népművészeti értékeinek átvételével tartósan jó eredményt, folyamatos fejlődést elérni, hogyan lehet a próbák, valamint a helyi és külső szereplések során a tagság személyiségfejlődését segíteni, közügyek iránti érdeklődését felkelteni és ébren tartani, látókörüket tágítani, őket a helyi közélet aktív, nemegyszer a közösségért áldozatot is vállaló részeseivé tenni.

Summázva: az idei pályázat eredményei is megerősítették, hogy a pályamunkák nemcsak népművészeti mozgalmunk felszabadulás utáni évtizedeinek (s azok előzményeinek) behatóbb megismeréséhez szolgáltatnak igen értékes művelődés- és társadalomtörténeti forrásanyagot, hanem egyúttal reális helyzetképet, megszívlelendő javaslatokat is tárnak e munkaterület irányítói elé.

A pályamunkákat — a pályázati felhívásban közölteknek megfelelően — a Néprajzi Múzeum ethnológiai adattárában, valamint a területileg illetékes megyei múzeumok adattáraiban helyeztük el — a szerzői jogok tiszteletben tartásával. A pályázati anyagból a Népművelési Intézet gondozásában gyűjteményes kiadvány jelenik meg, amely egyúttal ösztönzést és útmutatást ad ahhoz, hogy a nagy múltú, eredményesen működő együttesek vezetői vagy megfelelő képességű tagjai a jövőben is készítsenek hasonló pályamunkákat.

Dr. Morvay Péter

rajzinév-gyűjtés Pest megyében, *Cs. Nagy Lajos:* Nyelvjárás- és névtani gyűjtések a Budapesti Tanítóképző Főiskolán, *Markó Imre Lehel:* A földrajzi név mint művelődéstörténeti forrás, *Dudás László:* Egy földrajzinév-gyűjtő tapasztalatai — a helynévgyűjtés hasznosítása a közművelődésben, *Hegedüs Attila:* Kisnémedi földrajzi nevei.

Simon Péter: A magyar parasztság sorsfordulója 1946—1949. Kossuth, 1984. 208 old.

A demokratikus földreform elsöpörte a magyar falu feudális maradványait, de nyitva hagyta a fejlődés további útját. A szerző azt vizsgálja, hogy az osztályharc, valamint az újjáépítés eredményeként milyen lehetőség nyílt a dolgozó parasztság helyzetének javítására, a szövetkezeti mozgalom kibontakozására, majd hogyan kanyarodott el a párt agrár- és szövetkezetpolitikája a lenini irányvonaltól.

Szabadfalvi József: Tanulmányok a magyar pásztorkodás köréből. Studia folcloristica et ethnographica 10. Szerk.: *Ujváry Zoltán.* Kiadja a KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen, 1984. 323 old.

A magyar állattenyésztés tipológiai és terminológiai problémáihoz, Nomád típusú teleltetési rendszer az Alföldön, A magyar takarmánygazdálkodás honfoglalás előtti rétegéhez, Juhmakkoltatás az északkelet-magyarországi hegyvidéken, A gazdasági év vége és az őszi pásztorünnepek, Pásztori jelzések, híradás a nádudvari legelőn, Ecsedi István és a Hortobágy-kutatás, Pásztorművészet a Hortobágyon.

Szabó Bálint: Új szakasz az MDP politikájában, 1953—1954. Kossuth, 1984. 160 old.

Nyomon követi az MDP politikai irányvonalának változását, bemutatja az 1953 nyarán elkezdődött elméleti és politikai útkeresést. Az 1953-as fordulat vizsgálatakor feltárulnak az 1950-es évek elejének eseményei, számos tekintetben az akkori politikai események mozgatórugói is.

Szabó T. Attila: Erdélyi magyar szótörténeti tár, IV. kötet (Fémlik — Házsongárdi). Kriterion, 1984. 1298 old.

A kötet 6501 címszava összesen 40 099 adalékot tartalmaz.

Szilárdfy Zoltán: Magyar barokk szentképek. Corvina, 1984. 232 old.

Szocializmus 1906—1938. Válogatta: *Jemnitz János* és *Schlett István.* Kossuth, 1984. 320 old.

A Magyar Szociáldemokrata Párt elméleti, tudományos, kulturális folyóiratának, a Szocializmusnak évfolyamaiból összeállított válogatás.

Tarr László: A régi Váci utca regényes krónikája. Helikon, 1984. 140 old.

A Váci utca ma is álló vagy már lebontott épületeit, vendégfogadóit, boltjait, műhelyeit veszi sorra a szerző, s mindegyiknek elmeséli a történetét.

Urbán Aladár: Pákozd, 1848. Móra, 1984. 200 old.

Mi történt Magyarországon 1848 áprilisától szeptemberéig, hogyan jutott el hazánk Pákozdig és Ozoráig, hogyan alakult meg és aratta első győzelmét a magyar nemzeti hadsereg? Erről szól Urbán Aladár szépen illusztrált írása.

Utunk Kodályhoz. Tanulmányok, emlékezések. Kriterion, 1984. 268 old.

Benkő András: Vázlatos romániai Kodály-portré, *Almási István:* Kodály és az erdélyi népzenekutatás, *Szenik Ilona:* Az erdélyi strófikus siratók, *Pávai István:* A Marosszéki táncok főtémájának folklórkapcsolatai, *Olsvai Imre:* Kodály Zoltán és más népek zenéje, *László Ferenc:* Kodály Zoltán román népdalföldolgozása, *Breuer János:* Marosszéki táncok, *Constantin Bugeanu:* A kodályi szimfonizmus mélyértelméről — A Galántai táncok elemzése, *Rónai Ádám:* Szűkoktávos Kodály-dallamok — és egy szabálytalan népdal, *László Ferenc:* „Az ő dalaik?" — Adalékok és értelmezések egy korszakos könyv élettörténetéhez, *Fehérvári László:* Kodály Zoltán színpadi művei Kolozsváron, *Farkas Sándor:* Kodály színpadi alkotásai hazai műkedvelők előadásában, *László Bakk Anikó:* Kodály nyomában „Csigafogaton", *Szekernyés János:* Kodály közbenjárása, *Muzsnay Árpád:* „Nem cseléd voltam én náluk!" — Fatáné Koncz Julianna Kodály-emlékei, *Keppichné Molnár Irma:* Psalmus-bemutató Kolozsváron, *Vita Zsigmond:* „. . . . vidéken is!" — A népdal és a Kodály-zene honfoglalása Nagyenyeden, *Szabó Géza:* „Az élőkről beszéljen!" — Találkozásaim Kodály Zoltánnal, *Fehérvári László:* „Egyszeriben az volt az érzésem, otthon vagyok!" — Utolsó interjú Nagy Istvánnal, *Kovács István:* Háry János kalandozásai — Hadifogságban és az egyetemen, *Cornel Taranus:* „Jó iskola volt", *Lakatos István:* Vendégségben Kodály Zoltánnál, *Jagamas János:* A szőlőhegy kincse.

Vargyas Lajos: Keleti hagyomány — nyugati kultúra. Szépirodalmi, 1984. 336 old.

Viga Gyula—Szabadfalvi József: A magyarországi szlovákok néprajza. Tankönyvkiadó, 1984. 466 old.

A szerzők húsz szlovák nyelvű tanulmányban dolgozzák fel a répáshutai szlovákok hagyományait, szokásait és tárgyi emlékeit.

Vőő István: Dictionar de proverbe maghiar-roman (Magyar-román közmondástár). Editura Stiint si Enciclopedica, Bukarest, 1984. 164 old.

A kötet az 1978-ban kiadott román-magyar közmondástár párja. A magyar vezérszavak betűrendjében összesen 2121 magyar-román közmondáspárt tartalmaz.

A XVII. sz. elején az erdélyi fejedelemség súlyos válságot élt át. Területére bevonult Rudolf császár serege és harcokba bonyolódott az ugyancsak betörő törökkel. Ez a válság érlelte meg Bocskai Istvánban azt az elhatározást, hogy a török oldalára áll. 1605—1606-ban hajdúival megverte Rudolf seregét, s egyben megsegítette a királyi Magyarország protestáns nemességét a Habsburgok elleni harcban. Politikáját később sikerrel folytatta Bethlen Gábor, s e két nagy fejedelem uralma alatt Erdély gazdasági és kulturális tekintetben egyaránt megerősödött.

Korom Mihály: A népi bizottságok és a közigazgatás Magyarországon 1944—1945. Kossuth, 1984. 155 old.

Rendkívül gazdag helytörténeti, levéltári anyag felhasználásával kíséri végig azt a folyamatot, ahogyan a helyileg megalakult, különböző elnevezésű, kezdetben közigazgatási feladatokat is ellátó népi szervek, bizottságok egységbe szerveződtek, hogy aztán már megváltozott funkcióval vegyenek részt az újjáépítés munkájában.

Közművelődés Fejér megyében 1984/1. Kiadja a megyei Művelődési Központ. Székesfehérvár, 1984. 48 old.

A tartalomból: *Szabó Péter:* Középkori kultúrák tükröződése Székesfehérvárott, *Mester Gyuláné:* A szabadművelődés kezdetei Székesfehérváron (1945—1946), *Pechó Zoltánné dr.:* Az Ercsiben lévő Eötvös-emlékekről, *Juhász Róbert:* Van olvasó nép Magyarországon!, *Petróczi Ferenc:* Az olvasó ifjúságért, *Horváth Júlia:* Ifjúsági klub a múzeumban.

Kunfi Zsigmond válogatott írásai. Vál. és szerk.: *Kucsi Ferenc és Szabó Ágnes.* Kossuth, 1984. 416 old.

László Ferenc: A százegyedik év. Bartókról, Enescuról, Kodályról. Kriterion, 1984. 212 old.

Lukács Lajos: Magyar politikai emigráció 1849—1867. Kossuth, 1984. 448 old.

A Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség a forradalomban, 1944—1948. Kossuth, 1984. 468 old.

Összesen 183 dokumentumot tartalmaz a MADISZ történetéből ez a könyv, amely a magyar ifjúsági mozgalmakat bemutató sorozat első darabja.

A magyar színészet nagy képeskönyve. Corvina, 1984. 240 old.

Malonyay Dezső: A magyar nép művészete. 1. kötet: A kalotaszegi magyar nép művészete. Hasonmás kiadás. Helikon, 1984. 444 old.

Malonyay Dezső ötkötetes munkája a magyarság népművészetének páratlan tárháza. Azzá teszi kivételesen gazdag színes és fekete-fehér képanyaga, hiteles és pontos tárgyleírásai. Riportszerű beszámolói a korabeli népéletről élvezetes olvasmánnyá avatják a művet. A kísérő tanulmányt *Kósa László* írta.

Múzeumi kutatások Csongrád megyében 1982. Szerk.: *Juhász Antal és Lengyel András.* Szeged, 1984. 250 old.

A tartalomból: *Csepiák György:* Hogyan készítették a Körös kultúra edényeit? *Antal Elemér:* Az archeoradiológia lehetőségei és korlátai, *Bokorné Nagy Katalin:* Kísérlet az újkőkori tetőnehezékek meghatározására, *Vörös Gabriella:* Késő szarmata fazekasműhely Sándorfalva-Eperjesen, *Kürti Béla:* Régészeti adatok a Szeged környéki avarság településtörténetéhez, *Vályi Katalin:* Opusztaszer, 1982, *Szekeres László:* A középkori településhálózat Északkelet-Bácskában, *Nagy Ádám:* Pénzlelet Csongrádról, *Grin Igor:* A történetiség a deszki szerbek népdalhagyományaiban, *Juhász Antal:* Makói menyasszonyi ládák, *Felföldi László:* Egy ifjú halott lakodalma Apátfalván 1924-ben, *Nagy Ibolya:* Életmódváltás és polgárosodás Szentesen egy kisnemesi ház tükrében, *Tóth Ferenc:* Erdei Ferenc szülőháza, *Nagy Vera:* Vékony Sándor fazekas, *Apró Ferenc:* Babits szegedi barátai, *T. Knotik Márta:* Szegedi gyógyszertárak archív fényképeken, *Fári Irén:* Reizner János a könyvtár- és múzeumigazgató, *Marjunucz László:* Takács Ferenc politikai pályája 1944-ig, *Tóth István:* A Békés és a Csongrád megyei szlovákok történetének kutatása, *Sárközi István:* Az opusztaszeri iskolatörténeti múzeum létesítésének tapasztalatai, *Halmágyi Pál:* Fejezetek a makói Hagymaszövetkezet történetéből (1900—1906), *Nagy Miklós:* Az 1919-es szegedi francia megszállás és a város ellenforradalmi központtá alakítása, *Csizmadia György:* A kurgánok gerinces állatainak vizsgálata, *Csongor Győző:* Szeged-Alsótanya növényvilágáról, *Gaskó Béla:* Múzeum és természetvédelem, *Jakab Béla:* Szaporodásbiológiai megfigyelések a fehér gólyáknál, *Lipták Mária:* Közönségvizsgálat a Móra Ferenc Múzeum képtárában.

Nemeskürty István: Bornemissza Péter kísértései. Szépirodalmi, 1984. 226 old.

A szerző Bornemissza Péter születésének 350. évfordulójára írott tanulmánya a kor mindennapjainak föltárását, a politikai helyzetkép bemutatását, az európai párhuzamok megvilágítását végzi el.

Palotai Krónika, 1944—1984. Kiadja a Csanádpalota Nagyközségi Közös Tanács V. B. Kelemen László Művelődési Ház Honismereti Szakköre. 1984. 18 old. (Kézirat gyanánt.)

A település felszabadulásának 40. évfordulójára készített válogatás.

Pest megyei Honismereti Közlemények III. A Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár tájékoztató módszertani kiadványa. Szentendre, 1984. 40 old.

Hajdú Mihály: Honismeret és földrajzinévgyűjtés, *Horváth Lajos:* Megkezdődik a föld-

KÖNYVESPOLC

Riznerné dr. Kékesi Mária–Ördög László:

Az 5. osztályos ének-zene tankönyv

(Tankönyvkiadó, 1982.)

Az 1978-ban kiadott Tanterv és Utasítás célként jelöli meg — az oktatási és nevelési feladatokon túl — a zenei stílusismeretet is. A stílusismereten belül az összehasonlítás alapja a magyar gyermekdal, magyar népdal, amely az 1—4. osztályos zenei anyagnak magvát képezi. Már ebben a korcsoportban találkoznak a tanulók a szomszéd népek dalaival, a mozgalmi dalokon keresztül pedig a nemzeti és internacionalista nevelés valósul meg.

A cél az, hogy a magyar zenei anyanyelven keresztül jussanak el, és ismerjék meg más népek dalait, a magyar műzenei formákat, s kapjanak ízelítőt a nagy zenetörténeti korszakok stílusaiból is. Ha figyelmesen végezzük el az összehasonlítást, világos lesz előttünk az ismeretanyag elsajátításának menete, óráról órára történő egymásra épülése.

Pedagógiai szempontból átmenetet jelent ez a kötet a negyedik és az ötödik osztály, az alsó és a felső tagozat között. Az előző összefoglalja és lezárja az alsó tagozatos ismeretanyagot, s részben előkészít az ötödik osztályra, az utóbbi részben ismétel, s a magyar népdalok mellett, azokra építve, megkezdi a nagy európai zenetörténeti korszakok ismertetését.

A dalok válogatása mindkét tankönyvben igen széleskörű. Ki kell emelni, hogy az ötödikes tankönyvben is szép válogatást találunk a magyar nyelvterület különböző tájegységeiről. A már ismert Bartók Béla és Kodály Zoltán mellett más népzenekutatók neveivel ismerkednek meg a felső tagozatosok: Domokos Pál Péter, Lajtha László, Járdányi Pál, Vikár Béla, Balla Péter és mások.

Érdemes megjegyezni, hogy olyan karakter dallamok is helyet kaptak, amelyekre eddig nem volt a tantervben lehetőség. Ezt az új zenei elemek megismertetése tette szükségessé. Így az új ritmikai elem tanítása során kapunk ízelítőt más népek dalaiból. A tizenhatod értékű ritmus: A szamóca . . . kezdetű (38. old.) finn népdalban található először, s e ritmus gyakorlásaként kap helyet az amerikai kiszámoló: Postaváró bicínium, Szőnyi Erzsébet kedves feldolgozásában.

A 4. osztályos tankönyv a dalok hangkészletének szempontjából lezárja a pentaton kultúrát, de még abban, néhány érdekes dallamfordulattal újdonságra törekszik, majd a tankönyv végén a modális és diaton hangkészletű dalokkal találkozunk.

Új fogalmat találunk az ötödikes könyvben: az alkalmazkodó ritmust, amely népdalainkban gyakori jelenség. A 4. osztályos tananyagban szép számmal találunk ilyen dalokat: Kossuth Lajos táborában, Szánt a babám. A 4. osztályban elkezdett Kodály: 333 olvasógyakorlatát a tanulók az 5. osztályban is használják. Részben a már korábban említett pentaton kultúrában való elmélyedésre az olvasás szintjén, részben új ritmuselemek gyakorlására, s a népdalok s műzenei formák világának megismerésére.

A tankönyvben központi helyet foglal el a kvint és a kvart hangköz. Ezek a magyar népzene egyik jellegzetes formaalkotó elemei is. A későbbiekben majd ez vezet el a barokk kor egyik jellegzetes formájához: a fúgához.

Ebben a könyvben kaptak helyet először a régi magyar táncok is. Szerkezetükben, alkotóelemeikben hasonlóak az énekelt dalokhoz. Pl. Az Apor Lázár tánca: formája AABA a kájoni kódexből az 1600-as évekből vagy a Magyar tánc 1562-ből.

Az európai műzenével Purcel, Vivaldi, Bach, Händel művein keresztül ismerkednek meg a tanulók. Jóllehet a tankönyv kotta- és szöveganyagában jó ismertetőt ad a korról, többet mégis a zenehallgatási anyag ad.

Az illusztrációs anyag kevesebb, mint a 4. osztályos könyvben. Elmaradnak a népi díszítőelemek, kevesebb, bár szép a könyv képanyaga. Érdekesen mutatja be a népi hangszereket, illetve különböző hangszercsoportokat, a nép- és műzene előadásához kapcsolódóan. Tetszetős képet látunk a dudásról, a tekerőlanton játszó férfiról, a Kaláka együttesről, a műzenét megszólaltató orgonáról, barokk zenét játszó kamaraegyüttesről. Eredményesebben segítik múltunk, néphagyományaink megismerését az ilyen apróságok is, mint: régies kifejezések lábjegyzetben való közlése, vagy néhány mondatos magyarázat a Gergely-járásról, regölésről. A jól szerkesztett, tartalmas munka megérdemelte volna, hogy nyomdaiparunk — a művészeti nevelést másként is figyelembe véve — színesben jelenteti meg a tankönyvet.

Balla Tibor

1985/2
HONISMERET
A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

1985 AUG 1 2

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

KÖZPONTI KÖNYVTÁRA
Időszaki kiadványok
SZEGED

Abaúj néprajza. Szerk.: *Viga Gyula.* Kiadja a TIT BAZ megyei szervezete. Miskolc, 1983. 89 old.

Az 1983. szept. 22-i tájkonferencia anyaga. *Csorba Csaba:* Abaúj történetének vázlata, *Szabó Sándor:* Állattenyésztés Abaúj-Torna megyében a századfordulón, *Barna Gábor:* Szokások és hiedelmek a Hernád völgyében, *Seresné Szegőfi Anna:* Abaúji limitációk.

Almássy Pál: Sopronkőhidai napló 1944—1945. Tények és tanúk. Magvető, 1984. 180 old.

Ágh István: Dani uraságnak. Magvető, 1984. 342 old.
Berzsenyi Dánielről.

Az Árpád-kori magyar történet bizánci forrásai. Összegyűjtötte, fordította, bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta *Marovcsik Gyula.* Sajtó alá rendezte *Ritoók Zsigmond* és *Kapitánffy István.* Akadémiai, 1984. 363 old.

Bakó Ferenc—Fükőh Levente: Szilvásvárad, Orbán-ház. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 157. Bp., 1984. 16 old.

Balázs Géza: Firkálások a gödöllői HÉV-en. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 18. Szer.: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp., 1983. 113 old.

Baranyai német népdalok. Magyarországi német népdalok 1. kötet. Szerk.: *Vargha Károly.* Tankönyvkiadó. 1984. 120 old. (Német nyelven.)

A „Bedő Albert" Erdőgazdasági Szakmunkásképző Intézet jubileumi évkönyve (1883—1983) Szerk.: *Fröhlich András:* Kiadja a Szakmunkásképző Intézet, Ásotthalom, 1983. 165 old.

Néhány tanulmány az iskola történetével foglalkozik.

Bene János: Nyíregyháza, Építőipari Gyűjtemény. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára 160. Bp., 1983. 16 old.

Bölcsőringató. Az Igaz Szó Évkönyve 1984. Marosvásárhely, 1984. 208 old.

A tartalomból: Mai színház — mai hősök; *Terényi Ede:* Zeneművek — önarcképek; *Szőcs István:* Népművészet, művelődési élet, eredetiség; Népköltészet — műköltészet (*Bajor Andor, Király László, Láng Gusztáv, Lászlófly Aladár* és *Markó Béla* írásai); *Faragó József:* Magyar—román népköltészeti kapcsolatok; *Almási István:* Rokon motívumok; *Tiberiu Alexandru:* Dallamcsere: gazdagodás; *Pávai István:* Közös elemek a néptáncban; *Nagy Jenő:* Kölcsönhatások a román és a hazai magyar népviseletben; *Almási István:* Szerelmi dalok; *Faragó József:* Régi székely népballadák; *Dánielisz Endre:* Ballada Körösfárkányról; *Ráduly János:* Kibédi népmese; *Vöő Gabriella:* Élménytörténetek; *Nagy Olga:* Realista tendenciák a népi prózában; *Baka András* tréfáiból; *Kelemen Ferenc:* A színpadtól a táncházig; *Barabás László:* Farsangtemetés; *Fábián Imre:* A mese élete; *Vöő Gabriella:* Népi hiedelmi elemek a városi közösségekben; *Nagy Jenő:* Hagyomány és újítás a népviseletben; *Szentimrei Judit:* A hímzés művészete; *Csergő Bálint:* Kapuállító székelyek; *Haáz Sándor:* Faragott és festett bútorok; *Tólalvi Zoltán:* Korondi fazekasság; *Pozsony Ferenc* háromszéki gyűjtéséből: Kádár Kata, Sárighasú kígyó — Veresvízi népmondák; *Asztalos Enikő:* Iskolások néprajzkutató munkán; A néprajzosok kislexikona: (58 erdélyi magyar néprajzos fényképe és rövid életrajza); 13 erdélyi ételrecept.

A budapesti Martos Flóra Gimnázium emlékkönyve (1954—1984) Szerk.: *Lukács Józsefné, Bánkuti Imréné, Bődy Zoltán.* Kiadja a gimnázium, Bp., 1984. 136 old.

Csáky Károly: Kelenye [Ipoly-mente] családés ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 59. Szerk.: *Hajdú Mihály*. ELTE Bp., 1983. 56 old.

Cseri Miklós: Füzér, Tájház. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 162. Bp., 1983. 16 old.

Cséfalvy Pál: Az esztergomi főszékesegyházi kincstár. Corvina, 1984. 31 old.

Csintalan János: A Sátoraljaújhelyi Dohánygyár története. Kiadja a gyár, Sátoraljaújhely, 1984. 81 old.

Csohány János: Rövid egyháztörténelem a felvilágosodás korától napjainkig. Kiadja a Ref. Theol. Akad. Debrecen, 1983. 66 old.

Dám László: Kérdőív az alföldi lakóház kutatásához. A KLTE Néprajzi Tanszékének kérdőívei 2. Debrecen, 1983. 50 old.

Debrecen utcanevei: Szerk.: *Dr. Nábrádi Mihály*. Kiadja a megyei városi Tanács V. B. művelődési osztálya. Debrecen, 1984. 408 old.

Devich Andor: Törekvések Szegeden egyetem létesítésére 1918 előtt. JATE, Szeged, 1984. 97 old.

Dénes György: A Bódvaszilasi-medence 700 éves története. Kiadja a Herman Ottó Múzeum, 1983. 159 old.

Egri Kiss Tibor: A Tisza. Kiadja a Szabolcs-Szatmár megyei Természetbarát Szövetség. Nyíregyháza, 1984. 32 old.

Együtt a nemzetiségekkel. Nemzetiségi politika a mai Magyarországon. Szerk.: *Fodor Péter*. 1984. 355 old.

Pach Zsigmond Pál: Nemzeti fejlődés, nemzeti öntudat; *Joó Rudolf:* Nemzetiségi kérdés, kisebbségi egyenjogúság napjainkban; *Nonn György:* A nemzetiségek egyenjogúsága — követelmény és mérce; *Kővágó László:* Nemzetiségi örökségünk; *Uő:* A nemzetiségi kérdés Magyarországon; *Budzsáklia Mátyás:* Nemzetiségi egyenjogúság és jogok a Magyar Népköztársaságban; *Fodor Péter:* Nemzetiségi politikánk elvei és gyakorlata; *Tamás Ervin:* Minden lélek számít; *Botlik József:* Egyenrangúan a magyarokkal; *Krupa András:* A nemzetiségi lét Békésben; *Jakab Róbertné és mások:* Nemzetiségi oktatásunk; *Mokuter Ivan:* Nemzetiségi oktatásunk egyes nyelvhasználati és nyelvművelési kérdéseiről; *Mészáros György:* Nemzetiségi könyvkiadásunk tíz éve; *Tóth Gyula:* A megértés szellemében; *Manga János:* A magyarországi szlovák etnikai csoportok; *Grin Igor:* A szlovák—román bázismúzeum tevékenysége és szerepe a nemzetiségi kultúrában; *Horváth Józsefné:* A szombathelyi Szlovén Nyelvi és Irodalmi Tanszék; *Pásztor László:* Több nyelven, azonos célért; *Hutterer, Claus Jürgen:* A magyarországi német népcsoport; *Sarusi Mihály:* Román műhely Gyulán; *Stark Ferenc:* A nemzetiségek közművelődése; *Szász János András:* Nemzetiségi lét, tudat, közművelődés; *Šarošac, Duro:* A magyarországi délszlávok; *Kondač, Pavol:* A felszabadulás utáni szlovák irodalom; *Verseghi György:* Az Állami Gorkij Könyvtár a nemzetiségekért; *Stark Ferenc:* A nemzetiségi bizottságokról; *Kornidesz Mihály:* Együtt a nemzetiségekkel; *Fodor Péter:* A nemzetiségi szövetségek kongresszusai után.

Entz Géza: Csaroda. Református templom. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára 155. Bp., 1984. 16 old.

Erdei Ferenc: Veszprém, Székesfehérvár. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 120. Bp., 1984. 16 old.

Erdész Ádám: Karácsonyi János történeti munkássága. Kiadja a Városi Tanács. Gyula, 1983. 36 old.

Erdődy Gábor: Herman Ottó és a társadalmi-nemzeti felemelkedés ügye. Akadémiai, 1984. 182 old.

Erdős Imre—Farkas Gábor—Kállay István: Gárdony története. Kiadja a Nagyközségi Tanács. Gárdony, 1983. 222 old.

Égtájak között. Az ELTE VOX HUMANA Közép-európai Társadalomtudományi Körének kiadványa. 1984. november, 30 old. (Soksz.)

A tartalomból: *Zilizi Tihamér:* Levél a Tizedik Honismereti Kerékpártúráról; *Keszthelyi Zsolt:* Mi történt a gombaszögi völgyben? (A szlovákiai magyar művelődési táborról), *Balogh Edgár:* Irodalmi körök Erdélyben; *Virgil, Medan:* Közös elemek a magyar és a román népzenében.

Fabiny Tibor: Evangélikusság a magyar kultúrában. Kiadja az Evangélikus Országos Múzeum, Bp., 1984. 44 old.

Falk Miksa: Gróf Széchenyi István utolsó évei és halála. Európa. 1984. 120 old.

Fábián Pál: Nyelvművelésünk évszázadai. Gondolat, 1984. 142 old.

A felszabadult Kecskemét 1944—1945-ben. Összeállította: *Bozóki József*. Kiadja a Városi Tanács V. B. és a Katona József Megyei Könyvtár. Kecskemét, 1984. 146 old.

A részletes eseménynaptárt hely-, név- és tárgymutató egészíti ki.

Fenyő István: Az életmód és változása Somogyban. Kiadja a Somogy megyei Lapkiadó Vállalat, Kaposvár, 1984. 135 old.

Földesi Híradó 1984. 3. sz. 11 old. (Soksz.)
Gaál Zsigmond: Földes község felszabadulásának napjai; Szabó Gáspár emlékezete; Jelenünk krónikája.

Für Lajos: Vajdahunyadvár, Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára 167. Bp., 1984. 16 old.

Füvessy Anikó: Karcag, Kántor Sándor fazekasház. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 166. Bp., 1984. 16 old.

Gaál Zsigmond: A Földesi Önkéntes Tűzoltóegyesület Krónikája, 1889—1982. Földes, 1982. 38 old. (Soksz.)

Gál Farkas: Az úriszék előtt. Kozmosz. 1984. 160 old.
A szerző korabeli jogi eseteket elevenít fel.

Gerevich László: A pilisi ciszterci apátság. Kiadja a Pest megyei Múzeumok Igazgatósága. Szentendre, 1984. 31 old.

Gorza Sándor: Szemelvények a Nagyrákosi Önkéntes Tűzoltó Egylet történetéből. Kiadja a Nagyközségi Közös Tanács, Őriszentpéter, 1984. 84 old.

Groza Péter emlékére. Vál. és szerk.: *Sipos Attila:* Kossuth, 1984. 149 old.
A román—magyar megbékélés hívének és segítőjének állít emléket ez a válogatás születésének 100. évfordulóján.

G. Sándor Mária: Reneszánsz Baranyában. Akadémia, 1984. 200 old.
Pécs és környéke reneszánsz építészetével foglalkozik.

Gulyás Pál: A bibliográfia kézikönyve. Függelék: *Gazda István:* A magyar bibliográfiák bibliográfiája. Előszó: *Kazocsa Sándor.* Könyvértékesítő Vállalat, Bp., 1984. 454 old.
Gulyás 1942-ben megjelent könyvének újranyomása és Gazda István kiegészítése az 1941—1944 között megjelent munkákkal.

Györffy István: Nagykunsági krónika. Sajtó alá rendezte és az utószót írta: *Bellon Tibor:* Karcag, 1984. 151 old.

Győr-Sopron megye a reformkorban és 1848—49-ben. Összeáll.: *Bedécs Gyula.* TIT Bp., 1983. 88 old.
Forrásszemelvények az Ifjú Történelembarátok Körei számára.

Haan Lajos levelei Márky Sándorhoz és Szinnyei Józsefhez. Összeállította és az utószót írta: *Somlyói Tóth Tibor.* Kiadta a Megyei Könyvtár. Békéscsaba, 1984. 32 old.

Hagyományos ételek Szolnok megyéből. Összeáll.: *T. Bereczki Ibolya.* Kiadja a Szolnok megyei Múzeumok Igazgatósága és a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ. Szolnok, 1984. 22 old.
Válogatás a Szolnok megyei néprajzi gyűjtők pályázataiból.

Hajdú-Bihar megyei Levéltár Évkönyve X. Szerk.: *Gazdag István.* Debrecen, 1983. 247 old.
Baranyi Béla: A gazdaság helyreállításának első lépései Debrecenben és Hajdú-Bihar megyében 1944—45-ben; *Szűcs Ernő:* Törekvések a tulajdonviszonyok megváltoztatására Hajdú-Bihar megye iparában (1944—1946); *Kovács József:* A demokratikus rendőrség megszervezése a Tiszántúlon; *Gazdag István:* Fejezetek Hajdú megye felszabadulás utáni történetéből; *Bényei Miklós:* A felszabadult Debrecen sajtója; *Mervó Zoltánné:* Adalékok a debreceni iparoktatás felszabadulási történetéhez; *Ujlaky Zoltán:* Debrecen kisiparossága 1944—1945-ben; *Radics Kálmán:* Művelődési viszonyok Hajdúnánáson (1944—1956); *Pásti Judit:* Kaba felszabadulása utáni mezőgazdaságának néhány kérdése; *Gyimesi Sándor:* Vásárok és kereskedők Debrecenben a feudális kor végén II.; *Bársony István:* Paraszti (mezővárosi) kézművesség Bihar megyében a XVIII. század végén; *Benkő Ferenc:* Csáti Sámuel debreceni patikárius és működése; *Tóth Béla:* Első magyar nyelvű „irodalomtörténetünk" szerzője: Segesvári István; *Béres András:* Irodalmi emlékek a Hajdú-Bihar megyei Levéltárban II.; *Bényei Miklós:* Hajdú-Bihar megye helytörténeti irodalma, 1982.

Hazslinszky Tamás: Lillafüred, Anna- és István-barlang. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára 90. Bp., 1984. 16 old.

Hegedűsné Marikovecz Katalin: Helynevek Csehszlovákia komáromi járásából. Magyar Névtani Dolgozatok 45. Szerk.: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp., 1983. 67 old.
Izsa, Hetény, Marcelháza, Pat, Szentpéter falvak, valamint Gyula, Lándor, Kis-Izsa és Nagy Harcsás nevű majorok földrajzi nevei.

Héthy Lajos (szerk.): A munkásság helyzete az üzemben. Kossuth 1984. 265 old.
A tanulmányok képet adnak az 1970-es és az 1980-as évek állapotáról a következő területeken: a munka tartalma, a technika, a munkaszervezet, a bérezés, a munkakörülmények, a munkaidő, a munkások elömenetele, valamint az irányításban való részvétel.

Hunfalvy János Közgazdasági Szakközépiskola centenáriumi évkönyve, 1884—1984. Szerk.: *Morvay István.* Kiadja az iskola. Bp., 1984. 171 old.

Az Ideiglenes Nemzetgyűlés és az Ideiglenes Kormány megalakulása. 1944. december 21—22. Kossuth. 1984. 100 old.

Illyés Gyula: Szülőföldem. Válogatta, sajtó alá rendezte, szerkesztette és az előszót írta: *Vadas*

Ferenc. Múzeumi Füzetek, Szekszárd, 1984. 103 old.

Válogatás Illyés Gyula szülőföldről szóló írásaiból.

Imreh József: Üveggyári tükör. Kiadja a Magyar Üvegipari Művek Sajószentpéteri Gyára. 1984. 28 old.

A sajószentpéteri üveggyár története.

J. Horváth Dezső: Nagyüzem születik. Múzsák. Bp., 1984. 184 old.

A kunszentmártoni és a szelevényi mezőgazdasági termelőszövetkezetek története.

Kamarás István: „Rögeszmék" Bakonyoszlopon. Olvasótábori krónika. Tankönyvkiadó, 1984. 160 old.

Kazincbarcikai Városszépítő Egyesület, 1969—1984. 15 év története. Szerk: *Kovács István.* Kiadja az egyesület. 1984. 69 old.

Kazinczy Ferenc Gimnázium és Egészségügyi Szakközépiskola évkönyve, 1908—1983. Szerk.: *Z. Szabó László.* Kiadja az iskola, Győr, 1984. 128 old.

Käfer István: Szlovák magyar kapcsolatok. Tankönyvkiadó. 1984. 200 old. (Szlovák nyelven.)

Áttekinti a szlovák—magyar kulturális és irodalmi kapcsolatokat a kezdetektől napjainkig.

Kácsor László: A Velencei-tó. Gondolat. 1984. 192 old.

A Velencei-hegység és a Velencei-tó kialakulásával, növény és állatvilágával foglalkozik, valamint a vízi világ jelenlegi helyzetét mutatja be.

Kádár László Antal: Kőrösi Csoma Sándor életcélja és munkássága. A szerző kiadása. Debrecen, 1984. 70 old.

Kálmánfi Béla: Esztergom zenei emlékei és népzenéje. Kiadja a Tanítóképző Főiskola. Esztergom, 1984. 38 old.

Kecel története és néprajza. Szerk.: *Bárth János.* Kiadta a Nagyközség Tanácsa. Kecel, 1984. 1215 old. és 260 kép.

Laták Ede—Logaida József: Előszó; *Bárth János:* Kecel a tájban; *Biczó Piroska:* A keceli határ régészeti emlékei; *Vass Előd:* A középkori és a török kori Kecel; *Bárth János:* Kecel története és történeti néprajza a kései feudalizmus idején; *Kocsis Gyula:* Kecel gazdaság- és társadalomtörténete 1848—1945; *Németh Gábor:* Gazdasági és társadalmi változások 1920—1945; *Bárth János:* Kecel településtörténete; *Szabó Zoltán:* Forradalmak, háborúk, mozgalmak (1848—1920); *Sz. Kőrösi Ilona:* A népoktatás története; *Koszta Sándor:* A gyógyítás hivatott munkásai; *Solymos Ede:* A természeti környezet elemi kihasználásának emlékei; *Novák László:* Állattartás; *Bellon Tibor:* Földművelés; *Égető Melinda:* Szőlőművelés, népi borászat; *Bodor Géza:* Gyümölcstermesztés; *Juhász Antal:* Iparosok és paraszti kézműves specialisták; *Bárth János:* Keceli tanyák; *Sztrinkó István:* Építkezés, házberendezés; *Kisbán Eszter:* Ételek, étkezés; *Gergely Katalin:* Öltözködés, viselet; *Örsi Julianna:* Kecel népe, mint közösség; *Fehér Zoltán:* Néphit; *Szacsvai Éva:* Az esztendő ünnepei; *Nagy Varga Vera:* Az emberi élet fordulói; *Solymosné Gölder Márta:* A gazdasági élethez kötődő szokások; *Szomjas-Schiffert György:* Népdal, népzene; *Pálfy Gyula:* Néptánc, táncélet; *Kuczy Károly:* A népnyelv sajátosságai; *Iván László:* Családnevek és ragadványnevek; Függelék: dokumentumok, listák, jegyzékek, történeti kronológia, intézmények, szervezetek, vállalatok és vállalkozások kislexikona, Források, Utószó, Német nyelvű tájékoztató.

Kiss Áron: Magyar gyermekjáték-gyűjtemény. Tudománytár. Kiadja a Könyvértékesítő Vállalat, 1984. 533 old.

A *Gazda István* által szerkesztett utánnyomás-sorozat újabb kiadványa Kiss Áron 1891-ben megjelent munkáját tette hozzáférhetővé. A függelékben *Volly István* méltatja a megjelent gyűjteményt és *Jávori Jenő* egészíti ki az 1891 és 1944 között megjelent magyar gyermekjáték-irodalom válogatott bibliográfiájával.

Kiss Géza: A lélek harangja. Ref. Zsinati Iroda. Bp. 1984. 222 old.

Az egykori kákicsi lelkésznek, az Ormányság szerzőjének válogatott írásai.

Kiss Jenő: Magyar madárnevek. Nyelvészeti tanulmányok. Akadémiai, 1984. 362 old.

Kiss Kálmán: Kiskunhalasi Baromfifeldolgozó, 1852—1983. Hungavis, Kiskunhalas, 1984. 144 old.

KISZ Etnográfia 15. Az ELTE Néprajz KISZ-alapszervezet tájékoztatója. 1984. 10 old. (Soksz.)

Nagy Dezső: Üzemi folklórunk megnyilvánulási formái.

KISZ Etnográfia 19. Az ELTE Néprajz KISZ alapszervezet tájékoztatója. 1984. 10. old.

Kristóf Ildikó folklór értékű gyűjtéséből.

Kortársak Bajcsy-Zsilinszky Endréről. Vál. és szerk.: *Vigh Károly.* Magvető, 1984. 493 old.

Vas Vilmos, Csóré Áron, Bartha Lajos, Fábián Dániel, Fenyő Miksa, Kertész Dániel, Kodolányi János, Somándy Pál, Vér Andor, Antallfy Gyula, Bárdosi Németh János, Tamási Áron, Németh Imre, Szabó Pál, Talpassy Tibor, Szilágyi József, Ligeti Ernő, Balogh Edgár, Nagy István, Spectator, Kállai Gyula, Markos György, Thury Levente, Ortutay Gyula, Barcs

Sándor, özv. Bajcsy-Zsilinszky Endréné, Kovács Imre, Almásy Pál, Csorba János, Bárdosi Jenő, Illyés Gyula emlékeznek a nagy magyar politikusra.

Kovács Gergelyné: Hortobágy. Panoráma, 1984. 175 old.

Kovács József László: Régen volt iskolák dicséretes törvényei. Kiadja a Főiskola. Zsámbék, 1984. 168 old.

Kilenc iskolatörténeti-irodalomtörténeti tanulmány.

Kósa László: Bágy (Badeni) [Udvarhely] helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok 37. Szerk.: *Hajdú Mihály*. Kiadja az ELTE Bp., 1983. 31 old.

Ködöböcz József: Dezső Lajos. Kiadja a Comenius Tanítóképző Főiskola, Sárospatak, 1984. 283 old.

Köllő Károly: Két irodalom mezsgyéjén. Tanulmányok a román—magyar irodalmi kapcsolatok történetéből. Kriterion. Bukarest, 1984. 406 old.

A tartalomból: Régi magyar kéziratos énekeskönyvekben fennmaradt román világi énekek; Csokonai Vitéz Mihály Békaegérharcának régi román fordítása; Inon Budai-Deleanu magyar szemmel; George Barit és Széchenyi István; Az első bukaresti magyar nyelvű lap; Benedek Elek és a román nép; Coşbuc és Madách; Solymosi Elek; Ion Luca Caragiale életművének értékelése és a magyarok; Mozzanatok a két világháború közötti írói szervezkedések történetéből (Viták a nagyváradi Ady Endre Társaság körül); Oláh Miklós korán elhalt unokaöccse: szebeni Bona György; Egy XVI. századi Dante-kódex Kolozsváron; Liszt Ferenc és Hollósy Kornélia bukaresti vendégszereplésének verses emlékei; Bartók Béla előadása a román népzenéről 1914-ben; Tamási Áron és Mihail Sadoveanu egy közös hőse: Izidor atya.

Körös-sárréti útikalauz. Szerk.: *Goda Péter, Kőteles Lajos*. Kiadja a Békés megyei Természetvédelmi és Idegenforgalmi Gazdasági Társulás, Kondoros, 1984. 419 old.

Lami, Stefan: Ünnepi szokások és népi játékok. Tankönyvkiadó, 1984. 192 old. (Szlovák nyelven.)

A magyarországi szlovákok ünnepi szokásai, fonójátékai és gyermekjátékai, a hozzájuk tartozó dallamokkal.

Levárdy Ferenc: Gyöngyöspata, Plébániai templom. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára 156. Bp., 1984 16 old.

A magyar alumínium 50 éve. Főszerk.: *Várhegyi Győző*. Műszaki Kiadó, 1984. 510 old.

Magyarország 1944-ben. Kossuth Kiadó, 1984. 160 old.

A Tudományos Akadémián 1984. júniusában rendezett tudományos ülésszakon elhangzott előadások és hozzászólások.

Magyarország községeinek és városainak népessége az 1850., 1857. és 1870. években. Az 1980. évi államigazgatási beosztás szerint. Összeállította: *Pálházy László*. SKV. Bp., 1984. 379 old.

Magyarország története I. Főszerk.: *Székely György*. Szerk.: *Bartha Antal*. Akadémiai. 1984. 1970 old.

Az előzmények és a magyar történelem 1242-ig.

Marácz László Károly: Fertőd helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok 40. Szerk.: *Hajdú Mihály*. ELTE. Bp., 1983. 44 old.

Mares Valéria: A Csepeli papírgyár krónikája. A Papíripari Hagyományok Védelmét Szervező Bizottság közleménye. Bp., 1984. 106 old.

A felszabadulástól 1963-ig, a Papíripari Vállalat megalakulásáig.

Mándics Mihály: Csávoly község krónikájából. Tankönyvkiadó. 1984. 224 old. (Horvát nyelven.)

Mátray Gábor: A Muzsikának Közönséges Története és egyéb írások. Magyar Hírmondó. Magvető. 1984. 552 old.

A reformkor és a szabadságharc időszakának zenetudósát ismerjük meg ezekből az írásokból.

Medgyesi Pál: Erdély nagy romlásának okairól. Előszó és jegyzetek: *Szigethy Gábor*. Gondolkodó magyarok. Magvető. 1984. 60 old.

Nagy Dezső: Pesterzsébet és Soroksár sajtótörténete, 1894—1949. Kiadja az ELTE. Bp., 1983. 118 old.

Nagy Ilona: A faültető és a felesége. (Önéletrajzi írások.) Kriterion. Bukarest, 1983. 240 old.

A szerző — volt nagyszalontai cselédlány — önéletrajzi írásait és önéletrajzi fogantatású kisregényét ezúttal — a borító szövege szerint — az első kiadás idején divatos sallangoktól megtisztított formában adta közre.

Nagy Imre: Xilogravuri — Fametszetek — Holzschnitte — Xylogravures. Csíkszerdai Múzeum. 1983. 163 old., 73 ill.

A kötet 73 fametszet reprodukciója mellett Nicolae Bucur bevezető tanulmányát tartalmazza magyarul is.

Nagy Júlia: A makói tanyai iskolák története. A makói múzeum füzetei. Kiadja a városi tanács. 1984. 87 old.

Nägler, Thomas—Schobel, Josef—Drotleff, Karl: Geschichte der siebenbürgisch-säch-

sischen Landwirtschaft. (Az erdélyi szász mezőgazdaság története.) Kriterion. Bukarest, 1984. 244 old., 57 ill.

A környezetükben élő népekre is jelentős hatást gyakorló szász mezőgazdaság történetének áttekintése a szászok betelepítésétől napjainkig.

Orbán Balázs: Torda város és környéke. Hasonmás kiadás. Helikon. 1984. 504 old.

Papp József: Hagyományok és tárgyi emlékek az Eötvös Lóránd Tudományegyetemen. ELTE, Bp., 1982. 350 old.

Pálinkás József: Walter magisztertől a tudományegyetemig. Fórum, Újvidék. Gondolat. 1984. 157 old.

A Vajdaság [Délvidék] csaknem ezer év óta fennálló iskoláinak rövid története.

Páll István: Tarpa, műemlékek. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára 159. Bp., 1984. 16 old.

Pável Márta: Ács község szólásai. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 20. Szerk.: *Hajdú Mihály*. ELTE. Bp., 1983. 66 old.

Pető Mátyás: A békési Szociális Otthon története. A szerző kiadása. Békés, 1984. 17 old.

Péterffy Ida: Levelek Szántódról. Panoráma. 1984. 111 old.

Válogatás *Pálóczi Horváth Ádám* írásaiból. Levelek, versek, prózai művek, 1787—1790.

Péter László (szerk.): A Somogyi-könyvtár száz éve. Kiadja a Somogyi-könyvtár, Szeged, 1984. 448 old.

Rados Jenő: Budapest, Szent Anna templom. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 158. Bp., 1984. 16 old.

Raj Tamás: Budapest, a Dohány utcai zsinagóga. Tájak—Korok—Múzeumok 168. Bp., 1984. 16 old.

Répáshuta. Egy szlovák falu a Bükkben. Szerk.: *Szabadfalvi József* és *Viga Gyula*. Kiadja a Herman Ottó Múzeum. Miskolc, 1984. 435 old.

Hevesi Attila: A falu természetföldrajzi viszonyai; *Veres László:* Településtörténet; *Sipos István:* A bükki szlovák falvak nyelvi sajátosságai; *Szabó László:* Családszervezet; *Mádai Gyula:* Hagyományos erdőgazdálkodás; *Petercsák Tivadar:* Az erdő haszna; *Bakó Ferenc:* Település és népi építkezés; *Selmeczi Kovács Attila:* A mezőgazdasági eszközkultúra; *Pákádi-Kovács Attila:* Hagyományos közlekedés és szállítás; *Viga Gyula:* Árucsere. (Adatok egy termelési táj körülhatárolásához); *D. Fügedi Márta:* Kenderfeldolgozás és vászonfelhasználás; *Markuš, Michal:* Táplálkozás; *Kóczián Géza:* Etnobotanikai vizsgálatok Répáshután; *Krupa András:* Születési és házassági szokások; *Niedermüller Péter:* Kalendáris szokások; *Barna Gábor:* Hiedelemalakok a hitvilágban; *Deme Dezső:* A falu szlovák népdalkultúrája; *Kriston Vizi József:* A fiatalság életmódja és társas élete; *Tóth Emília:* Gyermekjátékok; *Gyivicsán Anna:* Etnikai fejlődésváltozatok Répáshután.

Román Marian, V.: Komárom megyéből indultak. 30 portré, 30 életút. Kiadja a Komárom megyei Tanács. Tatabánya, 1983. 192 old.

Roswith, Capesius: Siebenbürgisch-sächsische Schreinermalerei. [Erdélyi szász bútorfestészet.] Kriterion, Bukarest, 1983. 73 old., 76 rajz, 87 [részben színes] fénykép.

A szerző az erdélyi szász bútorfestészetet európai összefüggéseiben tárgyalja és utal az erdélyi magyar és román bútorfestészettel való kapcsolatokra is.

Sándor Mária. G.: Magyaregregy, Márévár. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára 163. Bp., 1984. 16 old.

Schwalm Edit—Újváry Zoltán: Kérdőív a népi táplálkozás kutatásához. A KLTE Néprajzi Tanszékének kérdőívei 3. Debrecen, 1984. 48 old.

Sipos Csaba: A Somogyi honismereti híradó repertóriuma, 1970—1982. Kiadja a Palmiro Togliatti Megyei Könyvtár. Kaposvár, 1983. 59 old.

Somogy megye múltjából. Levéltári Évkönyv 15. Szerk.: *Kanyar József*. Kaposvár. 1984. 408 old.

Magyar Kálmán: Források Somogy honfoglaló nemzetségéről. (Adatok a magyar nemzetiségi szervezet középkori történetéhez I.); *Tóth Péter:* Somogy megyére vonatkozó oklevelek a BAZ megyei Levéltárban; *Borsa Iván:* Somogy vármegye címereslevele és első pecsétje; *Komjáthy Miklós:* A somogyi konvent II. Ulászló-kori oklevelei az OL-ban, 12.; *Borsa Iván:* A szenyéri uradalom a török időkben; *Knézy Judit:* Somogy 18. szd-i táplálkozástörténetéről; *Kanyar József:* Népoktatás Dél-Dunántúlon a két Ratio között (1777—1806); *Király István:* Somogy megye uradalmainak fejlettsége az első világháború előtt; *L. Nagy Zsuzsa:* Kisiparosok és kiskereskedők Somogyban a két háború között; *Tilkovszky Lóránt:* A Magyar Szociáldemokrata Párt és a hazai német nemzetiség az 1930-as években; *Szili Ferenc:* Adatok a kaposvári 10. tüzérezred doni tragédiájához (1942—1943); *Andrássy Antal:* Zsidóüldözés Somogyban (1944 március—július); *Farkas Gábor:* Községi önkormányzatok a Dunántúlon 1945 és 1950 között.

Sugár István: Bornemissza Gergely deák élete. Kiadja a Dobó Vármúzeum. Eger, 1984. 132 old.

Szabolcs-Szatmár. Magyarország megyéi. Szerk.: *Gyenes László*. Kossuth. 1984. 150 old.

A megyében élő szerzők írnak Szabolcs-Szatmár történelméről, gazdasági, kulturális és társadalmi életéről.

Szabó Gyuláné: A debreceni paszományos mesterség szakszókincse. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 19. Szerk.: *Hajdú Mihály*. ELTE Bp., 1983. 75 old.

Szabó T. Ádám: Kolozsvár és Felek adóösszeírása 1750-ből. Magyar Személynévi Adattárak 57. Szerk.: *Hajdú Mihály*. ELTE Bp., 1983. 105 old.

Szemelvények Gyöngyös történetéhez. Összeáll.: *dr. Misóczki Lajos*. Szerk.: *dr. Füköh Levente*. Kiadja a Dobó István Vármúzeum. Eger, 1984. 265 old.

Sz. Lukács Imre: Dűlőúton, gyalogúton. Kiadja a Csongrád városi Tanács V. B. Művelődési Osztálya. Szeged, 1984. 197 old.
Szociográfiai írások.

Szomjas-Schiffert György—Csenki Imre: Népdalaink a magyar történelemben. Tankönyvkiadó, 1984. 352 old.
A gyűjtemény azokat a népdalokat mutatja be, amelyek több évszázad multán is eredetiségükben élnek a magyar nyelvterületen.

Tanítóképző Főiskolák Tudományos Közleményei. Debrecen, 1984. 190 old.
A jubileumi különkiadás többek között tartalmazza a hazai tanítóképző intézetek rövid történeteit is.

Tarján Lászlóné: Dél-Balaton és környéke. Kiadja a Somogy megyei Tanács Környezet- és Természetvédelmi Bizottsága. Kaposvár, 1984. 64 old.

A táguló világ magyarországi hírmondói. XVI—XVII. század. Sajtó alá rendezte: *Waczulik Margit*. Gondolat. 1984. 608 old.
Áttekintés a magyarországi matematika és a természettudományok korai történetéről.

Tóth Éva—Tóth Mária: Palin, Korpavár, Bagolasánc és Kerecseny [Zala m.] kutyanevei. Magyar Névtani Dolgozatok 36. Szerk.: *Hajdú Mihály—Ördög Ferenc*. ELTE Bp., 1983. 21 old.

Tóth Mihály: Köszönések és megszólítások Bag községben. Magyar Csoportnyelvi dolgozatok 20. Szerk.: *Hajdú Mihály*. ELTE Bp., 1983. 37 old.

Tóth Pál: Zárójelentés a „Sokgyerekes családok társadalmi és szociális problémái Miskolcon" c. vizsgálatról. NME, Miskolc. 1983. 65 old.
Sokgyermekes családok a lakótelepeken, családiházas peremvárosrészekben és a slumokban.

A történelem hétköznapjai (1867—1944). A Hajdú-Bihar megyei Levéltár Közleményei 20. Szerk.: *Gazdag István*. Debrecen, 1984. 215 old.
Dokumentumok Hajdú és Bihar megye lakossága életmódjának történetéhez a következő csoportosításban: Létfenntartás, Település—lakás—környezet, Társadalmi kapcsolatok, Művelődés, szórakozás, pihenés.

Varga Lívia: A szászsebesi evangélikus templom középkori építéstörténete. Művészettörténeti füzetek 16. Akadémiai, 1984. 106 old.
Építészeti megoldását és szobrászati dekorációját tekintve Erdély egyik legjelentősebb templomával foglalkozik ez a könyv. Nyomon követi az épület több mint két évszázadig tartó építését a tatárjárás előtti időszaktól az 1460-as évekig.

Varga Marianna: Régi turai hímzések. Múzsák, Bp., 1984. 104 old.

Várkonyi Ágnes, R.: Buda visszavívása, 1686. Móra 1984. 374 old.

Várkonyi Imre: Somogy megye helységneveinek rendszere. Somogyi Almanach 41. Szerk.: *Kanyar József*. Kaposvár, 1984. 71 old.

Vekerdi József: A magyarországi cigány nyelvjárások szótára. Tanulmányok a Pécsi Tanárképző Főiskola cigánykutató munkacsoportjának vizsgálataiból. Pécs, 1984. 246 old.

Vitos György: 85 éves a SZEOLAK. Szeged, 1984. 16 old.
Labdarúgás-történeti visszapillantás.

KÖNYVESPOLC

Tóvári Judit:

Borsod-Abaúj-Zemplén megye műemléki bibliográfiája

(A megyei Műemléki Albizottság támogatásával kiadja a miskolci Herman Ottó múzeum. Miskolc, 1983. 322 old.)

Mint minden bibliográfia, ez a kötet is túlmutat önmagán. Nem egyszeri olvasmány, amely fölkelti érdeklődésünket, gazdagítja ismereteinket s aztán besorakozik a könyvespolc többi kötete közé. Nem, ezt a kiadványt gyakran fogjuk elővenni, lapozgatni, vezérlő kalauzul használni. *Tóvári Judit* 3065 tételt tartalmazó kitűnő munkája közvetlenül a megye műemléki topográfiájának előkészítését szolgálja, de — nem kisebb hatékonysággal — segíti és ösztönzi a honismereti, helytörténeti kutatást is.

Pontosan körülhatárolt gyűjtőkörben tekintette át és lajstromozta a szerző e nagy kiterjedésű megye műemlékeinek forrásanyagát és irodalmát. A feltáratlan levéltári iratanyag és a forráskiadványok középkori okleveleit kivéve kiterjed figyelme a nyomtatott és a kéziratos forrásokra egyaránt. Fájlaljuk, hogy az iskolai évkönyvek kimaradtak a feldolgozott kötetek és periodikák impozáns sorából, mert ezek — elsősorban az egyházi építményekre vonatkozóan — értékes adatokat tartalmaznak. Most csak a sátoraljaújhelyi piaristák történetével (rendházával, templomával, iskolájával) kapcsolatban említenék példákat: 1873-ban Ivánfi Ede, 1880-ban Kovács János, 1894-ben Tuczy János, 1940-ben és 1941-ben dr. Csaba Jenő közöl figyelemre méltó tényeket a város legrégibb műemlékének és kulturális intézményének történetéről.

Nem az a célunk azonban, hogy hiánylistát állítsunk össze e gondosan szerkesztett bibliográfia lapozgatása közben. Hiszen egy-egy téma, település kutatója feltétlenül talál hiányokat; gyakorlatilag lehetetlen teljességet elérni. A néprajzkutató esetleg szóvá teheti, jó lenne megemlíteni Petercsák Tivadar: A népi állattartás építményei Filkeházán című tanulmányát egy kevéssé kutatott, s népi műemlékként is alig óvott épülettípusról (Abaúj és Zemplén népéletéből. Sátoraljaújhely, 1971. 105—130. old.). Kazinczy Ferenc kutatója további tételekkel gyarapíthatná az anyagot (pl. Matolay Viktor: Divatcsarnok, 1860. 2., Nagyidai Viktor: Vasárnapi Újság, 1863. 24., Tanárky Gyula: Akadémiai Értesítő, 1873., Toldy Ferenc: Fővárosi Lapok, 1873. 51.), hiszen a széphalmi emlékcsarnok építéstörténetéről egyik legfontosabb beszámoló a Toldy Ferencé (A Magyar Tudományos Akadémia Értesítője, VII. évf. 1. szám. 1873. 10—13. old.), amelyre nem utal e bibliográfia. Az összeállított anyag ezek nélkül is elismerésre méltó.

Sokoldalúan hasznosíthatóvá teszi a kiadványt szerkezeti felépítése. Előbb a műemlékjegyzékeket veszi számba megjelenésük időrendjében, majd a forráskiadványok következnek betűrendben, valamint a bibliográfiák a tematikus elrendezésen belül megjelenési időrendben. Három kistopográfia számbavétele után a gyűjteményes kötetek, egy-egy korszakot összefoglaló művek, monográfiák, műemléki sorozatok, épülettípusonkénti összefoglaló munkák következnek. Külön fejezet tárja elénk a műemléki és városképi vizsgálatok, műemléki felmérések dokumentumait, valamint a műemlékvédelem általános és speciális kérdéseit tárgyaló publikációkat. Együtt láthatjuk a megye egy-egy kistájáról megjelent irodalmat. A legterjedelmesebb fejezet 232 lapon, a települések betűrendjében ismerteti az irodalom által tárgyalt műemlékeket. A gyűjteményes munkákon, felméréseken, forrásokon kívül szerepel itt a földvárak, a várak, a lakó- és középületek, az egyházi műemlékek, az ipari, a mezőgazdasági, a közlekedési műemlékek bibliográfiája a tematikus elrendezésen belül időrendben. Ez a kilencedik fejezet fog leginkább ösztönzőleg hatni a honismereti mozgalomban dolgozó önkéntes munkatársak tevékenységére.

Egy ilyen bibliográfia nagyon éles fényt vet az adott terület műemlékvédelmének, kutatásának felderítetlen pontjaira. Borsod-Abaúj-Zemplén megye műemléki bibliográfiája többek között arra figyelmeztet bennünket, foglalkozzunk többet az olyan elhanyagolt, de a témán belül nagyon jelentős témákkal, mint a hegyaljai pincék (Sárospatak, Sátoraljaújhely), a temetők, keresztek, a siremlékek (pl. Kazinczy Ferencé), amelyekkel nem találkozunk e kötetben. Ez természetesen nem a bibliográfus, hanem a művészettörténet, a helytörténet, a műemlékvédelem adóssága.

A kötet név- és tárgymutatója minden aggályt elnémít a maga tematikai, időbeli, szerzői gazdagságával. Köszönet illeti a kötet sok tekintetben úttörő munkát végző összeállítóját s a kiadókat. Az efféle munkáknak köszönhető, ha értékeink megbecsülése hatékonyabb, a honismereti munka pedig szakszerűbb lesz esztendőről esztendőre.

Dr. Kovács Dániel

1985/3
HONISMERET
A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

1763
MTA KÖZPONTI KÖNYVTÁRA
Időszaki kiadványok
SZEGED

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Adalékok a Belső-Terézváros Történetéhez. Szerk.: *Bernáth László, Hendrich Ervinné.* Kiadja a Budapesti Városszépítő Egyesület, Bp. 1984. 448 old.

Agrártörténeti életrajzok. Szerk.: *Für Lajos* és *Pintér János.* Kiadja a Magyar Mezőgazdasági Múzeum. 1985. 720 old.
Lippai Jánostól Tessedik Sámuelen át Erdei Ferencig a magyar mezőgazdaság története 88 kimagasló alakjának életét és munkásságát ismerteti, tevékenységük kor- és agrártörténeti hátterének megrajzolásával együtt.

Andrásfalvy Bertalan: Néprajzi alapismeretek.
Múzsák. Közművelődési Kiadó, Bp. 1982. 169 old.

Angyal László: Hajdú-Bihar megye és Debrecen város negyedszázados műemlékvédelme, 1958—1983. Kiadja a Megyei Műemléki Albizottság. Debrecen, 1984. 37 old.

Dr. Ágoston Béla: Bory Jenő és a Székesfehérvári Bory-vár. (é.n.; h.n.) (Valószínűleg szerzői kiadás.)
szd-ban. Akadémiai, 1984. 650 old.

ifj. Barta János: Budavár visszavétele. Kossuth 1984. 264 old.
Budavár visszavételének krónikája. Az ostrom és a rohamok történetén kívül olyan kérdésekkel is foglalkozik, mint a török hódoltságkori Budavár, s hogy hány magyar lakos élhetett akkor a várban, akiket a behatoló vitézek töröknek néztek és lemészároltak.

Bárdos Kornél: Sopron zenéje a 16—18. szd-ban. Akadémiai. 1984. 650 old.

Beke György: Itt egymásra találnak az emberek. Kriterion, Bukarest, 1984. 438 old.
A kitűnő romániai riporter ezúttal Bihar megyébe kalauzol bennünket, könyvéből annak múltjával és jelenével, gazdaságával, művelődéstörténetével, emberi sorsaival ismerkedhetünk.

Berényi Zsuzsanna Ágnes: A budapesti Nagyvásártelep mikrotoponimiája. Magyar Névtani Dolgozatok 34. Szerk.: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp. 1983. 65 old.

Bernáth Mária: Kaposvár, Rippl-Rónai Emlékmúzeum. Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára 165. Bp. 1984. 16 old.

Bicskei Gábor: A nyughatatlan főispán. Kossuth. 1985. 68 old.
Földi István kisújszállási nincstelen családból származott s ott élt a felszabadulásig. Ezt követően földosztó kormánybiztos. Szolnok megye főispánja, majd a Bábolnai Állami Gazdaság első igazgatója volt.

Bíró Zoltán: Beszéd és környezet. Kriterion., Bukarest — Gondolat. 1985. 223 old.
Tanulmányok az anyanyelvhasználat köréből.

Boha Judit: Páka (Zala megye) szarvasmarha- és kutyanevei. Szerk.: *Ördög Ferenc* Magyar Névtani Dolgozatok 39. ELTE Bp. 1983. 17 old.

Czabán Samu Általános Iskola 25 éves évkönyve. Kiadja az iskola, Bp. 1984. 52 old.

Csath Béla: A Zsigmondyak szerepe a magyar vízkutatás és fúrás történetében. Vízügyi történeti füzetek 12. Bp. 1983. 100 old.

Csongrád megyei Honismereti Híradó. Kiadja a Csongrád megyei Tanács Művelődési Központja és a HNF Csongrád megyei Bizottsága, Szeged, 1984. 124 old.

Dr. Kanyó Ferenc: A kommunista párt szegedi szervezetének megalakulása, Csanádpalota — az elsőként felszabadult magyarországi község (Részletek a csanádpalotai honismereti szakkör gyűjtéséből), *id. Karika Imre:* Nagylak felsza-

badítása, *Katona Sándor:* Emlékeim a felszabadulásról, *id. Juhász Antal:* Adatok a Kisteleki Ifjak Társadalmi Önképzőkör 1917-es keletkezéséhez, *dr. Giday Kálmán:* Egy deportált makói zsidó kálváriája, *dr. Szabó János:* A nemzeti bizottságok megalakulása és működése Csanád megyében, *dr. Magyarka Ferenc:* Emlékezés Szebenyi Endrére, *Kovács Lajos:* A szegvári Falumúzeum, *dr. Szűcs Judit:* Beszélgetés Zsíros Katalin tanárral, *dr. Marjanucz László:* A X. megyei Honismereti Diáktábor Makón, *Zsíros Katalin:* Emlékezés Papp Imrére, *Ősz Károly:* Jelentősebb honismereti akcióink, *Radocsai Ferenc:* Honismereti szakkörvezetők továbbképzése.

Csöglei Szabó Dénes: Szólások és közmondások Csöglén (Veszprém) Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok 17. Szerk.: *Hajdú Mihály* ELTE Bp. 1983. 110 old. **Dolák Katalin:** Vizsoly (BAZ megye) helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok 35. Szerk.: *Hajdú Mihály* ELTE 1983. 51 old.

Domokos Józsefné: Búcsúztatom a távoli életet... Kossuth, 1985. 220 old.

Domokos József a Horthy-rendszer által elítélt kommunisták védőügyvédjeként, a felszabadulás után pedig a szocialista igazságszolgáltatás egyik szervezőjeként szerzett érdemeket. Domokos Józsefné ebben a könyvben férjének állít emléket.

Dózsa Katalin, F.: Mária királyné menynyegzői öltözete. Magyar Nemzeti Múzeum, Múzsák, 1984. 29 old.

Egyed Mária: Orosztony (Zala megye) szarvasmarha-nevei. Szerk.: *Ördög Ferenc* Magyar Névtani Dolgozatok 47. ELTE Bp. 1983. 11 old.

Eszmetörténeti tanulmányok a magyar középkorról. Szerk.: *Székely György.* Akadémiai. 1984. 479 old.

Mályusz Elemér: A budai egyetem történetéhez, *Klaniczay Tibor:* Egyetem és politika a magyar középkorban, *Mészáros István:* Középkor végi iskoláink és a polgári rétegek tananyagigényei, *Csapodi Csaba:* A középkori könyvtári katalógusok eszmetörténeti tükröződése, *Györffy György:* Anonymus társadalmi szemlélete, *Süpek Ottó:* Az istenszerelem költői politikuma, *Szabics Imre:* A művészi alkotás elvei a XII—XIII. századi francia költészetben, *Kovács Sándor, V.:* Az ősköltészet és a kora középkor fejlődésének kérdései, *Dömötör Tekla:* Szájhagyomány és írásbeliség a középkori epikában. *Varjas Béla:* Középkori orális epikánk szerzőiről, *Voigt Vilmos:* A középkori magyar epika néprajzi távlatai, *Vargyas Lajos:* A ballada és a lovagkor, *Werner, Ernst:* Kora skolasztika és polgári emancipáció a XII. században, *Manselli, Raoul:* Népi vallásosság a középkorban, *Mezey László:* A teológia és a skolasztika jelentkezése az Árpád-kori Magyarországon, *Jelenits István:* Adalékok legendáink dogma- és liturgiatörténeti vizsgálatához, *Bónis György:* Az egyházi és a világi jog határai a középkorban, *Gerics József:* Salamon koronázásának előadása a krónikákban, *Fügedi Erik:* A magyar király koronázásának rendje a középkorban, *Kubinyi András:* A királyi várospolitika tükröződése a magyar királyi oklevelek arengáiban, *Kumorovitz L. Bernát:* Osztályok, címek, rangok és hatáskörök alakulása I. Lajos király kancelláriájában, *Boronkai Iván:* A „humanitas"-fogalom magyarországi élete a XV. század végéig, *Marosi Ernő:* Az esztergomi Porta speciosa ikonográfiájához, *Wehli Tünde:* Donátorábrázolások a magyarországi román kori monumentális művészetekben, *Végh János:* Becsei Vesszős György különítélete: Egy ritka ikonográfiai típus magyarországi előfordulása, *Csapodiné Gárdonyi Klára:* Anjou Endre bibliája, *Kovács Éva:* A régi magyar címer kettős keresztjének ábrázolásáról, *Bertényi Iván:* A vörös-ezüst sávozat funkciója néhány városunk címerében, *Székely György:* Ótestamentumi elemek a cseh huszitizmusban.

„Ez a munkásság..." Szerk.: *Benedek István Gábor.* Népszava, 1984. 225 old.

Fejér megye. Magyarország megyéi. Összeállította: *Sudár Iván.* Kossuth, 1985. 160 old.

Fekete Edit: Balatonföldvár utcanevei. Magyar Névtani Dolgozatok. 42. Szerk: *Hajdú Mihály* ELTE Bp. 1983. 21 old.

Firon András: Pozsony. Panoráma. 1985. 224 old.

Föglein Gizella: Mit kell tudni hazánk négy évtizedéről? Kossuth, 1985. 195 old.

A föld megőszült. Magyar Századok. Szépirodalmi, 1985. 944 old.

A szabadságharc és az abszolutizmus 1848—1867 címmel indított emlékirat-sorozatnak a szabadságharc bukását követő időszakkal foglalkozó része.

Fülöp József: Tata Kálvária-domb. Tájak, Korok, Múzeumok Kiskönyvtára, 164. Bp. 1984. 16 old.

Gál Imre: A budapesti Duna hidak. Műszaki, 1984. 145 old.

Geszler Ödön: A 200 éves BUDSPRINT PNYV Goldberger Textilművek története, 1784—1984. Kiadja az Üzem, Bp. 1984. 428 old.

A győri tanítóképzés huszonöt éve. 1959—1984. Szerk.: *Markó Endre, Molnár Ernő, Szabó Tibor.* Kiadja az Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola. 1984. 186 old.

Győr-Sopron megye. Magyarország megyéi. Összeállította: *Tóth László.* Kossuth, 1984. 203 old.

Gyulai Pál: Vörösmarty életrajza. Szépirodalmi, 1985. 200 old.

Az első ízben 1866-ban megjelent Vörösmarty-monográfia új kiadása.

Hargita Kalendárium 1985. Csíkszereda 1984. 208 old.

A tartalomból: A *Borbély László* által készített összeállításban a következő helységek rövid ismertetését találjuk: Csíkszereda, Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Maroshévíz, Balánbánya, Vlahica, Székelykeresztúr, Tusnádfürdő, Borszék, Bélbor, Bögöz, Csíkdánfalva, Csíkkarcfalva, Csíkpálfalva, Csíkszentdomokos, Csíkszentkirály, Csíkszentmárton, Csíkszentmihály, Csíkszentsimon, Csíkszépvíz, Etéd, Farkaslaka, Felsőboldogfalva, Fenyéd, Galócás, Gyergyóalfalu, Gyergyócsomafalva, Gyergyóditró, Gyergyóholló, Gyergyóremete, Gyergyószárhegy, Gyergyótölgyes, Gyergyóújfalu, Gyimesfelsőlok, Gyimesközéplok, Homoródalmás, Homoródszentmárton, Kányád, Kápolnásfalu, Kászonaltíz, Korond, Lövéte, Madéfalva, Okland, Oroszhegy, Parajd, Salamás, Sacel (Kis- és Nagysólymos, Hidegkút, Újlak és Sacel), Siménfalva, Szentábrahám, Székelyderzs, Székelyvarság, Tusnád, Újszékely, Vasláb, Várhegy és Zetelaka. *Kardalus János:* Tárgykészítés és népi díszítőművészet c. írásában felsorolja azokat, akik a megyében szőttesek-varrottasok, festékes szőnyegek, gyapjúcsergék, népi varrottasok, fafaragások, épületdíszítések, kapufaragások, fazekasmunkák, kovácsoltvasmunkák, bútorfestések; vesszőfonatok, forgács-, szalma- és háncsfonatok, taplómunkák és tojásírások készítésével foglalkoznak. *Molnárné Hubbes Éva:* Ősnyomtatványok, fóliánsok és más könyvritkaságok a Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtárban c. cikkében három ősnyomtatványt, „1571-ben megjelent hazai kiadású Heltai-nyomtatványt" és Pápai Páriz Ferenc Misztótfalusi-kiadású Pax corporis-át említi. *Albert Dávid* Orbán Balázs iskoláiról ír. *Beke György:* Meddig kísérhet el a szülőföld?, *Murányi János:* Népi játékszerek, *Kristó Tibor:* Haladó hagyományaink tárgyi emlékei c. összeállításában 27 rövid áttekintést ad a csíkmenasági Adorján-háztól az énlaki rovásos feliratos át Tamási Áron farkaslaki szülőházáig, *Rebendics József:* Zágontól Los Angelesig (Beszélgetés Szabó Katival).

A határainkon kívüli magyar néprajzi kutatások. Szerk.: *Máténé Szabó Mária Rózsa.* A TIT Néprajzi Választmányának kiadványa, Bp. 1984. 259 old.

Az 1982. november 19—20-án Debrecenben tartott konferencia anyaga. *Balassa Iván:* Magyar néprajzi kutatások határainkon túl, *Dankó Imre:* Magyar néprajzi kutatások Kárpát-Ukrajnában, *Katona Imre:* Magyar néprajzi kutatások Jugoszláviában, *Gunda Béla:* A moldvai magyarok néprajzi kutatása, *Kósa László:* A romániai magyar néprajzi kutatás könyvcímekben, *S. Lackovits Emőke:* A néprajzi kutatómunka tíz éve Kavászna megyében, *Újváry Zoltán:* A magyar néprajzi kutatások Csehszlovákiában, *Paládi-Kovács Attila:* Intézményes és önkéntes magyar néprajzi kutatások Csehszlovákiában, *Méryné Tóth Margit:* A Csemadok szerepe a csehszlovákiai magyar néprajzi kutatásban, *Labancz István:* Beszámoló a Rozsnyói Bányászati Múzeum néprajzi tevékenységéről, *Krupa András:* A Békéscsabai Nemzetközi Néprajzi Nemzetiségkutató konferenciák eredményei, *Barna Gábor:* A gömöri és az ungi néprajzi kutatótáborokról, *Csoma Zsigmond:* A magyar anyagi kultúra és népi társadalom kutatása Ausztriában, *Lukács László:* A magyar szellemi néprajz kutatása Ausztriában, *Bakó Ferenc:* Magyar néprajzi kutatások Amerikában, *Huseby. Éva Veronika:* Adatok az Amerikai Egyesült Államokban élő magyarok néprajzi kutatásához, *Fejős Zoltán:* Az amerikai magyarok néprajzi kutatásához, *Barna Gábor:* Az amerikai és az ausztriai magyarok néprajzi kutatásáról szóló konferencia összefoglalása.

Házi Albert: Okány krónikája a kezdetektől napjainkig. Kiadja a Községi Tanács. 1984. 227 old.

Hegedűs-Teréz Gabriella: Kisnémedi (Pest megye) ragadványnevei. Magyar Személynévi Adattárak 58. Szerk.: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp. 1983. 48 old.

Henczi Sándor: Salomvár (Zala m.) helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok 33. Szerk.: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp. 1983. 76 old.

Heves megye. Magyarország megyéi. Összeállította: *Szecskó Károly.* Kossuth, 1984. 161 old.

Horváth Attila: Pölöskefő és Kacorlak (Zala megye) kutyanevei. Szerk: *Ördög Ferenc* Magyar Névtani Dolgozatok 43. ELTE Bp. 1983. 13 old.

Horváth Béla: A Rákóczi szabadságharcra vonatkozó források és tanulmányok a Századok című folyóiratban. ELTE Bp. 1983. 19 old.

Horváth Dezső: A tizedik ember. Magyarország felfedezése. Szépirodalmi, 1985. 392 old.

A tanyákról és a tanyákon élő emberekről szól ez a könyv.

Hódmezővásárhely története a legrégibb időktől a polgári forradalomig. Szerk.: *Szigeti János.* Kiadja a Városi Tanács, 1984. 786 old.

Illyés György: Várak dicsérete. Móra 1984. 98 old.

Királyi várak a mai Magyarország területén.

Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon. Szerk.: *Kunt Ernő, Szabadfalvi József, Viga Gyula.* Kiadja a Herman Ottó Múzeum, 1984. 323 old.

Szabadfalvi József: A néprajzi érdeklődés kibontakozása és az interetnikus kutatások Északkelet-Magyarországon, *Csorba Csaba:* A Tiszán inneni régió néptörténeti vázlata, *Veres László:* Borsod megye etnikai arculatának változásai a 18. század első felében, *Ujváry Zoltán:* Az interetnikus kutatásokról Észak-Magyarország népi kultúrájának vizsgálatában, *Dömötör Tekla:* Interetnikus kapcsolatok a népszokások tükrében, *Paládi-Kovács Attila:* Kulturális határok és kontaktzónák Észak-Magyarországon, *Voigt Vilmos:* Van-e határa egy népi kultúrának? *Barna Gábor:* Hiedelemalakok a különböző etnikumok néphitében, *Bartha Elek:* Etnikai különbségek és a vallások integráló ereje, *Bakó Ferenc:* Párhuzamok és eltérések az Eger környéki magyarság és a nemzetiségek településében, építkezésében, *Dám László:* Interetnikus kapcsolatok a Zempléni-hegység népi építészetében, *Paládi-Kovács Attila:* Kárpátukrán telepek Észak-Magyarországon, *Udvari István:* Adalékok a 18. századi kárpátukrán írásbeliséghez; 18. századi cirillbetűs kéziratok Szabolcsban, *Sasvári László:* Ortodoxok és görög-katolikusok együttélése Észak-Magyarországon a 18-19. században, *Dobrossy István:* A 17-19. századi újgörög diaszpóra néprajzi jelentősége (Északkelet-Magyarországon, *Kárpáti László:* Egy borsodi ruszin énekeskönyv a 18. századból, *Varchol, Nadija és mások:* Korvin Mátyás és a Rossz lány az ulics-ublyai völgy népköltészetében, *Krupa András:* A Borsod-Abauj-Zemplén megyei szlovákok a kutatások tükrében, *Cs. Schwalm Edit:* Népi táplálkozási adatok a szlovák—magyar interetnikus hatásokhoz, *Sigmundova, Marta:* Magyar—szlovák kapcsolatok a népviseletben Abaúj északi területén, *Fügedi Márta:* A felvidéki textil háziipar és vándorkereskedelem északkelet-magyarországi kapcsolatai, *Petercsák Tivadar:* A zempléni vándoriparosok szlovák kapcsolatai, *Viga Gyula:* A bükki szlovák falvak szerepe a táji munkamegosztásban, *Kantor, Ryszard:* A magyarországi lengyel telepesek néprajzi kutatása és az ún. polónia kutatás, *Bődi Erzsébet:* Etnikus jegyek az István-majori lengyelek táplálkozási kultúrájában, *Balassa Iván:* A tokajhegyaljai német telepek építkezésének néhány sajátossága, *Páll István:* Az Észak-Tiszántúl románsága a 18-19. században, *Vekerdi József:* A cigányság Észak-Magyarországon, *Vekerdi József:* Kultúrelemek adaptálása és továbbéltetése a cigányság körében, *Bencsik János:* Az interetnikus kapcsolatokról szóló miskolci konferencia tanulságai.

Izvorul 1984/1. A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének kiadványa, Gyula, 1984. 48 old. (Román nyelven)

Martyin Emília: Táncház a méhkeréki románoknál, *Borza Lucia:* Betegségek, hiedelmek és babonák Kétegyházán, *Martyin Emília:* Ráolvasó szövegek Méhkeréken, *Hocopán Sándor:* Hiedelmek és babonák Bedőn, *dr. Bencsik János:* Esővarázsló énekek a hajdani Csanád megyei románoknál, *Roxin Sztella:* A tojásösszeverés szokása Magyarcsanádon, *Botye Györgyné:* Aratás Pusztaottlakán, *Csobai Lászlóné:* Egy gazdag magyarcsanádi hagyaték.

Izvorul 1984/2. A Magyarországi Románok Demokratikus Szövetségének kiadványa, Gyula, 1984. 48 old.

Hocopán Sándor: A méhkeréki hagyományokról, *Borza Lucia:* A lakodalom a kétegyházi románoknál, *dr. Bencsik János:* A hagyományos gabonatároló építmények Battonyán, *Borza Lucia:* Hiedelmek és babonák Kétegyházán, *Garami Emilné:* Böjti szokások Körösszakálon.

Juhász Aladár: Vága (Várhovce) mai személynevei. Magyar Személynévi Adattárak 61. Szerk: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp. 1983. 27.

A település a régi Pozsony megye galántai járásban található.

Kalendárium '85. Kárpáti Kiadó, Ungvár 1984. 144 old.

A tartalomból: *Fedák László* és *Dupka György:* Egy eposz és írója c. írásában Fülöp Árpád (1863—1953) életét és 41 544 soros Hunyadi c. eposzát ismerteti. *Keresztyén Balázs:* Bartók Béla első fellépése (Nagyszőlősön), *Lizanec Petro:* Szakképzés felsőfokon. (Az 1945-ben alapított Ungvári Tudományegyetemen 1963 óta folyó magyar nyelv szakos képzés ismertetése.), *Soós Kálmán* Vidékünk diákjai Európa egyetemein

XVI. században, *Pavlo Fedaka:* Hagyományos építészeti formák a parasztportán, *Kovács Elemér:* Régi mesterségek művelői: kerékgyártóknál, kádároknál, *Váradi-Sternberg János—Néma Lajos:* Visk heraldikus jelképe: Az 1850-ben használt pecsét. *Dmitro Pop:* Lehoczky Tivadar (1830—1915) Múzeumegylete (Munkácson).

Karácsonyi János Emlékülés előadásai. Kiadja a Békés megyei Tanács VB Tudományos Koordinációs Bizottsága, Gyula, 1984. 71 old.

Dr. Tarnai Andor: Karácsonyi János és Békés megye, *dr. Bodonyi Ilona—Kordé Sándor:* Karácsonyi János történetírói munkássága, *dr. Lotz Antal:* Karácsonyi János mint egyházi ember és író.

Kecskés László: Komárom, az erődök városa. Zrínyi, 1984. 231 old.

Kelemen Elemér: Somogy megye népoktatása közoktatásunk polgári átalakulásának időszakában 1868—1918. Akadémiai, 1985. 252 old.

Kemény G. Gábor: Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez. Magyarországon a dualizmus korában (1913—1914) 4. kötet. Tankönyvkiadó, 1985. 300 old.

Kertész Manó: Szokásmondások. Nyelvünk művelődéstörténeti emlékei. Helikon 1985. 320 old.

Kertész Manó ma már szinte hozzáférhetetlen műve szokásmondásokat, kihalt és ma is élő szólásokat gyűjt össze az élet minden területéről. Az utószót *Szemerkényi Ágnes* írta.

Komárom megye: Magyarország megyéi. Összeállította: *Gergely György,* Kossuth 1985. 160 old.

Kovács Gergelyné: Hanság Tájvédelmi Körzet, Öntésmajor. Tájak, Korok, Múzeumok kiskönyvtára, 161. Bp. 1984. 16 old.

Kovács József—Turai Lajos: A devecseri Virágzó Termelőszövetkezet negyedszázada. Kiadja a tsz, Devecser, 1984. 199 old.

Kós Károly emlékezete. Szerk.: *Sas Péter.* Kiadja a Pest megyei Múzeumok Igazgatósága és a Pest megyei Művelődési Központ és Könyvtár. Szentendre, 1984. 153 old.

A *Bihari József* előszavával és *Sas Péter utószavával* megjelent, művészi kivitelezésű könyvben *Szabó T. Attila, Balogh Edgár, Benkő Samu, Krizsóványszky László, Beke György, Marosi Ildikó, Major Máté, Pál Balázs, Nagy Elemér, Finta József, Makovecz Imre, Csete György, Gerle János, László Gyula, Entz Géza, Dercsényi Dezső, Vargha László, Kresz Mária, Filep Antal, Pogány Ö. Gábor, dr. D. Fehér Zsuzsa, Hadik András, Keresztúri Dezső, Ruffy Péter, Czine Mihály, Tordai Zádor, Száraz György, Páskándi Géza, Sas Péter, Barcsay Jenő, Somogyi József, Borsos Miklós, Miháltz Pál, Hincz Gyula, Vasarely, Moldován Domokos, Molnár Edit* tiszteleg Kós Károly emléke előtt. A kötetet eredeti Kós-rajzok, valamint *Gajzágó Jolán, Moldován Domokos, Csengery Adrienne* és *Molnár Edit* fényképei illusztrálják.

Kós Károly, 1883—1977. A Budapesti Műszaki Egyetem hallgatóinak kiadványa. Bp. 1983. 149 old.

Kós Károly életrajza, részletek munkáiból, válogatás a róla szóló írásokról, tudósítás a temetéséről.

Kőváry László: Tájképek utazási rajzokban. Kriterion—Téka, Bukarest. 1984. 264. old.

A *Bálint József* szerkesztésében és jegyzeteivel megjelent kötetben — többek között — a következő helyekről találhatók múlt századi leírások: Marosvásárhely, Korond, Hargita, Csík, Szentdomokos, Gyergyó, Borszék, Előpatak, Szent Anna tava, Nagyág, Torda-hasadék és barlangjai, Mezőség, Kirándulás Fejérvárra, Hunyadvára, Szamosújvár. A kötethez névjegyzék, szó- és kifejezésjegyzék, valamint helynévmutató tartozik.

Kristó Gyula: Az augsburgi csata. Akadémiai, 1985. 130 old.

Az Augsburg melletti Lech-mezőn 955. augusztus 10-én vívott csata előzményeit és következményeit mutatja be. Leírja a magyarok kalandozásait és ismerteti a Kárpát-medencében a X. szd. első felében uralkodó állapotokat.

Kutvölgyi Mihály: Szól a fügemadár. Európa, 1984. 141 old.

Szatmári és beregi fafaragásokat bemutató fotóalbum, *Farkas József:* A szatmári, beregi nép életéről és művészetéről című tanulmányával.

Laki János: Iskola a Búza téren. Pécs, 1984. 127 old.

Az Egyetem utcai Általános Iskola krónikája, 1913—1948.

A MADISZ: 1944—1948: Szerk.: *Rákosi Sándor.* Kossuth, 1984. 348 old.

Dokumentumok az ifjúsági mozgalom felszabadulás utáni történetéből.

A magyar hivatali írásbeliség fejlődése. 1181—1981. Szerk.: *Kállay István.* ELTE 1984. 676 old.

Püspöki Nagy Péter: A „rovásírás" írástani helye és szerepe a magyar mű-

velődés történetében, *Simon Péter:* A magyar rovásírás történelmi jelentősége és eredete, *Érszegi Géza:* III. Béla kancellári reformjáról, *Gerics József:* Politikai viták hatása a magyar nép kereszténységre térítésének korai hagyományára, *Solymosi László:* A hitelesheli pecséthasználat kezdeteihez, *Bertényi Iván:* Az írás, mint a rongált pecsétű oklevél hitelességének bizonyítása, *Draskóczy István:* Literatusok és Pest környéki nemes családban 14—15. szdban, *Havassy Péter:* Heves megyei ispánjai Nagy Lajos korában, *Kubinyi András:* Írástudás és értelmiségi foglalkozásúak a Jagelló-korban, *Kovács Béla:* A középkori függőpecsétek készítéséről, *Dán Róbert:* Wolfgang Fugger: Schreibbücheln, 1553, *Ladányi Erzsébet:* Középkori elemek továbbélése a 16—17. századi hegyaljai oklevéladásban, *Hargittay Emil:* A megszólító formulák és a társadalmi hierarchia összefüggései a 17. századi magánlevelezésben, *Lancsák Gabriella:* Az erdélyi kancellária hivatali írásbelisége a 18. sz. első felében, *Szakály Ferenc* Egy mezővárosi tanítónótárius életútja: Váradi György feljegyzőkönyve, 1630—1676, *Degré Alajos:* Az irat, mint a perbeli bizonyító eszköz fejlődése a feudális Magyarországon, *Bak Borbála:* Városi írásbeliség a 18. században, *Szögi László:* Az egyetemi írásbeliség újkori forrásai, *Kállay István:* Magánhivatali írásbeliség, *Mraz, Gerda:* Ein Lesebuch für den Thronfolger, *Hörcsik Richard:* A magyar református egyház feudáliskori pecséthasználata, *Vörös Károly:* „Házi secretarius": Adalék a XIX. századi tömegművelés történetéhez, *Halász Imre:* Zalaegerszeg mezőváros írásbelisége a Bach-korszakban, *Sárközi Zoltán:* Tőkés vállalatok írásbelisége, *Révész Mihály:* Adalékok az anyakönyvvezetés államosításához Magyarországon, *Farkas Gábor:* A törvényhatóságok írásbelisége 1867—1950 között, *Szabó Ferenc:* A gyomai Kner Nyomda közigazgatási nyomtatványkiadó tevékenységének főbb jellemzői, *Csizmadia Andor:* A község jegyzője a két világháború között, *Vargyai Gyula:* A legújabb kori magyar katonai igazságszolgáltatás írásbeliségének néhány kérdése, *Szíjj Jolán:* A magyar katonai nyelv fejlődése, *Czuth Sándor és mások:* Az írásmunka szervezése és gépesítése a közigazgatásban, *Raft Miklós:* A korszerű közigazgatás és az írásbeliség, *Bogdán István:* Az írásbeliség anyagi-technikai alkotóelemei, Nyulászíné *Straub Éva:* Történeti források gépi feldolgozása, *Pandula Attila:* Rendjelvények írásbelisége, *Borsodi Csaba:* Kumorovitz Lajos munkássága, 1928—1982.

Magyari András: A Horea vezette 1784. évi parasztfelkelés a források tükrében. Kriterion, Bukarest — Gondolat, 1985. 359 old.

Magyarország 1944-ben: Szerk.: *Orbán Sándor:* Kossuth, 1984. 147 old.

Ránki György: A német megszálláshoz vezető út, *Juhász Gyula:* Az uralkodó eszmék zsákutcája, *Für Lajos:* Magyarország embervesztesége, *Száraz György:* A magyar zsidóság tragédiája, *Lakatos Menyhért:* A cigányok sorsa 1944-ben, *Tóth Sándor:* 1944 sorsdöntő eseményei és a magyar katonai vezetés, *Pintér István:* A Magyar Front és az antifasiszta ellenállás történeti kérdései, *Korom Mihály:* Az új magyar államiság megszületése.

Magyarország hadtörténete I. A honfoglalástól a kiegyezésig. Szerk: *Borus József.* Zrínyi. 1984. 670 old.

A magyar polgári átalakulás kérdései. Szerk.: *Dénes Iván Zoltán, Gergely András, Pajkossy Gábor.* Kiadja az ELTE Bölcsésztudományi Kara, Bp. 1984. 480 old.

Ujváry Zsuzsanna J.: Kassa polgárságának etnikai és politikai változásai a 16. század közepétől a 17. század első harmadáig. *Pálmány Béla:* A magyar nemesség átrétegződése a kései feudalizmus századaiban, *Dóka Klára:* Buda társadalma a 18—19. szd. fordulóján, *Gergely András:* Szeged társadalmának polgárosultsága a reformkorban, *Ring Éva:* Az érdekegyesítés sajátos változata Lengyelországban a 18. szd. végén, *Gerő András:* A lengyel felkelők melletti érvek az 1832—36-os országgyűlésen, *Rosdy Pál:* Reformkori magyar nyelvű teológiai folyóirat-kísérlet, *Pajkossy Gábor:* Kossuth hűtlenségi pere, *Erdmann Gyula:* A kormányzat előkészületei az 1839—40-es országgyűlésre, *Melczer Tibor:* A költészet mint azilium a magyar irodalomban, *Dénes Iván Zoltán:* Konzervatív és liberális program (1846—1847), *Miskolczi Ambrus:* Az Erdélyi Nagyfejedelemség „birodalompolitikai" jelentősége az 1848 májusi válságban, *Kovács István:* A magyarországi lengyel légió és a róla szóló emlékiratok, *Erdődy Gábor:* a magyar politikai közvélemény Magyarország európai helyéről 1849 januárjától a Függetlenségi Nyilatkozatig, *Frank Tibor:* Marx egy anonim forrása, *Borsi-Kálmán Béla:* Mihail Kogălniceanu reformprogramjának magyar vonatkozásai, *Ress Imre:* A szerb külpolitika és a Habsburg-monarchia dualista átalakulása (1865—1869), *Heiszler Vilmos:* Magyar—cseh politikai kapcsolatok a kiegyezés előtti években, *Csorba László:* Újabb adatok

a kiegyezés előkészítésének történetéhez, *Jeszenszky Géza:* A „magyar kérdés" a brit politikában (1848—1914).

Magyar tájak néprajzi felfedezői. Vál. és szerk.: *Paládi-Kovács Attila:* A magyar néprajz klasszikusai. Gondolat, 1985. 480 old.

Magyarország népeinek, tájainak felkutatása és leírása a XIX. sz. elején kezdődött és különösen a reformkorban jelent meg számos érdekes és ma is forrásértékű leírás a palócokról, a moldvai magyarokról, Göcsejről és az Őrségről, az Ormánságról. Ezekből válogat ez a kötet.

Magyarország társadalma a török kiűzésének idején. Discussiones Neogradiensis 1. Szerk.: *Szvircsek Ferenc.* Kiadja a Nógrád megyei Múzeumok Igazgatósága, Salgótarján, 1984. 131 old.

Kubinyi András: A középbirtokos nemesség Mohács előestéjén, *Szakály Ferenc:* Magyar nemesség a 17. szd-i hódoltságban, *Vajay Szabolcs:* A társadalmi átalakulás lélektani lecsapódása a királyi könyvekben, *Tóth István György:* Szabadosok és kisnemesek, *Dümmerth Dezső:* Kisnemesek Pest és Nógrád megyében a 17. szd-ban, *Kállay István:* Családtörténet-birtoklástörténet: Fejér megye nemesi társadalmának vizsgálata a török előli felszabadulás idején, *Varga J. János:* A földesúri magánkatonaság társadalmi rétegződése a 17. szdban, *Pálmány Béla:* Végvárak Nógrád vármegyében a török kiűzése és az újratelepítés korszakában, *Benda Kálmán:* A magyar nemesség iskolázottsága a 16-17. szd-ban, *Szathmári István:* A magyar irodalmi nyelv a 17. szd. végén, *Praznovszky Mihály:* Egy köznemesi életút szakaszai: Menyői Tolvay Ferenc: Sors és lehetőség.

Mai Magyarország 1984. Összeállította a KSH Tájékoztatási Főosztálya. Statisztikai, 1985. 230 old.

Statisztikai adatok alapján, közérthető stílusban rajzolja meg országunk mai állapotát, gazdasági és társadalmi helyzetét.

Marcali 1699—1825. *Móricz Béla* anyagának felhasználásával írta *dr. Gál József.* Kiadja Marcali Városi VB. Marcali, 1983—1984. 66 old.

Mályusz Elemér emlékkönyv. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok. Szerk. *H. Balázs Éva, Fügedi Erik, Maksay Ferenc.* Akadémiai, 1984. 455 old.

Balázs Éva, H.: Porto és Tokaj, *Bélay Vilmos:* Bujdosó kurucok visszatérése, 1717—1719., *Benda Kálmán:* Egy lengyel királyi tanácsos levele, 1710, *Bolla Ilona:* Egy 14. szd-i státusper és tanulságai, *Borosy András:* A lovagi haditechnika és a lovagság Magyarországon az Árpád-korban, *Borsa Iván:* A szenyéri uradalom Mohács előtti irattanyaga, *Engel Pál:* A szegedi eskü és a váradi béke: Adalék az 1944. év eseménytörténetéhez, *Érszegi Géza: Sponsus, Fügedi Erik:* Középkori nemességünk szóbelisége és az írás, *Gerics József:* Kálmán-kori krónikáink és legendáink koronafogalmához, *Györffy György:* A pápai tizedlajstromok demográfiai értékelésének kérdéséhez, *Hervay Ferenc:* A pálos rend elterjedése a középkori Magyarországon, *Iványi Emma:* Egy 17. szd-i várkapitány: Libercsey Mihály, *Jakó Zsigmond:* Három erdélyi vajda Zsigmond király korában, *N. Kiss István:* Új adatok Magyarország demográfiai fejlődéséhez a 16-17. szd-ban, *Kovács Márton:* Egyház, politika és etnikum a kanadai prérin, *Kubinyi András:* A királyi tanács köznemesi ülnökei a Jagello-korban, *Ladányi Erzsébet:* Zsigmond 1405. évi törvényeinek keletkezési körülményeihez, *Maksay Ferenc:* „A sok nemes országa", *Szabó T. Attila:* Az erdélyi magyar nyelv- és nyelvjárástörténeti kutatás szempontjai és feladatai, *Székely György:* A XII. szd-i magyar nyelvhatár kérdéséhez, *Szűcs Jenő:* Az 1267. évi dekrétum háttere: Szempontok a magyar köznemesség kialakulásához, *Vajay Szabolcs:* Árpádházi Jolánta magyarjai Velencia visszavétele idején, *R. Várkonyi Ágnes:* Jobbágypolitika Rákóczi államában, *Soós István:* Mályusz Elemér műveinek bibliográfiája.

Merényi László: A cattarói matrózfelkelés, Kossuth, 1984. 186 old.

Mészáros István: A humanizmus és a reformáció, ellenreformáció nevelésügye, a 15-16. században. Tankönyvkiadó, 1984. 150 old.

Mészáros István: Népoktatásunk szervezeti-tartalmi alakulása 1777—1830 között. Tankönyvkiadó, 1984. 293 old.

Mészöly Győző (szerk.): Arborétumok országszerte. Mezőgazdasági, 1985. 368 old.

Miklya Jenő: Szeghalomtól Verőcéig. Szerk.: *U. Nagy István.* Sárréti füzetek 5—6. A kötetet Szeghalom Város Tanácsa és a Sárréti Múzeum Baráti Köre adta ki. 1984. 167 old.

Dapsy Gizella írónő élete.

Mollay Erzsébet: Növénynevek Melius herbáriumában. Magyar Névtani Dolgozatok 44. Szerk.: Hajdú Mihály, ELTE Bp. 1983. 147 old.

Módra László: Királyhegyes. Tények és feltevések. Az MSZMP KB Társadalom-

tudományi Intézetének kiadványa. Bp. 1983. 201 old.

Néhány adalék a falu történetéből, Királyhegyes mai társadalma, A falu társadalmi szerkezete, Létviszonyok és életforma, Szabad idő és felhasználása, A formális szervezetekhez való tartozás.

Móra László. A Nehézvegyipari Kutató Intézet harmincéves története. Nehézvegyipari Kutató Intézet közleményei. Veszprém, 1982. 370 old.

Murádin Jenő: Nagy István (1873—1937). Kriterion. Bukarest, 1984. 176 old. 16 színes és 44 fekete-fehér reprodukció.

A Csíkmindszenten született, sokfelé járt, majd 1933 és 1937 közt Baján élt festőművész életének és tevékenységének ismertetése, erdélyi és bukaresti kiállításainak, romániai közgyűjteményekben és magántulajdonban levő alkotásainak felsorolásával, 332 tételes irodalomjegyzékkel és a fontosabb életrajzi adatokat tartalmazó táblázattal.

Nagy Sándor: Talpon a viharban. Kossuth, 1985. 204 old.

A felvidéki cselédgyerekből munkássá, majd a munkásmozgalom harcosává vált ember tekint vissza életútjára.

Nánásiné Nagyiday Adrienne: Nyáregyháza (Pest megye) helynevei. Magyar Névtani Dolgozatok 46. Szerk: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp. 1983. 52 old.

40 év. Mezőgazdasági szövetkezetek Magyarországon. Szerk.: *Gulyás Pál.* Statisztikai, 1985. 300 old.

A szocialista szövetkezeti mozgalom történetéről szól ez az összeállítás.

Némedi Dénes: Népi szociográfia 1930—1938. Gondolat 1985. 320 old.

Ez a könyv a „harmadik utat" kereső értelmiséget mutatja be, amely többek között a létminimum alatt tengődő parasztság megmentését tekintette fő céljának. Bemutatja a mozgalmat és a belőle született írások társadalmi-politikai jelentőségét, politikai súlyát, a falukutató mozgalom ifjúsági és diákszervezeteit, a népi írók táborát, de egyszersmint a népi írók körét, Szekfű Gyula, valamint a konzervatív Magyar Szemle körét.

Orbán Balázs: Torda város és környéke. Hasonmás kiadás. Helikon. 479 old.

Csatári Dániel Orbán Balázs eszméi című kísérő tanulmányával.

Összeomlás és újjászületés. Szerk.: *Korom Mihály* és *Szeredi Péter.* Kiadja a Művelődésügyi Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztálya Bp. 1984. 122 old.

Ölvedi Ignác: Az I. magyar hadsereg a hitlerista háború szolgálatában, *Zielbauer György:* Adalékok Vas megye felszabadításához, *Bánfalviné Kerti Mária:* Az MKP politikai irányvonalának tükrözése az 1945-ös pártoktatási füzetekben, *Szeredi Péter:* A polgári demokrácia ideiglenes intézményrendszeréről és a Szociáldemokrata Párt választójogi elveiről 1945 nyarán folyó vitákról, *Föglein Gizella:* Adalékok az MKP agrárpolitikájához, *Palasik Mária:* A tanácsrendszer kialakulása a fővárosban, 1950.

Ősi Diákvárosok Találkozója, 1983. Előadások és pályázatok. Szerk.: *dr. Szekeres Melinda.* Kiadja a KISZ Hajdú Bihar megyei Bizottsága, Debrecen, 1984. 213 old.

Az előadások: *Dr. Bajkó Mátyás:* Régi debreceni diákhagyományok, *dr. Bodolay Géza:* Reformkori diáktársaságok, önképzőkörök, *Heltai Nándor:* Műkedvelő kecskeméti jogakadémisták a múlt század közepén, *dr. Rajczi Péter:* Adatok a pécsi Egyetemi Szent Mór Kollégium két világháború közötti történetéhez, *dr. Tóth István:* A Pécsi Jogász című ifjúsági szemle történetéből, *Csüry István* a debreceni diákújságírásról, *Kis-Pál Nóra:* Zene a pécsi Nagy Lajos Gimnáziumban, *Fazekas Györgyné:* Diákhagyományok Esztergomban, *Jakab Jenő:* Élő hagyományok a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen, *dr. Kováts Dániel:* Gondolatok a régi diákhagyományok kutatásáról, *dr. Nagy János:* A hagyományápolás szerepe az ifjúság nevelésében, *Gaál Botond:* Mit tehetnek a nevelők a hagyományok felújításáért és megszerettetéséért? *dr. Szamosujvári Sándor:* A diákhagyományok feleleventéséért, *Huszár János:* Városi diákhagyományok Pápán, *Lugosi László:* Diákhagyományok a Hell József Károly Szakközépiskolában, *Hoffbauer József:* Hagyományteremtő rendezvények napjainkban.

A pályázatok: *Szentesi Mónika—Derdák Valéria:* Diákhagyományok, diákszokások Sárospatakon, *Petrőcz Árpád:* Az 1848—49-es forradalom és szabadságharc hatása a debreceni Református Kollégium életére, *Braun Szilvia:* A Deákkúti Vármegye története (Sopron), *Giba Zsolt—Ódor Attila—Petróczy Attila:* Deákélet 1918—19-ben (Esztergom), *dr. Igmándy Zoltán:* Hagyományaink eredete (Sopron), *dr. Kárpáti László:* Hagyományok a mai diákéletben, *Pápai Mg-i Szakközépiskola Irodalmi Munkabizottsága:* Iskolánk történetéből, *Kreiter Tibor:* A soproni 403. sz. Pesti Barnabás Ipari Szakmunkásképző Intézet és Szakközépiskola története, *Bancsi Erzsébet:* A 126 éves Bethlen Gábor Közgazdasági és Postaforgalmi Szakközépiskola múltja és jelene (Debrecen),

Kiss Katalin: A debreceni Református Kollégium Kántus vázlatos története, *Békefi Viola:* Iskolám diákhagyományai (Pápa), *Tóth Andrea:* Diákszokások és a hagyományok a pápai Türr István Gimnázium és Óvónőképző Szakközépiskola életében, *Kornreich Péter—Paulusz József:* Diákélet az esztergomi Hell József Károly Szakközépiskolában, *Kovács Mária:* A pápai Jókai Mór Leánykollégium hagyományai.

Pettkó-Szandtner Tibor: A magyar kocsizás. Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp. 1984. 290 old.
Az 1931. évi kiadás hasonmása.

Pella Attila: Heves megye Tiszával határos községeinek vízrajzi nevei. Magyar Névtani Dolgozatok 52. Szerk.: *Juhász Dezső*, ELTE Bp. 1983. 60 old.

Péter Katalin: A csejtei várúrnő: Báthori Erzsébet. Helikon-Labirintus. 1985. 124 old.
A kiadó „Labirintus" sorozata a magyar történelemnek kevéssé tisztázott, rejtélyesnek tűnő eseményeit kívánja ismertetni népszerű formában, de a legfrissebb tudományos kutatásokra támaszkodva. Ez a könyv Nádasdy Ferencné különös történetével ismertet meg, aki közvéleményünkben úgy él, mint öregedő hiú nő, aki fiatal jobbágylányok vérében fürödve akart megfiatalodni.

Pifkó Péter: Esztergom színháztörténetének forrásai a Komárom megyei levéltárban, 1816—1944. MSZI Bp. 1983. 105 old.

Praznovszky Mihály: Madách és Nógrád a reformkorban. Tanulmányok Salgótarján, 1984. 205 old.

Sándor Mária G.: Reneszánsz Baranyában. Akadémiai, 1984. 192 old.

Simó Tiborné: Lakitelki Szikra Termelőszövetkezet 25 éves krónikája. Kiadja a tsz Lakitelek, 1984. 32 old.

Somogyi-könyvtári műhely. 1984/4. Helyismereti és városfejlesztési szemle. Kiadja a Somogyi-könyvtár, Szeged, 1984. 145—200 old.
Kanyó Ferenc: Szeged kiürítése a felszabadulás előtt, *Fenyvesi István:* Fölszabadítók és tanúságtevők, *Majtényi Béla:* Könyvtári emlékek, *Lippainé Fekete Ilona:* A Somogyi-könyvtár mecénásai, *Buzási Gábor:* Szeged község választmánya 1851—1860, *Monok István:* A szegedi alsóvárosi ferences rendház történetéhez 1533—1644, *Kovalovszky Miklós:* Néhány szerény észrevétel Juhász Gyula „thematáihoz".

Szabad György: Miért halt meg Teleki László? Helikon-Labirintus. 1985. 136 old.

Szabó T. Ádám: Kolozsvár és Felek adóösszeírása 1750-ből. Magyar Személynévi Adattárak 57. Szerk.: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp. 1983. 105 old.

Szabó Zoltán (szerk.): Irodalomtudományok. Kriterion Bukarest 1984. 340 old.
A tartalomból: *Kozma Dezső:* Arany és a hagyományok, *Máriás József:* Németh László és Nagybánya, *Kereskényi Sándor:* Erkölcs és esztétikum Németh László A minőség forradalma című művében, *Cseke Péter:* A népiség elve az Erdélyi Helikonban, *Kántor Lajos:* Szabédi László — és az irástudók felelőssége, *Lázok János:* Sütő András drámái, *Mózes Huba:* A népdalvers sorsfajai, *Kabán Annamária:* Bekezdéstípusok szövegszerkezeti sajátosságai Apáczai, Melius és Pápai Páriz műveiben.

Szántó Imre: Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon. Akadémiai, 1985. 276 old.
Erdély újraegyesítése az anyaországgal 1551-ben, valamint a török előrenyomulást megállító 1552. évi egri győzelem olyan jelentős hadi és politikai eseménynek számított, amelynek alapján egy ideig remélni lehetett az ország erejének összpontosítását a hódítók ellen.

Szántó Miklós: Magyarok Amerikában. Gondolat, 1984. 198 old.
A százéves Operaház válogatott iratai. Vál. és be. *Staud Géza.* Szerk.: *Dés Mihály.* MSZI Bp. 1984. 360 old.

Szeged története II. Szerk.: *Farkas József.* Kiadja a Somogyi Könyvtár, Szeged, 1985. 800 old.
A török alóli felszabadulástól a szabadságharc bukásáig tárgyalja a város történetét.

Szenci Molnár Albert: Napló és más írások. Kriterion—Téka, Bukarest, 1984. 262 old.
A *Benkő Samu* válogatásában és bevezető tanulmányával megjelent kötet tartalma. Napló, az 1604-ben megjelent magyar—latin szótár előszava, az 1610-ben kiadott Magyar Grammatika ajánlása, a Postilla Scultetica ajánlása (1617), a Discursus de summo bono (1630) ajánlása, tizenkét levél (1607—1626).

Szentes forradalmi múltjából. Szerk.: *Gaál Endre.* Kiadja a városi tanács VB Művelődésügyi osztálya. Szentes, 1984. 270 old.

Szécsényi Honismereti Híradó, 1984/1. A HNF Városi Jogú Nagyközségi Bizottsága, a Magyar Mezőgazdasági Múzeumbaráti Kör helyi csoportja és a Városi Jogú Nagyközségi Központ Honismereti

Munkabizottságának kiadványa. Szécsény, 1984. 94 old.

A tartalomból: *Földi László:* Szécsény nagyközség városi jogokat kapott, *Id. Sümegi Jánosné:* A kenyérsütés, *Antal Károly:* Mozaikok egy cseléd életéből, *Ceglédi Istvánné:* Summás voltam Mezőhegyesen, *Patay Pál:* 650 éve kapta meg Szécsény a városi kiváltságokat, *dr. Soproni László:* Szécsény egészségügye és gyógyszerellátása a reformkor idején, *dr. Ethei Lajos:* A szécsényi 230. sz. ipari és kereskedelmi szakmunkásképző iskola rövid története, Szécsényre vonatkozó részletek *Bél Mátyás:* Az újabbkori Magyarország történelmi-földrajzi leírása és *Karácsony Imre:* Török —magyar oklevéltár című könyvéből, *Antal Károly:* Részletek a szécsényi kisdedóvoda felügyelő bizottsági üléseinek jegyzőkönyveiből (1915—1921).

Székely András Bertalan: A közép-kelet-európaiság eszméje a magyar tudományban, közgondolkozásban és közművelődésben. Kiadja a Népművelési Intézet, Bp. 1984. 61 old.

Szombathy Viktor: (szerk.): Az őshazától a Kárpátokig. Sport, 1985. 400 old.

A könyv szerzői, egy-egy tudományág kiváló hazai képviselői, a nyelvészet, a néprajz, az állattan, a mitológia, főként pedig a régészet legújabb felfedezései alapján kísérlik meg rekonstruálni őstörténetünket.

Tamás Olga: Kutya-, macska- és baromfinevek Becsehelyen (Zala megye). Magyar Névtani Dolgozatok 41. Szerk: *Hajdú Mihály.* ELTE. Bp. 1983. 39 old.

Tanulmányok Orosházáról és környékéről. Szerk.: *Nagy Gyula.* Kiadja a Békés megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 1984. 362 old.

Nagy Gyula: Az orosházi múzeum hőskora, 1945—1950, *Jároli József:* Orosháza népesedés-történetének néhány kérdése a 18. szd-ban, *Hajdú Mihály:* Orosháza 18. szd-i személynévrendszere, *Forman István:* Adatok az orosházi mezőgazdaság második világháború alatti történetéhez, *Sín Lajos:* Szántás gőzekével, *Gulyás Mihály:* Baromfitartás és -feldolgozás Orosházán az első világháborúig, *Nagy Gyula:* Az orosházi parasztok rejtési tudománya, Személyének az orosházi önéletíró parasztok munkáiból, *Elek László:* Móricz Zsigmond orosházi előadói estjének sajtója, *Koszorús Oszkár ifj.:* Orosháza könyvterjesztése, 1944—1956., *Szenti Tibor:* Újabb levéltári adatok a vásárhelyi pusztáról, 1775—1859. *Molnár László:* Sámsoni kertészek küzdelme a földesúri hatalommal az 1848-as forradalmat követő időkben, *Szenti Tibor:* Csendőrök erőszakoskodása a sámsoni uradalomban, *Kiss István:* Új algák elnevezése Békés megyéről, Orosházáról és az Orosháza határában lévő területekről.

Tanulmányok Szécsény múltjából 6. Szerk.: *Praznovszky Mihály.* Salgótarján, 1983. 95 old.

Pálmány Béla: A szécsényi céhek története 1617—1857., *Putz Judit:* A szécsényi sajtó repertóriuma.

Tanulmányok Veszprém megye múltjából. Szerk.: *Kredics László.* Kiadja a Veszprém megyei Levéltár. Veszprém, 1984. 740 old.

Kumorovitz L. Bernát: Kálmán király 1109. évi veszprém-völgyi „ítéletlevele", *Solymosi László:* Hospeskiváltság 1275-ből, *Magyar Eszter:* A királyi erdőkezelés kiváltságolt népcsoportjainak továbbélése a bakonyi erdőispánság területén, *Solymosi László:* Veszprém megye 1488. évi adólajstroma és az Ernuszt-féle megyei adószámadások, *Zsiray Lajos:* A vázsonykői végvár története, *Takács Lajos:* Az erdőbirtokosságok típusai és működése a jobbágyfelszabadítás után, *Dávid Zoltán:* Az 1831. évi kolera pusztítása Veszprém megyében, *Lichtneckert András:* Veszprém társadalma és önkormányzati tesütletei a 19. szd. közepén, *Hudi József:* Veszprém megyei parasztmozgalmak 1848 49-ben, *Németh István:* Az ajkai üveggyár alapításának története Neumann Bernáttól a Kossuth cégig, 1878—1891, *Buzás József:* Veszprém megye közigazgatása az 1918—1919 évi polgári demokratikus forradalom első két hónapjában, *Zákonyi Ferenc:* Egy balatonfüredi nyomda és a nemzeti hadsereg.

Tanúságtevők 4 c. (1939—1944). Kossuth, 1985. 560 old.

A memoárkötet a II. vh. időszakáról nyújt képet.

Tarr László: A régi Váci utca regényes krónikája, Helikon, 1984. 133 old.

TÉKA 1984. 2. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum tájékoztatója. Szerk.: *H. Csukás Györgyi.* Szentendre, 1984. 28 old.

Flórián Márta: A bajai tímárműhely, Uő.: Bőr derékalj Székesfehérvárról, *Kecskés Péter:* Vargha László munkamódszere, *Balassa M. Iván:* Az Ukrán SZSZK népi építészetének és népéletének kievi múzeuma.

Tied a táj. Érdi antológia. Válogatta és szerkesztette: *Harmat Béla.* Kiadja a Városi Tanács VB. Érd, 1984. 199 old.

A város múltjának és jelenének tükröződése a helyhez valamilyen formában kötődő költők és írók műveiben. Válogatás az Érdről szóló írásokból és érdi szerzők műveiből.

T. Mérey Klára: Dél-Dunántúl iparának története a kapitalizmus idején. Akadémiai, 1985. 292 old.

Tóth Ildikó: Pölöskefő (Zala megye) szarvasmarhanevei. Szerk. *Ördög Ferenc:* Magyar Névtani Dolgozatok 49. ELTE Bp. 1983. 15 old.

Tóth János (szerk.): Népfőiskolai kezdeményezések és tervek 1983—84. Kiadja a Népművelési Intézet, 1984. 109 old.

Gyakorlati tanácsok, útmutatók, ötletek konkrét példák a kibontakozóban lévő népfőiskolai mozgalom szerzői számára.

Tóthpál, Julius: Zitny ostrov. Vydalo Vydavatelstvo Osveta. Martin. 1984. 104 kép.

A Pozsonyban élő Tóhpál Gyula színes fotóalbuma a Csallóközről.

A történelem hétköznapjai. 1867—1944. Szerk.: *Gazdag István.* A Hajdú-Bihar megyei Levéltár közleményei 20. Debrecen, 1984. 215 old.

Dokumentumok Hajdú és Bihar megye lakossága életmódjának történetéhez.

Új haza, új hadsereg. Zrínyi, 1985. 288 old.

Az egykori résztvevők visszaemlékezése az új hadsereg 1945 tavaszán történő megszervezésére. A Magyar Néphadsereg 1945—1947. közötti időszakának legfontosabb eseményei.

Ujvári Béla: Csíkmenaság (Armăşeni) külterületének történeti helynevei. Magyar Néptani Dolgozatok 48. Szerk.: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp. 1983. 28 old.

Vasi Honismereti Közlemények 1984. 1. Kiadja Vas megyei Tanács VB Művelődési osztálya és a HNF Vas megyei Bizottsága a Megyei Művelődési és Ifjúsági Központ gondozásában, Szombathely, 1984. 77 old.

A szép, új köntösben megjelent kiadvány tartalmából: Beszélgetés Takács Miklóssal, a Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár igazgatójával, *Bariska István:* Bemutatjuk dr. Herényi Istvánt, *Pintér Pál:* Madáchy Károly életútja, *Laky Rezső:* Honismereti munkákról, *Herényi István:* Ki volt Bulcsu harka? *Kovács Jenő:* Miről tanúskodnak Mersevét község kül- és belterületének földrajzi elnevezései? *Dominkovits Péter:* A Bertalanffy nyomda betűkészlete 1848-ban, *Ács László:* A rábagyarmati tájház, *Barbalics Imre János:* Csaba József élete és munkássága, *Horváth Ernő:* Gyászbeszéd Csaba József sírjánál.

Vajtó István: Negyven éve történt Balassagyarmaton. A Balassagyarmati Honismereti Híradó felszabadulási emlékszáma. Balassagyarmat, 1984. 154 old.

HÍREK

Bajcsy-Zsilinszky Endre mártírhalálának 40. évfordulója alkalmából emlékműsort adott az Egyetemi Színpadon a Forrás Kör. A megemlékezésen *Vígh Károly* történész mondott bevezetőt, méltatva a nemzeti ellenállás kimagasló személyiségének életútját, politikusi pályáját és publicisztikai tevékenységét. A dokumentum jellegű műsorban — amelyet *Vígh Károly* és *Medvigy Endre* közösen állított össze — a kortársak, Illyés Gyula, Tamási Áron, Kállai Gyula, Kodolányi János, Talpassy Tibor és mások visszaemlékezései mellett helyet kaptak Zsilinszky politikai állásfoglalásai, levelei, cikkei is. Az előadás teljeskörű, határozott arculatot rajzolt a nemzeti radikális politikusról, megmutatva a vállalt történelmi feladatot és azt a magatartást, amelyet a fokozódó német fasizmus idején tanúsított. Az esten felléptek: *Bakon Erika, Erős József, Homolya Attila, Maczkó Mária, Szabó András, Torday Ferenc* és a Vikár Béla énekkar tagjai. Az ünneplők között megjelent a 81 éves *Talpassy Tibor* és a 89 éves *Csóré Áron* is, akik hosszabb ideig — haláláig — Zsilinszky közvetlen munkatársi gárdájához tartoztak.

Vígh Károly és Csóré Áron az előadás szünetében *(Hajdú D. Dénes* felvétele)

KÖNYVESPOLC

Seres András:

Barcasági magyar népköltészet és népszokások

(Kriterion, Bukarest, 1984. 546 old.)

A *Barcaság* a kevéssé ismert magyar tájak közé tartozik, pedig a Székelyföldre utazók nagy része útja során érinti. A Brassó környéki Barcaság szűk medencéjét északon a Feketeügy folyócska és a Baróti hegység, nyugatra a Dél-Porsány hegység, délen pedig a Brassói havasok határolják. Fő folyója az Olt. Németül *Burzenland*, románul *Tara Bîrsei* a neve. Lakói a magyarok mellett németek (szászok) és románok. Az eddigi magyar néprajzi kutatások főleg a Brassótól keletre fekvő *Hétfalu (Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu* — összefoglaló nevükön Négyfalu; valamint *Tatrang, Zajzon, Pürkerec* — összefoglaló nevükön Háromfalu) magyar lakosságára terjedtek ki, akiket a környező magyarság csángóknak nevez. E falvak mellé sorakoztatta fel munkája során *Seres András* az Olt menti *Ürmöst, Apácát* és *Krizbát*, a Homoród patak menti *Barcaújfalut*, valamint a Hétfalu szomszédságában lévő *Bodolát* és *Keresztvárt*. E falvakat a múltban leginkább az kötötte össze, hogy valamennyien *Brassó* város jobbágyai voltak, s ez a körülmény sok mindenben befolyásolta életük alakulását.

Seres András tanulmánykötetével kiegészíti és teljessé teszi az eddigi gyűjtéseket, közrebocsátva a barcasági magyar népköltészet és szokások első átfogó adattárát. Seres András kiváló terepkutató, figyelmét a legapróbb részletek sem kerülték el. A Barcaságról, szülőföldjéről — Krizbán született — nem ez az első munkája. A beleszületettek pontosságával és a visszatérő ember figyelmével jegyezte fel adatait.

A tanulmánykötet nagyobb részét a barcasági magyar népköltészet alkotásai foglalják el. Figyelemre méltó a műfajok gazdagsága, változatossága. Horger Antal század eleji gyűjtését például 24 újabb mesével egészíti ki. A szépszámú mondából a magyar történelmi sorsfordulók helyi eseményei villannak fel (tatárjárás, Rákóczi-szabadságharc, 1848). Gazdag a balladák, különösen a népdalok világa. A kisgyermek kortól a nagyobb gyermekkorig sok száz gyermekjátékot és gyermekmondókát ismerhetünk meg. Ezek, valamint a számos nyelvi szépséget felmutató szólások és találós kérdések is igazolják, hogy a barcasági magyar népköltészet szerves része az egyetemes magyar népköltészetnek, népi kultúrának.

A szerző figyelmét nem kerülték el a népköltészet írásos műfajai, az „írott versek" sem. Bár sírfeliratokat máshonnan is ismerünk, nagy örömmel olvastuk a múlt század végi, század eleji verses leveleket, amiket távolban szolgáló barcasági magyar katonák írtak szeretteiknek, kedvesüknek. Szépek a barcasági házfeliratok is, amelyek az építtető nevét, az építés idejét, s többnyire valamilyen bölcs, vallásos példázatot beszélnek el.

A népszokások világának bemutatását Seres András a jeles napokkal kezdi el. Itt is, mint általában másutt is, a télikarácsonyi ünnepkör a leggazdagabb. Változatosak voltak — hiszen jórészt már nem élnek — a fiatalok fonóbeli szokásai, szépek a névnapi és ünnepi köszöntők, amelyeket jórészt parasztköltők írtak. Híres a hétfalusiak *boricatánca*, amelynek változatai ismertek más magyar csoportoknál és a környező népek körében is. A barcasági szászoktól vette át a magyar lakosság a *ludnyakszakítás* és a *kakasütés* szokását. A tavaszi-húsvéti ünnepkör Gergelyjárása, a Szent György-nap hagyománya és a nyári aratókoszorú-vivés bemutatása zárja le a szokásfejezetet.

Az emberi élet átmeneti ritusai című fejezet a születéstől a halálig kíséri végig a barcasági csángómagyarok életét, szokásait. Nagyon gazdag a kisgyermekkor hagyományvilága — sok szép archaikus ráolvasást is közöl *Seres András* —, s a Barcaságban is legszebb, legnagyobb dramatikus játékunknak számít a lakodalom, a lakodalmi eseménysor.

A könyv egy változó, felbomló, alakuló szóbeli kultúrát és szokásvilágot mutat be. „*Seres András* még idejekorán kezdte a gyűjtőmunkát ahhoz, hogy a századforduló óta kihalt szokások adatait megmentse. Hatalmas, a paraszti kultúra egészét átfogó jelrendszer körvonalai derengenek fel a leírásban" — írja *Keszeg Vilmos*, a kötet sajtó alá rendezője, akit *Gazda Klára, Jagamas János, Szenik Ilona, Könczei Árpád* és *Szalay Zoltán* segítettek munkájában. A leírásokat 29 fénykép, gazdag tájszójegyzék és jegyzetapparátus teszi teljessé.

Barna Gábor

1985/4
HONISMERET
A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

1763
JATE KÖZPONTI KÖNYVTÁRA
Időszaki Kiadványok
SZEGED

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Balla András: Esztergom. Fotóalbum. Corvina, 1985. 107 old.

Balogh József—Illyés Gyula—Keresztury Dezső: Hírünk a világban. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1985. 95 old.

Bartha Elek: Házkultusz. Studia Folkloristica et Ethnographica, 14. Szerk.: *Újváry Zoltán*. KLTE Debrecen, 1984. 135 old.

Építőáldozat, Az építkezés hagyományai, A lakóház és a család kultikus kapcsolata, A ház mitikus lényei, A lakóház védelmét szolgáló mágikus szokások és hiedelmek, A lakóház kultuszának egyházi rétegei, A ház részei a varázslatokban.

Bársony István: Bihar megye adózó népessége a XVIII. században. KLTE Debrecen, 1984. 139 old.

Bene János: A Nyíregyházi Tűzoltóság 100 éve, 1884—1984. Kiadja a Szabolcs-Szatmár megyei Tűzoltóparancsnokság. Nyíregyháza, 1984. 73 old.

Berkes Péter: Az ország háza. Móra, 1985. 74 old.

Bél Mátyás: Csongrád és Csanád megye leírása. Kiadja a Móra Ferenc Múzeum. Szeged, 1984. 185 old.

Sajtó alá rendezte, válogatta, a kísérő tanulmányt és a jegyzeteket írta *Zombori István*, fordította *Lakatos Pál* és *Téglássy Imre*.

Bodnár Béla: Hódmezővásárhelynek és környékének földrajzi nevei. Sajtó alá rendezte *Szabó József*. Kiadja a Csongrád megyei Levéltár. Szeged, 1984. 252 old.

Bonfini, Antonio: Beszélgetés a szüzességről 1—2. Magyar ritkaságok. Szépirodalmi, 1985. 640 old.

A Mátyás király udvarában élő neves olasz humanista történetíró látásmódján, alkotói módszerein, írói indítékain keresztül európai méretű politikai súlyt kap a három dialógus: beláthatunk az Aragóniai ház és Mátyás kapcsolataiba, a pápaság és a reneszánsz magyar udvar viszonyába.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye történeti helységnévtára, 1870—1983. Összeállította: *Hőgye István, Seresné Szegőli Anna, Tóth Péter*. Kiadja a BAZ megye Levéltára. Miskolc, 1984. 504 old.

Budai Balogh Sándor: Vad vizek futása. A Ref. Zsinati Iroda kiadása. Bp. 1984. 273 old.

Mozaikok *Szabó Dezső* kolozsvári életéből.

Cigányügyi tanulmányok és dokumentumok. Szociálpolitikai értesítő, 1984/2. Kiadja az MTA Szociológiai Kutató Intézete. Bp. 1984. 301 old. (Kézirat gyanánt).

Kozák Istvánné dr.: A cigány lakosság helyzetének javítása érdekében hozott központi határozatok végrehajtását akadályozó tényezők, *Csalog Zsolt:* Jegyzetek a cigányság támogatásának kérdéseiről, *Babus Endre—Gáti Zoltán—Mészáros Ágnes:* A cigányság helyzete egy magyar faluban, *Havas Gábor:* A magyarországi cigányok művelődési viszonyaira vonatkozó kutatások, *dr. Réger Zita:* A cigányság helyzetének nyelvi és iskolai vonatkozásai, *dr. Tauber István:* A cigánysággal kapcsolatos előítéletek problémái, Dokumentumok, Mellékletek; *Vágh Mária:* A cigányság helyzete — tematikus szociológiai kisbibliográfia.

„A civódó magyar". Móra, 1985. 368 old.

A *Hegedűs Mária* összeállította versantológia Janus Pannoniustól napjainkig azokat a szép és emelkedett hangulatú verseket gyűjtötte össze, amelyek a népről, a hazáról és a szülőföldről szólnak.

Csaba Attila: Gerecse, tájvédelmi körzet. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 174. Bp. 1984. 16 old.

Csanak Dóra F.: Fülep Lajos kéziratos hagyatéka. A MTA Könyvtára Katalógusai. 1984. 165 old.

Csapody István: Sopron, tájvédelmi körzet. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 175. Bp. 1984. 16 old.

Cseke Ferenc és társai: Nagykanizsa. Panoráma, 1984. 200 old.

Csépa. Tanulmányok egy alföldi palóc kirajzás népéletéből I. Kiadja a Damjanich János Múzeum. Szolnok, 1982. 278 old.

Bakó Ferenc előszava, *Havassy Péter:* Csépa történeti vázlata a XIX. század végéig, *Henkey Gyula—Kalmár Sándor:* Csépa etnikai-embertani képe, *Szlankó István:* Csépa természeti viszonyai, *Magyari Márta:* Csépa falun kívüli kapcsolatai, *Sztrinkó István:* Népi építkezés Csépán, *Bellon Tibor—Botka János:* Adatok a csépai földműveléshez, *Bereczky Ibolya:* Csépa népi táplálkozása, *Szabó László:* Csépa község társadalma, *Csetényi Mihályné:* A születés és a kisgyermekkor csépai hagyományai, *Örsi Julianna:* Lakodalmi szokások Csépán, *Barna Gábor:* Mészáros Mihály, a csépai halottlátó, *Uő:* Unnepi szokások és hiedelmek Csépán, *Bencze Lászlóné:* Adatok Csépa népzenei életéhez, *Barna Mária:* Eredettudat és történeti hagyományok Csépán, *Kakuk Mátyás:* Csépa nyelvjárási sajátosságaiból, *Barna Gábor:* Csépa — egy alföldi palóc kirajzás népéletéből, Függelék: Adatközlők, A kötet szerzői.

Dankó Éva: Szűcs Sándor élete és munkássága. Folklór és Etnográfia 18. Szerk.: *Újváry Zoltán.* KLTE Debrecen, 1984. 159 old. (Megjelent a biharnagybajomi községi tanács támogatásával).

Dávid József: Kertünk alatt folyik a Duna. Kiadja a Rajkai Egyetértés Mgtsz 1984. 109 old.

A Rajkai Egyetértés Mezőgazdasági Termelőszövetkezet tízéves krónikája, 1974—1983.

Dég. Helytörténeti és természetrajzi tanulmányok. Szerk.: *Fáklya Csaba* és *Verebics Géza.* Kiadja a Községi Tanács. Dég, 1984. 102 old.

Haug Antal és mások: Dég község története, *Gyarmati Edit:* Dég és környékének természetföldrajza, a Fesztetics kastély és parkja, *Tuli Györgyné:* Vezető a dégi mezőgazdasági tájmúzeumban. *Majer Antal:* Dég és környékének természetes növénytakarója, *Kiss Ferenc Csanád:* A Dégi-süllyedék jelentősebb nagygombái, *Radeczky Jenő:* A Dégi-süllyedék madárvilága.

Dobrossy István: Rang nélkül ... Bán János tokaji internacionalista visszaemlékezései. Zrínyi, 1984. 229 old.

Dokumentumok Pest megye munkásmozgalmának történetéből: 1890—1945. Szerk. és a jegyzeteket írta *Farkas Rozália.* Kiadja a Pest megyei Múzeumok Igazgatósága. Szentendre, 1984. 312 old.

Domán Imre: A szarvasi cigányok. Kiadja a Városi Tanács. Szarvas, 1984. 167 old.

Döbrentei Károly—Apró József: A Textilipari Dolgozók Szakszervezetének története, 1945—1975. Népszava Kiadó, Bp. 1984. 242 old.

Emlékkönyv a keszthelyi Vendéglátóipari Szakközépiskola alapításának huszadik évfordulójára, 1964—1984. Szerk.: *Horváth Zoltán.* Kiadja az iskola, Keszthely, 1984. 331 old.

Eperjesi László: A magyar ifjúsági mozgalom negyven éve. Népszava, Bp. 1985. 127 old.

Erdélyi János: Útinaplók, útilevelek. Szerk.: *T. Erdélyi Ilona.* Gondolat, 1985. 560 old.

Erdész Sándor: Kígyókultusz a magyar néphagyományban. Studia Folkloristica et Ethnographica 12. Szerk.: *Újváry Zoltán.* KLTE Debrecen, 1984. 180 old.

Kígyókultusz-kígyótisztelet, A közönséges kígyó, A házikígyó, A fehér kígyó, A kígyókirály, A zomokkígyó, A sárkánykígyó, A kígyó a népművészetben.

Az Est-lapok. Repertórium 1925—1927. Összeállította: *Pesti Ernő.* A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetei. Bp. 1985. 406 old.

Az Est, a *Magyarország* és a *Pesti Napló* szépirodalmi közleményeinek és irodalmi tárgyú cikkeinek több mint 8000 tételből álló bibliográfiája.

Értünk éltek, 2. Szerk.: *Zádor Béla.* Kiadja az MSZMP Szolnok megyei Bizottsága. Szolnok, 1984. 75 old.

A munkásmozgalom kiemelkedő, elhunyt Szolnok megyei harcosainak életrajzgyűjteménye.

Falukutatás Jászszentandráson. Szerk.: *Pethő László.* Kiadja a Jászberényi Tanítóképző Főiskola, 1984. 123 old.

A falusi üdülés az Őrségben. Kiadja a Kereskedelmi Szervezési Iroda, Bp. 1984. 113 old.

Pintér Rudolf: A falusi üdülés adottságai, a fogadóképesség elemei az Őrségben, *Pál Józsefné:* Az őrségi szállásférőhelyek helyzete és fejlesztési lehetőségei, *Gáspárné Kovács Éva:* A falusi üdülés érdekeltségi összefüggései, *Molnárné Butty Edit:* Üdülési programok és programajánlatok, szervezett és

egyéni vendégfogadás, *Pászthy Zsuzsanna:* A reklám-propaganda módszerei az őrségi turizmusban, *Tóth János:* A falusi üdülés hatása az Őrség gazdasági, társadalmi és kulturális életére, *Dala József:* A népi hagyományok, míves mesterségek, népszokások felelevenítése, megőrzése, a kulturális létesítmények és a mezőgazdasági adottságok fokozottabb hasznosítására, *Cebe Zoltán:* Az őrségi falusi turizmus környezet- és természetvédelmi szempontból.

Fejezetek Miskolc történetéből. Szerk.: *Bekes Dezső* és *Veres László.* Kiadja a Városi Tanács. Miskolc, 1984. 131 old.

Ferencz Győző: Körmend. Fényképfelvételek. Kiadja a Városi Tanács V. B. Körmend, 1984. 172 old.

A föld megőszült. A kötet anyagát felkutatta, válogatta, szerkesztette, a bevezetőt és a jegyzeteket írta *Tóth Gyula.* Szépirodalmi, 1985.

Emlékiratok, naplók a Bach-féle abszolutizmus korából.

Fukász György: Csepeli munkások életmódja. Zárótanulmány az 1982. évi felvételről. Kiadja a Szakszervezetek Elméleti Kutató Intézete, Bp. 1984. 186 old.

Fülöp József: Az ásványi nyersanyagok története Magyarországon. Műszaki Kvk. 1984. 179 old.

Fülep Lajos Emlékkönyv. Magvető, 1985. 392 old.

1985-ben lenne százéves a magyar művelődéstörténet egyik legkiemelkedőbb gondolkodója, művészetfilozófusa és esztétája: Fülep Lajos. A centenárium alkalmával tisztelgő Emlékkönyv cikkeknek, tanulmányainak, visszaemlékezéseinek szerzői a hazai szellemi élet kiválóságai Illyés Gyulától Lukács Györgyön át a közvetlen tanítványokig.

Galambos Sándor: Petőfi és Kunszentmiklós. Kiadta a Nagyközségi Tanács. Kunszentmiklós, 1984. 73 old.

Gecsei Lajos: Tanúk és vádlottak vallomásai. Kiadja a Tevan Andor Nyomdaipari Szakközép- és Szakmunkásképző Iskola. Békéscsaba, 1984. 88 old.

A Békés vármegyében lefolytatott XVIII. századbeli boszorkányperek iratai a Békés megyei Levéltár „Varia ex Comitatu Békés" című gyűjteményéből.

Gráfik Imre: A magyarországi fahajózás. Néprajzi Közlemények XXVI. Kiadja a Néprajzi Múzeum. Bp. 1983.

Hanák Péter: Jászi Oszkár dunai patriotizmusa. Nemzet és emlékezet. Magvető, 1985. 260 old.

Hernádi Miklós: Ünneplő társadalom. Kossuth, 1985. 284 old.

A mai magyar társadalom ünneplési szokásait vizsgálja.

Hogyan élünk? A szocialista életmód ismérvei, feltételei, tendenciái. Szerk.: *Szántó Miklós.* Közgazdasági és Jogi Kvk. 1984. 246 old.

Köpeczi Béla: A szocialista életmód kutatásának elvi problémái, *Monigl István:* Az életmód tervezése, *Pataki Ferenc:* A társas alakzatok fejlődéstendenciái és a szocialista életmód, *Hoch Róbert:* Életmód és fogyasztási struktúra, *Andorka Rudolf:* Az életkörülmények hatása az életmódra, *Kárpáti Zoltán:* A települési helyzet és az életkörülmények, *Kolosi Tamás:* Státuscsoportok és életmód, *Lukács János:* Az V. kerületben dolgozó vezetők, értelmiségiek életmódjáról, *Barabás János:* Hogyan él, miképp gondolkodik mai ifjúságunk? *Kulcsár Kálmán:* Az életmódkutatás feladatai, eredményei és távlatai.

Horváth Gyula—Ruzsinszky István: Ajka, Bányászati Múzeum. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 173. Bp. 1984. 16 old.

Horváth István: Esztergom, a vár története. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 169. Bp. 1984. 16 old.

IRÓDIA 8. Szerk.: *Hodossy Gyula.* Kiadja a CSEMADOK helyi szervezete és a Járási Könyvtár. Érsekújvár (Nové Zámky). 1985. 50 old. (Soksz.)

A tartalomból: *Káplóczky Béla:* A gyermek helye és feladatai a kéméndi családban, *Fazekas Mónika—Lakatos Mónika:* Adalékok a hagyományos népi táplálkozás ismeretéhez Kéméndben, *Szabó Ildikó* lejegyzése: A kikapós menyecske (Kéméndi népmese), *D. Kovács József:* A gömöri Dobfenek hagyományos kenderfeldolgozásáról, *Liszka József:* A népi kultúra időszerűsége.

Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás, 1772—1846. Szerk.: *Belista-Scholtz Hedvig.* Művészettörténeti füzetek 17. Akadémiai, 1985. 400 old.

A reformkor egyik legjelentősebb polihisztor gyűjtőjét a kor szinte valamennyi kulturális intézményének alapítói között megtaláljuk. Gyűjteményei műkincsekkel és könyvekkel töltötték meg az új létesítményeket. Ez a kötet szerteágazó tevékenységének művelődéstörténeti helyét és értékeit vázolja.

A Juhász Gyula Tanárképző Főiskola Tudományos Közleményei. Szeged, 1983. 100 old.

Honismereti témájú tanulmányok: *Kiss István:* Szikes vizek szikes talajok algológiai vizsgálata a Nyírség és a Hajdúság területén, *Bába Károly:* A Szatmár-Beregi sík szárazföldi csigái és a környezetükre levonható következtetések, *Monoki Károly:* Bács-Kiskun megye községeinek demográfiai és né-

pességmozgalmi helyzete, *Zsiga Attila:* A városmorfológiai típusok és a városi hőmérséklet összefüggései Szegeden, *Kováts Zoltán:* A debreceni és szegedi népesedéstörténeti kutatások módszertani tapasztalatai, *Szegfű László:* Adatok mezővárosaink XVI. század eleji lélekszámának kutatásához, *Szűcs Judit:* Halászat, vadászat, madarászat Szentesen.

Juhász Irén: Vésztő, Mágori domb, természetvédelmi terület. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 172. Bp. 1984. 16 old.

A Kaposvári Tanítóképző Főiskola Kaffka Margit Kollégiumának tíz éve, 1974—1984. Szerk.: *Babinszky Pál, Szijártó István, V. Molnár László.* Kiadja a Főiskola. Kaposvár, 1984. 110 old.

Kardos József: A szentkorona-tan története 1919—1944. Akadémiai 1985. 250 old.

A szerző bemutatja, hogy a koronával kapcsolatos gondolatok, hogyan érvényesültek az adott kor politikai nézeteiben, államjogának indoklásában és a közgondolkodás különböző megnyilvánulásaiban.

Kelemen Elemér: Somogy megye népoktatása közoktatásunk polgári átalakulásának időszakában, 1868—1918. Akadémiai, 1985. 249 old.

Keresztury Dezső: A magyar önismeret útján. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1985. 60 old.

A Szekfű Gyula szerkesztette Mi a magyar? című, 1939-ben megjelent tanulmánykötetben látott először napvilágot ez az írás. Szerinte a kérdésre csak önismeretünk történelmi alakulását végigkísérve válaszolhatunk.

Keszthelyi Ernő: Alacsony-Tátra turistakalauz. Sport, 1985. 400 old.

Keszthelyi Sándor: Magyar napóra katalógus. Kiadja a TIT Csillagászati és Űrkutatási Választmánya, Bp. 1984. 72 old.

A kiadvány 155 tételben közli a hazánkban található, valamint külön Függelékben a jelenlegi határokon kívül lévő magyar napórák főbb adatait. A szerző a témával kapcsolatban örömmel vesz minden további adatot.

Kiss Gábor: Török hadak Magyarországon. Panoráma, 1985. 240 old. Kortárs török történetírók naplórészletei.

Kolosy Lajos: Kunhegyes története. A szerző kiadása. Kunhegyes, 1984. 54 old. (2. átdolgozott kiadás)

Kovács Margit: A nagyvárosok környezete. Gondolat, 1985. 128 old.

A nemzetközi és a hazai kutatások alapján tárja fel a nagyvárosok ökológiai törvényszerűségeit.

Kovácsné Paulovits Teréz: Az aszódi Petőfi Sándor Népi Kollégium története, 1947—1949. Kiadja a Petőfi Múzeum. Aszód, 1984. 127 old.

Kósa Csaba: Nagy ezüst országút. Ezerszínű Magyarország. Móra, 1985. 400 old.

A Dunáról, a folyó menti tájról, a víz mellett élők régi mesterségeiről, történelmünknek a Dunához fűződő eseményeiről, a régi szép városokról, műemlékekről és a modern ipari körzetekről mesél ez a könyv.

Lassan József: A nógrádi szénbányászat felszabadulás utáni műszaki története: 1945—1980. Kiadja a Nógrádi Szénbányák. Salgótarján, 1984. 275 old.

Madách Imre dokumentumok a Nógrád megyei Levéltárban. Összeállította: *Leblancné Kelemen Mária.* Kiadja a Nógrád megyei Levéltár. Salgótarján, 1984. 496 old.

A magyarországi értelmiség a XVII—XVIII. században. Szerk.: *Zombori István.* Kiadja a Móra Ferenc Múzeum. Szeged, 1984. 151 old.

Benda Kálmán: A művelődés helyzete Magyarországon a XVII—XVIII. században, *Péter Katalin:* Az értelmiség és a XVII. század közepének politikai mozgalmai, *Szakály Ferenc:* Hódoltsági értelmiség a XVII. század második felében. *Ágoston Gábor:* Az oszmán birodalom XVI—XVIII. századi értelmisége, *Várkonyi Ágnes R.:* Értelmiség és államhatalom Magyarországon a XVII—XVIII. század fordulóján, *Zombori István:* A felvidéki evangélikus értelmiség, *Nagy József Zsigmond:* A nemesi udvarház, mint a nemesi műveltségszerzés műhelye, *Lancsák Gabriella:* Adalék a felvidéki evangélikus értelmiség történetéhez, *Tóth István György:* Oskolamesterek Vas megyében, *Kosáry Domokos:* Magyarországi és európai értelmiség a XVIII. század első felében, *Tarnai Andor:* Tudóslevelezések a XVII—XVIII. században, *Wellmann Imre:* A magyar nép életének tudományos kutatása a XVIII. század első harmadáig, *Tóth István:* Bél Mátyás leírása Baranya megye gazdasági és társadalmi viszonyairól, *Szelestei Nagy László:* Magyarországi tudóstársaság tervezetek.

Marácz László Károly: Fertőd helynevei. Magyar névtani dolgozatok 40. Szerk.: *Hajdú Mihály.* Kiadja az ELTE, Bp. 1984. 44 old.

Margócsy József: Utcák, terek, emléktáblák: fejezetek a régi Nyíregyháza életéből. Kiadja a Városi Tanács V. B. Nyíregyháza — Közgazdasági és Jogi Kvk. 1984. 219 old.

Markovits Györgyi: A magyar írók harca a cenzúra ellen, 1919—1944. Akadémiai, 1985. 290 old.

Matyóföld, 1983. A Mezőkövesdi városi és járási Művelődési Központ irodalmi és nép-

rajzi munkaközösségének kiadványa. Mezőkövesd, 1983. 156 old.

A tartalomból: *Kápolnai Iván:* Társadalomszerkezeti változások Mezőkövesden, *Sárközi Zoltán:* „Matyók a nagyvilágban" — Mezőmezőkövesdi és szentistváni summások munkavállalása Németországban (1937—1940), *Lukács Gáspár:* „Környezetszennyezés" beszédünkben, *Papp István:* Mezőgazdasági gépek gyűjteménye Mezőkövesden, *Nagy József András:* Anyagfelhasználás a Bükkalja építőgyakorlatában, *Pataki Istvánné:* Mezőkövesdi népi gyermekjátékok, *Papp János:* Cserépfalvi Imre, *K. Gy.:* Sárközi Zoltán, *Zupkó Béla:* Veres Péter Mezőkövesden, 1947. jún. 1-én, *Mizser Lajos:* Vándorárus matyóhímzéssel Ogyesszában, A Zsóry-fürdő „bölcsőjénél", *Jókai Anna:* A népi díszítőművészetről, *R. Z.:* Répászky Tivadar tanárra emlékezve.

Mendele Ferenc: A dunaföldvári vár. Kiadja a Tolna megyei Idegenforgalmi Hivatal. Panoráma, 1984. 88 old.

Mérey Klára, T.: Dél-dunántúl iparának története a kapitalizmus idején. Akadémiai, 1985. 289 old.

Miklós Zsuzsa: A Gödöllői dombvidék várai. Kiadja a Petőfi Múzeum. Aszód, 1982. 105 old. és 55 kép.

A kiadvány az ókori és az Árpád-kori földvárakkal foglalkozik.

Mives Ottó és társai: Harmincéves a váci Hajós Alfréd Úttörőház. Kiadta a Pest megyei Úttörőelnökség. Vác, 1984. 56 old.

Módy György: A Szent András templom és a Verestorony kutatása 1980-ban. Kiadja a Hajdú-Bihar megyei Múzeumok Igazgatósága. Debrecen, 1984. 87 old.

A XIII—XIV. században épült templomok feltárásának eredményei.

Niederhauser Emil: Merénylet Erzsébet királyné ellen. Helikon, Labirintus. 1985. 167 old.

Az Erzsébet királyné ellen 1898-ban, Genfben elkövetett merénylet eseményeit és történelmi hátterét mondja el.

Nyelvművelő kézikönyv 2. I.—Zs. Főszerk.: *Grétsy László* és *Kovalovszky Miklós.* Akadémiai, 1985. 1290 old.

Ez a tudományos alapú, de gyakorlati célú és hasznú, szinte minden lényeges nyelvhelyességi kérdésre feleletet adó munka ezzel a régóta várt második kötettel válik teljessé.

Oláh Andor: Fűbe-fába orvosság! 1—2. kötet. Kiadja a Békés megyei Tanács. Békéscsaba, 1985. 485 old.

Békés megye népi orvoslása.

Palotai Krónika, 1985. A Csanádpalotai Kelemen László Művelődési Ház honismereti körének lapja. 1985. 16 old. (Soksz.)

Bazsó Dániel: Kelemen László, *Komoly Pál:* 1930-as évek kérvényeiről, *Komoly Pál:* Hányféle lapot olvastak Csanádpalotán 1926-ban? *Pánczél Józsefné:* Gyermekjátékok, mondókák, *Bazsó Dénes:* Humoros beszélgetések századunk első negyedében, *Asztalos P. Kálmán:* Adatok Csanádpalotáról 1856—1859, *Markovics Gézáné:* A nyugdíjas klubról, *Pánczél Józsefné:* Jelenünk krónikája.

Pap Miklós: A tokaji. Gondolat. 1985. 256 old.

A XVI. szd. elején már Európa-szerte ismerték a tokaji bort, mely fokozatosan az egész világon fogalommá vált. Írók, költők, tudósok, uralkodók dicsérték csodálatos hatását. Mi a titka a tokaji bor sikerének? Erre ad választ a szerző, a tokaji bormúzeum vezetője sok szép fényképpel illusztrált könyvében.

Pécs a szocialista fejlődés útján. Megjelent a város felszabadulásának 40. évfordulója alkalmából. Kiadja az MSZMP Városi Bizottsága. Pécs, 1984. 127 old.

A pécsi Széchenyi István Gimnázium és Ipari, Hírközlési Szakiskola jubileumi emlékkönyve: 1857/58—1982/83. Szerk.: *Kalász Gyula.* Kiadja az iskola, Pécs, 1984. 245 old.

Péterffy Ida: Horváth Ádám munkássága a „Hunniás" előtt. Akadémiai, 1985. 200 old.

Pálóczi Horváth Ádám a magyar felvilágosodás korának egyik legérdekesebb alakja. A kismonográfia munkásságának 1787-ig terjedő időszakát mutatja be.

Porzsolt Lajos: A magyar labdajátékok könyve. A Szórakaténusz Játékműhely és Múzeum kiadása. Kecskemét, 1985. 300 old.

Az 1885-ben megjelent mű hasonmás kiadása. A szabályokkal együtt pontos leírást ad a száz esztendővel ezelőtti iskolai-kollégiumi labdajátékokról. A kiadványt *Istvánfi Csaba*nak, a Testnevelési Főiskola tanárának előszava vezeti be, és a labdajátékokkal foglalkozó hazai írások bibliográfiája egészíti ki.

Praznovszky Mihály: Szécsény, műemlékek. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtár 170. Bp. 1984. 16 old.

Radetczky Jenő: Madarakról, tájakról Fejér megyében. Megjelent a Magyar Agrártudományi Egyesület Fejér megyei Szervezete és a Velence-tavi Intéző Bizottság gondozásában. Székesfehérvár, 1984. 197 old.

Régimódi kézimunkák 1909—1916. Válogatta *Miklós Magda.* Kiadja a Magyar Divat Intézet. 1985. 128 old.

A kiadvány két magyar század elejei divatlap, az *A bazár* és a *Divat Szalon* kézimunkarovatainak anyagából közöl válogatást.

Siklósi Engelbert: Budapest, Sas-hegy, természetvédelmi terület. Tájak, korok, múzeumok kiskönyvtára, 171. Bp. 1984. 16 old.

Simon László: Nagykőrös és környéke avar kori topográfiája. Kiadja az Arany János Múzeum. Nagykőrös, 1984. 160 old.

A nagykőrösi avar fejedelmi kardról szóló beszámoló.

Stemmer Ödön: Egy antikvárius visszaemlékezései. Szépirodalmi, 1985. 332 old.

A szerző több mint 50 esztendős könyvárusi tevékenységének fontos és érdekes eseményeire tekint vissza, s azokról a neves írókról, művészekről, tudósokról ír, akikkel munkája során kapcsolatba került.

Sugár István: Az egri püspökök története. A Szent István Társulat kiadása. Bp. 1984. 459 old.

Szabó Ildikó—Csepeli György: Nemzet és politika a 10—14 éves gyerekek gondolkodásában. Tanulmányok, beszámolók, jelentések. Kiadja a Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Bp. 1984. 107 old.

Szalontai Barnabás: Nyírbátor népi építészete. Studia Folkloristica et Ethnographica 13. KLTE Debrecen, 1984. 240 old.

Szapu Magda: Halotti szokások és hiedelmek a kaposszentjakabi oláhcigányoknál. Kiadja az MTA Néprajzi Kutató Csoport. Bp. 1984. 71 old.

A szarvasi Vajda Péter Gimnázium, Szakközépiskola és Kollégium jubileumi emlékkönyve, 1834—1984. Szerk.: *Holp József* és társai. Kiadja az iskola. Szarvas, 1984. 200 old.

Szarvas a városiasodás útján, 1970—1980. Szerk.: *Tóth Lajos.* Kiadja a Városi Tanács V. B. Szarvas, 1984. 256 old.

Tóth Lajos: Felszabadulásunkra emlékezve, 1944. október 6., *Vrbovszky György:* Városunk fejlődésének jellemzőbb vonásai, *Molitorisz Pál:* Urbanizációs fejlődésünk mérlege, *Kozák Imréné:* Szarvas város ipari szövetkezeteinek gazdálkodása, *Szekeres István és mások:* Nagyüzemi mezőgazdaságunk, *Lovász György:* Kereskedelem, áruellátás, Áfész, *Madarász István:* A szarvasi „bankok" az 1970—1983-as években, *Kiss Károly:* Az Öntözési Kutató Intézet és innovációs tevékenysége, *Müller Ferenc:* A Haltenyésztési Kutató Intézet munkája. *Szarvas István:* Egészségügy Szarvas tájegységén, *Tóth Lajos:* Szarvas a szocialista közoktatáspolitika megvalósításának útján, 1970—1984., *Debreceninéné Bakos Erzsébet:* A Szarvasi Állami Zeneiskola képzési és közművelődési tevékenysége 1970—1984., *Kirom Jánosné:* Költőink: Czipri Éva és Kántor Zsuzsi, *Buzás László:* Tömegszervezeti, mozgalmi élet Szarvason, *Molnár László:* Sportélet városunkban.

Szántó Imre: A helytörténeti kutatások elméleti és módszertani kérdései. Tankönyvkiadó, Bp. 1982. 204 old. (A szegedi József Attila Tudományegyetem jegyzete, kézirat).

A helytörténetírás jelentősége és feladatai, A helytörténetírás felszabadulás előtti eredményei és mai helyzete, A lakóhelyismeret (környezetismeret) a történelemtanításban, A kutatás feltételeinek megteremtése, A helytörténetírás forrásai (Tárgyi emlékek, Szóbeli források, Írott emlékek), A forrásanyag feldolgozása, A helytörténeti adatok felhasználása a történelemtanításban, A honismereti mozgalom, Végül: igen gazdag szakirodalom.

Szántó Imre: Keszthely úrbéri viszonyai a Festeticsek földesurasága idején, 1739—1848. Kiadja a JATE. Szeged, 1984. 57 old.

Szászi Tibor: Komló-Sikonda. Panoráma, 1984. 86 old.

Száz éves a szakmunkásképzés Orosházán, 1884—1984. Összeállította: *Antali Gábor:* Kiadja a 612. Ipari Szakmunkásképző Intézet. Orosháza, 1984. 61 old.

Szeged évszázadai. A Somogyi Könyvtár kiadványa. Szeged, 1984. 144 old.

Kristó Gyula: Szeged kialakulása, *Kubinyi András:* Szeged a középkori magyar városhierarchiában, *Szakály Ferenc:* A palánk 1697. évi telekkönyve, *Szántó Imre:* Szeged csatlakozása az 1848. márciusi forradalomhoz, *Tóth Ede:* Szeged a dualizmus kori parlamentben, *Ördögh Piroska:* Szeged politikai életének néhány sajátossága a népi demokrácia első éveiben.

Szekeresné dr. Niszler Mária: A táti hídfő. Komárom megyei Honismereti Kiskönyvtár. Kiadja a megyei Tanács V. B. művelődési osztálya és a HNF megyei Honismereti Bizottsága. Tatabánya, 1984. 74 old.

Esztergom és környéke felszabadításának eseményei.

Szilárdfy Zoltán: Barokk szentképek Magyarországon. Corvina, 1984. 175 old.

Szlovenszkói küldetés. Csehszlovákiai magyar küldetés. Összeállította, az utószót és a jegyzeteket írta *Szeberényi Zoltán.* Madách—Bratislava—Szépirodalmi, 1985. 487 old.

Csehszlovákiai magyar esszéírók, 1918—1938.

Takács Béla: Gyöngyhímzéses debreceni díszkötések. Közgazdasági és Jogi Kvk. 1984. 58 old.

Tanulmányok Baranya megye és Pécs város legújabbkori történetéből, 1941—1950. Szerk.: *Varga Dezső.* Kiadja a Baranya megyei Tanács Apparátusi KISZ Bizottsága, Pécs, 1984. 348 old.

Tegzes Ferenc: Antifasiszta ellenállási mozgalom Pécsett és Baranyában a második világháború alatt, *Fehér István:* Ellenállási mozgalom a déldunántúli németek között, *Zeleni Ferenc:* A baranyai-pécsi zsidóság helyzete az első zsidótörvénytől a deportálásig, 1938—1944, *Szita László:* A baranyai mezőgazdaság a második világháború idején, *Bezeréd Győző:* Újabb adatok Baranya és Pécs felszabadulásáról, *Borsy Károly:* A pécsi nyomdászat felszabadulása, *Horváth Csilla:* Egy pécsi fényképész ismeretlen képei a felszabadító szovjet katonákról, *Márti Attila:* Háborús károk Baranyában a Felső-Baranyai Református Egyházmegye vizsgálati jegyzőkönyvei alapján, 1945, *Szita László:* Pécs város társadalmi viszonyainak változása a felszabadulást követő években, *Vargha Dezső:* Pécsi szabad szakszervezetek (1944/45) működése, *Győrpál Elemér:* Baranya közigazgatásának újjászervezése, *Mérey Klára, T.:* Pécs iparának helyzete, 1944—1946, *Cseresnyés Ferenc:* A felvidékiek letelepítését végző szervek működése Baranyában, *Kéri Nagy Béla:* A kommunista párt és a szociáldemokrata párt egyesülése Pécsett 1948-ban, *Füzes Miklós:* Kulturális élet Baranyában a felszabadulás után, *Kovács András:* Pécs kulturális élete a helyi sajtó tükrében, 1944—1948, *Ravasz János:* A Pécsi Tudományegyetem működése a felszabadulást követő években, *Rajczy Péter:* Baranya megye és Pécs tanügyi szervezete a felszabadulástól az iskolák államosításáig, 1944—1948, *Erdödi Gyula:* A felszabadulás utáni népművelés problémái Pécsett és Baranyában, *Nagy József Mihály:* A pécsi Batsányi Irodalmi Társaság működése, *Nádor Tamás:* Pécs város jelentős zenei eseményei, 1944—1948.

Tanulmányok Gyöngyösről. Szerk.: *Havasy Péter, Kecskés Péter.* Kiadja a Városi Tanács, 1984. 697 old.

Kovács Péter, E.: Gyöngyös város privilégiumlevele, *Szabó János Győző:* Adatok a patai főesperesség korai történetéhez, *Draskóczy István:* Gyöngyös település- és birtoklástörténete a középkorban, *Szabó J. József:* Benevár régészeti feltárásának jelenlegi helyzete, *Szakály Ferenc:* Gyöngyös gazdasági és társadalmi változásai a török korban, *Szendrei Janka:* 15—17. szd-i zenei emlékek Gyöngyösről és Gyöngyöspatáról, *Szabó Jolán:* Gyöngyös város bírái a török kiűzésétől 1848-ig, *Sugár István:* Adatok Gyöngyös postatörténetéhez, 1679—1874, *Lénárt Andor:* Gyöngyösi céhek a XVII. században, *Löffler Erzsébet:* Gyöngyösi céhek a XVIII—XIX. században, *Gál Edit, B.:* A gyöngyösi ipar fejlődése, 1872—1960, *Selmeczi Kovács Attila:* Vízimalmok és molnárok a Mátraalján, *Flórián Mária:* Szűrszabók és szűcsök Gyöngyösön, *Kecskés Péter:* Gyöngyös és a Mátraalja szőlőművelésének észak-magyarországi összefüggéseihez, *Petercsák Tivadar:* Erdőhasználat Gyöngyösön és környékén a XVIII—XX. században, *Molnár József:* A munkásmozgalom története Gyöngyösön a II. világháborúig, *Heiszler Vilmos:* Az 1917. évi gyöngyösi tűzvész országos hatása, *Sereg József:* A felszabadulás és a népi átalakulás kezdetei Gyöngyösön, 1944—1945, *Misóczki Lajos:* Fejezetek Gyöngyös művelődéstörténetéből a közgyűjtemények tükrében, *Fülöp Lajos:* A mátraalji nyelvjárás mondattanához, *Kapor Elemér:* Adatok Gyöngyös sajtótörténetéhez.

Tanulmányok a magyar népi demokrácia negyven évéről. Szerk.: *Molnár János, Orbán Sándor, Urbán Kákroly.* Kossuth, 1985. 400 old.

Tata története 2. Szerk.: *Körmendi Géza.* Kiadja a városi Tanács Tata, 1984. 280 old.

Körmendi Géza: Tata története 1727-től a polgári forradalomig, *Dián Éva, G.:* Forradalom és szabadságharc Tatán 1848/49, *Körmendi Géza:* A szabadságharc bukásától az első világháborúig, *Bártfai Ilona:* Tata és Tóváros az első világháború, a Tanácsköztársaság és az ellenforradalom kibontakozása idején, *Gerelyes Ede:* Tata és Tóváros a két világháború között, *Biczó Sándor:* Tata a felszabadulás után.

Településszerkezet a társadalmi mobilitás a Dél-Alföldön a szocialista társadalom építésének időszakában. Kiadja a TIT Csongrád megyei szervezete. Szeged, 1984. 79 old.

Szántó Imre: Dél-Alföld település-szerkezetének történeti kialakulása, *Varga István:* A társadalmi szerkezet változásai Csongrád megyében, *Kovács Zoltán:* A település-szerkezeti és a demográfiai viszonyok változásai Csongrád megyében 1945-től napjainkig és a további tendenciák, *Mészáros Rezső:* A nagyüzemi mezőgazdaság hatása a falu fejlődésére, *Csatári Bálint:* A településhálózat fejlesztésének kérdései, *Szabó Ferenc:* A városhálózat fejlődése.

Temesközy István: A helytörténetírás száz éve Abonyban, 1884—1983. A szerző kiadása, Abony, 1984. 34 old.

A Tessedik Sámuel MgTsz és a Csepeli Papírgyár 25 éves együttműködése. Szerk.: *Karczag Gábor.* Kiadja a Papírgyár, Bp. és a MgTsz. Bugyi, 1984. 105 old.

Tiszavirág. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán működő Fábry Zoltán alapszervezet és Kör kiadványa, Bp. 1985. 37 old. (Soksz.)

A tartalomból: *Kozma István:* Az országhatárainkon kívüli magyarság — a statisztikák tükrében, *Csirpák Lilli:* Deák István előadása a Habsburg Monarchia nemzetekfölötti hadserege a klasszikus nacionalizmus korában c. témáról, *Kreutzer Andrea:* Vendégünk volt Kosáry Domokos, *Zilizi Tihamér:* Marian Hronsky Szlovákia csehszlovák katonaság általi 1918/19-es megszállásáról szóló cikkét ismerteti, *Kreutzer Andrea:* Czine Mihály és

Sütő András előadása, *Czenthe Miklós:* A magyar és az osztrák szabadelvűekről tartott történészvita a Kossuth Klubban, *Hanák Péter:* A liberalizmus Ausztriában és Magyarországon (előadásvázlat).

Tóth Árpád: Törekvések a szabadságjogok korlátozására. Kiadja a JATE. Szeged, 1984. 79 old.

A kivételes állapot bevezetésének problémái a „darabont" és a koalíciós kormány idején, 1905—1906-ban.

Tóth Éva—Tóth Mária: Palin Korpavár, Bagolasánc és Kerecseny kutyanevei. Magyar névtani dolgozatok 36. Szerk.: *Hajdú Mihály.* ELTE Bp. 1984. 23 old.

Tölgyesi János: Például Táp. Adalékok egy falu kommunikációs monográfiájához. Tanulmányok, beszámolók, jelentések. Kiadja a Tömegkommunikációs Kutatóközpont. Bp. 1984. 76 old.

A Győr-Sopron megyei település történetéről, de főleg jelenlegi társadalmi jelenségeiről közöl információkat.

Török Ildikó Mária: Sopronkövesd ragadványnevei. Magyar személynévi adattárak 60. Szerk.: *Hajdú Mihály:* Kiadja az ELTE Bp. 1984. 44 old.

Történelmi utunkról. Kossuth. 1985. 80 old.

A Pártélet szerkesztősége által szervezett három, történelmi tárgyú kerekasztal beszélgetés anyagát tartalmazza a Horthy-rendszerről, a felszabadulás utáni évekről és az ötvenes évek eseményeiről.

Történeti kutatások Kufsteinban. Az MTA Könyvtárának közleményei, Bp. 1984. 213 old.

Levelek, okiratok, — *Náday Károly:* Kufsteini levél, *Sáfrán Györgyi* Náday Károly kufsteini kutatásai, *Uő.:* Czuczor Gergely rabsága.

Tőzsér Árpád: Régi költők—mai tanulságok. Madách, Bratislava — Szépirodalmi, 1985. 214 old.

Szenci Molnár Albertről, Amadé Lászlóról és Baróti Szabó Dávidról készült tanulmányokat tartalmaz ez a kötet.

Az új Magyarország 40. éve. Társadalom—politika—gazdaság—kultúra. Szerk.: *Kulcsár Kálmán* és *Pritz Pál.* Kossuth, 1985. 380 old.

Vadócz Jenő: Huszonöt éves a Kemenesaljai Bélyeggyűjtő Kör, Kiadja a Kör. 1984. 57 old.

Végh Mária—Geréb Zsófia: A cigányság helyzete, 3. Válogatás az újabb magyar irodalomból. Kiadja a Fővárosi Szabó Ervin Kvk és a Népességtudományi Kutató Intézet, Bp. 1984. 42 old.

Váradi Gáborné: Száz éves a keszthelyi ipari szakmunkásképzés, 1884—1984. Kiadja a 308. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet. Keszthely, 1984. 22 old.

Várkonyi Ágnes: Erdélyi változások. Nemzet és emlékezet. Magvető, 1984. 521 old.

Az erdélyi fejedelemség a török kiűzésének korában, 1660—1711.

Vásárhelyi Júlia: Eszmei áramlatok és politika Szenci Molnár Albert életművében. Akadémiai, 1985. 150 old.

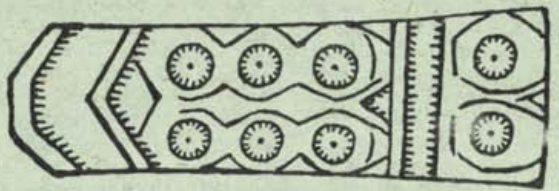
Vekerdi József: Cigány nyelvjárási népmesék I—II. Folklór és Etnográfia 19. Szerk.: *Újváry Zoltán.* KLTE Debrecen, 1985. 383. 244 old.

Világ. Repertórium 1910—1912. Összeállította: *Czére Gyöngyvér.* A Petőfi Irodalmi Múzeum bibliográfiai füzetei, Bp. 1985. 412 old.

A magyar polgári radikálisok napilapja első három évfolyamában megjelent szépirodalmi művek és irodalmi tárgyú cikkek bibliográfiája.

Vörös Károly: Régi magyar honismertetők. Szerk.: *Marosi Endre.* A TIT Történelmi Választmányának kiadványa. Bp. 1984. 84 old.

Szabolcs vármegye leírásából (Bél Mátyás 1738), Pótlás Bél Mátyás történeti műveihez (Schemberger Ferenc kiegészítései a XVIII. század végén), *Bél Mátyás* Pest megyéről, A Balaton vidéke (Bél Mátyás), Erdélyi levelek (Kazinczy Ferenc, 1816), Göcsejről (*Plander Ferenc,* 1838), Komárom és Gömör vármegyék (*Fényes Elek,* 1845.), Nagybánya és környéke (*Petőfi Sándor,* 1847), A Jászkunság (*Palugyay Imre,* 1850), Debrecen (*Palugyay Imre*), Békés vármegye (*Palugyay Imre*), Kassa (*Hunfalvy János,* 1855), Eszterháza—Fertőd (*Hunfalvy János*), Pécs (*Hunfalvy János*), Utószó (*Benda Kálmán*).

Finn talpasguzsaly díszítése (Hornyák László rajza)

1985/5
HONISMERET
A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

1763
1985 NOV 14
KÖZPONTI KÖNYVTÁRA

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

Balassa Iván: Az aratómunkások Magyarországon 1848—1944. Agrártörténeti tanulmányok 13. Akadémiai, 1985. 420 old.

Banó István: (szerk): Megfújom sípomat erdő derekára. Néprajz mindenkinek 4. k. Tankönyvkiadó, 1985. 304 old.

Válogatás a régi és a mai magyar népköltészet anyagából. Az antológiát tanulmány, a tájszavak jegyzéke, szakirodalom és jegyzetek egészítik ki.

Bátyai Jenő: Régi szegedi nyomdák. Szeged. 1984. 89 old.

Bátyi Zoltán: A Szegedi Konzervgyár története 1940-től 1980-ig. Kiadja a Konzervgyár, 1984. 453 old.

Benedek Elek irodalmi levelezése II. Közzéteszi *Szabó Zsolt*. Kriterion, Bukarest, 1984. 460 old.

Ezt a kötetet Benedek Elek 1925 és 1928 között írott leveleit közli.

Bokody József: Magyarország vízitúra útvonalai. Sport. 1985. 240 old.

Ismerteti hazánk túrázására alkalmas vízi útvonalait, s a túrák előkészítéséhez és szervezéséhez szükséges legfontosabb adatokat.

Bözödi György: Székely bánja. Magvető. 1985. 432 old.

Az 1943-ban megjelent szociográfiai kötet újabb kiadása. Bevezetőjében írja a szerző: „Az erdélyi magyarság legnagyobb egységben élő csoportjának, a székelységnek helyzetét tártam fel összefoglalóan, nagy vonalakban megrajzolva és felmérve azokat az adottságokat, melyek alapján meg lehet keresni a jövőre nézve szervezettebb gazdasági és szellemi élet módjait és lehetőségeit."

Böhm Antal—Pál László: Társadalmunk ingázói — az ingázók társadalma. Kossuth. 1985. 192 old.

Hazánkban napjainkban másfél millió ember ingázik. A szerzők igyekeznek átfogó képet adni az ingázók „társadalmáról". Foglalkoznak a jelenség kialakulásának, előzményeinek okaival hazánkban és külföldön, s rávilágítanak az ingázás várható alakulására.

Corvin Hírnök: A XVI. kerületi Corvin Klub kiadványa, 1984/85. 91 old.

Paor Zoltánné: Múltunk nyomában, *Blatniczky Jenő:* Cinkota XIX. századi életének kiemelkedő egyéniségei, *Sári Tibor:* Kerületünk gyógyszertárainak története, *dr. Császár Ferenc:* A XVI. kerület sajtójának történeti áttekintése, *dr. Császár Ferenc:* A patakok völgye, *Paor Éva:* Bemutatom Koncz Vilmos képzőművészt, *Eöry Dénes:* Újabb adalékok Árpádföld történetéhez, *Takáts Istvánné:* Zenei múltunk, *Földváry Lajos:* Mátyásföld legrégibb iskolája, *Eöry Dénes:* Bérelt tanteremtől az iskolaépítésig, *Végh Erzsébet:* Százéves az első rákosszentmihályi iskola, *Csontos Istvánné:* Az Úttörőház története, *Tolnai Erzsébet—Kauzál József:* Volt úttörő-csapatvezetők visszaemlékezései.

Csorba Csaba: Vég-Gyula várának históriája. Zrínyi. 1985. 224 old.

Gyula várának históriáját és a Körös—Maros-vidék török elleni harcait tekintik át. Az események a Rákóczi szabadságharc krónikájával zárulnak, melyben különös hangsúlyt kap Gyula 1705. évi ostroma.

Csorba Sándor: Szemere Bertalan neveltetése és pályakezdése 1812—1838. Kiadja a Városi Könyvtár, 1984. 129 old.

Cs. Szabó László: Őrzők. Magvető. 1985. 672 old.

A szerző évtizedekig Londonban élt, s 1984-ben hunyt el Budapesten. Esszéinek gyűjteménye művelődéstörténeti tabló, amelynek témái: Nagy Károly császár és Bizánc, A vikingek és a keresztény középkor, Mátyás király és a reneszansz stb.

Dernschwam, Hans: Erdély, Besztercebánya, törökországi útinapló. Fordította és a bevezetőt írta *Tardy Lajos*, jegyzeteket *Dávid Géza*

és *Tardy Lajos* készítette. Európa, 1984. 597 old.

Duranci Béla: A vajdasági építészeti szecesszió. Fordította: *Borbás Győző, Gerei László, Kertag Nándor és ifj. Lévay Endre.* Fórum, Újvidék. 1985. 151 old.

Dümmerth Dezső: A két Hunyadi. 1985. 320 old.

A könyv a XV. század második felének Magyarországáról szól, Hunyadi János és Mátyás király koráról.

Eötvös Loránd: Az egyetem feladatairól. Gondolkodó magyarok. Magvető. 1985. 60 old.

Tízenöt esztendős tanári pályájának tapasztalatait foglalja össze e kötet két tanulmányában Eötvös.

Erdei Mihály: Pusztáról az Országházig. Tények és tanúk. Magvető. 1985. 300 old.

Erdei Mihály — a felszabadulás után az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, az MKP Csongrád megye titkára — a Viharsarok szülötte, ősei pásztorok, ő maga kubikos. Már fiatalon tagja az SZDP-nek, majd a párt szentesi szervezetének alelnöke.

Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár IV. (Fém-Ha) Gyűjtötte és szerkesztette: *Szabó T. Attila.* Kriterion, Bukarest. 1984. 1298 old.

Falusi Magyarország: Válogatta és szerkesztette: *Rádics József.* Mezőgazdasági, 1985. 540 old.

Írók és szociográfusok írásaiból készült válogatás a magyar falu tegnapi és mai képéről.

Fábry Zoltán összegyűjtött írásai 5. kötet. 1938—1949. Madách, Bratislava. 1985. 437 old.

Újságcikkek — tanulmányok. Válogatta és összeállította *Fónod Zoltán.* A jegyzeteket *F. Kovács Piroska,* a bibliográfiát *Reguli Jenő* készítette.

Fejezetek Szentes forradalmi múltjából. Szerk: *dr. Gaál Endre.* Kiadja Szentes Városi Tanács V. B. Művelődésügyi Osztálya. 1984. 270 old. és 15 kép.

Dóczi Gábor: Előszó, *dr. Gaál Endre:* Szentes az 1918—1919. évi forradalmak idején, *dr. Takács Edit:* Szentes felszabadulása és a népi demokratikus forradalom kibontakozása 1944. szeptember—december, *dr. Szabó István:* Szentes a felszabadulás után 1945—1948.

Forrai Sándor: Küskarácsonytól sülvester estig. Egy botra rótt középkori székely kalendárium és egyéb rovásírási emlékeink. Múzsák Közművelődési Kiadó, Bp. 1983. 216 old.

A magyar rovásírás eredete és kapcsolata más népek rovásírásával. A magyar rovásírás rövidítési rendszerének kialakulása, a bolognai rovásírásos emlék, Marsigli naptármásolatai, egyéb rovásírásos emlékeink.

Földes Anna: Beszélgetni jó. Kozmosz, 1985. 256 old.

Illyés Gyula, Bruck Edit, Sellye János, Tóth Judit, Köpeczi Béla, Ancsel Éva, Weöres Sándor, Nemes Nagy Ágnes beszél a szerzőnek életéről, történelemről, műveltségről, a hazatalálás állomásairól.

Frank Tibor: Marx és Kossuth. Nemzet és emlékezet. Magvető. 1985.

Galántai József: A Habsburg-Monarchia alkonya. Kossuth, 1985. 392 old.

Az Osztrák-Magyar dualizmus kora, 1867—1918.

Goldziher Ignác: Napló. Tények és tanúk. Magvető. 1985. 416 old.

Az európai hírű orientalista naplója kor- és társadalomtörténeti dokumentum: az Eötvös József nevével fémjelzett zsidó emancipáció történetének éppen úgy dokumentuma, mint a retrográd történelmi erők működésének. A naplóhoz *dr. Schreiber Sándor* írt előszót.

Hajdó Lászlóné Takács Éva: A kaposvári járás községtörténeti lexikona. Módszertani segédanyag. Kiadja a Somogy Megyei Levéltár. Kaposvár, 1984. 90 old.

Hallgatásra kárhoztatva. *Gyurmán Adolf* kiadatlan röpiratai. Nemzet és emlékezet. Magvető. 1985. 224 old.

1847 februárjában *Széchenyi István* Politikai Program Töredékek címmel éles támadást intéz az ellenzék és személy szerint Kossuth ellen. A várhatóan bekövetkező katasztrófáért (forradalom, véres megtorlás) az ő hajlíthatatlan politikájukat tette felelőssé. A röpiratra a kor egyik legfelkészültebb ellenzéki újságírója, Gyurmán Adolf válaszolt.

Hazai Tudósítások. Magyar Hírmondó. Magvető, 1985. 552 old.

Az első magyar nyelvű pesti újság, az 1806-ban indult Hazai Tudósítások legértékesebb írásait olvashatjuk ebben a válogatásban.

A Herman Ottó Múzeum Évkönyve XXII—XXIII. *Viga Gyula* közreműködésével szerkeszti *Szabadfalvi József.* Miskolc, 1985. 307 old.

Simán Katalin: Paleolit leletek Sajószentpéteren, *B. Hellebrandt Magdolna:* Rézkori leletek Tiszadorogmáról, *S. Koós Judit:* Szkíta-kori bronztükör Kisgyörből, *Gedai István:* Lengyel pénzek Magyarországon a XVI—XVII. században, *Zsámboki László:* Pénzverészeti szakemberképzés Magyarországon a XVII. században, *Feld István:* A gönci Amadé-vár, *L. Woll Mária—Simán Katalin:* A Herman Ottó múzeum ásatásai és leletmentései 1983-ban, *Tóth Péter:* Adatok Borsod

megye Árpád-kori birtoktörténetéhez és történeti földrajzához; *B. Bartus Elemér:* Történeti adatok Miskolc város kertkultúrájáról, *Falussy József:* Egy vidéki hetilap, a „Tokaj-Hegyalja" politikai szemléletének módosulásai 1914-ben, *Németh György:* A 10-es honvédek és a „10-es honvéd" 1917—1918-ban, *Vargáné Zalán Irén:* Miskolc zenei élete a két világháború között, *Fári Irén—Kőhegyi Mihály:* Herman Ottó szakvéleménye egy Szegednek felajánlott természettudományi gyűjteményről, *Végvári Lajos:* 100 éve halt meg Manet, *Losonci Miklós:* Ruttkay György aktivista festő életműve, *Éva Veronika Huseby:* Szociálantropologiáról — Cserépfalu kutatása kapcsán, *Farbaky Péter:* Mezőcsát és Ároktő településtörténete és népi építészete, *Viga Gyula:* Gyümölcstermesztés és a gyümölccsel való kereskedelem a Bükkalján.

Hevesi Honismeret 3. Kiadja a Hazafias Népfront Heves Megyei Bizottsága. Eger, 1984. 112 old.

Csiffáry Gergely: A honismereti mozgalom szerepe a történelmi tudat és a nemzeti önismeret fejlesztésében. *Misóczki Lajos:* A honismereti munka lehetőségei az agrárkutatásban, *Lukács László:* Helytörténeti kutatás a székesfehérvári Palotavárosban, *Bánhidi Andrásné:* A történeti értékű iratok biztonságos őrzéséről és védelméről, *Vörös Dezső:* A hevesi Hegedüs-hagyatékról, *Lénárt Andor:* Útmutató iskolai tanszermúzeum anyagainak a gyűjtéséhez, *Cs. Schwalm Edit:* Útmutató a népi textilek leírásához, gyűjtéséhez, *Lénárt Andor:* Kérdőív a megyei közigazgatástörténeti kiállítás anyagának gyűjtéséhez, *Csiffáry Gergely:* Heves megye felszabadításának időrendje, *Fükőh Levente:* Földtani tanulmányok Nagyvisnyón, *Erdész Judit:* Finnországi levél, *Cs. Schwalm Edit:* Beszámoló az 1983. évi népművészeti táborról, Útmutató a „Magyarország 1985-ben, felszabadulásunk 40. évében" fényképezési akció lebonyolításához, Honismereti, helytörténeti kiadványok Heves megyében (1983—1984).

Ilia Mihály—Juhász Antal: A tápai gyékénymunka. Utószó: *Bernula Mihály.* Szeged, 1984. 133 old.

Irodalomtudományi és stilisztikai tanulmányok, 1984. Szerk: *Szabó Zoltán* Kriterion, Bukarest, 1984. 335. old.

A tartalomból: *Molnár Judit:* Kazinczy Ferencről, *Végh Béla:* Bajza kritikafogalmának esztétikai értelmezéséhez, *Kozma Dezső:* Arany és a hagyományok, *Máriás József:* Németh László és Nagybánya, *Kereskényi Sándor:* Erkölcs és esztétikum Németh László A minőség forradalma című művében, *Gaál György:* Pozitivizmus és szellemtörténet Kristóf György munkásságában, *Cseke Péter:* A népiség elve az Erdélyi Helikonban, *Kántor Lajos:* Szabédi László — és az írástudók felelőssége, *Lázok János:* Sütő András drámái, *Mózes Huba:* A népdalvers sorfajai, *J. Nagy Mária:* A főnév stilusalakító ereje Vajda János lírájában, *Kabán Anna-Mária:* Szövegszerkezeti sajátosságok Apáczai, Melius és Pápai Páriz műveiben, *Galamb Katalin:* A szecesszió stiláris sajátosságai Ambrus Zoltán prózájában.

Jankovich Miklós, a gyűjtő és mecénás. 1772—1846. Szerk: *Balitska—Scholz Hedvig.* Akadémiai, 1985. 304 old.

Karácsonyi János: Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig. Az előszót írta *Csorba László,* a függeléket összeállította *Gazda István.* Tudománytár. Könyvért, Bp. 1985. XXV. 416 old.

Kardalus János: A festett bútor. Kiadja Hargita megye Szocialista Művelődési és Nevelési Bizottsága, valamint a Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Hargita megyei Irányító Központja. Csíkszerda, 1982. 141 old.

A magyar és román nyelvű kiadvány bemutatja az egykori Csík, Gyergyó és Udvarhely megye falusi házainak berendezését és annak változásait, a XVIII—XIX. századi bútorkészítést és bútorfestést, foglalkozik a festékekkel is. Részletesen foglalkozik a festett bútorok és a bútorfestés elterjedésével (Abásfalva, Agyagfalva, Bogárfalva, Csatószeg, Csehétfalva, Csíkdánfalva, Csíkmenaság, Csíkszentdomokos, Csíkszenttamás, Derzs, Fitód, Gyergyószárhegy, Gyergyóújfalu, Homoródalmás, Korond, Lövéte, Parajd), valamint a hagyományok folytatásával. A fényképeket *Dávid Sándor* és *Romfeld Ákos,* a rajzokat *Nagy Irma* készítette.

Kertész Manó: Szokásmondások. Nyelvünk művelődéstörténeti emlékei. Helikon, 1985. 281 old.

Bevezető tanulmány: *Szemerkényi Ágnes,* rajzok: *Rákassy Csaba.*

Kirschner Béla: A KMP stratégiai vonalának alakulása. 1919. augusztus — 1925. augusztus. Akadémiai, 1985. 270 old.

Dr. Kovács András: Pécs közművelődési élete korabeli sajtódokumentumok alapján. (A város felszabadulásától 1949-ig). Kiadja Pécs Város dr. Doktor Sándor — Zsolnay Művelődési Központja. 1985. 74 old.

Kós Károly: Mihez kezdjünk a természetben? Mezőgazdasági, 1985. 124 old.

Dr. Kós Károly néprajztudós könyve arra keresi a választ, hogy a nép hagyományos természetismeretét miként hasznosíthatja a természet szépségeit és a természetes élet örömeit kereső mai ember.

Köllő Károly: Két irodalom mezsgyéjén. Kriterion, Bukarest, 1984. 405 old.

Tanulmányok a román—magyar irodalmi kapcsolatok történetéből.

Körmendi Géza: Tata. Kiadja a Komárom Megyei Idegenforgalmi Hivatal. Panoráma, 1985. 62 old.

Köpeczi Béla: Magyarok és franciák. Szépirodalmi. 1985. 448 old.

A szerző franciául korábban már megjelent írásaiból készült válogatás, melyet újabb kutatásainak eredményével egészített ki. A XVII—XVIII. századi magyar—francia kapcsolatokat vizsgálja: egyrészt hogyan látta Franciaország Magyarországot, másrészt pedig miként fogadták be a magyarok a francia eszméket.

Lemmel Annamária—Nagy Ilona: Parasztbiblia. Gondolat, 1985. 612 old.

A szerzők összegyűjtötték a parasztemberek között ma is élő bibliai történeteket, amely a paraszti műveltségnek mind ez ideig szinte teljesen ismeretlen tájaira vezet el bennünket.

Magyaró énekes népzenéje. *Palkó Attila* kiegészítő gyűjtését és *Zsigmond József* szövegkiegészítéseit felhasználva közzéteszi *Jagamas János*. Kriterion, Bukarest, 1984. 255 old.

Egy Felső-Maros menti magyar falu néphagyományaiból.

A Magyar Tannyelvű Gimnázium Évkönyve, 1984/85. Összeállította *Farnbauer Béla és Holczhei Árpád*. Komárno.

A tartalomból: *dr. Miklós Elemér:* Iskolánk 35 éve. Egykori diákok emlékeznek a kezdetekre, *Gáspár Tibor:* Iskolánk kulturális élete évtizedek tükrében, *dr. Szénássy Zoltán:* Czuczor Gergely Komáromban, *Beke György:* Margó (Szénássy Zoltán tanárról), *Trugly Sándor:* A Péczeli József Honismereti Szakkör munkája.

Makkay János: A tiszaszőlősi kincs. Gondolat. 1985. 200 old.

Nyomozás egy rézkori fejedelem rejtélyes leleteinek ügyében.

Mărtinas, Dimitru: Originea ceangăilor din Moldova (A moldvai csángók története) Editura Stiintifică si Enciclopedică. Bucuresti, 1985. 205 old.

A történelmi tényekről és a néprajzi tapasztalatoktól merőben eltérő szemlélettel a román népből igyekszik származtatni a moldvai csángómagyarokat.

Matthaidesz Konrád: Elődeink fegyverei. Kolibri könyvek. Móra. 1985. 80 old.

A honfoglalás korától 1848-ig mutatja be az egyenruhákat, a zászlókat, a kitüntetéseket, s leírja az egyes korok harcmodorát is.

II. Rákóczi Ferenc emlékiratai. Szépirodalmi. Bp. 384 old.

Megbíráltak és bírálók. Nemzeti Könyvtár. Gondolat. 1985. 672 old.

A Helytartótanács cenzúraosztályának könyv- és színműbírálataiból ad válogatást. Figyelemmel kísérhetjük, hogyan reagált az államapparátus a haladó szellemű alkotásokra, hogyan változott a cenzúra szigora II. Józseftől a kiegyezésig. Fordította és sajtó alá rendezte *Mályuszné Császár Edit*.

Mezőhegyes lótenyésztésének története 1785-től 1985-ig. Szerk: *Sz. Bozsik Nóra*, összeáll: *Papp Tibor*. Kiadja a Mg-i Kombinát. Mezőhegyes, 1984. 83 old.

Mika István: Ingázók. Riportok. Kiadja a Mátravidéki Fémművek Szakszervezeti Bizottsága. Sirok. 1984. 58 old.

Misztótfalu mezőváros jegyzőkönyve. 1596—1803. Európa, 1985. 192 old.

A Nagybánya közelében lévő Misztótfalu már 1442-ben mezővárosi kiváltságot kapott. Önkormányzatának értékes emléke ez a magyar nyelven vezetett jegyzőkönyv.

Mozaikok Csongrád város történetéből. Kiadja a Csongrád Városi Tanács V. B. Művelődési, Egészségügyi és Sport Osztálya. 1984. 203 old.

Sebestyén István: Adalékok Csongrád város felszabadításának körülményeihez, *Fábián Györgyné Szenczi Ibolya:* A haladó ifjúsági mozgalom csongrádi történetéből, *Eszenyi László:* A „Táncsics Mihály", az első mezőgazdasági termelőközösség a csongrádi határban, *Sebestyén István:* Tisztességgel szolgálva a közösséget (A „Pro Urbe Csongrád" kitüntetettjei), *Katona Imre:* Társulati és vállalkozói rendszer, kubikos munkavállaló szövetkezetek, különös tekintettel Csongrád megye földmunkásaira, *Forgó Tilda—Forgó Ida:* Peres ügyek Csongrádon az 1838—1847 közötti években, *Dudás Lajos:* A 100 éves Síp utcai iskola története 1884-től 1944-ig, *Gög Mihály:* A méltóságos nagykárolyi gróf Károlyi család tulajdonát képező csongrádi uradalom leírása, *Erdélyi Péter:* A munkásmozgalom csongrádi történetének kronológiája (1890—1914), *Labádi Lajos:* Adalékok az 1861. évi katonai egzekució csongrádi történetéhez, *Görög Anikó:* A növények és a füves gyógymódok szerepe a paraszti gyógyításban Csongrádon, *Gög János:* Az „Alföld" Néptáncegyüttes.

Móra Ferenc: A magyar paraszt. Gondolkodó magyarok. Magvető, 1985. 60 old.

Móricz Zsigmond, a Nyugat szerkesztője. Levelek. Szerkesztette és az utószót írta *Tasi József*. Kiadta a Petőfi Irodalmi Múzeum. Bp. 1985. 506 old.

A Móricz Zsigmond által és a hozzá írt, a szerkesztői munkával összefüggő, csaknem 400 levelet tartalmazza ez a kötet.

Mucs Sándor: Politika és hadsereg Magyarországon, 1944—1948. Zrínyi—Kossuth, 1985. 226 old.

Nagy László: Kard és szerelem. Gondolat, 1985. 352 old.

A szerző több izgalmas kérdésre keresi a választ. Hogyan szerzett a töröktől Bocskai István koronát? Kik és miért ölték meg Báthory Gábort? Hogyan élte túl hivatalosan bejelentett halálát Széchy Mária, a „Murányi Vénusz"?

A Néma Barát megszólal. Válogatás a Karthauzi Névtelen beszédeiből. Magyar Hírmondó, Magvető, 1985. 604 old.

Az Érdy Kódex őrizte meg a XVI. szd. első évtizedében született magyar nyelvű prédikációgyűjteményt, melyet egy ismeretlen nevű szerzetes alkotott.

Németh László élete képekben. Gondolat, 1985. 368 old.

A képes dokumentumkötetet az író özvegye állította össze.

A népmozgalom főbb adatai községenként, 1828—1900. Az adatgyűjtést, földolgozást irányította és összeállította. Kiadja a KSH; 1984. 173 old.

A sorozat most megjelent 8. kötete Szabolcs-Szatmár és Szolnok megye adatait tartalmazza.

Nógrádi népdalok Összeállította: *Simon János.* Kiadta a Losonc járás Népművelési Központja. 1985. 36 old.

Negyvenöt lekottázott népdalt tartalmaz ez a sokszorosított kiadvány.

Oláh Miklós: Hungária. Gondolkodó magyarok. Magvető. 1985. 96 old.

Oláh Miklós munkája a reneszánsz kori Magyarország színes, gazdag tablója, melyet a nagy tudású és művelt humanista tíz esztendővel a mohácsi vész után vetett papírra.

Palotai Krónika. Kiadja a Nagyközségi Közös Tanács Kelemen László Művelődési Háza é.n. 12 old. (Soksz.)

A kiadvány köszönti a 80 esztendős Asztalos P. Kálmánt, folytatja Kelemen László tevékenységéről szóló ismertetését *(Bazsó Dénes), Komoly Pál:* Csanádpalota felszabadulása, Uő.: Az első csanádpalotai közgyűlési jegyzőkönyv, Csanádpalota nevezetesebb évei (1859—1864), *Asztalos P. Kálmán:* Heptika, *Markovics Gézáné:* A nyugdíjasklubról, Pánczél Józsefné: Gyermekjátékok, mondókák, Uő.: Jelenünk krónikája.

Pati Nagy Elemér: Zsámbék. (Kiadja a Zsámbéki Műemlékbarát Kör) Zsámbék, 1984. 20. old.

Pontot, vesszőt nem ismerek, de minden szó igaz. *Csibi Istvánné Siklódi Márika* önéletírása. Európa, FEMINA könyvek, 1985. 100 old.

Az 1902-ben született gyergyóditrói székely parasztasszony ékes, szép nyelven megfogalmazott feljegyzéseiből kirajzolódik a nehéz, sok gonddal, munkával terhelt, történelemsújtotta élet.

Reviczky Ádám: Vesztes háborúk — megnyert csaták. Tények és tanúk. Magvető, 1985. 784 old.

Schifferné Szakasits Klára: Fent és lent 1945—1950. Tények és tanúk. Magvető, 1985. 364 old.

Schifferné Szakasits Klára: Másokról és magamról II. 1945—1950. Tények és tanúk. Magvető, 1985. 350 old.

A Szakasits és a Schiffer család története 1945 után is szorosan kapcsolódik az ország történetéhez. Az emlékezés egyik szála az SZDP tevékenységét követi nyomon 1945-től a két munkáspárt egyesüléséig. A másik szál egy korszak, egy vezető réteg hangulata.

Schönwald Pál: A Károlyi-per. Kossuth. 1985. 279 old.

A Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör tudományos emlékülése Siklóson, 1984. március 15-én. Szerk.: *Perics Péter.* Kiadja a HNF Városi Bizottsága és a Siklósi Vár- és Múzeumbaráti Kör. Siklós. 1985. 74 old.

Illés István: A konferencia megnyitó beszéde, *dr. Kovács András:* A siklósi vár a középkorban (1543-ig), *dr. Füzes Miklós:* Táncsics Mihály és a siklósi népképviseleti követválasztás, *Pápay Jenő:* Süttő Ignác szereplése a Dráva mentén 1848-ban, *Timár György:* Egy ismeretlen középkori siklósi oklevél, *Márti Attila:* A siklósi járás és Siklós egyesületeinek vizsgálata 1867—1914-ig, *Vargha Dezső:* Siklós dalosmozgalma a XIX—XX. században, *Muráth István:* A konferencia záróbeszéde.

Somlyó Tóth Tibor: Diplomácia és emigráció „Kossuthiána." Nemzet és emlékezet. Magvető, 1985. 224 old.

Somogyi-könyvtári műhely. 1984/4. 145—200 old.

Kanyó Ferenc: Szeged kiürítése a felszabadulás előtt, *Fenyvesi István:* Felszabadítók és tanúságtevők, *Majtényi Béla:* Könyvtári emlékek, *Lippainé Fekete Ilona:* A Somogyi-könyvtár mecénásai, *Buzási Gábor:* Szeged községválasztmánya 1851—1860. *Monok István:* A szegedi alsóvárosi ferences rendház történetéhez 1533—1644, *Kovalovszky Mik-*

lós: Néhány szerény észrevétel *Juhász Gyula* „thematáihoz".

Supka Géza: 1848, 1849. Nemzet és emlékezet. Magvető, 1985. 608 old.

A szerző munkájához felhasználta azokat az okleveleket is, amelyek egy 1927. évi tűzvészben később elpusztultak.

A 100 éves csongrádi gőzmalom. Írta *Dudás Lajos* és *dr. Szűcs Judit.* Kiadta a Csongrád Megyei Gabonaforgalmi és Malomipari Vállalat. 1985. 74 old. és 9 melléklet.

Gróf Széchenyi István intelmei Béla fiához. Magyar Hírmondó. Magvető. 1985. 368 old.

Az intelmek arról szólnak, hogy fia mivel tartozik önmagának, családjának és nemzetének.

Szijjártó István: Diákújságírás Somogyban. Iskola és Levéltár. Dokumentumok a szülőföldről 22. Somogy Megyei Levéltár. Kaposvár, 1985. 47 old.

Tanúságtevők 4/C. kötet. Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből 1941—1944. Kossuth, 1985. 650 old.

Tahin Gyula. Szentendre. Corvina. 1985. 96 old.

Színes fényképeken mutatja be a város műemlékeit, utcáit, tereit, természeti környezetét.

Tölgyesi János: Például Táp. Kiadja a Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Bp. 1984. 76 old.

Adalékok egy Győr-Sopron megyei falu kommunikációs monográfiájához.

Tudományos Gyűjtemény 1817—1841. 1—3. kötet. Magyar Hírmondó. Magvető. 1985. 872 old.

1817-ben jelent meg az első magyar nyelvű tudományos folyóirat, a *Tudományos Gyűjtemény.* Ebből közöl válogatást ez a kötet.

Utunk Kodályhoz. Szerk.: *László Ferenc.* Kriterion, Bukarest. 1984. 267 old.

Benkő András: Vázlatos romániai Kodály portré, *Almási István:* Kodály és az erdélyi népzenekutatás, *Szenik Ilona:* Az erdélyi stófikus siratók, *Pávai István:* A Marosszéki táncok főtémájának folklórkapcsolatai, *Olsvai Imre:* Kodály Zoltán és más népek zenéje, *László Ferenc:* Kodály román népdalföldolgozása, *Breuer János:* Marosszéki táncok, *Bugeanu, Constantin:* A Galántai táncok elemzése, *Rónai Ádám:* Szűkoktávos Kodály-dallamok — és egy szabálytalan népdal, *László Ferenc:* „Az ő dalaik"? (Adalékok egy korszakos könyv élettörténetéhez), *Fehérvári László:* Kodály Zoltán színpadi művei Kolozsvárott, *Farkas Sándor:* Kodály színpadi alkotásai hazai műkedvelők előadásában, *László Bakk Anikó:* Kodály nyomában csigafogaton, *Szekernyés János:* Kodály közbenjárása, *Muzsnay Árpád:* „Nem cseléd voltam én náluk!" (Fatáné Koncz Julianna Kodály-emlékei), *Keppinchné Molnár Irma:* Psalmusbemutató Kolozsvárott, *Vita Zsigmond:* A népdal és a Kodály-zene honfoglalása, *Szabó Géza:* Találkozásaim Kodály Zoltánnal, *Fehérvári László:* Interjú Nagy Istvánnal Kodályról, *Kovács István:* Hári János kalandozásai — hadifogságban és az egyetemen, *Taranu, Cornel:* „Jó iskola volt", *Lakatos István:* Vendégségben Kodály Zoltánnál, *Jagamas János:* A szőlőhegy kincse.

Varga Sándor: Magyar könyvkiadás és könyvkereskedelem 1945—1957. Gondolat, 1985. 400 old.

Válogatott dokumentumok az orosházi munkásmozgalom történetéből. (1868. okt. 4. — 1944. okt. 6.) Gyűjtötte, szerkesztette, bevezette, jegyzetekkel ellátta és a mutatókat készítette: *Forman István.* Kiadta az MSZMP Városi Bizottsága és Orosháza Városi Tanácsa. 1984. 442 old.

Vita Zsigmond: Művelődés és népszolgálat. Kriterion, Bukarest. 1983. 316 old.

A tartalomból: Az enyedi kohó, Bethlen Gábor könyvtára és Utasításai, Bethlen Gábor-arcképek az enyedi kollégiumban, Enyed pusztulása és az Enyedi két fűzfa, A Bethlen Kollégium diákkönyvtárosai a XVII—XIX. században, Az első erdélyi házi múzeumok és a múzeumi gondolat kialakulása, Az építkező kollégium a XVIII. században, Bod Péter könyvtára, Voltaire tanítása a Bethlen Kollégiumban, a XVIII. századi Erdély képe Hermányi Dienes József munkáiban, Orvostörténeti vonatkozások Hermányi Dienes József munkáiban, Egy kantiánus erdélyi professzor; Benke Mihály a XIX. szd. elején, Hegedűs Sámuel egészségtani előadásai a Bethlen Kollégiumban, Szász Károly; a műszaki értelmiség nevelője, Erdélyi ifjúsági olvasótársaságok a reformkorban. Adatok néhány erdélyi olvasóegyletről a reformkorban, A Kolozsvári Nevelő Kör története, A könyvkiadás és az írói tiszteletdíjak alakulása Erdélyben a XIX. szd. első felében, Ifjabb Zeyk Miklós a természettudós és humanista nevelő, Az utolsó bajnok: Zeyk Domokos, Hídvégi Mikó Imre jelmondata és könyvtára, Arany János erdélyiek között Nagykőrösön, A nagyenyedi vármegyei kórház alapítása és fejlődése a XIX. szd.-ban, Vidéki orvosok és gyógyszerészek szervezkedései a XIX. szd.-ban, Egy tanítóképzős élete a kollégiumban a múlt század végén, Körösfői-Kreisch Aladár és a diódi festőtelep, Emlékezés Berde Mária enyedi éveire, A munkára való nevelés kísérlete a nagyenyedi kollégiumban századunk elején, Járai István küzdelme az új iskolai szellem kialakításáért, Magyar Irodalmi előadások Válenii de Mun-

tén 1935 után, Gusti professzor magyar tanítványai és az első erdélyi falukutató munkatáborok.

Wesselényi István: Sanyarú világ II. Közzéteszi: *Demény Lajos* és *Magyari András*. Kriterion, Bukarest, 1985. 893 old.

Wesselényi eddig kiadatlan naplójának második kötete az 1707. és az 1708. esztendőt foglalja magában.

Wirth Péter: Itt van elrejtve. Európa. 1985. 160 old.

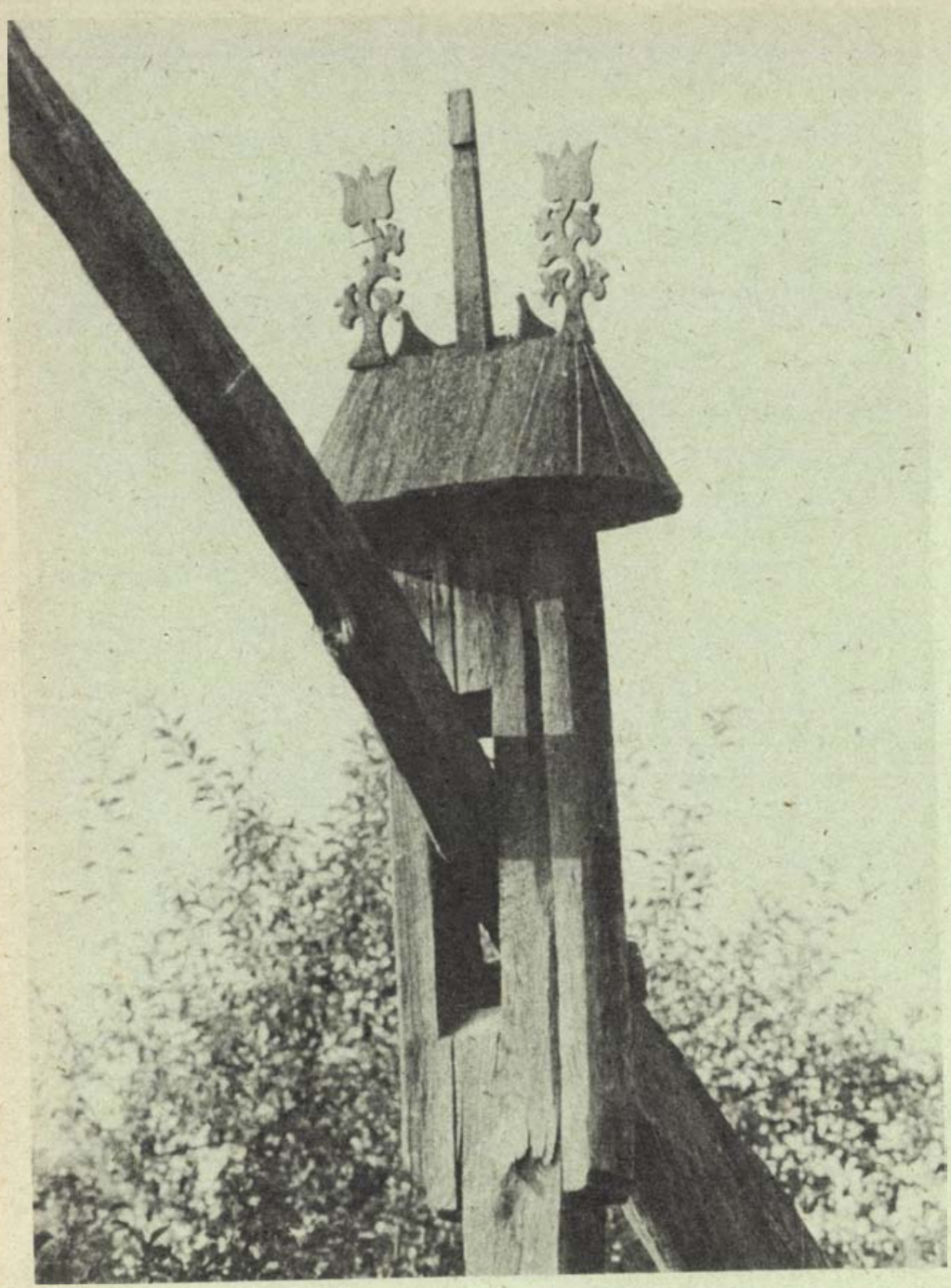
A Tokaj-hegyaljai borkereskedésből meggazdagodott zsidók hitközségeinek igen szépek, jellegzetesek és érdekesek a temetői. A gyönyörű hegyoldalakon sorakozó faragott sírköveken a zsidó vallásos szimbolika ábrázolásai valóságos népművészeti hitellel jelennek meg. Wirth Péter műemlékfotóihoz *Jólesz László* válogatott zsidó temetési-temetői imákból, gyászénekekből. Az utószót *Schreiber Sándor* írta.

Zenetudományi írások, 1983. Szerk.: *Benkő András*. Kriterion, Bukarest, 1983. 302 old.

A tartalomból: *Nagy István* három írása, *Szabó Csaba:* Szöveg és zene a Cantata profanában, *László Ferenc:* Bartók Béla: Románcok, *Jagamas János:* Népdalgyűjtés a hétfalusi csángók között, *Almási István:* Sorvégelnyelés népdalainkban, *Thurzó Sándor:* Nagyváradi éneklőkanonokok (1199—1556), *Dávid István:* Műemlék orgonák Kolozsvárott, *Farkas Sándor:* Adalékok a székelyudvarhelyi Filharmonikus Társaság történetéhez, *Benkő András:* Adatok Nagy István (1923—1983) munkásságához, *Papp Géza:* Philipp Caudella magyar táncai.

Zalavári vízköpő a XIII. századból *(M. Kiss József rajza)*

Gémeskút, Kászokfeltíz *(Hajdú D. Dénes felvétele)*

1985/6
HONISMERET
A HAZAFIAS NÉPFRONT FOLYÓIRATA

1985 DEC 0 3

HONISMERETI BIBLIOGRÁFIA

MTA KÖZPONTI KÖNYVTÁR Időszaki kiadványok SZEGED

Abonyi István (szerk.): Szülőföldünkre emlékezünk. A szerkesztő kiadása. Bp., 1984. 163 old.

Volt bezdániak emlékeznek a negyven esztendővel ezelőtti Bezdánra.

Ács Irén: Nógrádi képek. Kiadja a Nógrádi Sándor Múzeum, Salgótarján, 1985. 107 old.

Balassagyarmati Honismereti Híradó, 1985/1. Kiadja a Madách Imre Városi Könyvtár. Balassagyarmat, 1985. 138 old.

Dr. Szabó Károly: Mauks Ilona (Mikszáth felesége), *dr. Praznovszky Mihály:* Mikszáth Kálmán nógrádi „ismerősei", *dr. Rejtő István:* Mikszáth és a Magyar Tudományos Akadémia, *dr. Kupa Mihály:* Horváth Endre grafikusművész és pénzjegytervező, *Kövér Kinga—Mócsány Brigitta—Zsiga Judit:* Az őrhalmi gyöngyösbokréta, Az utolsó balassagyarmati kötélgyártómester Merczel István visszaemlékezése, *Hemerke Gyula:* Szabó Endre a magyar kisdedóvás kiemelkedő személyisége, *Reiter László:* Új adatok a balassagyarmati gyógyszertárak történetéhez, *Vas Ágnes:* A Madách Társaság, *Révész László:* Fabó András, múlt századi egyháztörténész, *Majdán Béla:* Lékai János—Tisza István merénylője, *Fodor Imre:* Tájékoztató a Városszépítő Egyesületről, *Majdán Béla:* Gondolatok a Palóc liget sorsáról, a Honismereti Kör életéből. A Balassagyarmati Honismereti Kör működési szabályzata, *Kovalcsik András:* Kelemen Zoltán hagyatékából, *Dr. Baky Ferencné Tarnóy Lívia:* Kiegészítés a Palóc Múzeum történetéhez.

A baranyai-pécsi munkásmozgalom története. Szerk.: *Szita László.* A sztrájkstatisztikát, a történeti kronológiát *Teszes Ferenc,* a mutatókat *Borsy Károly* készítette. Kiadja a Baranya Megyei Levéltár. Pécs, 1985. 574 és 456 old.

I. kötet: 1867—1921., II. kötet: 1921—1944.

Bács-Kiskun Megyei Honismereti Közlemények 3. Kiadja a HNF Bács-Kiskun Megyei Bizottsága és a Katona József Megyei Könyvtár. Kecskemét, 1985. 64 old.

Bársony Ferenc: Adatok Bács-Kiskun megye felszabadulása történetéhez, *Molnár Béla:* Hadműveletek a Duna—Tisza felszabadítására, Visszaemlékezések a felszabadulásra: (Csávoly — *Mándics Mihály,* Kunszentmiklós — *Galambos Sándor,* Madaras — *Bognár András,* Soltvadkert — *Beszedics Antal*), *Fekete János:* Holló Lajos emlékezete.

Dr. Berze Nagy János: Égig érő fa. Magyar mitológiai tanulmányok. Bevezető tanulmányt írta és szerkesztette: *dr. Dömötör Sándor.* Kiadja a Baranya Megyei Tanács V. B. művelődési osztálya, Pécs, 1984. 368 old.

A szerző posztumusz munkájának harmadik kiadása.

Békési József: Cigányok a Körösök mentén. Kiadja a Békés Megyei Tanács V. B. Tudományos és Koordinációs Szakbizottsága, Békéscsaba, 1985. 191 old.

A Bénai nagy hegy alatt . . . Kiadja a CSEMADOK losonci bizottsága. 1985. 49 old.

A sokszorosított kiadvány 45 népdalt tartalmaz Losonc és Fülek vidékéről. A dalokat a CSEMADOK KB néprajzi szakbizottsága gyűjtötte, lejegyezte *Ág Tibor.*

Budapest Főváros Levéltárában őrzött jelentősebb kapitalista kori vas-, fém- és gépipari fondok. Összeállította: *Szilágyi Gábor.* Budapest Főváros Levéltára kiadványai. 1984. 500 old.

Csanád megye Levéltára, 1710—1950. Szerk.: *Blazovich László.* Kiadja a Csongrád Megyei Levéltár. Szeged, 1984. 274 old.

Csapodi Csaba: A budai királyi palotában 1686-ban talált kódexek és nyomtatott könyvek. Az MTA könyvtárának közleményei. Bp., 1984. 112 old.

Csáky Károly: Honti barangolások. Madách, 1985. 225 old.

Selmecbányától a Dunáig; Hódoltatás, Adóztatás Hontban; Tinódi honti históriái; A drégelyi Szondi-emlék története és a honti Szondi-kultusz; Szeder Fábiánról és a palóckutatásról; Ipolyi Arnold nyomában, Emlékezés Pongrácz Alajosra, a Honti Kaszinó története és társadalmi szerepe. A Honti Múzeumról, Petőfi-emlékek Hontban, Bartók Béla tájainkon; Móricz Zsigmond Ipolyságon.

Császár Lászlóné Bobrovits Dorottya: Ganna, plébániai templom és mauzóleum. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 183. Bp., 1984. 16 old.

Dercsényi Balázs: Nagybörzsöny, műemlékek, Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 188. Bp., 1984. 16 old.

Dercsényi Dezső: Zsámbék, templomrom. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 184 old. Bp., 1984. 16 old.

Deszk története és néprajza. Szerk.: *Hegyi András.* Kiadja a Községi Tanács Végrehajtó Bizottsága. Deszk—Szeged, 1984. 1127 old.

Andó Mihály: Deszk község és környéke természetrajzi viszonyai, *Mohány Sándor:* Deszk földrajzi nevei, *Lipták Pál:* Neolitikus csontmaradványok, *Trogmayer Ottó:* Deszk őstörténete, *Karácsonyi Péter:* Deszk a középkorban, *Rákosi István:* Fejezetek Deszk történetéből újratelepülésétől 1848-ig. *Kövér Lajos:* Deszk az 1848—1849. évi forradalomban, *Uő.:* Adalékok Deszk történetéhez a Habsburg-önkényuralom korában, *Rattay Ernő—Sebesi Judit:* Deszk a dualizmus időszakában, *Hegyi András—Székely Lajos:* Deszk az ellenforradalmi korszakban, *Szabó István:* A földreform, *Nagy István:* A felszabadult Deszk története, *Fábián György:* Deszk története a szocializmus építésének időszakában, *Abonyi Aladárné:* Deszk gazdasági földrajza, *Baranyai Kálmán:* Deszk népmozgalma (1850—1970), *Rigó Jánosné:* A közoktatásügy története, *Ruszk Márk:* Deszk község közegészségügye, *Rádity Velimir—Gyukin György:* A deszki szerbség története (szerbül is), *Ferenczi Imre:* A deszki major népe, *Grin Igor:* Deszk szerb népdalhagyományai, *Szigeti György:* Adatok a deszki magyar és szerb népzenéhez, *Juhász Antal:* A deszki hajóvontatók, *Polner Zoltán:* Ráolvasások és archaikus népi imádságok Deszken, *T. Knotik Márta:* Arannyal kivarrt szerb hímzések, *Felföldi László:* Hagyományos gyermekjátékok és táncok Deszken, *Tóth Béla:* A falu két vége, *Dér Endre:* Deszki arcok, *Horváth Dezső:* Fészekrakók, *Szász János:* A deszki szerb közösség ma, *Tandi Lajos:* Őszi beszélgetések, *Rádity Velimir:* Szerb-horvát nyelvű összefoglalók.

Elek László: Művelődés és irodalom Békés megyében, I. Békés Megyei Múzeumok Közleményei, 9. Szerk.: *Szabó Ferenc.* Kiadja a Békés Megyei Múzeumok Igazgatósága, Békéscsaba, 1985. 258 old.

A XVI. századtól a XIX. század derekáig.

Erdélyi János: Úti levelek, naplók. Válogatta, szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta *T. Erdélyi Ilona.* Gondolat—Madách, Bratislava, 1985. 518 old.

Feitl István: A népi demokrácia első évei, 1944—1948. ILK Bp., 1985. 47 old.

Fekete Dezső: Húsz év Kiskunhalas krónikájából. Kiadja a városi tanács, 1984. 190 old.

A krónika az 1944. október 23. és 1964. december 31. közötti időszakot öleli fel.

Felsőbb leányiskolai tankönyvek, 1868—1926. Szerk.: *Pozsár Istvánné.* Kiadja az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp., 1985. 36 old.

Fülöp László: A sárvári kovácsmesterség szakszókincse. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 25. Szerk.: *Hajdú Mihály.* Bp., 1985. 170 old.

Gyöngyös város becsületes tanácsa elhatározta ... (1659—1848). Szerk.: *Kovács Béla.* Kiadja a Heves Megyei Levéltár. Eger, 1984. 394 old.

Válogatás két évszázad városi határozataiból.

Gyurgyák János: Szende Pál, 1879—1934. Magyar szociológiai történeti füzetek. Kiadja a fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. Bp., 1985. 168 old.

30 éves a Vörös Meteor Közért SK: 1954—1984. Szerk.: *Kaszás Sándor.* Kiadja a VM KÖZÉRT SK., 1984. 54 old.

Hatvani Dániel: Életutak a Homokhátságon. Riportok. Kiadja a Kiskunsági Mezőgazdasági Szövetkezetek Területi Szövetsége. Kecskemét, 1984. 210 old.

Hegedűs Ernő: Ráckeve, Savoyai-kastély. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 186. Bp., 1984. 16 old.

Huzella Péter: 15 éves a Kaláka. Kiadja az együttes. Bp., 1984. 32 old.

IRÓDIA 11. Szerk.: *Hodossy Gyula.* Kiadja a CSEMADOK helyi szervezete és a járási könyvtár. Nové Zámky-Érsekújvár. 1985. 58 old.

A tartalomból: *Angyal Béla:* A gutai mezei bérmunkások helyzete 1811-ben egy korabeli tanácsi jegyzőkönyv alapján, *Écsi Gyöngyi:* Peredi lakodalom.

Ismétlő iskolai tankönyvek, 1868—1945. Szerk.: *Pozsár Istvánné.* Kiadja az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp., 1985. 30 old.

A Kaposvári Tanítóképző Főiskola jubileumi évkönyve, 1959—1984. Szerk.: *Paál László.* Kiadja a főiskola, Kaposvár, 1984. 135 old.

A Kassai Szent Erzsébet-dóm. Kiadta az OBZOR Kiadóvállalat, 1983. 94 old.

Az orosz, szlovák, német és magyar nyelvű, igen szép színes képanyaggal illusztrált kiadványt *Pavol Cech* állította össze, *Alexander Jiroušek* fényképezte és *Kveta Kovácsova* fordította.

Kiss Imre: Fejezetek Gádoros történetéből. Kiadja a községi helytörténeti bizottság. Gádoros, 1984. 176 old.

Kiss József: Matyó népdalok. A BAZ Megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztály támogatásával kiadja a Herman Ottó Múzeum. Miskolc, 1983. 173 old.

Kiss József: Vázlat Csepel társadalomtörténetéhez, 1919—1945. Szociológiai füzetek. Kiadja a Művelődési Minisztérium Marxizmus—Leninizmus Oktatási Főosztály. Bp., 1984. 95 old.

Komárom megye földrajzi nevei. Szerk.: *Balogh Lajos* és *Ördög Ferenc.* A mutatót összeállította *Tapolcainé Sáray Szabó Éva.* Kiadja a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Bp., 1985. 494 old.

Kovács Margit: Nagyvárosok környezete. Gondolat, 1985. 107 old.

Kósa Károly: A Szolnoki Szigligeti Színház adattára és bibliográfiája, 1951—1978. A Magyar Színházi Intézet és a Verseghy Ferenc Megyei Könyvtár közös kiadása. Szolnok, 1978. 235 old.

Cenner Mihály: Fejezetek a szolnoki színészet történetéből, A Szigligeti Színház műsora, Bibliográfia, Mutatók.

Kún Miklós: Miskolc múltja, jelene, tekintettel jövőjére. A Miskolc Városi Könyvtár és a BAZ Megyei Levéltár. Miskolc, 1985. 50 old.

Miskolc 1842-ben megjelent első magyar nyelvű helytörténeti leírásának hasonmás kiadása.

Leányközépiskolai és leánykollégiumi tankönyvek, 1916—1935. Szerk.: *Pozsár Istvánné.* Kiadja az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp., 1985. 35 old.

Líceumi tankönyvek, 1926—1945. Szerk.: *Pozsár Istvánné.* Kiadja az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp., 1985. 28 old.

Makrovits György: A magyar írók harca a cenzúra ellen, 1919—1944. Akadémiai, 1985. 247 old.

A Miskolci Földes Ferenc Gimnázium történetének válogatott dokumentumai. Szerk.: *Csorba Csaba.* Kiadja a BAZ Megyei Levéltár, Miskolc, 1985. 23 old.

A XVII. századtól 1950-ig követi a volt *katolikus* gimnázium történetét.

A Miskolci Földes Ferenc Gimnázium történetének válogatott dokumentumai. Szerk.: *Csorba Csaba.* Kiadja a BAZ Megyei Levéltár. Miskolc, 1985. 52 old.

A XVII. századtól 1950-ig követi a volt *református* gimnázium történetét.

Monumentumok az első világháborúból. Szerk.: *dr. Kovács Ákos.* A Műcsarnok és a Népművelési Intézet közös kiállítása alkalmából megjelent katalógus. Bp., 1985. 123 old.

Sinkó Katalin: A nemzeti emlékmű és a nemzeti tudat változásai, *Kovács Ákos:* „Emeljünk emlékszobrot hőseinknek!", *Hankiss Elemér:* Nemzetvallás, *Kovalovszky Márta:* Kegyelet-szolgáltatás, *Voigh Vilmos:* Közvetítő és átmenet = a turul, *Szabó Miklós:* A magyar történeti mitológia az első világháborús emlékművekben, *Nagy Ildikó:* Első világháborús emlékművek, *Sztrézs Erzsébet:* Egy emlékmű metamorfózisa, *Beke László:* „Kakucsi hősök emléke elölről nézve", *Nagy Tandori Dezső:* „... hogy itt voltam a világon".

Nádor Tamás: A Pécsi Nemzeti Színház operatársulatának 25 éve. Kiadja a színház. Pécs, 1984. 117 old.

Nevek térben és időben. Szerk.: *Veress Zoltán.* Korunk Füzetek, 1984. 1. Kolozsvár-Napoca, 1984. 86 old.

Murádin László: Név és nyelv, *B. Gergely Piroska:* Választható nevek és névválasztás, *Janitsek Jenő:* A román előnévrendszer, *Nagy Olga:* A névadás kultúrtörténetéhez, *Kovácsné József Magda:* Egy kistájegység személynevei, *Király Ernő:* Állampolgárság és névhasználat, *Kolozsi József:* Névszótár. A kötetet *Gazdáné Orosz Ella* saját gyűjtésű népi motívumai díszítik.

Népiskolai tankönyvek, 1867—1945. Szerk.: *Pozsár Istvánné.* Kiadja az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum, Bp., 1985. 303 old.

Névtani Értesítő 8. A Névkutató Munkaközösség időszaki kiadványa. Bp., 1983. 180 old.

Szekfű László: Adalék félreértésből keletkezett helyneveink históriájához, *Reuter Camillo:* Kéziratos térképeink helynévanyagá-

nak felhasználása, *Iván László:* Kecel nevének eredetéről, *Németh Zoltán:* A Pozsony megyei Felsőszeli helynevei, *Bognár András:* A tanyanevekről, *Hajdú Mihály:* Kisebb településeink utcaneveiről, *Szabó T. Ádám:* Az utcanévadás felelőssége, *Péter László:* A Szóráth vezetéknév, *Fülöp László:* Női és asszonynevek a XVI. századi levelekben, *Csige Katalin:* Adalékok Petőfi névadásához, *Kováts Dániel:* Az írói névadás néhány sajátossága Móricz műveiben, *Papp Zsuzsanna:* Felült Lackó, *J. Soltész Katalin:* Macskanevek, 1982., *Viga Gyula:* Gyümölcsnevek a Bükkaljáról, *Földi Ervin:* A HNF helyi szervezeteinek bekapcsolódása a földrajzi nevek hivatalos megállapításába, *Ördög Ferenc:* A Bevezetés a személynevek vizsgálatába c. spec. koll. programja és tapasztalatai az ELTE Bölcsész Karán, *Máté József:* Névtan a gimnáziumban, *Orosz Béla:* A névtan az általános iskolai anyanyelvi nevelés szolgálatában és az új tanterv, *Farkas Ferenc:* A jászsági tulajdonnevek gyűjtése és feldolgozása, *Mizser Lajos:* Névtani témájú szakdolgozatok a Bessenyei György Tanárképző Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének könyvtárában.

Nyakas Miklós: A hajdúk letelepítése Böszörményben. Kiadja a Városi Tanács és a Hajdúsági Múzeum. Hajdúböszörmény, 1984. 75 old.

Nyíregyháza. Szerk.: *Kopka János.* Bevezetőt írta *Angyal Sándor,* fényképezte *Elek Emil* és mások. Kiadja a városi tanács. Nyíregyháza, 1984. 166 old.

Az orosházi Juhász Balázs Gyűjtőklub évkönyve, 1982—1983. Szerk.: *Koszorús Oszkár.* Kiadja a Petőfi Művelődési Központ igazgatója. Orosháza, 1985. 100 old. (Soksz.)

Dr. Zilahi Lajos: Bevezető, *Elek László:* Gondolatok a néprajzi jellegű magángyűjteményekről, *Nagy Gyula:* Mit tapasztaltam a három évtizedes néprajzi gyűjtő- és publikálómunkásságom során, *dr. Bencsik János:* A pálinkásbutellák Orosházán, *dr. Zilahi János:* Orosháza és Boldizsár István, *Török Barna:* Török János festő rövid életrajza, *Bak Béláné:* Arcképvázlat Fáber József festőművészről, *Csizmadia Imre:* Hogyan lettem könyvgyűjtő, *Verasztó Antal:* Józsa Mihály könyvgyűjteménye, *Bónus István:* Levelezéseim: írókkal, költőkkel és egyéb hírek emberekkel, *Vizi József:* Pénzhamisítás az ókortól napjainkig, *Koszorús Oszkár:* Orosházi aprópénz-helyettesítő jegyek, *Karauszán Pál:* Egy gyűjtő tapasztalatai, *Kis Horváth Sándor:* Kútmúzeum Orosházán, *Pangó Bertalan:* Helytörténeti gyűjtőmunkám, *Sin Lajos:* Technikatörténeti gyűjteséim és kutatásaim, *Verasztó Lajos:* Honismereti börze Orosházán, *Dudás Zoltán:* Gyors, sikeres „börze", *dr. Hévvizi Sándor:* Megnyitó beszéd a Juhász Balázs Gyűjtőklub 1982. nov. 7-i kiállításán.

Őrség: A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület tájékoztató közleménye, 18. sz. Szerk.: *Galambos Ferenc.* Oberwart-Felsőőr, 1984. 36 old.

Hajnal Gábor: Szőlőfalumban (Gyepűfüzes), Az 1984. évi regöstábor, *Szeberényi Lajos:* Mi és más nemzetiségi csoportok (A német—dán határ menti példa), *Szeberényi Lajos:* Fogyunk és sorvadunk, *dr. Gyenge Imre:* Felsőőr, *Sterniczky Ferenc:* Felsőőr volt gyárai — A Háhn-féle sörgyár és a Fuith család szerszámgyára, *Madar Ilona:* Református hétköznapok, *Gyenge Imre:* A felsőőri népszínjátszás, *Gyenge Imre:* Libegős, *ifj. Tölly Julianna:* Új út a magyartanításban, *dr. Galambos Ferenc:* Beszélgetés a felsőőri futballcsapat vezetőjével és Rácz Mihály polgármesterrel.

A pécsi 500. Zrínyi Miklós Ipari Szakmunkásképző Intézet centenáriumi évkönyve, 1885—1985. Szerk.: *Király György.* Pécs, 1985. 130 old.

Gölcz Jánosné: Tanoncoktatás Pécsett 1885-től 1949-ig. *Sinkovitsné Nászay Zsuzsa:* Az iparoktatás az ellenforradalmi rendszer előtt és alatt, *Király György:* A háború utáni évek.

Pusztai László: Fót, műemlék. Tájak—Korok—Múzeumok Kiskönyvtára, 185. Bp., 1984. 16 old.

A Ráday Gyűjtemény Évkönyve, 1983. Bp., 1984. 348 old.

A tartalomból: *Csomasz Tóth Kálmán:* A pápai halottaskönyv, *Makkai László:* Nemzeti köztársaság és kálvinista teokrácia a 16. századi Lengyelországban és Magyarországon, *Péter Katalin:* A magyarországi protestáns prédikátorok ellen indított per 1674-ben, *Mészáros István:* A rész és az egész viszonya a partikuláris iskolarendszerben, *Balogh István:* Ráday Pál az 1712—1715. évi országgyűlésen (Adalékok a protestánsok szatmári béke utáni helyzetéhez), *Koós Judith:* A Rádayak képgyűjteményének története, *Beliczay Angéla:* Egy Luther-ének története, *Szabó Julianna:* Johannes Kupezky apostol sorozatának metszetváltozatai a Ráday-gyűjteményben, *Pintér Mihály:* Adatok az Erdélyi Múzeum Egyesület megalakulásához, *Hörcsik Richárd:* A magyar református egyház pecséthasználata, *Barcza József:* Szempontok és adalékok a protestáns iskolázás kezdeteihez Sárospatakon, *Szűcs Jenő:* Még egyszer a sárospataki protestáns iskola kezdeteiről (Az 1531. évszám eredete), *Beliczay Angéla:* Kajali Klára levelei, *Koós Judith:* Ráday Gedeon följegyzései arcképgyűjteményéről, *Sas Péter:* Kós Károly levelei Vincze Gézához, *Major Zoltán:* Bánffy Miklós irathagyatéka, *Mester Miklós—Majsai Tamás—Schmidt Mária:* Komoly Ottó naplója, 1944. *Victorné Bereczky Piroska:* Bereczky Albert: Önvizsgálatunk, *Hörcsik Richárd:* Újszászy Kálmán irodalmi munkásságának válogatott bibliográfiája.

Somlyai Magda: Történelemformáló hétköznapok: 1944 ősze—1945 tavasza. Gondolat, 1985. 323 old.

Sorsfordító Évek Zalában. Vál. és szerk.: *Petrák Katalin, Tóth Lászlóné.* Kiadja a Zala Megyei Lapkiadó Vállalat. Zalaegerszeg, 1985. 514 old.

Antos István: Felszabadultunk!, *Wöller István:* Megindult a közlekedés, *Haás Péter:* Az első hónapokról, *Fehér Gyula:* Egy volt Györffy-kollégista Zalában, *Hámori Zoltán:* Az 1945-ös földreform, *Németh Károly:* Visszatekintés, *Kirscher Béla:* Így kezdődött . . . *Nátrán János:* Egy régi szervezett munkás emlékezik, *Ferenczi Béla:* Készüljünk az új életre, *Horváth Lajos:* A nagykanizsai vasutasok, *Darvas Józsefné Kálmán Rózsi:* A keszthelyi nőmozgalom, *Hegedűs Raymond:* Zalaegerszegi éveim, *Kerek Józsefné Herceg Mária:* Apám nyomdokain, *Németh Gyula:* A MADISZ palini szervezetében, *Sójtór István:* A partizánok soraiból, *Szigeti István:* Pártmunkám kezdeti időszaka, *Hegyi János:* A koalíció Nagykanizsán, *Rakos József:* A pártmunkás emlékirataiból, *Galló Józsefné Pauk Anna:* Hogyan lettem a Szovjet Tábornoki Színház tagja, *Stadinger István:* Egy SZDP-titkár Zala megyei emlékei, *Vándor László:* A párt megbízásából a rendőrség kötelékében, *Trombitás Dezső:* Az ifjúsági mozgalomban, *Szabó Berény:* Nagykanizsai élményeim, *Köves János:* Erőnkön felül . . ., *Lendvai László:* Szakszervezet a MAORT-nál, *Vargha Béla:* A kisgazdapártban dolgoztam, *Németh József:* Egységbe ifjúság!, *Bujtor László:* A Zalába küldtek pártmunkásnak, *Bujtor Lászlóné Horváth Etelka:* Gyermekúdülő Mikosdpusztán, *Dóczi Róbert:* A kommunista pártot szerveztem, *Lakatos Dezső:* Zala megyei emlékeim, *Pukánszky Ferenc:* Békés megyéből érkeztem, *Horváth Zoltán:* Zalára emlékezvén, *Táborosi Elek:* A zalahalápi kőbányászok, *Varga Józsefné Takács Edit:* Megjelenik a forint, *Csáder Sándor:* Hogyan foglalkoztunk a káderekkel? *Konczos György:* A Nemzeti Parasztpárt Zalában, *Fekécs Imre:* Viharsaroki földmunkás a zalaiak mozgalmában, *Palkó József:* A kommunista párt az olajtelepeken, *Sárközi Géza:* Egy bauxitbányász az MKP soraiban, *Bencsik István:* Főispán voltam Zalában, *Kozocsa Istvánné:* Szerveztük az MNDSZ-t, *Deák Sándor:* Az UFOSZ megyei irodáján, *Kovács Miklós:* Építőipari Szövetkezetet alakítottunk, *Bíró Mihály:* Választási biztosként Zalában . . ., *Seress János:* Zalaegerszeget választottam, *Varga Gyula:* Az első lépések.

Stefán Istvánné: Borsod vármegye Levéltára feudális kori iratainak összevont helynévmutatója. Kiadja a BAZ Megyei Levéltár. Miskolc, 1982. 1985. 200 old.

Szeged története, 2. (1686—1849) Szerk.: *Farkas József.* Kiadja a Szeged Megyei Városi Tanács megbízásából a Somogyi Könyvtár. Szeged, 1985. 864 old.

Szelestei Nagy László: Bél Mátyás kéziratos hagyatékának katalógusa. Kiadja az MTA könyvtára, Bp., 1984. 299 old.

Szőke Domonkos: Földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmak a mezőcsáti járásban. Kiadja a Művelődési Központ és Könyvtár. Mezőcsát, 1984. 187 old.

Szülőföldünk. Honismereti Híradó. Írta és szerkesztette: *dr. Szamosújvári Sándor.* Kiadja a debreceni II. Rákóczi Ferenc honismereti műemlékvédő szakkör. 1985. 24 old.

A 25 éve működő szakkör évfordulója alkalmából megjelent kiadvány a debreceni Kossuth utca nevezetesebb épületeit, emlékhelyeit mutatja be.

Tanonciskolai tankönyvek, 1868—1945. Szerk.: *Pozsár Istvánné.* Kiadja az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum. Bp., 1985. 80 old.

Tata (és környéke) Barátai Körének tájékoztatója, VII. Tata, 1985. 162 old.

Biczó Sándor: Tata a felszabadulás után (1948-ig), Az ügyvezető elnökség beszámolója, *dr. Körmendi Géza—Süttő Olivér:* A tatai szőnyeggyár története (1875—1983), *dr. Szakács Mihály:* Részlet a tatai bőrgyár története c. munkából, *dr. Hegyi Ferenc:* Új adatok a tatai piarista gimnázium és rendház XVIII. századi történetéhez, *Biczó Sándor:* A Komárom Megyei Művelődési Központ 1984. évi nyári táborai, *dr. Pásztori Tibor:* Egy tatai porcelánfestő felfedezése, *Körmendi Lajos:* Idegenforgalom Tatán és környékén, *Streit Géza:* A tatai angolpark múltja, jelene és jövője, *Strőbel Árpád:* „A Vértes egyik gyöngyszeme Baj . . ."

Tápió-mente néprajza. Studia Comitatensia, 15-16. Szerk.: *Ikvai Nándor.* Szentendre, 1985. 1056 old.

Dinnyés István: A táj és a természet hasznosítása a régészeti leletek alapján, *Kocsis Gyula:* A Tápió-vidék településtörténete a XII. századtól, *Bellon Tibor:* A külterjes állattartás, a legelő- és rétgazdálkodás összefüggései a Tápió mentén. *Ikvai Nándor:* A paraszti gazdálkodás és változásai a Tápió vidékén a XVIII—XX. században, *Berényi István:* A Tápió mente földhasznosításának átalakulása, *G. Mórő Csilla:* Tápiógyörgye birtokviszonyai, *Halász Péter:* A Tápió vidékének hagyományos építkezése, *I. Sándor Ildikó:* A lakóház tüzelőberendezéseinek változása száz év alatt a Tápió vidékén, *T. Bereczky Ibolya:* Adatok a népi táplálkozáshoz a tápió mente néhány településén, *U. Kerékgyártó Adrien:* Népviseleti emlékek a Tápió mentéről, *Nagy Varga Vera:* Díszített famunkák a Tápió mentén a XVIII—XIX. században.

Uő.: Adalékok a népi faldíszítéshez a Tápió vidékéről, *Örsi Julianna:* A Tápió mente társadalomnéprajzáról, *Nagy Varga Vera:* Szolgálók a fővárosban a Tápió vidékéről, *Barna Gábor:* Jeles napok szokásai a Tápió mentén, Hiedelmek, szokások a Tápió mente néhány falujában, *Kurucz Enikő:* Alakoskodók a Tápió mentén, *Kortes Zsuzsanna:* Népi gyógyítás a Tápió mentén, *Hintalan László:* Mondókák, gyermekjátékok, *Lézár Katalin:* Tápió menti népdalok, *Dusek László:* Tápiószentmárton, Tápióbicske és Pánd szociográfiai és gazdaságföldrajzi változásai, Irodalomjegyzék, Német nyelvű összefoglalás.

Timaffy László: A kisalföldi kocsik és szekerek szakszókincsének nyelvatlasza és szótára. Magyar Csoportnyelvi Dolgozatok, 22. Szerk.: *Hajdú Mihály:* Bp., 1985. 86 old.

Tóth Sándor: A Bakony természeti értékei. Kiadja a megye múzeumi igazgatósága. Veszprém, 1984. 32 old.

Útkereső ifjúság. Tanulmányok az ifjúságról. Szerk.: *Gál Róbert.* ILK. Bp., 1985. 168 old.

Fejti György: Útkereső ifjúságpolitika, *Dobos Irma:* A demográfiai hullám hatása és következményei a beiskolázási arányokra, *Forray R. Katalin és mások:* Az ifjúság iskolázottsága szintje és továbbtanulási szándékai, *Gál Róbert:* Szakképzés, üzem, ifjúság, *Simó Tibor:* Mezőgazdasági szövetkezetek fiataljai a társadalomban, *Módra László:* A fiatal műszaki diplomások és az innováció.

Varga Csaba: Falutörténet és falureform. Szociográfia Balatonszabadiról. Kiadja a Népművelési Intézet, Bp., 1984. 183 old.

Wehner Tibor: Zilah György. Komárom Megyei Honismereti Kiskönyvtár. Szerk.: *Virágh Jenő:* Kiadja a Komárom Megyei Tanács V. B. művelődésügyi osztálya és a HNF megyei Honismereti Bizottsága, Tatabánya, 1985. 58 old.

Zilah György festői világát mutatja be ez a kötet.

Zempléni Tájvédelmi Körzet. Szerk.: *Szeremley Szabolcs.* Kiadja az OKTH Észak-Magyarországi Felügyelősége. Miskolc, 1984. 64 old.

Zemplén vármegyei esküszövegek. Összeállította *Hőgye István.* Kiadja a BAZ Megyei Levéltár, 1984. 92 old.

A Győri Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolán 1982—1984. évben készült honismereti témájú szakdolgozatok jegyzéke

1982. *Balázs Katalin:* Tét község története a Rákóczi-szabadságharctól a kiegyezésig, *Baricza Zsuzsanna:* Nagyvenyim község művelődéstörténete 1900-ig, *Fazekas Ágnes:* A Pauli Szent Vincéről nevezett Irgalmas Nővérek Veszprémi Nevelő és Tanintézetének története, *Fekete Irén:* A Hédervári Általános Iskola Népi Kollégium és Körzeti Állami Általános Iskola megalakulásának története, *Giczíné Horváth Katalin:* Lakóhelyünk földrajzi neveinek elemzése: Jásztelek külterületei, *Makrainé Palasits Zsuzsanna:* Győrszentiván iskolaügyének fejlődése alapítástól napjainkig, *Markóné Prohászka Erzsébet:* A koroncói iskola története, *Márkus Zoltán:* Győr ipara 1867-től a századfordulóig, *Pál Lajosné:* Jásd (Veszprém megye) földrajzi neveinek elemzése, *Pósa Márta:* Szentkirályszabadja története alapításától a felszabadulásig, *Ragányi Gyula:* Győr kereskedelmének története 1867-től a századfordulóig, *Haszonits Ildikó:* Győr iskolái a reformkorban, *Horváth Jánosné:* A reformkori Győr, *Horváth Judit:* 1880 előtt épült soproni Orsolya Téri Általános Iskola története, *Jakab Katalin:* Szil község művelődéstörténete, *Kovács Andrea:* A győri történelmi és régészeti füzetek (1861—1869) repertóriuma, *Kovács Andrea:* Gyömöre község története, *Madarász Ildikó:* Sárkeresztúr iskolaügyének fejlődése (1945—1980), *Samuné Nemes Éva:* Veszprémvarsány története 1949-ig, *Takács Mária:* A Bakony—Balaton vidéke Református Népfőiskola története.

1983. *Ágó Ferencné:* A tatai népfőiskola története, *Boza Margit:* Egy nemzetiségi falu szokáshagyományai s ennek pedagógiai tanulsága, *Cser Zsuzsanna:* Egy hagyományőrző parasztcsalád múltja, jelene, élete (Élet egy kapuvári házban), *Derczó Tibor:* A pápai Öreg-hegy története, *Farkas Frigyesné:* A mosonszolnoki általános iskola története (1945—1981), *Frank Györgyné:* Mosonszentmiklós földrajzi nevei, *Gaál Istvánné:* Belld földrajzi nevei, *Hajmási Izabella:* Pázmándfalu néphite, *Horváth Gabriella:* A pápai cégek története (társasélet, kulturális tevékenység), *Horváth Szilvia:* Életmódvizsgálat egy mai magyar falu lakosai körében, *Horváth Tamásné:* Galgamácsa néprajza, *Ihász Éva:* Mosonszentmiklós gyermekjátékai, *Kiss Erzsébet:* Mórichida község története, *Kokas László:* Győrszemere története, *Krajcsics Andrea:* Egy horvát nemzetiségi falu (Fertőhomok) szokáshagyományai, *Molnár Ilona:* Lovászpatona történelmi hagyományai, *Nagy Erzsébet:* Egy hagyományőrző paraszti család anyagi és

szellemi kultúrája, tanulságainak felhasználása a pedagógiai munkában (Rábatamási), *Németh Angéla:* Egy nemzetiségi falu szokáshagyományai és azok pedagógiai tanulságai, *Stankovics Antal:* Oroszi földrajzi nevei, *Szalay Viktória:* A bogyoszlói iskola története, *Tóth Éva:* A vitnyédi iskola története, *Vajda Mária:* Csabrendek község helytörténete.

1984. *Birkás Antal:* A népoktatás kezdetei Győrben, *Halász Istvánné:* Veszprém utcaneveinek névtani vizsgálata, *Horváthné Kovács Ildikó:* Kivándorlás Gyarmat községből, *Kemény Margit:* Herend történetéből, *Nádasdy Györgyné:* Dunaremete szokáshagyományai a múltban és napjainkban, *Varasdi Erzsébet:* Tata utcaneveinek névtani vizsgálata, *Véghelyi Etelka:* Szentkirályszabadja földrajzi neveinek névtudományi vizsgálata.

A szülőföldem és hazám című honismereti szakköri fotópályázat Hajdú-Bihar megyében

Hazánk felszabadulásának 40. és a legújabb honismereti mozgalom szakköri szervezésének 25. évfordulója alkalmából jutalmazással egybekötött fotópályázatot hirdetett meg a debreceni Újkerti Általános Művelődési Központ Úttörőházában működő II. Rákóczi Ferenc honismereti-műemlékvédő szakköre. A pályázat ugyan hasonlított az országos fényképpályázathoz, de több dologban el is tért attól. Az egyik megkötés az volt, hogy a pályázaton csak az iskolák, úttörőházak, művelődési házak honismereti jellegű szakkörei vehetnek részt. Témája az országos felhívástól annyiban is eltért, hogy a honismereti-helytörténeti jelleget kívántuk kidomborítani. A fényképek lehettek korábbiak vagy újabb felvételek. A következő témából választhattak: a szakkör élete, a szakkör kirándulásai, a szakkör kiállításai, a helyi hagyományok, helyi (népi) emlékek, a lakóhely fejlődése, építkezése.

A pályázatra 18 honismereti szakkör 33 pályamunkát küldött be. Az eredményhirdetésre 1985. március 20-án került sor. Egy fotóművészekből álló szakzsűri hozta meg a döntést, amelynek alapján a díjakat megosztották, de összességében több jutalmat adtak ki. A legjobb helyezést elértek megérdemlik nevük említését.

Első helyezés: *Debrecen,* Fazekas Ált. Iskola honismereti szakköre, szakkörvezető: *Hártó Jánosné.* — *Püspökladány,* Petőfi Ált. Iskola honismereti szakköre, szv.: *Szabó Lajosné.* — *Debrecen,* MÁV Járműjavító, V. honismereti-üzemtörténeti szakköre, szv.: *Vojth Zoltán.* **Második helyezés:** *Hajdúszovát,* műv. ház felnőtt honismereti szakköre, szv.: *Diószegi Lajos.* — *Gáborján,* klubkönyvtár honismereti szakköre, szv.: *Alobaidi Bakirné.* — *Debrecen,* Tanítóképző Főiskola Gyak. Ált. Isk. honismereti szakköre, szv.: *dr. Ölveti Lászlóné.* **Harmadik helyezés:** *Hajdúszoboszló,* úttörőház honismereti szakköre, szv.: *Tasi Miklós* — *Hajdúnánás,* II. sz. Ált. Isk. honismereti szakköre, szv.: *Oláh Györgyné.* — *Hajdúhadház,* Földi János Ált. Isk. honismereti szakköre, szv.: *Gábor Sándorné.* **Kiemelt különdíjat kapott:** *Pécs* Meszes Ált. Isk. honismereti-helytörténeti szakköre, szv.: *Gábori Imréné* ny. szakfelügyelő.

A pályamunkákat — a szervezeti honismereti szakköri mozgalom 25. éves évfordulója alkalmából — rövidesen egy kiállítás keretében szeretnénk bemutatni. (*Dr. Szamosújvári Sándor*)

KÖNYVESPOLC

Dombi Kiss Imre:

Pokoljárásom

(Magvető, 1983. 132 old.)

Nem keresett kalandjait vetette papírra igaz tehetséggel Dombi Kiss Imre székkutasi paraszt, akit elszólított a soványan termő, vízjárásos kis tanyájáról Ferenc Jóska apostoli királyunk az első világháború mozgósítási napján, 1914. július 29-én. Világot addig nemigen látott, mert arra sem ideje, sem pénze, sem igénye nem volt; szántott, vetett, családot alapított, eljárt a jó barátok, rokonok, szomszédok temetésére, az esküvőkre, keresztelőkre, kikocsizott a vásárokra, és a hódmezővásárhelyi hetipiacokra, ha eladni, venni szándékozott. Egy hónappal bevonulása előtt már mondogatták a népek, hogy háború lesz, mert a szerbek megölték Ferenc Ferdinándot, a trónörököst feleségestől, Szarajevóban. Elbúcsúzott hát feleségétől, Szabó Jusztinától, leányaitól, Jusztitól, Idától és az egyéves kis Imre fiától, fogta zöld katonaládáját és berukkolt Szegedre a 3. menetezredhez, hogy esztendők harcai, várvédő kirohanások, orosz hadifogság, fogolytáborok és kalandos szökések után, elérkezvén Perzsiába, hazaszállíttassék az osztrák—magyar konzul közreműködésével 1918-ban, a háború végén.

Élménysorozata három részre tagozódik: Przemyslre, a hadifogságra és Perzsiába való szökésére.

Elsőnek a szerb hadszíntérre szállították az ezredet. Egyhónapi délvidéki kiképzés után bevagonírozták őket, s vitték Galíciába, ahol szeptember elsején estek át a tűzkeresztségen. Dombi csupán egy-két mondattal számol be harcairól, a honvédek súlyos veszteségeiről, annál inkább foglalkozik a frontkörletből menekülő polgári lakosság rémült futásával. „Az úton szembe jöttek a civil menekültek. Ezeket rettenetes volt látni, a hátukra és az ölükbe szedték podgyászaikat, amit csak tudtak, úgy a nők mint a férfiak. Akiknek kicsijei voltak, egyik a hátára, a másik elöl kötötte fel, és ezeken felül amit csak tudtak fogni a kezükben. Amit tudtak hajtani jószágot, sertést vagy marhát, azokat hajtották. Két-három éves gyerekeknek, akik már gyalog mentek, a hátukon podgyász volt. Sírtak és jajgattak."

Szeptember 18-án értek Przemysl elé. Bevonultak a hatalmas várba, melyet az osztrák hadvezetőség évtizedek óta állandóan erősített s a legkorszerűbb ágyúkkal szerelt fel. Egy hetet sem nyugodhattak, az oroszok megostromolták a várat, de be nem vehették. „Állítólag negyvenezer orosz feküdt ekkor az erődítmény előtt. A hullák eltemetése tovább tartott két hétnél. Nekünk is sok halottunk lett, de azt nem tudatták velünk, mennyi."

November 11-én hatalmas embertömeggel körülzárták Przemyslt. Az oroszok kilenc és fél gyaloghadosztálya és két lovashadosztályával szemben az osztrák—magyar védősereg hatvanöt gyalogoszászlóaljjal védekezett, kiknek hatvan százaléka magyar volt. A várvédők tizennyolc nagyobb kitöréssel zavarták, nyugtalanították az ellenséget, fogytak, hullottak a szuronyrohamokban és a belövésektől. Ám a téli fagy s a gyenge táplálkozás okozta az igazi vereséget. „Már február hónapban nagy részönk éhbetegségben szenvedett, úgyszintén az állatok, leginkább a lovaknak egy része éhen pusztult, és volt ember is sok, aki éhtífuszt kapott és belehalt." Végül is felrobbantották az erődöt, elpusztították a hadiszereket, s 1915. március 22-én feladták a várat.

Huszonnyolc napi gyalogmenet és vonatozás után 1915. április 14-én zárták el Dombiékat a belső-ázsiai csardzsoui lágerbe sovány levesre, negyed font keményre főtt olajos kására, csájára. Bajram-Aliban pedig — az általános élelemhiány miatt — az oroszok beszüntették a foglyok élelmezését. Ashbad volt utolsó ázsiai tartózkodási helye, ahonnan 1918. március 30-án szökött meg tizenegyedmagával. Regénybe illő kalandok és félelmek, sziklás szakadékokon, köves csapásokon való botorkálások után botladoztak át a perzsa határon. A maguk szenvedéseit belenyugvással viselték, mit sem törődve a hányattatásokkal, inkább kíváncsi szemmel figyelték a soha nem látott idegen tájakat, s az európai élettől különböző szokásokat, a társadalmi igazságtalanságokat. „Írni nagyon kevesen tudnak. A gazdagok igen gazdagok és a szegények igen szegények. Félmeztelenül, rongyokban, csonttá soványodva fennhangon jajgatva és sírva kéregetnek. A legnagyobb télen is mezítláb járnak és ott halnak el az utcákon. Munkát nem tudnak adni a szegényeknek, mert termőföldjük nagyon kevés lehet. Mindenütt csak magas, kősziklás, kopár hegyek láthatók. Gyáraik nincsenek. Nagyon sok rabló van és sok akasztásra ítélt. A nagy gazdagok urasan, hintókon járnak, és egy-egy hintót hat, hét, nyolc lovas katona kísér fegyverrel."

A vigasztalan, piszkos, járda nélküli Teheránnal végzi naplóját. Vonatra, hajóra rakták őket, és nagy kerülővel, hetekig földet nem látva, Fiuméban kötöttek ki. A Dunántúlon léptek a haza földjére.

Az egérrágta, gyerekfirkálta, penészes naplót ötveneszendős lappangásából *Szenti Tibor* néprajzi gyűjtő fedezte fel, ő gondozta, ő írta a könyv bevezetőjét, ő válogatta a levelezést és készítette sajtó alá a kéziratot.

Hidvégi Lajos

PÁLYÁZAT

A Néprajzi Múzeum, az MTA Nyelvtudományi Intézete, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum, az MTA Néprajzi Kutatócsoport, a Magyar Néprajzi Társaság, a Hazafias Népfront, a KISZ KB, a Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Németek Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Románok Demokratikus Szövetsége, a Magyarországi Szlovákok Demokratikus Szövetsége támogatásával, a megyei tanácsok és múzeumi szervezetek közreműködésével meghirdeti az

1985. ÉVI XXXIII. ORSZÁGOS NÉPRAJZI ÉS NYELVJÁRÁSI GYŰJTŐPÁLYÁZATOT

A pályázat feltétele, hogy a pályamunkák a paraszti élet saját tapasztalatán, helyszíni gyűjtésen, illetve történeti, levéltári kutatáson alapuljanak és **eredeti ismeretanyagot** tartalmazzanak. A pályázatra csak olyan munka adható be, amely nyomtatásban nem jelent meg, illetőleg kiadás alatt még nem áll és más pályázaton nem vett részt.
Feldolgozásra ajánlott

NÉPRAJZI TÉMAKÖRÖK

1. A család vizsgálata (rokonsági viszonyok, családi termelés, üzemszervezet, jövedelem, családtípus stb.), egy parasztcsalád életkörülményeinek alakulása 1945 után, önéletrajzok, családi naplók, számadáskönyvek gyűjtése, illetve feldolgozása.
2. A nők helyzetének megváltozása a falusi társadalomban (szerepük a családban, a munkában, a közéletben a felszabadulás előtt és napjainkban).
3. A paraszti tárgykultúra vizsgálata: munkaeszközök (a gazdálkodás, a hagyományos közlekedés stb. eszközei), fogyasztási javak (szobabelsők, hagyományos bútorelrendezés, konyhák, kamrák berendezése, a viselet stb.) kutatása. Tárgyfelkutató lapok kitöltése, az eszközkészlet felmérése a múltban és a jelenben, mai tárgyleltár készítése.
4. A paraszti kézművesség, a falusi kisiparok — múltjuk és fennmaradásuk 1945 után.
5. Telekelrendezés (parasztporták, tanyák és telkek elhelyezkedése egy településen, porták belső rendje, felmérések, alaprajzok). Présházak, pincék.
6. A lakosság vándorlásának vizsgálata a múltban (summásság, kivándorlás, kitelepítés stb.) és a jelenben (urbanizáció, ingázás). Paraszti életkörülmények között élő, ipari munkával foglalkozó családok életmódja (újonnan telepített üzem, gyár környékén, Budapest és nagyvárosok külső negyedeiben stb.).
7. Egy falu hagyományos táplálkozásának bemutatása a legújabb fejlődés jelzésével.
8. Mai falusi és kisvárosi ünnepek.
9. A gyermekélet, a gyermekfolklór vizsgálata.
10. Paraszti kertek népi növényismerete, etnobotanikai vizsgálatok.
11. Egy falu hiedelmeinek, szokásainak teljességre törő leírása.
12. Egy énekes teljes dalrepertoárjának bemutatása (közös éneklés, daltanulási alkalmak egy mai faluban).
13. Szabadon választott néprajzi témák.

NYELVJÁRÁSI TÉMAKÖRÖK

1. Nyelvjárási szókincs, tájszavak, szólások, közmondások.
2. Személynevek (ragadványnevek, keresztnevek, becenevek).
3. Állatnevek, állatszólítók (űző, terelő, hívó szavak).
4. Növénynevek (népi elnevezések és ezek eredetét magyarázó történetek).
5. Földrajzi nevek és eredetmagyarázó történetek.

Tudnivalók

a) A pályázat nyílt, azon bárki részt vehet, aki néprajzi és nyelvjáráskutatással hivatásszerűen nem foglalkozik. Egy pályázótól több pályamunkát is elfogadunk, illetve több pályázó vagy szakkör közösen is készíthet pályaművet. A pályázatnak **felnőtt** és **ifjúsági** tagozata van.

b) Pályázni lehet:

— olyan pályamunkákkal a felsorolt ajánlott témakörökben, amelyek terjedelmesebb anyaggyűjtés alapján álló feldolgozásokat tartalmaznak;

— olyan pályamunkákkal, amelyek eredeti adat- és forrásgyűjteséket (levelek, gazdasági naplók, jegyzőkönyvek, önéletrajzok, magnetofonszalagra rögzített interjúk stb.) tartalmaznak. A szalagra rögzített anyagot le kell jegyezni s a felvétellel együtt kell beküldeni. A szalagok értékét a díjazott pályamunkák esetében a díjakon felül visszatérítjük vagy azokba beszámítjuk. Interjúk bármely felajánlott témakörben készíthetők.

c) A pályamunkát **két** azonos tartalmú és kiállítású (azonos fotókkal, fonetikai bejegyzésekkel stb. készült), lehetőleg gépelt **példány**ban kell beküldeni a gyűjtőhely szerint illetékes megyei múzeumigazgatóság címére. **Nemzetiségi** témájú pályamunkákat **három példányban** kell beadni.

d) Az adat- és forrásgyűjtést tartalmazó pályamunkákat (archív dokumentumokat, magnetofonfelvételeket, paraszt-önéletrajzokat stb.) elegendő egy példányban, **közvetlenül** a Néprajzi Múzeumba küldeni.

e) A pályázók a pályázatot meghirdető intézményektől írásbeli, illetve szóbeli szakmai segítséget kérhetnek. A pályamunkák elkészítéséhez, az adat- és forrásgyűjtéshez kívánatos **gyűjtési útmutatókat, kérdőíveket** felhasználni. A pályázók a következő témák kapcsán igényelhetnek a Néprajzi Múzeumtól gyűjtési útmutatókat, kérdőíveket: falutörténet a szájhagyomány és más helyi források alapján, ünnepek és szokások, családtörténet, gazdacselédek, az Amerikába irányuló kivándorlás, kisipar, mesterség, rokonság és rokonsági terminológia, a paraszti önéletrajz írása, az urbanizáció, szobabelsők, épületfalak, kerítések és kapuk, tanyai telekelrendezés, csűrök, kertészeti építmények, csőszkunyhók, szakrális emlékek, présházak és pincék, kutak, konyha, kertkultúra, szőlőművelés, lakodalmi szokások, karácsonyi szokások, halottas szokások, búcsú. A nyelvjárási, névtani témájú pályamunkákhoz és tájszavak, szólások, közmondások gyűjtéséhez útmutatót vagy a Néprajzi Múzeumtól, vagy az MTA Nyelvtudományi Intézetétől (Budapest, Pf. 107. 1364) lehet igényelni.

f) Nem lehet a pályázaton doktori értekezésekkel, továbbá olyan kéziratokkal részt venni, amelyek elkészítését hivatalos munkaterv írja elő.

g) Felhívjuk pályázóink szíves figyelmét arra, hogy **a beadott kéziratokat nem küldjük vissza.** Minden pályamunka a Néprajzi Múzeum Adattárának kéziratgyűjteményébe kerül, és a kutatás rendelkezésére áll.

A kéziratok benyújtási határideje:

A megyei múzeumigazgatóságoknak: az általuk meghatározott határidőig. A Néprajzi Múzeumnak: *1985. szeptember 30.* A határidőig be nem nyújtott pályamunkák az országos döntőn nem vehetnek részt. **A pályamunkán fel kell tüntetni a szerző nevét, pontos címét és foglalkozását.** Ennek hiányában a pályamunka nem vehet részt az országos döntőn.

A pályázat keretében önállóan

FOTÓPÁLYÁZAT

is meghirdetésre kerül.

Pályázni adatolt archív képek gyűjtésével, fotó- és diasorozatok készítésével lehet:

1. A néprajzi tárgyú **archív fényképek,** családi **fényképalbumok** gyűjtése és a rájuk vonatkozó adatok rögzítése.
2. **Fényképek, fotósorozatok** és
3. **Diafelvételek** készítése az ajánlott néprajzi témakörök bármelyikében. Alapvető követelmény továbbá a felvételekkel kapcsolatos adatok és a felvételek tárgyát jelentő tények részletes leírása. A pályázatra a képek nem illusztratív céllal, hanem önálló, vizuális egységekként kell hogy készüljenek.

Tudnivalók:

a) A fotópályázatra benyújtandó munkákat **közvetlenül** a Néprajzi Múzeumba kell küldeni.

b) Fényképek esetében képenként a következőket kell beadni: a felvétel **negatívja,** képenként **egy darab 6 x 9 cm-es** és **egy darab 9 x 12 cm-es pozitív** kép.

c) A diákat kerettel vagy anélkül is be lehet nyújtani.

d) A díjazáson felül a nyersanyag értékét megtérítjük, illetve azokba beszámítjuk. A szerzők a benyújtott munkák szerzői jogát továbbra is élvezik.

e) A pályázni szándékozók számára néprajzi jellegű felvételek készítéséhez egy bővebb tájékoztató, **útmutató** igényelhető a Néprajzi Múzeumtól.

f) A beküldési határidő: *1985. szeptember 30.*

kesfehérvár: Szőlőművelés Iszkaszentgyörgy környékén a XVIII. és a XIX. sz.-ban. RÁCZ SÁNDOR, Makó: Hagyaték: Kurunczi Pál falusi népzenész-énekes dalrepertoárja. A földeáki lakodalom menetében Bajnóczy Imre vőfély vőfélyrigmusai. A makói játszóterek folklórja. TORMA OTTÍLIA, Budapest: A gestatio egészségtana. ZWICK JÓZSEF, Budapest: Soroksár története. DR. MÉSZÁROS GYULA, Budapest: Tükörből idéztünk ördögöt. Egy falu (Kisdörgicse) népi hiedelmeinek teljességre törő rendszeres leírása. SZABÓ JENŐNÉ, Padragkút: A gabonafélék termesztése és kimunkálása Padragon. KOVÁCS SÁNDOR, Pécs: Egy ház lakói Drávapalkonyán 1945—1959-ig. VÖÖ IMRE, Szigetszentmiklós: Gazdasági épületek készítése és használata Szigetszentmiklóson 1870—1970. MIKÓNÉ PERGE MÁRIA, Eger: Balaton ragadványnevei. HAGYMÁSY SÁNDOR, Mezőtúr: A túrkevei utcák.

Adatgyűjtő kategória: LÉVAI JÁNOS, Szolnok: Sertésvágás, disznótor az Alföldön régen. Népi táplálkozás, kenyér a táplálkozásban. János és Péter életének története. H. KOVÁCS MIHÁLY, Budapest: Családi élet, rokonság Makón. Népmesék Makó környékéről. KÁDÁR KÁROLY, Tormac: Végvár — 1895-ig Rittberg, román nevén Tormac — Temes megyei községgel kapcsolatos feljegyzések. MATICS PÁL, Szalkszentmárton: Házak Szalkszentmártonban. Az utolsó tanú. BALOGH LÁSZLÓ, Rohod: Szamosszegi növények. BAKÓNÉ GÉGÉNY KATALIN, Nagykálló: A nagyhalászi általános iskola diák szókincsének vizsgálata. GÖRBEDI MIKLÓS, Tiszalök: Tiszalök földrajzi nevei. HULEY ALFRÉD, Kiskőrös: Élet Orosházán az első anyakönyv szerint 1744—1785-ig. DR. GELENCSÉR JÓZSEF, Székesfehérvár: Népi gyógyászat Sárkeresztesen. Egy hatályon kívüli törvény továbbélése a népi gyakorlatban. Munkaszokások Sárkeresztesen. JÓZSEF A. MŰVELŐDÉSI HÁZ CSÖKKENTLÁTÓK KLUBJA, Makó: Emlékeink szíveinkben élnek. BÁN FERENC, Veszprém: Lovas-Hegyközség története. SZABÓ DÉNES, Csögle: Részletek a csöglei nemesi közbirtokosság életéből. KISS JÓZSEF, Pécs: Állatnevek, állathívogatók, állatterelők. Egy munkás élete. KOVÁCS KÁROLY, Poroszló: A paraszt-ember vesszőmunkái Poroszlón. AVAS KÁLMÁNNÉ, Pankasz: Az őrségi parasztság mindennapi élete. Közmondások, találós kérdések. CSETE BALÁZS FELNŐTT SZAKKÖR, Jászkisér: Férfikorom története. A tisztálkodás története Jászkiséren. NAGY P. ISTVÁN, Kisújszállás: Emlékeim az elmúlt időszak aratásáról, hordásáról, csépléséről. KELEMEN PÁLNÉ, Túrkeve: Az utolsó kútásóval beszélgettek Túrkevén. FRANK GYÖRGYNÉ, Lébénymiklós (Lébény): Mosonszentmiklós földrajzi nevei. DR. VARGA JÓZSEFNÉ, Kapuvár: Osli község ragadványnevei.

III. díj:

Feldolgozó kategória: JOÓ VENCEL, Edelény: Gyűjtögetés, tallózás a méhészet múltjából, különös tekintettel Edelény község méhészetére. DR. SÁNDOR MIHÁLYNÉ, Szentendre: Gyűjtés egy erdélyi székely család nyelvkincséből. BENYÓ PÁLNÉ, Békéscsaba: Békéscsaba V. kerületének és környékének kutyanevei. KAJTÁRNÉ LATOSINSZKY TÜNDE, Izmény: Előzetes adatok a hagyományos orvoslás és házipatikák témaköréből Izményben. JANCSÓ ISTVÁN, Sárkeresztúr: A sárkeresztúri cigányság múltja és jelene. PÁNCZÉL JÓZSEFNÉ, Csanádpalota: Szólások, mondások. Egy falu hagyományos táplálkozásának bemutatása a legújabb fejlődés jelzésével. NAGY LAJOS, Ajka: Parasztkertek. TÓTH MIHÁLY, Bag: Bag keresztnevei 1700—1975. REISZ LÁSZLÓ, Nagyréde: Nagyréde néprajzi hagyományai és azok ápolása. KIRÁLY IMRÉNÉ, Vasvár: Az emberélet fordulói. Nagymákfai népszokások. LOVAS ZOLTÁN, Tiszakécske: Tiszakécskei hiedelemmondák. BORSÁNYI ANNA, Zagyvarékás: Zagyvarékás község ragadványnevei. NIGÓNÉ PAPP ANNA, Szombathely: Őrségi gyermekjátékok, mondókák.

Adatgyűjtő kategória: JÁNOSA ISTVÁNNÉ, Alsószentiván: Visszaemlékezéseim 1922-től. id. BENDES JÓZSEF, Acsalag: Néprajzi feljegyzések Acsalagról, SCHÖN MÁRIA, Hajós: A karácsonyi ünnepkör Hajóson. HARMATH LAJOSNÉ, Hajós: Gutai hagyományok, tájszavak. PETŐFI S. MŰVELŐDÉSI HÁZ HONISMERETI SZAKKÖR, Mezőberény: Jelen napok Mezőberényben. L. PAPP ZSIGMOND, Dévaványa: 73 év röviden. FAZEKAS ISTVÁNNÉ, Kötegyán: Egy életmód története. GULKÁS EDIT—MOTYOVSZKI ÉVA, Ambrózfalva, Tótkomlós: Népi gyermekjátékok a délalföldi szlováklakta területen. PÉLI PÉTERNÉ, Apátfalva: Családi emlékeim. NÉMETH ERZSÉBET, Hódmezővásárhely: A hódmezővásárhelyi rézművesség. OSZVALD GYÖRGY, Salgótarján: Nógrád megyei népdalok. MAJOR MÁTYÁS HONISMERETI SZAKKÖR, Hidas: Hidas, 1945 előtt és után. Hidas, egy-egy év fontosabb eseménye 1582. évtől. (Molnárné Löbl Emma); Honismereti emlékek. MARTONNÉ HOMOK ERZSÉBET, Verseg: A falvak arculata a formálódó világ tükrében. GÁL GYULA, Szilvásvárad: Adventtől vízkeresztig. özv. TÓTH FERENCNÉ, Jászágó: Családom története. VELEMI E. MGTSZ HONISMERETI SZAKKÖR, Jászapáti: Visszaemlékezések. SZAKÁCS ISTVÁN, Kapuvár: Nekem a gödrök sokat mesélnek.

IFJÚSÁGI TAGOZAT

I. díj:

Feldolgozó kategória: ERDÉLYI JÁNOS HONISMERETI SZAKKÖR, Karcsa: Karcsa népének táplálkozása. FEJES KATALIN, Bodony: Fakitermelés, erdőművelés, fafeldolgozás a század elejétől napjainkig Bodonyban. JÁKI RÉKA, Tiszafüred: Kossuth Lajos Gimnázium: Vallási élet, szertartások régen és ma Tiszafüreden.

a népi társadalom, életmód, életrajz-feldolgozások száma növekedett (18%); a gazdálkodás és helytörténet is kedvelt témák voltak (10—10%). A többi téma feldolgozásának aránya 10% alatt volt (pl. mesterségek, népköltészet, népzene, táplálkozás, gyógyítás stb.)

A pályamunkák földrajzi megoszlásán belül nincs lényeges különbség a korábbi évekhez képest. Legtöbb kézirat Baranya (42), Borsod-Abaúj-Zemplén (32), Szolnok (30), Győr-Sopron (29), Csongrád (26) megyék területéről érkezett. Komárom és Somogy megye nem küldött egyetlen kéziratot sem. Jelenlegi határainkon túlról 12 pályamunkát kaptunk. 1984-ben a nemzetiségi lakosságú falvakból 51 kézirat érkezett, s ez a tavalyi (29) arányához képest ugrásszerű növekedést mutat.

Eredményjegyzékünkben felsoroltuk mindazokat a pályázókat, akik országos díjat érdemeltek, akkor is, ha pénzbeli díjkiegészítésben nem részesültek, mivel az országos díjnak megfelelő összeget már a megyéknél megkapták. Azoknál a pályázóknál, akik fotót, diát vagy magnetofonszalagot is mellékeltek pályázatukhoz és díjat vagy pénzjutalmat kaptak, a díjazásukba a nyersanyagok árát is beszámítottuk. Nem soroljuk fel azokat a pályázókat, akik pénz- és könyvjutalmat érdemeltek. Ők erről értesítő levelet kapnak. Ifjúsági pályázóink esetében feltüntettük iskolájuk nevét is.

Megköszönjük pályázóink áldozatos munkáját, s hasonló sikeres munkát kívánunk a jövőben is.

FELNŐTT TAGOZAT

Kiemelt I. díj.

Feldolgozó kategória: KARSAI ERVIN—ROSTÁS FARKAS GYÖRGY, Kecel: A Kecelben beszélt cigány nyelvjárás.

Adatgyűjtő kategória: DR. SZABÓ LAJOS, Taktaszada: Krisztusról szóló népi elbeszélések Taktaszadán. LOVASNÉ SZABÓ ÁGNES, Sopron: Kópházi füzetek. KAJDI FERENC, Sárvár: Sárváriak szava, szájajárása; A cséplés szókincse az egykori Sár községben. KOVÁCS ANTAL, Mosonmagyaróvár: Népi növénynevek Felső-Szigetköz falvaiban. Népi állatnevek Felső-Szigetköz falvaiban.

I. díj:

Feldolgozó kategória: SISKA JÓZSEF, Szirmabesnyő: A Bodrogköz népi táplálkozása. VIKTOR GYULA, Rudabánya: Természetfölötti erővel rendelkező lények Rudabányán. Karácsonyi ünnepkör Rudabányán. DOBOSSY LÁSZLÓ, Ózd: Pincés helyek Nyugat-Borsodban. NAGY ZOLTÁN, Salgótarján: Jellegzetes és értékes palóc dallamok I—III. ANGYAL BÉLA, Kolarovo: Víznyerés Gután és környékén. Nádvágás és nádfölhasználás Gután. VIRT ISTVÁN, Budapest: Halállal kapcsolatos szokások és hiedelmek Medvesalján és a környező falvakban. PÁRNICZKYNÉ NUCZÁS ILONA, Székesfehérvár: Fejér megye mintakincséből. Pázmánd népi hímzései. Hímzett női viseletek, darabok. MOLNÁR AMBRUS, Hajdúszoboszló: A XVIII. századi protestáns népi látomások kapcsolata az 1735. és az 1753. évi alföldi parasztfelkelésekkel. Adatok Báránd történeti néprajzához és falu életéhez a XVI. és a XVII. században. SZABÓ ÁRPÁD, Szeged: Szatymaz népélete 1920—1944. KOPPÁNYI ISTVÁN, Városlőd: Történeti adatok Városlődről a földrajzi nevek tükrében. TAMÁS KÁROLYNÉ—SÓFALVINÉ TAMÁS MÁRTA, Szentgál: A paraszti gazdálkodás átalakulása Szentgálon az 1900-as évektől napjainkig. PETRÉNYI FERENC, Cegléd: A ceglédi kisparaszti gazdaság élete és vagyoni viszonyai 1920—1970-ig. ENYEDI ANTALNÉ, Ócsöd: Életünk a közmondások és szólások tükrében. FARAGÓ JÁNOSNÉ, Jászárokszállás: Mesék a cigányszögből.

Adatgyűjtő kategória: DEREGNYŐI VARGA LÁSZLÓ, Velké Kapusany: Deregnyő község helynevei. Adatok az Ung—Laborc—Latorca mellék pásztorkodásához. DRAVICZKY IMRE—ZSUGA JÁNOS, Hajdúnánás: Nánási lakodalmas. CS. SZABÓ ISTVÁN, Békéscsaba: Adatok egy gyomai parasztcsalád történetéből, valamint egy parasztasszony emlékkönyve. ÁLTALÁNOS MŰVELŐDÉSI KÖZPONT HONISMERETI SZAKKÖR, Kölesd: Határjárás Kölesden. Kölesd földrajzi neveinek gyűjtése és ethnographicus magyarázata. MOLNÁR DEZSŐ, Celldömölk: Szójegyzék. JÓZSA ISTVÁNNÉ, Karcag: Árnyékban, fényben. KISS IMRÉNÉ, Mezőtúr: Temetkezési emlékeink pusztuló sírjeleink nyomán. MOHÁCSI LÁSZLÓNÉ, Tiszasas: Tiszasas gyermekköltészete. Gyermekjátékok. CSÁSZÁR PÉTER, Budapest: Életutak Budapesten (interjúk). CSÁSZI ILDIKÓ, Budapest: Dabas földrajzi nevei.

II. díj:

Feldolgozó kategória: DR. KISIDA ERZSÉBET, Budapest: Népi életmód — népi szokások Viszló községben. DR. BERECZKI IMRE, Dévaványa: Szügyi Dániel egyháztörténeti adatai. Szentgyörgyi Gerő írásos hagyatéka. Egy ványai néprajzi forrás az abszolutizmus korából. DR. CSÁKI KÁROLY, Sahy: A háziipar s annak szókincse néhány Ipoly menti faluban. HENTZ LAJOS, Mezőberény: Jegyzetek Mezőberény néprajzához V. DR. KISARI SÁNDORNÉ, Székesfehérvár: Csór község családneveinek vizsgálata a XIX. sz. közepétől napjainkig. KURUCZ JÁNOS, Szé-

ORSZÁGOS DÍJAZÁS

A néprajzi, nyelvjárási, adat- és forrásgyűjtő pályamunkák díjazása kétlépcsős rendszerben történik, olymódon, hogy az országos pályadíjak a megyei díjak kiegészítésével születnek. Ennek értelmében a megyei díjakat az alábbi összegekig **egészítjük ki:**

	Felnőtt tagozat	Ifjúsági tagozat
I. díj	5000 Ft	2500 Ft
II. díj	3000 Ft	2000 Ft
III. díj	2000 Ft	1500 Ft

Indokolt esetben a zsüri a díjak összegét felemelheti.

A fotópályázat díjazása egylépcsős, díjai a következők: I. díj: 5000 Ft, II. díj: 3500 Ft, III. díj: 2500 Ft.

A díjakról, a pályamunkákról készített szakmai bírálatok alapján országos zsüri dönt. A díjakat a pályázók postán kapják meg.

Eredményhirdetés: országos szinten 1985. decemberében lesz.

NÉPRAJZI MÚZEUM
Budapest
Kossuth Lajos tér 12.
1055

Az 1984. évi Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat eredményjegyzéke

A XXXII. Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázatra 317 pályamunka érkezett, ebből 207 felnőtt, 110 pedig ifjúsági volt. A pályamunkák összterjedelme meghaladja a 17 200 oldalt, és jelentős a pályamunkákhoz csatolt különböző mellékletek mennyisége is; így például összesen 2305 darab fényképet kaptunk kézhez. Ez természetesen a pályázaton belül meghirdetett önálló néprajzi fotópályázatnak is köszönhető. Kérdőíves adatgyűjtésre 46 pályázó vállalkozott. A Karácsony 1983. címmel meghirdetett kérdőíves pályatételre sok értékes, színvonalas munka érkezett.

Az Országos Bíráló Bizottság Kodolányi János, a Magyar Néprajzi Társaság alelnöke vezetésével 1984. december 10-én ült össze és döntött a díjakról. A felnőtt tagozaton feldolgozó kategóriában 1 kiemelt I. díjat, 14 I. díjat, 15 II. díjat, 13 III. díjat; adatgyűjtő kategóriában 4 kiemelt I. díjat, 10 I. díjat, 20 II. díjat, 17 III. díjat állapítottak meg. Az ifjúsági tagozaton feldolgozó kategóriában 3 I. díjat, 2 II. díjat, 5 III. díjat; az adatgyűjtő kategóriában 2 I. díjat, 4 II. díjat, 5 III. díjat osztottak ki. A Karácsony 1983. c. kérdőívválaszok között 1 felnőtt és 1 ifjúsági munka nyert I. díjat, 3 II. díjat és 5 III. díjat. A Fotópályázaton az I. díjat nem ítélte oda a Bíráló Bizottság, hanem 1 II. díjat és 1 III. díjat állapított meg. Az Országos Pályázat idén először az amatőr filmeseket is igyekezett bevonni a gyűjtő és feltáró munkába. A XIV. Országos Amatőrfilmszemlén 1 különdíjat és 2 pénzjutalmat ítélt oda a bizottság különböző néprajzi témájú filmekért. A beküldött filmötletek közül 1 I. és 1 II. díjat kapott.

A díjakon kívül számos pályamunka nyert pénz- és könyvjutalmat, s ily módon a beküldött dolgozatok csaknem kétharmada részesült jutalomban. Mindez azt is jelenti, hogy a pályamunkák színvonala örvendetesen javult, bár az ifjúsági tagozaton még sok alacsony színvonalú munka érkezett.

A pályamunkák tematikus megoszlása a tavalyihoz képest alig változott. Legtöbben a szokások és a hiedelem témaköre iránt érdeklődtek (20%), a nyelvjárási pályamunkák aránya 15%,

Adatgyűjtő kategória: CSETE BALÁZS GYERMEK SZAKKÖR, Jászkisér: Disznóölés régen és ma. KÖTELEKI ÁLTALÁNOS ISKOLA, Kötelek: Temetkezési szokások Kötelken, a kötelki temető.

II. díj:
Feldolgozó kategória: KIRÁLY ÉVA, Zalka Máté Gimnázium, Fehérgyarmat: Gyermek a családban. BERTA ZSUZSA, Garay Gimnázium, Szekszárd: Az őcsényi Jókai u. 42. számú ház felmérése.
Adatgyűjtő kategória: HORVÁTH ERZSÉBET, Mezőörs: Miről mesélnek falunk dűlőnevei. SZABÓ HAJNALKA, Padragkút: Egy padragi pékmester visszaemlékezése munkájára. SCHVILINGER ANIKÓ, Majs: Szokások és naptári ünnepek Majs község történetében régen és ma. SZABÓ ÁGNES, Verseghy Gimnázium, Szolnok: Osztályom névadása.

III. díj:
Feldolgozó kategória: TEFFNER KATALIN—GALAMBOS ZOLTÁN, Tevel, Kisdorog: Agrártörténeti emlékek lakóhelyemen . . . PINTÉR ILDIKÓ, Győr: Az utolsó győri kefekötő. CSAPÓ ZSOLT, Mecsér: Népi állattartás Mecséren III. RADNÓTI MIKLÓS GYAKORLÓ GIMNÁZIUM II. D. Osztály, Budapest: Adatok Zalaszentmihály múltjából és jelenéből. MÓCSA GABRIELLA, Tiszaparti Gimnázium, Szolnok: A boglyakemence építése és működése.
Adatgyűjtő kategória: KARSA IVETT, Széchenyi Gimnázium, Pécs: Magyaregregyi népszokások és hiedelmek. FAZEKAS ANIKÓ, Tiszavasvári: Tiszavasvári tájszavak. TÓTH ILDIKÓ I.—TÓTH ILDIKÓ II. Tömörkény Gimnázium, Szeged: Népi gyógymódok. CSIGA ZSOLT—CSOMA LAJOS, Tiszafüred: Népi lakóházak Tiszafüreden. SUGÁR JUDIT, Lehel Vezér Gimnázium, Jászberény: Ünnepi szokások Jászfényszarun.

KÉRDŐÍV VÁLASZOK
I. díj:
Felnőtt tagozat: TAMÁS KÁROLYNÉ—SÓFALVINÉ TAMÁS MÁRTA, Szentgál: Szentgáli karácsonyok.
Ifjúsági tagozat: SÁROSPATAKI RÁKÓCZI GIMNÁZIUM ÉS MŰVELŐDÉSI HÁZ NÉPRAJZI SZAKKÖRE, Sárospatak: Karácsony 1983.

II. díj:
Felnőtt tagozat: DEMETER ISTVÁN, Trizs: Karácsony 1983. SZELE MÁRIA, Szombathely: Karácsony 1983. — perenyei karácsonyok.

III. díj:
Felnőtt tagozat: JELI JÓZSEF, Pécs: Karácsony 1983. ZONGOR FERENC, Celldömölk: Régi karácsonyok Celldömölk és környékén. LOVASNÉ SZABÓ ÁGNES, Sopron: Karácsonyi szokások Kópházán. CSETE BALÁZS SZAKKÖR, Jászkisér: Karácsony 1983. VIRT ISTVÁN, Budapest: Karácsony a zoboraljai Lédecen.

FOTÓPÁLYÁZAT
II. díj: HENTZ LAJOS, Mezőberény: Mezőberényi viseletképek.

III. díj: CSORBA TIBOR, Szeged: A falusi kovácsmester, patkolás.

FILMFORGATÓKÖNYV
I. díj: HÁLA JÓZSEF, Budapest: Hangyatojás gyűjtögetés.

II. díj: DEREGNYŐI VARGA LÁSZLÓ, Velké Kapusany: Jégről való halászat a Latorcán.

NÉPRAJZI MÚZEUM

AZ ÖNKÉNTES NÉPRAJZI ÉS NYELVJÁRÁSI GYŰJTŐK ORSZÁGOS TALÁLKOZÓJÁRA, melyet a Magyar Néprajzi Társaság és a Magyar Nyelvtudományi Társasága, a Hazafias Népfront Honismereti Bizottsága és az érdekelt tudományos intézmények támogatásával kétévenként rendez meg, tizenkettedik alkalommal Székesfehérváron kerül sor 1985. június 22. és 25-e között.

Mellékl. 1985/3

A századforduló magyar építészetének vidéki emlékei

Honismereti szakkörök, helytörténészek, településük múltját kutatók segítségével válhat egyre teljesebbé az a gyűjtőmunka, amelynek jelenlegi állásáról képet adok. Természetesen az itt közölt jegyzék is igen sokféle forrás felhasználásával készült.

Magyarország századfordulós (nem egészen pontos, de megszokott szóval: szecessziós) építészeti emlékeiről van szó. (A budapesti épületek jegyzékét a Budapest című folyóirat 1981.11. és 1982.5. száma közölte. Az országhatárokon túli jelentős emlékanyagra most itt nem térek ki.) Az általános építészettörténeti szemléletben kb. a múlt század második feléig-végéig tulajdonítunk művészettörténeti értéket épületeinknek, vagyis a romantika és historizmus koráig. Vannak persze műemlékek, védett épületek a századfordulós vagy a modern házak között is, de csak kis számmal és elsősorban Budapesten. Ezt a szemléletet részben az okozza, hogy a korábbi korszakok emlékeiből, sajnos, inkább csak mutatóban maradtak fenn példák és így érthetően mindegyikük magára vonja a figyelmet. A századforduló idejéből azonban már tömegesen maradtak fenn épületek, hiszen ebben az időben alakultak ki a mai településközpontok, nagyvárosi jellegű utcasorok, a kis községekben is megjelentek a szállodák, vigadók, bankok, takarékpénztárak, fürdők, színházak, kaszinók.

Ezeknek az épületeknek jelentős része át is alakult, mégpedig sok esetben a felismerhetetlenségig és eredetileg sem képviselte mindegyikük egyforma színvonalon azt a stíluskorszakot, amely a XX. század első másfél évtizedében a magyar építészetet elismerten az európai élvonalba emelte. Ez az elismerés ma sincs a köztudatban, a figyelem az utóbbi években mégis fokozatosan ráterelődött ezekre az épületekre. Nem véletlen, hogy a nemzetközi műemlékvédelmi szervezet — az ICOMOS — éppen Magyarországot bízta meg az utolsó 100 év építészeti emlékeinek értékelési módjával, nyilvántartásuk és felújításuk elveivel és gyakorlatával foglalkozó tanulmány kidolgozásával, amit kétévi munkával — dr. Winkler Gábor vezetésével — a Győr-Sopron megyei Tervező Kisvállalat készített elő.

Az elmúlt 100 éven belül Magyarországon kiemelkedő fontosságú a századforduló építészete. Ekkor jött létre az a szellemi-művészeti igény, hogy az építészek többé ne egy meglévő, történelmi eszköztárból válogatva díszítsék fel az épületeket, hanem individuális képességeiknek, szemléletüknek megfelelően találjanak új formákat, amelyekkel szabadon tudnak alkalmazkodni az új technikai lehetőségekhez és az építészetet a mindenkor időszerű és személyesen átélt művészeti eszmék kifejezőjévé tehetik. Ilyen eszme volt a századfordulón a *nemzeti formanyelv* megteremtésének és az *individuális*, művészi szabadságnak az eszméje. E kettőből következett, hogy a legkülönfélébb formai irányzatokat képviselő építészek vallották magukat a nemzeti építészet megteremtéséért folytatott művészi küzdelem harcosainak.

A nemzeti stílus két legfontosabb ága a múlt század utolsó évtizedében Lechner Ödön által létrehozott, részben a magyar népművészet díszítőelemeire épülő formanyelv és a magyar népi építészeti hagyományok szerves továbbvitelét céljukká tevő építészek, az úgynevezett „Fiatalok" munkássága. Mellettük a különféle európai századfordulós stílusváltozatok példáit és sajátos hazai ötvözeteiket találhatjuk meg, amelyek révén Magyarországon egyedülállóan sokszínű építészet jött létre. A korszak két évtizedéből csaknem száz jelentős építész nevét lehetne felsorolni. Ez a megdöbbentően nagy szám magyarázatát leli többek között abban, hogy még a jelenlegivel összevetve is jelentős állami építőtevékenység folyt, melynek szinte minden alkotását pályázatok eredményeként, személyes képességeket kibontakoztató egyedi megformálással készítettek el.

A városokban alkalmazott új formák a kisebb, vidéki magánépítkezéseken is hamarosan megjelentek. A „magas" kultúra eredményeinek elterjedése az általános építészeti kultúrában nagyon sok egészséges példát termett ebben a korszakban. Ezeknek az egyébként az átlagosnál is rohamosabban pusztuló épületeknek a jegyzékbe vétele ma már végképp lehetetlen feladatnak látszik, legalább néhány jellegzetes példát ezért feltétlenül érdemes számon tartani és megőrizni.

A lehetőségeknek megfelelően korlátozott képmelléklet a századfordulós formák egy-egy jellegzetes változatára ad példát. A jegyzékben a ? az adat bizonytalanságát jelzi. Az X mutatja, hogy az épület elpusztult vagy alapvető átalakítás áldozata lett. A jegyzék az épületek eredeti rendeltetését és (ahol általam ismert) az építész nevét adja meg. Zárójelben mai adatok szerepelnek.

Kérjük, hogy olvasóink az alábbi adatok felkutatásával és szerkesztőségünknek történő megküldésével segítsék a gyűjtőmunkát, amelynek további eredményeiről mind az egyéni érdeklődés kielégítése, mind az érintett intézmények tájékoztatása céljából be fogunk számolni. Írják meg a következőket:

— az épület mai rendeltetése, pontos címe

— az építész neve, az építés éve, az egykori építtető neve

— az épület állapota (megvan-e, és milyen mértékben őrzi eredeti formáját).

Kérjük, hogy küldjék meg szerkesztőségünknek az építés korából való fellelhető fényképeket, illetve azok másolatát, valamint az épületről és jellegzetes részleteiről készített mai felvételeket. Nevezzék meg az esetleges egyéb dokumentumok lelőhelyeit. Mindezek az adatok természetesen az olvasóink által ismert, de itt fel nem sorolt századfordulós épületek esetében is szükségesek.

Gerle János

BÁCS-KISKUN MEGYE

Baja: *Postapalota*, Medgyaszay István — *Szegedi Kereskedelmi és Iparbank fiókja*, Baumhorn Lipót — *Róna szanatórium*, Jánszky Béla és Szivessy Tibor — *Szász villa*, Jánszky és Szivessy — *Fő utcai Rosenfeld áruház*, Jánszky és Szivessy — *Színház*, Vadász Pál — *Bank*, Vadász.

Kecskemét: *Városháza*, Lechner Ödön és Pártos Gyula — *Rudolf lovassági laktanya*, Lechner és Pártos — *Villa* (Hornyik J. u. 2.) Lechner és Pártos — *Takarékpénztár* (Szabadság tér) Korb Flóris és Giergl Kálmán — *Kaszinó* (Cifraház, Szabadság tér) Márkus Géza — *Ev. teológia és Jogakadémia* (Szabadság tér) Mende Valér — *Ev. egyház bérháza* (Luther-udvar, Szabadság tér) Mende — *Izr. egyház bérháza* (Széchenyi tér) — *R. k. egyház bérháza* (Széchenyi tér) Jánszky és Szivessy (X) — *Kaszinó* (Rákóczi út). Jánszky és Szivessy — *Műkertváros, Műteremház* Jánszki — *Műkertváros, művésztelepi villák*, Jánszky és Szivessy — *Elemi iskola* (Mátyás tér), Jánszky és Szivessy — *Siketnéma Intézet* Jánszky és Szivessy — *Iparosotthon* (Széchenyi tér) Komor Marcell és Jakab Dezső — *Főreáliskola* (Dózsa György út) Löllbach Kálmán és Zaboreczky Ferenc — *Villa* (Sztahanov út, óvoda), Jánszky és Szivessy (?) — *Villák* (Sztahanov út 3., 7.) — *Villa* (Villám u. 6.) — *Villa* (Széchenyi krt. 20.) Komor és Jakab (?) — *Villák* (Irinyi u. 2., 6., 10.) — *Villák* (Budai Dezső fasor 4., 6., 7., 8., 12.) — *Villa* (Katona József tér 3.) — *Kórház* (Ceglédi út).

Kerekegyháza: *R. k. templom*, Györgyi Dénes

Kiskunfélegyháza: *Városháza*, Morbitzer Nándor — *Constantinum leánynevelő intézet*, Morbitzer Nándor — *Takarékpénztár*, Karvaly Gyula — *Elemi népiskola*, Fábián Gáspár — *Kórház*, Székely László — *Első kiskunfélegyházi kenyérgyár*

Kiskunhalas: *Városháza, színház és szálló*, Hikisch Rezső és Kotál Henrik — *Elemi iskola*, Györgyi Dénes — *Elemi iskola*, Schmidt D. Gyula.

BARANYA MEGYE

Mohács: *Nyári Színkör*, Bálint Zoltán és Jámbor Lajos (X) — *Omnia mozgókép-színház* (X)

Mozsgó: *Biedermann kastély*, Lechner Ödön (X)

Pécs: *MÁV-igazgatóság*, (Lenin tér) Jeney Ernő — *Hamerli szálló*, (Pannónia szálloda, Kossuth Lajos u.) Pilch Andor — *Mattyasovszky palota*, (Rákóczi út 28.) Pilch — *Mattyasovszky—Zsolnay ház.* (Felsővámház u. 72.), Pilch — *Spitzer ház*, (Irányi tér), Pilch — *Zsolnay-kút.* (Széchenyi tér) Pilch — *Francia katonák emlékműve*, Pilch — *Postaigazgatóság*, (Jókai u. 10.) Balázs Ernő — *Bábaképző Intézet*,

(Szülészeti Klinika, Édesanyák útja 13—15.) Schoditsch Lajos — *Lakóház*, (Munkácsy u. 4.) — *Zsolnay-mauzóleum*, Sikorsky Tádé — *Gyermekkórház*, (József Attila út) — *Ev. templom*, (Szabadság út) Károlyi Emil és Schlauch Lőrinc — *Dohánygyár*.

Siklós: *Spitzer ház*, Fischer Ferenc — *Központi szálloda — Jakabháza, vasúti vendéglő*.

Szigetvár: *Gimnázium*.

BÉKÉS MEGYE

Battonya: *Községháza*

Békéscsaba: *Gimnázium*, Bálint Imre — *Békés megyei Általános Takarékpénztár*, (Szabadság tér) — *Lakóház*, (Fegyveres Erők Klubja, Szabadság tér)

Elek: *Kultúrház*

Gyula: *Komló kávéház és szálló*, (Béke sugárút), Mende Valér — *Gyermekmenhely*, Kármán Aladár és Ulmann Gyula — *Elemi és polgári leányiskola*, (Kossuth Lajos út), Pfaff Ferenc — *Pfaff-ház*, (Béke sugárút), Pfaff — *Faulháber villa*, Pfaff — *Royal mozgóképszínház*, (Béke sugárút) — *Üzletház*, (Eszperantó tér) (?) — *Lakóház*, (Csatorna-parton a Béke sugárút mellett) — *Takarékpénztár*, Szántay Lajos

Kunágota: *Kastély*

Nagyszénás: *Károlyi-kastély*, Rimanóczy Gyula — *Elemi iskola*

Sarkad: *Polgári fiúiskola — Takarékpénztár*

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE

Miskolc: *R. k. főgimnázium*, (Hősök tere 7.) — *Pénzügyigazgatóság*, (Dózsa György út 6—8.) — *Imre villa*, (Felszabadítók útja 32.) Kós Károly — *Lakóházak* (Széchenyi u. 56., 90. és Singer-ház: 94.) — *Elemi iskola*, (Nagyváthy János u. 5.) — *Lakóház*, (Magyar—szovjet barátság tér 3.) — *Gazdakör, (Galéria) — Diósgyőri elemi iskola — Erzsébet iskola*

Ózd: *Velence munkáslakótelep*, Marschalkó Béla — *Altiszti és munkáskaszinó*, Marschalkó — *Altiszti lakótelep*, Marschalkó

Putnok: *Gazdasági iskola együttese*, Kopeczky Rezső

Sárospatak: *Tanítóképző intézet*, Kismarty Lechner Jenő és Warga László

Sátoraljaújhely: *Állami borpince*, Hübschl Kálmán — *Pénzügyi palota* (Kazinczy utca

Szerencs: *Zsinagóga*, Korach Mór (X)

Szirma: *Klein-kastély*, Lechner Ödön és Lajta Béla (X)

CSONGRÁD MEGYE

Csanádpalota: *Hitelszövetkezet*

Csongrád: *Polgári fiúiskola*, Ybl Lajos — *Polgári leányiskola*, Baumgarten Sándor és Herczegh Zsigmond — *Városháza*

Hódmezővásárhely: *Városháza*, Ybl Lajos — *Takarékpénztár*, Baumhorn Lipót — *Bauer-villa*, Bauer Emil — *Lakóház*, (Kinizsi u. 1.) Magyar Ede — *Zsinagóga*, Müller Miksa — *Városi Kaszinó — Polgári leányiskola*, Baumgarten és Herczegh — *Nyári színház* (X) — *Andrényi áruház, — Konstantin testvérek áruháza*
Makó: *Hollósy Kornélia nyári színház (X) — Zsinagóga*, Baumhorn Lipót (X)

Mindszent: *Bankpalota és üzletház*

Szeged: *Dél-magyarországi Közművelődési Egyesület* (Április 4. u. 2.) Kótay Pál (X) — *Lakóház* (Arany János u. 1.) Spiegel Frigyes — *Schäffer-palota* (Bajcsy-Zsilinszky út) Magyar Ede — *Lakóház*, (Batthyány u. 33.) Raichle J. Ferenc — *Lakóház*, (Bercsényi u. 17.) Raichle — *Villa*, (Bolyai u. 5.) Magyar Ede — *Beregi palota*, (Deák Ferenc u. 22.) Kótay — *Lakóház*, (Dózsa György u. 2.) homlokzat és lépcsőház: Lechner Ödön — *Lakóház*, (egykori Dugonics szálló mellett, Dugonics tér) — *Izr. hitközség székháza*, (Gutenberg u. 20.) Baumhorn Lipót — *Csongrádi Takarékpénztár bérháza*, (Horváth Mihály u. 9.) Baumhorn — *Wagner-ház*, (Kárász u. 14.) Baumhorn — *Ungár—Mayer ház*, (Kárász u. 16.) Magyar Ede — *Vajda patika*, (Kárász u.) Spiegel (X) — *Lövész palota*, (Kiss Ernő u. 8.) Magyar Ede — *Reök palota*, (Bajcsy-Zsilinszky út) Magyar Ede — *Villák*, (Lechner tér 2/a és 2/b Kótay — *Gróf palota*, (Lenin krt. 20.) Raichle — *Gőz- és gyógyfürdő*, (Lenin krt. — *Ref. egyház bérháza*, (Lenin krt. 37.) Magyar Ede — *Forbáth ház*, (Lenin krt. és Dugonics tér sarok) — *Raichle ház*, (Lenin krt. 99.) Raichle — *Villa*, (Lenin krt. 109) Tóbiás László és Pick Móric — *Lakóház*, (Oroszlán u. 4.) Magyar Ede — *Lakóház*, (Partizán u. 5.) Magyar Ede (?) — *Milkó ház* (Roosevelt tér 5.), Lechner és Pártos — *Lakóház*, (Ságvári u. 4.) Raichle — *Lakóház*, (Tábor u. 5.) Magyar Ede — *Szeged—Csongrádi Takarékpánztár*, (Takaréktár u. 7.) Baumhorn — *Lakóház*, (Tanácsköztársaság útja 11.) — *Főgimnázium*, (Tömörkény u.) Baumgarten és Herczegh — *Lakóház*, (Vidra u. és Madách u. sarok) — *Lakóház*, (Somogyi u. 42.) Raichle — *Állami Felsőipariskola*, Orth Ambrus és Somló Emil — *Ref. templom*, Schulek Frigyes — *Utászlaktanya*, az egykori Hattyas soron — *MÁV-üzemvezetőségi palota*, *Újszegedi tanítóképző intézet* — *Wöber palota* — *Zsinagóga*, (Jósika u.) Baumhorn — *Lakóház* (Liliom u. 14.) Magyar Ede

Szentes: *Szentesi Központi Takarékpénztár* — *Petőfi szálló*, Komor Marcell — *R. k. elemi népiskola*, Jánszky és Szivessy — *Villák*, (Ady Endre u. és Arany János u.)

FEJÉR MEGYE

Bicske: *Járásbíróság* — *R. k. elemi népiskola*

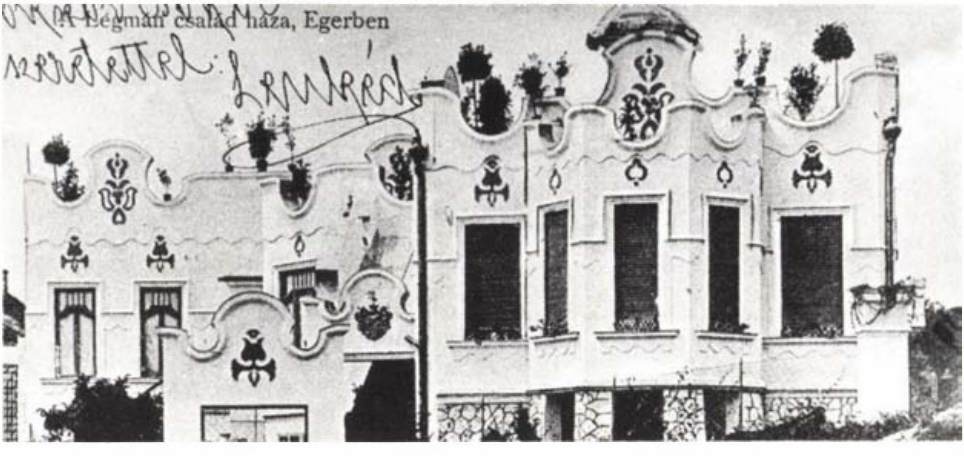
Enying: *Községháza*

Székesfehérvár: *Kereskedelmi Bank* (Március 15. u. 7.) Kármán Aladár és Ullmann Gyula (X) — *Elemi népiskola* (Deák Ferenc u.) — *Deutsch áruház*, Bauer Emil (X) — *Árvaház és Jézus Szent Szíve Templom*, Fábián Gáspár — *Árpád-fürdő* (Kossuth L. u.) Hübner Jenő — *Üzletház* az Árpád-fürdő mellett (Kossuth L. u.)

GYŐR-SOPRON MEGYE

Győr: *Elemi iskola* (Rónai J. u.) — *Apolló mozgóképszínház, az egykori Bisinger sétányon* — *Lakóházak* az egykori Bisinger sétányon — *Felsőbb leányiskola*, Orth Ambrus és Somló Emil — *Gyárvárosi munkáslakótelep*, Fiala Géza — *Kereskedelmi és Iparkamara*, Málnai Béla és Román Miklós

Eger, Légmán villa (Köves Sándor gyűjteményéből)

Mosonmagyaróvár: *Mosoni elemi népiskola,* Medgyaszay István — *Magyaróvári posta,* Sándy Gyula (?) — *Magyaróvári gazdasági iskola — Csiszár villa,* Toroczkai Wigand Ede

Sopron: *Postapalota,* Orth és Somló — *Színház* (átalakítás) Medgyasszay — *Tűzoltólaktanya — Kórház,* Wälder Gyula — *Városi mozgóképszínház — Alt ház,* Freund Dezső

HAJDÚ-BIHAR MEGYE

Balmazújváros: *Takarékpénztár*

Püspökladány: *R. k. templom,* Medgyaszay István

Debrecen: *Tudományegyetem épületei,* Korb Flóris és Giergl Alajos — *Ref. püspöki palota,* Bálint Zoltán és Jámbor Lajos — *Megyeháza,* Bálint és Jámbor — *DMKE internátus* (megyei rendőrkapitányság), Jánszky Béla és Szivessy Tibor — *Fémipari szakiskola,* Márkus Géza és Spiegel Frigyes — *Debreceni Első Takarékpénztár,* Rimanóczy Gyula — *Arany Bika szálló,* Hajós Alfréd és Villányi János — *Alföldi Takarékpénztár,* Vágó József és Vágó László (X) — *Pénzügyigazgatóság — Kereskedelmi és Iparkamara,* Spiegel és Englerth Károly — *Ortodox templom,* (Attila tér) — *Uránia mozgóképszínház* (Nagytemplom mögött)

Zsáka: *Községháza*

HEVES MEGYE

Eger: *Heves megyei Takarékpénztár* Mohácsy László — *Lakóház,* (Bajcsy-Zsilinszky u. 15.) Mohácsy László — *Légmán villa — Villák,* (Lenin út 1., 3., 5., 9., 25. és 31.) 3. sz.: Zrumeczky Dezső (?) — *Zsinagóga,* Baumhorn Lipót (X)

Gyöngyös: *Heves megyei Bank* (Fegyveres Erők Klubja), Mende Valér (X) — *Steinitz papírkereskedés háza* (előbbitől 3. épület jobbra) (X) — *Lakóház* (előbbitől jobbra) (X) — *Kereskedelmi és Gazdasági Bank,* Freund Dezső (X) — *Rusz ház,* Medgyaszay István — *Állami lakóházak,* Medgyaszay — *Színház-mozi,* Medgyaszay — *Villa* (Jókai u. 20.)

Gyöngyöshalászi: *Községháza,* Takách Béla (?) — *Posta,* Takách (?)

Hatvan: *Városháza — Lakóház,* a Városháza mellett jobbra — *Polgári fiúiskola,* Baumgarten Sándor és Herczegh Zsigmond

Poroszló: *Községháza*

KOMÁROM MEGYE

Dorog: *Bányász lakótelep,* Mende Valér

Esztergom: *Egyemeletes belvárosi lakóház* (X) — *Kolos kórház*

Tata: *Vaszary János műteremháza,* Toroczkai Wigand Ede

NÓGRÁD MEGYE

Balassagyarmat: *Rák szálló — Polgári leányiskola — Múzeum — Villák* az egykori Scitovszky úton

Buják: *Pappenheim vadászkastély,* Zell (München)

Erdőkürt: *Wilcsek kastély*

Salgótarján: *Rimamurány—Salgótarjáni Vasmű RT népiskolája,* Bányatelep, Marschalkó Béla — *Zsinagóga* (X) — *Bányakapitányság,* Medgyaszay István — *Egészségház — Apolló mozgóképszínház, (X) Acélgyári fasori munkáslakótelep*

PEST MEGYE

Abony: *Löffler palota,* benne Abonyi Közgazdasági Bank — *Remény patika* (az előbbi mellett)

Aszód: *Zsinagóga,* Román Miklós (X)

Cegléd: *Hitelbank — Ceglédi Kereskedelmi Bank — Iparbank és Takarékpénztár,* (Kossuth Múzeum) — *Internátus,* Jánszky Béla és Szivessy Tibor — *Zsinagóga,* Baumhorn Lipót (X)

Csillaghegy: *Szántay villa,* Szántay Lajos (?)

Gödöllő: *Városháza — Járásbíróság — Elemi iskola, „Napiskola",* Toroczkai Wigand Ede — *Premontrei gimnázium* (Egyetem, központi épület), Sváb Gyula és Kertész K. Róbert — *Művésztelepi műteremházak,* Medgyaszay István (X)

Inárcspuszta: *Libnár kastély* (X)

Monor: *Kossuth Lajos úti saroképület,* kultúrház (?)

Nagykőrös: *Ref. főgimnázium,* Baumgarten és Herczegh — *Zsinagóga,* Molnár Lajos — *Városi bérház — Kossuth Lajos téri üzletház* (X)

Pécel: *Lechner Ilka nyaralója,* Lechner Ödön (X) — *Bárczy István nyaralója*

Pilisszántó: *Orosdy kastély*

Pomáz: *Marschalkó ház,* Marschalkó Béla

Ráckeve: *Községháza*

Vác: *Szolgabíróság,* (Ady sétány 1.) (X) — *Villa,* (Ady sétány 17.) — *Siketnémák intézete,* Baumgarten és Herczegh — *Vakok intézete,* Hajós Alfréd és Villányi János — *Honvéd huszárlaktanya — Hübschl villa,* Hübschl Kálmán

Zebegény: *R. k. templom,* Kós Károly és Jánszky Béla — *Maróti villa,* Maróti Géza

Zsámbokrét: *Beniczky-Odeschalchi kastély,* Lechner Ödön (X)

SOMOGY MEGYE

Balatonföldvár: *Evezősklub — Csesznák nyaraló*

Balatonkeresztúr: *Park szálló*

Csurgó: *Községháza — Takarékpénztár,* Himler Dezső

Ózd, munkáslakótelep (Gerle János gyűjteményéből)

Fonyód-Bélatelep: *Szálloda*, Fischer József (?)

Kaposvár: *Turul szálló* (Dorottya, Május 1. út 37.) Kármán Aladár és Ullmann Gyula — *Korona szálló*, (Kapos, Ady Endre u. 2.) (X) *Takarékpénztár*, Gazdasági és Iparbank (Május 1. út 12.), Pilch Andor — *Nemzeti színház* (Csiky Gergely Színház), Magyar Ede és Stahl József — *Polgári fiúiskola*, (Szabadság tér) — *Szt. Imre templom* (Németh István fasor) — *Ref. templom* (Kossuth L. u.) Molnár Endre — *Takarékpénztár* (Dózsa György út 1.), Lamping József — *Zeneiskola*, (Kossuth Lajos u. 21.) — *Nemzeti Kaszinó* (Bajcsy-Zsilinszky u. 1.) Molnár Endre — *Mozgóképszínház*, (Noszlopi u. 1.) Lamping és Horváth Andor — *Áramátalakító*, (Noszlopi u. 3.) Lamping (?) — *Lakóház*, (Ady Endre u. 10.) — *Villa* (Bajcsy-Zsilinszky u. 20.) Lamping (?) — *Villa*, (Ezredév u. 13.) Lamping (?) — *Villa*, (Dózsa György u. 18.) Himler Dezső (?) — *Villa*, (Dózsa György u. 22.) — *Ev. templom és paplak*, (Kossuth Lajos u. 39.) Sándy Gyula — *Lakóházak* (Latinca Sándor u. 3., 4. és 5.) — *Lakóház*, (Noszlopi u. 12.) Horváth Andor — *Lamping ház*, (Németh István fasor 14.) Lamping — *Lakóház*, (Rákóczi tér 4.) Himler — *Lakóház*, (Széchenyi tér 10.) Himler

Marcali: *Zsinagóga*, Komor Marcell és Jakab Dezső (X)

Siófok: *Községháza és Balatonvidéki Takarékpénztár*, Román Miklós (X) — *Glasz villa*, Román — *dr. Erdélyi villa*, Román — *Horváth villa*, Kismarty Lechner Jenő — *Gizella udvar*, lakó- és üzletház (X) — *Nyári színház (X)*

SZABOLCS-SZATMÁR MEGYE

Kisvárda: *Gazdasági és Kereskedelmi Hitelintézet*, Papp Gyula és Szabolcs Ferenc — *Állami Bessenyei György reálgimnázium*

Mátészalka: *Ipari és Kereskedelmi Bank* — *Megyeháza*, Padányi Gulyás Jenő (?)

Nyírbátor: *Községháza*, Papp és Szabolcs — *Takarékpénztár*, Papp és Szabolcs

Nyíregyháza: *Pannónia kávéház* — *Otthon szálló*, (Béke szálloda) Führer Miklós — *Gör. kat. egyház bérháza*, (Bercsényi u. 6.) Führer — *Izr. hitközségi fürdő*, Führer (X) — *Villa*, (Vöröshadsereg útja 36.), Führer — *Szabolcsi Agrártakarékpénztár* (MESZÖV) Kőrössy Albert és Kiss Géza — *Nyírvízszabályozó Társulat székháza*, (Lenin tér) Papp és Szabolcs — *Általános Hitelbank*, (Zrínyi u. 7.), Papp és Szabolcs — *Jóba Elek nyomdája* és Nyírvidék szerkesztősége — *Sóstó*, vendéglő — *Villa*, (Széchenyi u. 7.) Vass József (?) — *Villa*, (Benczúr tér 5.), Vass József (?)

Nyírtass: *Vay Miklós kastélya*

Tiszadob: *Andrássy emlékmű az Uskom-dombon*, Sárkány István (X)

Tyukod: *Elemi népiskola*, Földes Ede és Scheiber Miklós

SZOLNOK MEGYE

Jászapáti: *Adóhivatal és főszolgabírói lakás* — *Gimnázium*, Fábián Gáspár

Jászberény: *Hitelintézet*, Kotál Henrik

Kisújszállás: *Színház*

Kunhegyes: *Szálloda*, Kotál

Kunszentmárton: *Zsinagóga*

Pusztamonostor: *Községháza*, Kotál

Szolnok: *Mezőgazdasági Takarékpénztár*, Komor Marcell és Jakab Dezső — *Mezőgazdasági Szövetkezet* — *Színház*, Sebestyén Artúr (X) *Kereskedelmi Bank* (X) — *Polgári fiúiskola* — *Polgári leányiskola* — *Népbank és Takarékpénztár* — *Lakóházak*

Tiszafüred: *Városháza*, ifj. Bobula János — *Zsinagóga* (X) — *Gimnázium*

Törökszentmiklós: *Takarékpénztár,* Jánszky Béla és Szivessy Tibor — *Községháza* —*Városi vigadó*

TOLNA MEGYE

Belecska: *Mechwart kastély,* Takách Béla és Tscheuke Hermann

Bogyiszló: *Községháza*

Bonyhád: *Ev. főgimnázium,* Kőrössy Albert

Dombóvár: *Ipartestületi mozgóképszínház* (X) — *dr. Telegdi ház,* (Jókai út)

Döbrököz: *R. k. népiskola,* Lamping József

Fajsz: *Községháza*

Szekszárd: *Szekszárd szálló,* Lechner Ödön és Pártos Gyula — *Városháza* (átalakítás) — *Világ mozgóképszínház* (Garay tér) — *Villa,* (Garay téren, mozitól a 2. ház)

VAS MEGYE

Ivánc: *R. k. templom.* Hendrich Antal — *Kastély gazdasági épületei,* Hendrich (?) — *Ikerház a főutcán*

Körmend: *Balaton szálló* — *Járásbíróság és adóhivatal*

Szombathely: *Kovács szálló* (Pannónia szálloda) Vida Artúr — *Szombathelyi Takarékpénztár,* (Köztársaság tér 12.) Herczegh Károly

VESZPRÉM MEGYE

Balatonkenese: *Vonatkisérők országos egyesülete üdülője* (X) — *Nagy Gyula nyaralója,* Kismarty Lechner Jenő

Dobrony: *R. k. templom,* Kismarty Lechner Lóránd

Devecser: *Berta kórház*

Hajmáskér: *Császári és királyi tüzérségi lövőiskola épületei*

Tapolca: *Pannónia szálló*

Veszprém: *Petőfi Színház,* Medgyaszay István — *Múzeum,* Medgyaszay *Veszprémi Takarékpénztár bérháza,* (Kossuth Lajos u. 1.) — *Lakóházak,* (Vöröshadsereg tér 1., 22. és 24.) 24: Komor Marcell és Jakab Dezső (?)

ZALA MEGYE

Belezna: *Zichy kastély,* ifj. Bobula János

Keszthely: *Uránia színház* — *Vasúti vendéglő*

Nagykanizsa: *Centrál szálló,* (Szabadság tér) — *Lakóház,* (Szabadság tér) — *Színház,* Medgyaszay István

Zalaegerszeg: *Posta*

1763

GYŰJTÉSI ÚTMUTATÓ

Eszközleltárak készítéséhez – tárgyegyüttesek feldolgozásához

JATE KÖZPONTI KÖNYVTÁRA
Időszaki kiadványok
SZEGED

Az, hogy egy-egy családi gazdaság, háztartás milyen típusú, mennyiségű tárggyal rendelkezik, önmagában is sokféle információt rejt. De ha az eszközök puszta számbavételét kibővítjük szélesebb körű ismeretekkel, akkor a családok, kisebb közösségek életének hétköznapjairól és ünnepeiről, kultúrájáról, s mindennek változásáról kaphatunk adalékokat. Ilyenfajta vizsgálódásunk még történeti távlatot is nyer, ha korábban lejegyzett hagyatéki leltárak vagy más — a tárgykészletet is figyelembe vevő — források segítségével lehetőség adódik az összehasonlító kutatások elvégzésére.

Az önkéntes gyűjtőnek ritkán van módja arra, hogy felkutatott tárgyai múzeumba kerüljenek. Egy tárgyegyüttes kutatás azonban — a tárgyak részletes dokumentálásával — a múzeológus számára is lehetővé teszi a lényeges információk megszerzését, s az így megőrzött adatok múzeumi tárgyakkal való összevetését.

A téma vizsgálatának két lehetséges útja van:

Az *egyik*, ha **teljes eszközleltár** készítésére vállalkozunk. Ilyen esetben nagy előnyben van az a gyűjtő, aki a kiválasztott közösségben él, hiszen jól ismeri annak tagjait, s iránta is bizalommal vannak. Mindenképpen olyan családot válasszunk ki, amelynek tagjaival jó a kapcsolatunk, s vállalkoznak arra, hogy a hosszabb időt igénybe vevő vizsgálat alanyai legyenek.

Ezzel a módszerrel elsősorban mai állapotot rögzíthetünk, a tárgykészlet összetételét állapíthatjuk meg, de ha olyan családot keresünk, ahol a hagyományos eszközkészlet darabjai jobban megőrződtek, korábbi életformáról is szerezhetünk adalékokat. Már az is jelentős eredmény, ha egy család teljes eszközleltárát össze tudjuk írni, de természetesen, ha mód van rá, készítsünk minél több helyen leltárt. (*Juhász Antal* végzett ilyen vizsgálatokat a Szeged környéki tanyákon. Ld. A parasztság tárgyi ellátottsága. Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, Szeged 1974/75. I. 105—167. old.)

Az adatok áttekintését, későbbi feldolgozását s nem utolsó sorban munkánkat ebben az esetben azzal tehetjük könnyebbé, ha előre táblázatot készítünk, s abba jegyezzük fel a kapott információt. (Erre a mintát a kérdésekkel együtt bemutatjuk az útmutató végén.)

A *másik* lehetőség, ha **összetartozó tárgyegyüttesek** feltérképezésével foglalkozunk. Ez egy-egy család esetében nem vesz olyan sok időt igénybe, de ahhoz, hogy valamiféle általánosításra is mód nyíljék, egy-egy településen minél több helyen végezzünk számbavételt. A családokat úgy jelöljük ki, hogy azok különböző társadalmi rétegbe tartozók, foglalkozásúak, vagyoni helyzetűek legyenek és eltérő korosztályokat is képviseljenek.

A tárgycsoportokat sokféleképpen választhatjuk ki. A lényeg az, hogy lehetőség szerint *funkcionális egységet alkotó eszközök* legyenek. Vizsgálhatjuk akár a gazdálkodás eszközeit akár a háztartásét. Ezeken belül — érdeklődésünknek megfelelően — tovább szűkíthetjük a kört. A gazdálkodáson belül a földművelés (szántóföldi, kerti, szőlőművelés) és az állattartás, a háztartáson belül a táplálkozás, lakásberendezés, viselet vagy a szövés-fonás tárgyaira. Még kisebb egységeket is számba vehetünk, pl. az aratás eszközeit a szántóföldi földművelésen, a fogyasztás-tálalásáét a táplálkozáson vagy a női ruházkodást a viseleten belül. Ha eldöntöttük, hogy melyik tárgycsoporttal vagy csoportokkal foglalkozunk, előzetes — a helyszínen és az irodalomban való — tájékozódás alapján készítsük el azoknak a tárgyaknak a listáját, amelyeket végig fogunk majd kérdezni. (Ehhez nyújtanak segítséget korábban megjelent kérdőívek, pl. *K. Kovács László:* Hogyan gyűjtsük a népi gazdálkodás tárgyait. Bp. 1953; *Fél Edit:* Tájékoztató népi hímzések gyűjtéséhez. Bp. 1953; *Végh József—Hofer Tamás—Balogh István:* A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse I—III. Bp. 1962, 1964, 1966; *Kresz Mária—Morvay Judit:* Táplálkozás, konyha, kamra, cserépedények. Bp. 1973; *Csilléry Klára:* Szobabelsők. Bp. 1973.)

Törekedjünk arra, hogy listánkon megközelítően egyenlő arányban szerepeljenek a régebbi és a mai, modern eszközök, különösen figyeljünk olyan tárgyakra, amelyeknek mai megfelelőik is megtalálhatók. (Pl. kézikapa—kapálógép, cserép serpenyő—teflon serpenyő, kemence—gáztűzhely, tulipános láda—szekrénysor stb.) Néhány listát példaként bemutatunk az útmutató végén.

Kérdőlap (tárgyegyüttesek vizsgálatakor lehetőleg minden tárgyról készítsünk hasonlót!)

A falu neve: Szeremle
Tulajdonos neve: Sz. J.
A tárgy neve: réztepsi
Helyi neve: „tepszi"
Jelenleg van-e a háztartásban? +
Volt- valamikor a háztartásban? +
Ha volt, de most nincs, került-e a helyére valami? Mi?
Hány darab van belőle? Csak az azonos funkcióban használtak: 1
Mikor került a háztartásba?
(1.) házasságkötés előtt,
2. házasság ideje alatt,
3. házasságkötéskor.
Milyen módon került a háztartásba?
(1.) öröklés (kitől) anyós
2. ajándék (kitől),
3. hozomány,
4. vétel — piac, vásár, vándorárus, bolt, kéz alatt,
5. csere — kivel, miért?
6. saját készítés,
7. ismeretlen.
Mikor készült?
(1.) 19. század,
2. 1900—1920,
3. 1920—1940,
4. 1940—1960,
5. 1960—1980,
6. 1980—
A készítés technikája?
1. házilag
(2.) mesterember, bajai rézműves
3. specialista,
4. gyári.
Ha van számontartott tulajdonjog, kié?
1. férj,
(2.) feleség,
3. nagyszülő
4. gyerek,
5. más.
Értéke a beszerzéskor?
?
Jelenlegi értéke?
„Nem adnám el semmiért."
Eredeti funkciója:
rétest sütöttek benne.
Eredeti funkciója: rétest sütöttek benne.
Jelenlegi funkciója: lakodalomkor a pénzt szedik össze benne a menyasszonynak.
Eredeti helye:
1. szoba,
(2.) konyha,
3. kamra,
4. padlás,
5. egyéb.
Jelenlegi helye:
1. szoba,
2. konyha,
3. kamra,
(4.) padlás,
5. egyéb.

gi helye	*Funkció*		*Tulajdon*	*Érték*			*Megkülönböztető jegy*	*Egyéb*
használaton kívül	eredeti	jelenlegi		beszerzéskor	jelenleg	eszmei		
—	ruhatárolás	ruhatárolás	feleség	?	1000	5000	—	—
—	ruhatárolás	használaton kívüli ágynemű, rongyok	feleség	?	1200	500	„1894" évszám	—
—			közös	6000	3000	—	„Orion"	—
konyha (szekrényben)	kenyérsütéskor	tésztaszűrés	feleség	—	—	—	—	—

Az ilyen adatfelvétel változásvizsgálathoz is segítséget ad, hiszen listánkra olyan tárgyak is fölkerülhetnek, amelyek jelenleg nem részei az adott háztartásnak, de korábban az eszközkészlet darabjai voltak.

Ha ezt az utat választjuk, kérdőlapok kitöltését javasoljuk, melyre szintén mutatunk majd példát.

Bármelyik lehetőség mellett döntünk is, feltétlenül jegyezzünk fel bizonyos alapvető adatokat a családról, melynek tárgyait vizsgáljuk. Írjuk fel a családtagok nevét, születési idejét, helyét, iskolai végzettségét, foglalkozását. Rögzítsük, hogy a család korábban milyen társadalmi réteghez tartozott és melyikhez tartozik most. Mennyi földtulajdonnal, állatállománnyal rendelkeztek, mindez hogyan változott meg. Mindig törekedjünk arra, hogy minél pontosabb időhatárokhoz kössük a feljegyzett adatokat! Feltétlenül írjuk fel, hogy a megkérdezettek mikor házasodtak össze, mikortól vált önállóvá a háztartásuk, gazdaságuk (szülőkkel közösen, vagy a házasságkötés után önállóan kezdték-e életüket). Tudakoljuk meg, voltak-e — s ha igen, milyen — fordulópontok a család életében, amelyek a tárgyi világra is hatással lehettek. (Pl. valamelyik fél halála, költözködés, új ház építése stb.)

A lakóházról is jegyezzünk fel adatokat! Kérdezzük meg, mikor épült, korábban milyenben laktak, a jelenlegi épületen milyen átalakításokat végeztek. (Pl. tetőszerkezet átalakítása, újabb helyiségek hozzáépítése, füstelvezetés változtatása, fürdőszoba építése, központi fűtés bevezetése stb.) Vázoljuk fel a ház és a telek alaprajzát, tüntessük fel a különböző helyiségek nevét, szerepét, ennek esetleges változásait (pl. a kamrából szobát alakítottak ki stb.), készítsünk berendezési vázlatot.

Az egyes tárgyakról a következőket jegyezzük le:

1. A tárgy irodalmi — tehát általánosan ismert — **megnevezése** valamint a helyi, az adott területen használt neve. (Pl. sublót, sublat; tejes köcsög, tejes fazék; fazéktoló villa, kurugla stb.)

2. A készítés ideje. Igyekezzünk meghatározni az időpontot, ha nem tudjuk pontosan, próbáljunk meg más eszközökhöz viszonyítani. Ha esetleg valamelyik tárgy évszámmal is rendelkezik, azt külön jelöljük.

3. A készítés technikája. Milyen anyagból készült az eszköz, milyen módon (pl. esztergályozott famozsár, szalmából font véka stb.). Ki készítette a tárgyat, *házilag* állították elő, valamilyen *mesterember* terméke (pl. fazekas, asztalos, kádár, kovács stb.), ha név szerint tudják, jegyezzük fel. *Specialista* (azt értjük alatta, akinek nem kitanult szakmája az adott tárgy elkészítése, de ügyessége folytán alkalmas arra, hogy keresetkiegészítést vagy akár megélhetést is jelentsen számára bizonyos eszközök gyártása, pl. teknővájó cigány, kosárkötő stb.) állította elő, vagy *gyárban* készült termék. Kérdezzük meg azt is, hogy az adott településen vagy közelében milyen mesteremberek voltak, mik voltak a tárgyak beszerzésének lehetőségei, van-e, volt-e a családban vagy a közvetlen rokonságban olyan ügyes kezű, fúró-faragó ember, aki a szükséges eszközök egy részét maga is el tudta készíteni. Ha van ilyen, jegyezzük fel a nevét. (Ehhez a kérdéskörhöz nyújtanak segítséget más kérdőívek is: *Barna Gábor:* Gyűjtési útmutató a paraszti kisiparok kutatásához. Honismeret, 1982. 5. szám; *Ujváriné Kerékgyártó Adrienne:* Útmutató paraszti kézművesség, háziipar, népi kismesterség ismertetéséhez. Kézirat, Néprajzi Múzeum.)

4. A háztartásba kerülés ideje. A tárgyak háztartásokba való kerülésének idejét mindig az adatközlő házasságkötésének időpontjához viszonyítsuk. Így tehát az eszközök bekerülhetnek *a házasságot megelőzően, a házasságkötéskor, vagy a házasság ideje alatt.* Ha tudnak rá válaszolni, közelebbi, pontosabb időhatárokat is jelöljünk.

5. A háztartásba kerülés módja: Egy-egy eszköz sokféleképpen kerülhet a használók tulajdonába. *Öröklés* esetén jegyezzük fel, hogy név szerint kitől való, s milyen rokonsági vagy egyéb kapcsolatban áll az illetővel. Ha *ajándékba* kapták, kitől, milyen alkalomra. Külön tüntessük fel a nászajándékba kapott tárgyakat, itt is az ajándékozó személyének megnevezésével. Ha a *hozomány* része volt, tudakoljuk meg, hogy melyik fél kapta, ha *vásárolták,* tüntessék fel a helyet (helyi vagy távolabbi bolt, vásár, piac mindkettőnek helyével), vándorárus (honnan jött), valakitől kéz alatt. Bekerülhetett *csere* útján is, írjuk fel, hogy kivel, mire cserélték. Lehet *saját készítésű,* ezt itt is jelezzük, végül előfordulhat, hogy nem ismerik a bekerülés módját, ebben az esetben ezt tüntessük fel. Itt hívjuk fel a figyelmet arra, hogy vannak olyan eszközök is — vidékenként különbözőek —, amelyek nem alkotják valamennyi háztartás részét (pl. káposztagyalu, bontószék stb.), ezeket szokás kölcsönkérni. Ilyen esetben jegyezzük fel, hogy milyen alkalomra szokták kölcsönadni vagy kapni, mi a fizetség egy-egy eszköz kölcsönvételekor.

Ehhez a kérdéskörhöz kapcsolódóan szintén végezzünk kiegészítő gyűjtést. Tájékozódjunk, hogy melyek voltak a beszerzés forrásai, hol voltak a piacok, vásárok, milyen üzletek voltak (vannak) a településen és környékén, honnan jöttek árulni (pl. fazekasok), hová jártak legszívesebben beszerezni tárgyaikat? Voltak-e a vásárlásnak meghatározott alkalmai, vagy ezek mindig az időszerű szükségletekhez igazodtak?

6. A tárgy helye. Itt többfélét kell feltüntetnünk. A korábbit és a jelenlegit, az eszköz helyét a használat ideje alatt s akkor, amikor használaton kívül van. (Szoba — melyik —, konyha,

kamra, fürdőszoba, pince, padlás, pajta, csűr, istálló stb.) Ha ezek nem egyeznek, jegyezzük fel mindegyiket. Próbáljuk minél pontosabban meghatározni, hogy a helyiségen belül hol helyezkedik el a tárgy, esetleg egy másik tárgyon belül (pl. halotti lepedő a sublót fiókjában stb.).

7. A használat és módja. Tisztázzuk, hogy csak egy szerepkörben vagy többen használják az adott tárgyat. Élete során változott-e használatának módja, s ha igen miért? Egy időben töltött be több funkciót vagy az idők folyamán változtatta meg szerepkörét? Ténylegesen használják-e vagy inkább díszítőszerepe van, esetleg státuszszimbólumként szolgál? Itt is törekedjünk arra, hogy időpontokhoz kössük a változásokat. (Pl. a kenyérsütés megszűnése óta (mikor) a dagasztóteknőt a hús sózására használják stb.) A funkcióváltozás lefokozás-e vagy ellenkezőleg felértékelődés? Figyeljünk a családon belüli újításra, innovációra, az emberi találékonyságra (pl a teknő átalakítása tölcsérré a bor töltéséhez stb.). Ha ilyesmivel találkozunk, kérdezzük meg, ki készítette, s derítsük fel, elterjedt-e máshol is a településen, vagy csak egyéni újításról van szó.

8. A tulajdon kérdése. Kérdezzünk rá, hogy számontartják-e a különböző tárgyakról, hogy azok kinek a tulajdonában vannak (pl. általánosságban elmondható, hogy a gazdálkodás eszközei inkább a férfiakhoz, háztartási eszközök pedig az asszonyokhoz tartoznak), vagy inkább közösnek tekintik őket. Ha határozottan elkülöníthető a tulajdonos, jegyezzük fel, hogy melyik családtagé (anya, apa, valamelyik nagyszülő, gyerek stb.), mi az elkülönülés alapja (pl. az illető hozta a háztartásba, anyai örökség, nagypapa bögréje stb.).

9. A tárgyak értéke. Kétféle értéket kell megkülönböztetnünk: egy valós és egy eszmei értéket, s nyomon kell követnünk ezek változását. Tudakoljuk meg, hogy az adott tárgyért beszerzésekor mennyit fizettek pénzben vagy természetben (pl. a cserépedényeket vásárláskor milyen és mennyi terménnyel kellett teletölteni), ha ajándékról vagy hozományról van szó, mennyi volt a hasonló típusú tárgyak értéke, s ha most meg kellene válniuk tőle, mennyit kérnének érte, avagy mennyiért vásárolnának azonos jellegű tárgyat? Az eszmei érték nem mindig fogható meg számokban, de többféleképpen rákérdezhetünk: pl. mennyire szívesen válnának meg tőle, mennyire vigyáznak rá, óvják, védik?

Ezen kívül próbáljuk meg felderíteni, hogy a különböző családoknál melyek az összetartozó tárgyegyüttesek, a tulajdonosok mit és miért éreznek egymáshoz kapcsolódónak. (Ez nem feltétlenül funkcionális összetartozás, lehet másféle is: pl. az egy valakitől ajándékba kapott tárgyak stb.)

Természetesen a kérdések egy részét nem kell minden tárgy esetében feltenni. (Pl. az ekéről tudjuk, hogy szántásra használták, a televízióról, hogy gyárilag készült stb.) Magától értetődő esetekben elegendő, ha csak magunknak feljegyezzük a megfelelő adatokat.

Ha nincs sok időnk, az itt felsorolt témakörök közül választhatunk egyet vagy többet, s azokat kérdezzük végig az egyes tárgyak esetében. A lényeg az, hogy nagy körültekintéssel, a részletekre való figyeléssel végezzük a gyűjtést.

Amennyiben lehetőségünk és módunk van rá, készítsünk fényképeket a tárgyakról, tárgyegyüttesekről, házbelső részletekről, próbáljuk megörökíteni az eszközök használatának módját, a régi és az új egymás mellett élését. (Részletesebb ismertetést ld: Útmutató a néprajzi fotópályázathoz. Kézirat, Néprajzi Múzeum.) A régebbi, archaikusabb — esetleg díszített, évszámmal ellátott — tárgyakról készítsünk rajzokat.

A gyűjtés befejezése után próbáljunk meg összefoglaló táblázatokat készíteni különböző témakörökről, állapítsunk meg bizonyos arányokat, tendenciákat. (Pl. az eszközök hány százaléka került örökléssel stb. a háztartásokba, vagy milyen a házilag és gyárilag készült eszközök aránya.)

Gyűjtésünkkel kapcsolódhatunk a néprajz szinte valamennyi témaköréhez (erre a korábbiakban utaltunk is már), hiszen a tárgyak nem önmagukban, hanem az őket használó emberek életének szerves részeiként léteznek, összefonódnak mindennapjainkkal. S bármilyen témakör érdekeljen is bennünket, legyen az népszokás, táplálkozás vagy éppen a kovácsmesterség, mindig szembetaláljuk magunkat a tárgyakkal, amelyeknek ily módon való megszólaltatása tágabb összefüggések megvilágításához is segítséget ad.

Végezetül bemutatunk néhány tárgycsoportot a háztartás eszközei közül, s két példán szemléltetjük a gyűjtés megkönnyítésére szolgáló táblázatot a teljes tárgyleltár s egy kérdőlapot a tárgyegyüttesek számbavételéhez.

Bútorok: szobai tüzelők (szeneskályha; rakott sparhelt; gyári, hordozható sparhelt; vaskályha; központi fűtés), *konyhai tüzelők* (kemence; rakott sparhelt; gyári, hordozható sparhelt; villanytűzhely; gáztűzhely), szekrény, szekrénysor, láda, sublót, asztal, székek, pad, tálasfogas, téka, konyhaszekrény, bölcső, gyerekágy, ágy, televízió, rádió.

Sütés-főzés eszközei: lábas (vas, cserép, zománcos), fazék (vas, cserép, zománcos), serpenyő, bogrács, tésztaszűrő, veiling, kukta, teflonedény, háztartási robotgép.

Háztartási textíliák: abroszok, szakajtóruhák, törlőruhák, törülközők.

Szarvas Zsuzsa

TÁRGYLELTÁR

A település neve: Szeremle
Adatközlő neve: Szabó Istvánné, Csiszár Éva
Szül. ideje, helye: 1903, Szeremle
Házasságkötés ideje: 1920.
Lakhely: Ady E. u. 15.

	A tárgy, ill. a helyiség neve	*Helyi neve*	*Készítés*		*Bekerülés*		*Eredeti helye*	
			ideje	technikája	ideje	módja	használatban	használaton kívül
1.	*1. szoba* szekrény	szekrény	1920	asztalos (bajai)	hk.	hozomány (feleség)	1. szoba ajtó mellett	—
2.	láda	tulipános láda	19. sz. vége	asztalos (bajai)	hk.e.	örökség	1. szoba ágy mellett	—
53.	*2. szoba* televízió	televízió	1972	gyári	h.a.	vétel	1. szoba	—
129.	*konyha* kovászfa	keresztfa	20. sz. eleje	házilag (Csiszár Imre)	hk.e.	örökség	konyha	kamra falán

Rövidítések: **hk. = házasságkötés; hk.e. = házasságkötés előtt**
H.a. = házasság ideje alatt

HONISMERETI ÉVFORDULÓNAPTÁR

1986

JANUÁR

16. 1926. Megjelent az MSZMP lapja, a Szocialista Munkás.

FEBRUÁR

1. 1946. Hazánkban kikiáltották a köztársaságot, elnökévé *Tildy Zoltánt* választották.
26. 1906. Miskolcon megalakult a városi szakszervezeti tanács.
28. 1926. Az óbudai Munkásotthon alapkőletétele (felavatása szeptember 26.)

MÁRCIUS

1936. Szép Szó címmel új, baloldali irodalomkritikai folyóirat indult *Ignótus Pál* és *József Attila* szerkesztésében, *Cserépfalvi Imre* kiadásában.
15. 1896. Solton Munkáskör, Óbecsén Munkásképző Egylet alakult.
17. 1906. Békéscsabán *Áchim L. András* vezetésével megalakult a Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt.
20. 1861. Megnyitották a Déli vasút pályaudvarát.
21. 1886. A belügyminiszter engedélyével megalakult a szabadkőművesek Magyaországi Symbolikus Nagypáholya.

ÁPRILIS

2. 1966. Megnyílt Budapesten a Közlekedési Múzeum.
11. 1896. Megnyitották a Ferencz József földalatti vasutat.
13. 1911. Kernstok Károly vezetésével megalakult a képzőművész „Nyolcak" csoportja.

MÁJUS

1. 1711. A majtényi fennsíkon a kuruc csapatok letették a fegyvert.
1936. Az MSZDP orosházi szervezete Fáklya címmel társadalmi, közgazdasági, irodalmi lapot indított.
2. 1786. A Helytartótanács fürdőrendtartási és egészségügyi szabályzatot adott ki a balatonfüredi gyógyhely számára.
1896. Ünnepélyesen megnyitották a Milleniumi Kiállítást.
13. 1786. E napon kelt az első ismert magyarországi aratószerződés, *Festetics György* gróf és Edelics lakói között.
16. 1926. Felavatták az első munkásmenedékházat Nagyszénáson.

JÚNIUS

8. 1896. Budapesten megnyitották az új Országházat.
19. 1906. Budapest polgármesterévé *Bárczy Istvánt* nevezték ki, aki 1918. április 10-ig állt a főváros élén.
20. 1936. A budavári Bécsi kapu téren leleplezték a Kazinczy-kutat.

JÚLIUS

7. 1896. Megalakult a Debreceni Munkásképző Egylet.
17. 1896. Megalakult a szegedi nyomdászok Gutenberg Dalköre.

AUGUSZTUS

1. 1946. Életbe lépett a forint.
20. 1961. Az I. ker. Dózsa-téren felavatták a Dózsa-emlékművet.

SZEPTEMBER

2. 1686. 145 éves török uralom után a keresztény seregek visszafoglalták Budát.
14. 1861. Megnyílt a Budai Népszínház.
17. 1936. Megalakult a Magyar önkéntesek katonai egysége Spanyolországban.
19. 1926. Felavatták a soroksári Munkásotthont.

OKTÓBER

4. 1896. Felavatták Budapesten a Ferencz József (ma Szabadság) hidat. Megnyitották az Iparművészeti Múzeumot.
6. 1916. Kassák Lajos szerkesztésében megjelent a Ma című irodalmi folyóirat.

NOVEMBER

1. 1956. Megalakult az MSZMP.
28. 1886. A Budapesti Munkáskör ünnepélyesen felavatta állandó egyleti helyiségét a Külső Dob u. 33. sz. alatt.

DECEMBER

2. 1786. Megindult a Magyar Kurir Bécsben. Szerk.: *Szacsvay Sándor*.
6. 1906. Megnyitották a Szépművészeti Múzeumot.
27. 1236. Julianus, domokos szerzetes, miután megtalálta a Volga vidéki keleti magyarok egy csoportját, visszaérkezett Magyarországra.
28. 1966. Megnyílt a Lágymányosi Kenyérgyár.

JANUÁR

+ 1911. *Holländer Jakab* (Bp.), szabómunkás, a munkásmozgalom résztvevője (x Pest, 1846.)
1. x 1636. *Schnitzler Jakab* (Nagyszeben), csillagász, teológus, filozófus (+ uo., 1684. jún. 16.)
x 1886. *Kuncz Aladár* (Arad), író, tanár, az Új Magyar Szemle, az Auróra és az Erdélyi Helikon szerkesztője (+ Bp., 1931. jún. 24.)
x 1911. *Mód Irén* (Erzsébetfalva), a munkásmozgalom résztvevője (+ ?, 1949. szept.)
2. x 1896. *Sollner József* (Garamtolmács), a munkásmozgalom harcosa, nemesfémipari munkás, órás, az illegális angyalföldi pártszervezetben dolgozott (+ Bp., 1957. nov. 25.)
4. x 1836. *Chyzer Kornél* (Bártfa) orvos, egészségügyi szervező, természettudós, az MTA tagja, bártfai fő- és fürdőorvos, Zemplén vm. tiszti főorvosa (+ Bp., 1909. szept. 21.)
x 1886. *Jakó Géza* (Szentes), keramikus, iparművész, szaktanár (+ Bp., 1943. okt. 19.)
5. + 1886. *Beöthy Leó* (Bp.) szociológiai, közgazdasági és statisztikai író, az MTA tagja (x Nagyvárad, 1839.)
x 1901. *Fenyves Pál* (Újpest), kertész a magyar ártéri gyümölcstermesztés legjobb szakértője, a nagyüzemi télialma termesztés egyik megteremtője (+ Bp., 1961. szept. 19.)
x 1921. *Kondor György* (Bp.), festő, a munkásmozgalom harcosa, Óbuda, majd Terézváros ifjúságának egyik szocialista vezetője (+ Dachau, 1945. jan. 10.)
6. x 1806. *Brada Rezső* (Bp.), koreográfus, balettmester és -táncos (+ Bp., 1948. ápr. 28.)
7. x 1836. *Ormódy Bertalan* (Miskolc), költő, a Pecsovics c. kiegyezésellenes élclap szerkesztője (+ Pest, 1869. dec. 25.)
+ 1936. *Lambrecht Kálmán* (Pécs), paleontológus, ornitológus, etnográfus, a Természettudományi Közlöny szerkesztője (X Pancsova, 1889. máj. 1.)
8. x 1861. *Ákos István* (Kölesd), gyógypedagógus; kezdeményezésére létesült a Siketnémákat Gyámolító Egyesület 1894-ben (+ Bp., 1958. ápr. 7.)
x 1861. *Lónyay Ferenc* (Pazony), jogász, borászati szakember (+ Bp., 1945. ápr. 11.)
x 1861. *Szabó Lipót* (Kiskanizsa), tanító, a Tanácsköztársaság mártírja (+ Csurgó, 1919. szept. 11.)
x 1886. *Csikesz Sándor* (Drávafok), ref. lelkész, egyetemi tanár, a Theológiai Szemle c. folyóirat megalapítója (+ Debrecen, 1940. febr. 18.)
12. x 1861. *Kozma Andor* (Marcali), költő, műfordító, az MTA tagja, (+ Bp., 1933. ápr. 16.)
+ 1961. *Hatvany Lajos* (Bp.), kritikus, regényíró, irodalomszervező (x Bp., 1880. okt. 2.)
13. x 1861. *Gyöngyösi László* (Ungvár), irodalomtörténész, író (+ Bp., 1925. febr. 23.)
15. x 1906. *Kesselyák Adorján* (Ungvár), zoológus, főiskolai tanár, a Tisza biológiai kutatásának egyik kezdeményezője (+ Szeged, 1951. nov. 25.)
x 1906. *Kókai Rezső* (Bp.), zeneszerző, zenetudós (+ Bp., 1962. márc. 6.)
16. + 1586. *Félegyházi Tamás* (Debrecen), debreceni ref. prédikátor, bibliafordító. Korának legképzettebb magyar református teológusa. (x uo., 1540 körül)
x 1886. *Gróh Gyula* (Esztergom), kémikus, egyetemi tanár, az MTA tagja, (+ Bp., 1952. febr. 23.)
17. x 1836. *Mezei Mór* (Sátoraljaújhely), ügyvéd, publicista, országgyű-

lési képviselő (+ Bp., 1925. nov. 20.)

18. + 1886. *Rochlitz Gyula* (Bp.), építész, 1848-as honvéd százados, az első dunai összekötő vasúti híd, a budapesti MÁV igazgatóság, a Keleti pu. csarnoképületének alkotója (x Eperjes, 1827.)

+ 1911. *Ambrózy Béla* (Temesvár), földbirtokos, a magyar méhészet egyik megalapítója (x Temesgyarmat, 1838.)

23. x 1861. *Patrubány Lukács* (Erzsébetváros), nyelvész, az örménység kutatója (+ Bp., 1926. jún. 1.)

25. x 1811. *Balás Pál* (Zólyom), bányamérnök, jelentős munkája a selmecbányai bányák felmérése és térképezése (+ Hodrusbánya, 1870. jan. 16.)

x 1826. *Gyulai Pál* (Kolozsvár), irodalomtörténész, költő, prózaíró, egyetemi tanár, kritikus, az MTA tagja (+ Bp., 1909. nov. 9.)

26. x 1886. *Kovács Sándor* (?), a legkiválóbb magyar zongorapedagógusok egyike (+ Bp., 1918. febr. 24.)

27. x 1886. *Krizsán János* (Kapnikbánya), festő (+ Nagybánya, 1948. ápr.)

FEBRUÁR

1. x 1861. *Róna József* (Lovasberény), szobrász, (+ Bp., 1939. dec. 31.)

+ 1886. *Kinizsi István* (Segesvár), szabadságharcos honvédtiszt (x Szászcsávás, 1826. okt. 29.)

+ 1961. *Csók István* (Bp.), festőművész (x Sáregres, 1865. febr. 13.)

2. 1786. *Dulházy Mihály* (Kassa), fordító, a Felső Magyarországi Minerva szerkesztője (+ uo., 1856. nov. 10.)

x 1896. *Gergely Sándor* (Sopronkeresztúr), író, publicista, szerkesztő (+ Bp., 1966. jún. 14.)

x 1911. *Furák Teréz* (Karancsalja), ifjúkommunista, salgótarjáni munkásnő, részt vett a helyi sztrájkok szervezésében (+ Baglyasalja, 1930. ápr. 1.)

x 1911. *Zsinkó Vilmos* (Rimaszombat), vasmunkás, a spanyol polgárháború résztvevője (+ Spanyolország, 1938. aug. 7.)

5. x 1861. *Ferenczy Gyula* (Aranyosmedgyes), ref. lelkész, egyetemi tanár, a debreceni Kollégium történelemtanára, 1921-ben baloldali magatartása miatt nyugdíjazták (+ Debrecen, 1931. máj. 24.)

6. + 1711. *Balogh Ádám* (Buda), kuruc brigadéros (x Vas vm., 1665 körül)

x 1911. *Örkényi Strasser István* (Szentes), szobrász (+ Kiskunhalas, 1944. okt. 11.)

7. + 1961. *Novák Károly* (Székesfehérvár), távírász, a munkásmozgalom harcosa, ő vette szikratávírón Lenin üzenetét Kun Bélához. A felszabadulás után a székesfehérvári rádióállomás megszervezője (x ?, 1890.)

10. x 1886. *Balanyi György* (Kecskemét), piarista történettudós, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1963. máj. 4.)

11. x 1811. *Teleki László* (Pest), politikus, író, az MTA tagja (+ Pest, 1861. máj. 8.)

x 1836. *Dalmady Győző* (Kolta), költő, az 1860-as nemzeti mozgalmak idején az ifjúság egyik vezetője (+ Bp., 1916. jún. 30.)

12. x 1836. *Kugler Pál Ferenc* (Sopron), szobrász, (+ Bécs, 1875. ápr. 1.)

x 1861. *Illésy János* (Kisújszállás), történész, levéltáros (+ Bp., 1905. márc. 7.)

x 1886. *Surányi János* (Győr), mezőgazda, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1965. nov. 8.)

x 1906. *Lőwy Sándor* (Mád), péksegéd, a magyar munkásmozgalom harcosa, vértanúja (+ Vác, 1929. okt. 27.)

+ 1951. *Bajor Gizi* (Bp.), színésznő (x Bp., 1893. máj. 19.)

13. x 1886. *Csüry Bálint* (Egri), nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja, a Szamosháti szótár összeállítója. (+ Debrecen, 1941. febr. 13.)

x 1911. *Szőllősi Endre* (Bp.), szobrászművész, megalakításától tagja volt a Szocialista Képzőművészeti Csoportnak (+ Bp., 1967. máj. 27.)

14. x 1886. *Kogutowicz Károly* (Bp.), geográfus, egyetemi tanár (+ Ludwigsburg, 1948. szept. 6.)

x 1886. *Papp Simon* (Kapnikbánya), geológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1970. júl. 27.)

15. x 1736. *Horányi Elek* (Buda), irodalomtörténész, piarista szerzetes és tanár, az első magyar írói életrajzgyűjtemény szerzője (+ Pest, 1809. szept. 11.)

x 1836. *Szilágyi Béla* (?) színész, színigazgató, a budai Népszínház művezetője, Székesfehérvárott vándorszínigazgató volt (+ Bp., 1899. aug. 3.)

16. x 1896. *Molnár René* (Újvidék), ügyvéd, a kommunista mozgalom harcosa (+ SZU, 1942. nov. 5.)

17. x 1911. *Básti Lajos* (Keszthely), színművész (+ Bp., 1977. jún. 1.)
20. x 1886. *Kun Béla* (Szilágycseh), a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, a KMP egyik alapítója és vezetője (+ SZU, 1939. nov. 30.)
x 1901. *Gró Lajos* (Bp.), kritikus, a magyar filmesztétika egyik úttörője (+ Bp., 1943. dec. 18.)
22. x 1861. *Ambrus Zoltán* (Debrecen), író, műfordító, kritikus, az MTA tagja (+ Bp., 1932. febr. 28.)
23. x 1836. *Oláh Gyula* (Arad), egészségügyi szervező, az első állami közegészségügyi felügyelők egyike (+ Bp., 1917. jún. 18.)
+ 1836. *Ercsei Dániel* (Debrecen), filozófiai író, az MTA tagja, az első statisztikai mű szerzője (x Mezőtúr, 1781. júl. 24.)
24. + 1811. *Bessenyei György* (Pusztakovácsi), író, filozófus, a felvilágosodás egyik vezéralakja (x Bercel, 1747.)
+ 1836. *Berzsenyi Dániel* (Nikla), a klasszikus verselés kiemelkedő lírikusa (x Egyházashetye, 1776. máj. 7.)
25. x 1861. *Merza Gyula* (Kolozsvár), szakíró, az örménység kutatója, turistaszervező, az Erdély c. folyóirat szerkesztője (+ Kolozsvár, 1943. dec. 15.)
26. x 1811. *Ferenczy Jakab Zsigmond* (Pér), irodalomtörténész, Danielik Józseffel életrajzi lexikont állított össze Magyar Írók címmel (+ Esztergom, 1884. máj. 22.)
x 1861. *Szántó Kálmán* (Nádudvar), író, tankönyvíró (+ Bp., 1923. szept. 16.)
27. x 1836. *Handler Ferdinánd Nándor* Sopron), építész, a hazai romantikus irányzat jelentős képviselője (+ uo., 1888. szept. 12.)
28. x 1886. *Rácz Aladár* (Jászapáti), cimbalomművész, a cimbalom általa lett hangversenyhangszer, koncertútjai során majd egész Európát bejárta (+ Bp., 1958. márc. 28.)
29. x 1836. *Nyáry Jenő* (Bagonya), ősrégész, az MTA tagja (+ Piliny, 1914. jún. 29.)

MÁRCIUS

2. + 1886. *Popper Lipót* (Hlinik), faiparos, a magyar faipar megteremtésének egyik úttörője (x ?)
x 1911. *Pfanni Egon* (Bp.), építész, grafikus (+ Bp., 1973. márc. 31.)
3. x 1916. *Mesterházi Lajos* (Kispest), író, publicista, szerkesztő, (+ Bp., 1979. ápr. 5.)
5. x 1886. *Damó Oszkár* (Szeged), író, újságíró, filmrendező, 1919-ben a Vörös Film és a Vörös Riport c. filmhíradó szerkesztője volt. (+ Miskolc, 1927. jan. 21.)
6. x 1861. *Négyesy László* (Szentes), irodalomtörténész, esztéta, egyetemi tanár, az MTA tagja, (+ Bp., 1933. jan. 7.)
x 1886. *Pávai Vajna Ferenc* (Csongva), geológus, a hazai kőolaj- és földgázkutatás egyik úttörője, nevéhez fűződik Szeged, Hajdúszoboszló, Karcag, Debrecen, Szolnok gyógy- és hévvizeinek feltárása (+ Szekszárd, 1964. jan. 12.)
x 1911. *Balázs Árpád* (Gyula), író (+ Bp., 1975. júl. 6.)
7. x 1886. *Both Béla* (Somogytúr), pedagógus, 1919-ben a Magyar Tanítók Szakszervezetének egyik szervezője és vezetője (+ Bp., 1959. dec. 27.)
x 1886. *Somló Sára* (Arad), szobrász, költő, író (+ Kerepes, 1970. márc.)
11. x 1811. *Darányi Ignác* (Kecskemét), ügyvéd, jószágigazgató, gazdasági író, érdemeket szerzett a Szolnok—Csongrád jobb parti ármentesítésben (+ Bp., 1877. jún. 11.)
x 1861. *Mezey Gyula* (Balassagyarmat), növénykórtani szakember, szakíró (+ Bp., 1922. jún. 26.)
12. x 1911. *Kiss Manyi* (Magyarlóna), színésznő (+ Bp., 1971. márc. 29.)
14. x 1861. *Feleky Hugó* (Lovasberény), orvos, urológus (+ Bp., 1932. aug. 20.)
x 1886. *László Géza* (Rácszentmiklós), egyike a legkiválóbb magyar énekpedagógusoknak (+ Bp., 1955. nov. 12.)
15. x 1836. *Paulay Ede* (Tokaj), színházi rendező, a Színművészeti Akadémia első igazgatója, életének fő műve Madách: Az ember tragédiája színpadi átdolgozása és első előadása (+ Bp., 1894. márc. 12.)
x 1861. *Heltai Ferenc* (Szentes), közgazdasági író, Bp. főpolgármestere (+ Ischl, 1913. aug. 11.)
x 1886. *Berky Lili* (Győr), színésznő, a magyar némafilmek egyik legünnepeltebb szereplője (+ Bp., 1958. febr. 5.)
16. x 1836. *Szinyei Gerzson* (Luka), tanár, író, helytörténeti munkái Sárospatak múltját elevenítik fel (+ Sárospatak, 1919. jún. 3.)
+ 1936. *Gróh István* (Bp.), iparművész, művészettörténeti író, a magyar műemlékvédelem egyik úttörője

(x Nagyberezna, 1867. jún. 2.)

17. x 1761. *Háló Kováts József* (Győr), költő, műfordító, ref. lelkész, gazdag könyvtárát a debreceni, pápai, kecskeméti és nagykőrösi iskolákra hagyta (+ Nagykőrös, 1830. okt. 10.)

x 1886. *Rex Ferenc* (Debrecen), gyógyszerész, szakíró, lapszerkesztő, az első debreceni gyógyszeripari és gyógyáru nagykereskedők egyike (+ uo., 1959. aug. 2.)

18. x 1811. *Bognár Ignác* (Csepreg), énekes, zeneszerző, a pesti Nemzeti Színház tagja (+ Bp., 1883. nov. 1.)

x 1886. *Abonyi István* (Bp.), sakkozó, a Magyar Sakkszövetség egyik alapítója és a Magyar Sakkvilág c. folyóirat főszerkesztője (+ Bp., 1942. jún. 5.)

x 1886. *Seidler Ernő* (Ungvár), a munkásmozgalom harcosa, a KMP egyik alapító tagja, 1919-ben a Vörös Őrség parancsnoka (+ SZU, 1940.)

x 1896. *Kacsó Sándor* (Szentgerice), agronómus, a „nádudvari módszer" néven ismertté vált premizálási rendszer létrehozója (+ Nádudvar, 1962. márc. 14.)

20. x 1886. *Pais Dezső* (Zalaegerszeg), nyelvész, egyetemi tanár, az MTA tagja, (+ Bp., 1973. ápr. 6.)

21. + 1636. *Mikó Ferenc* (Baca), politikus, diplomata, emlékirata 17. sz.-i történelmünk egyik jelentős forrása (x Olthidvég, 1585.)

x 1886. *Galamb Sándor* (Gyöngyös), író, dramaturg, rendező, színikritikus, az MTA tagja (+ Bp., 1972. nov. 8.)

x 1886. *Sántha László* (Jászkisér), szőlész, botanikus, elsősorban a szőlő kórtanával és növényvédelmével foglalkozott (+ Tapolca, 1954. máj. 9.)

22. x 1886. *Biró Miklós* (Erdőtelek), nyomdász, szerkesztő, szakíró, (+ ?, 1944.)

25. x 1836. *Komócsy József* (Vencsellő), költő, újságíró, a Hirmondó szerkesztője, a Petőfi Társaság egyik alapítója (+ Bp., 1894. jún. 19.)

27. x 1861. *Koszta József* (Brassó), festő (+ Bp., 1949. júl. 29.)

x 1886. *Glatter Gyula* (München), festő (+ Bp., 1927. jún. 3.)

x 1911. *Mikó Imre* (Bánffyhunyad), író, műfordító, jogász, politikus (+ Kolozsvár, 1977. márc. 21.)

28. x 1836. *Balogh Ferenc* (Nagyvárad), tanár, számos egyháztörténeti művet írt, a debreceni kollégium igazgatója (+ Debrecen, 1913. okt. 8.)

x 1861. *Lázár István* (Székesfehérvár), etnográfus, a nagyenyedi Bethlen-kollégium igazgatója (+ Nagyenyed, 1915. ápr. 24.)

x 1886. *Mohácsi Jenő* (Mohács), költő, író, műfordító, (+ ?, 1944. júl. 8.)

x 1896. *Gadányi Jenő* (Bp.) festő, az Új Művészek Egyesületének egyik alapítója (+ Bp., 1960. febr. 29.)

29. x 1811. *Márkly Sámuel* (Cserencsóc), egyháztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Pest, 1861. jún. 2.)

31. x 1836. *Ágai Adolf* (Jánoshalma), író, újságíró, szerkesztő, humorista, Porzó álnéven írt (+ Bp., 1916. szept. 21.)

ÁPRILIS

x 1836. *Daróczi Vilmos* (Királyhelmec), közgazdasági publicista, dohánytermesztési szakíró (+ Bp., 1912. nov. 11.)

1. x 1811. *Somogyi Károly* (Tiszaföldvár), esztergomi kanonok, egyházi író, az MTA tagja, megindítója és szerkesztője a Katholikus Iskolai Lapnak; nagy értékű könyvtárát Szeged városának adományozta: Somogyi Könyvtár (+ Esztergom, 1888. márc. 20.)

2. + 1686. *Ladiver Illés* (Eperjes), ev. lelkész, tanár, filozófiai író, Comenius tanítványa (x Zsolna, kb. 1633)

x 1906. *Waldapfel Eszter* (Bp.), könyvtáros, történész, (+ Bp. 1968. máj. 21.)

3. x 1906. *Balogh István* (Tab), a nemzetközi munkásmozgalom harcosa, az Uruguayi Kommunista Párt tagja, a spanyol polgárháború önkéntese (+ Kaposvár, 1970. szept. 16.)

x 1906. *Szemlér Ferenc* (Székelyudvarhely), költő, író (+ Bukarest, 1978. jan. 9.)

4. + 1736. *Jovan Szegedinac Péró* (Buda), az 1735-i Békés megyei parasztfelkelés egyik vezetője (x Pécska, 1655 körül)

x 1896. *Duzár József* (Söjtör), orvos, gyermekgyógyász, egyetemi tanár (+ Venezuela, 1946. okt. 4.)

5. x 1886. *Latinka Sándor* (Arad), vasmunkás, a kommunista földmunkásmozgalom vértanúja (+ Kaposvár, 1919. szept. 17.)

6. x 1886. *Chalupetzky Ferenc* (Magyaróvár), sakkozó, győri városbíró,

a Magyar Sakkújság szerkesztője (+ Győr, 1951. aug. 19.)

7. x 1786. *Guzmics Izidor László* (Jánosfa), író, fordító, bakonybéli bencés apát, az MTA tagja, a nyelvújítás lelkes híve, az Egyházi Tár szerkesztője (+ Bakonybél, 1839. szept. 1.)

9. x 1811. *Kunoss Endre* (Egyházashetye), költő, ügyvéd, a Jelenkor segédszerkesztője, a Természet szerkesztője (+ Kálóz, 1844. jún. 22.)

x 1811. *Szepesi Imre* (Léva), piarista, klasszika-filológus, egyetemi tanár, irodalmi munkásságának jövedelméből szülővárosának iskolát építtetett (+ Bp. 1875. jan. 9.)

+ 1861. *Vachott Sándor* (Pest), költő, ügyvéd, író, az MTA tagja (x Gyöngyös, 1818. nov. 17.)

10. x 1861. *Hints Elek* (Marosvásárhely), orvos, kórházigazgató (+ uo., 1919. okt. 25.)

11. x 1836. *Tenczer Pál* (Nagybajom), politikus, publicista, a Magyar Izraelita Egyesület megalapítója (+ Bp., 1905. febr. 6.)

x 1861. *Dékáni Árpád* (Alsójára), iparművész, rajztanár, a halasi csipke rajzának tervezője (+ Borbánd, 1935.)

12. x 1861. *Tornai Gyula* (Görgő), festő (+ Bp., 1928. nov. 24.)

+ 1886. *Bódogh Albert* (Miskolc), orvos, Borsod vm. egyik főorvosa, Magyarországon elsők között ismertette a darwinizmust (x Nemesbikk, 1829.)

13. x 1886. *Scherman Vilmos* (Nagytétény), vegyész, egyetemi tanár, a magyar vegyipar egyik kimagasló szervezője (+ Bp., 1964. nov. 19.)

+ 1916. *Eötvös Károly* (Bp.), író, újságíró, ügyvéd, politikus, az Utazás a Balaton körül szerzője (x Mezőszentgyörgy, 1842. márc. 11.)

14. x 1886. *Tóth Árpád* (Arad), költő, műfordító, újságíró, a Nyugat-nemzedék egyik kiválósága (+ Bp., 1928. nov. 7.)

15. + 1836. *Dukai Takách Judit* (Sopron), költő, 1817-ben részt vett a keszthelyi Georgikon-ünnepségen (x Duka, 1795. aug. 9.)

21. x 1886. *Grosschmid Lajos* (Nagyvárad), matematikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1940. jún. 13.)

22. + 1586. *Telegdi Miklós* (Nagyszombat), r. k. püspök, egyházi író, 1577-ben megszervezte a nagyszombati nyomdát (x Mezőtelegd, 1535.)

x 1786. *Mailáth György* (Zavar), országbíró, az MTA alapító és igazgató tagja (+ Bécs, 1861. ápr. 11.)

23. x 1811. *Mesterházy István* (Mesterháza), honvédezredes, Mezőtúr és környéke nemzetőr parancsnoka, részt vett Buda bevételében is (+ uo. 1854. dec. 8.)

x 1896. *Zalka Máté* (Matolcs), író, a nemzetközi munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, tábornok (+ Huesca, Spanyolország, 1937. jún. 11.)

25. x 1886. *Györgyi Dénes* (Bp.), építész (+ Bp., 1961. nov. 22.)

x 1886. *Pólya Tibor* (Szolnok), festő és grafikus, karikaturista, könyv-, címlap- és plakátterveket is készített (+ uo., 1937. nov. 29.)

x 1911. *Fejér István* (Kassa), újságíró, szerkesztő, színigazgató (+ Bp., 1976. febr. 26.)

26. x 1886. *Balla Antal* (Kiskunhalas), újságíró, történész, politikus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1953. nov. 22.)

27. x 1836. *Ulrich Keresztély* (Bécs), építész, a bp.-i elevátor, és több nagykörúti palota építője (+ uo., 1909. jan.)

29. x 1836. *Munkácsi Flóra* (Baja), színésznő (+ Bp., 1906. okt. 1.)

x 1886. *Blazovich Jákó Ferenc* (Répcesarud), bencés tanár, a Pápa és Vidéke c. hetilap szerkesztője (+ Pannonhalma, 1952. dec. 26.)

MÁJUS

1. x 1811. *Szücs István* (Tiszaderzs), jogtanár, jogtörténész, foglalkozott helytörténetírással is, az MTA tagja, (+ Debrecen, 1891. dec. 23.)

x 1861. *Geréb József* (Szabadka), klasszika-filológus, pedagógus (+ Bp., 1933.)

5. + 1936. *Erdélyi Pál* (Bp.), könyvtáros, irodalomtörténész, egyetemi tanár, az Erdélyi Múzeum szerkesztője (x Sárospatak, 1864. febr. 12.)

6. x 1906. *Bródy Lili* (Királyhelmec), költő, újságíró, író, a Magyar Nemzet munkatársa (+ Bp., 1962. okt. 24.)

+ 1911. *Kálnay Nándor* (Csesztve), tanító, a Madách-család nevelője, helytörténetíró (x Léva, 1842. máj. 23.)

7. x 1911. *Hárs László* (Bp.), költő, író, újságíró (+ Bp., 1978. márc. 19.)

8. x 1836. *Országh Sándor* (Buda), városrendezési szakember, a modern, világvárossá fejlődő Budapestnek egyik legszorgalmasabb elméleti szakembere (+ Bp., 1902. nov. 14.)

10. x 1836. *Mohl Antal* (Kapuvár), r. k. püspök, tanár, író, Győr eleste és visszavétele c. tanulmánya helytörténeti forrásmunka (+ Győr, 1916. dec. 28.)

11. + 1886. *Kászonyi Dániel* (Bp.), honvédszázados, újságíró, a szabadságharcos és forradalmi eszmék harcosa (x Bécs, 1813. okt. 2.)

x 1886. *Szucsich Mária* (Pécs), írónő, a Tanácsköztársaság alatt a Lányok Újsága szerkesztője (+ Bp., 1965. márc. 16.)

15. x 1836. *Illés Nándor* (Királyfia), erdész, a magyar erdészeti szakirodalom jelentős úttörője (+ Palánka, 1907. máj. 2.)

x 1886. *Dettre János* (Bp.), író, újságíró, (+ Auschwitz, 1944.)

+ 1911. *Áchim L. András* (Békéscsaba), parasztpolitikus, képviselő, szerkesztő, a nagybirtok elleni harc jelentős vezetője (x uo., 1871. márc. 15.)

16. x 1861. *Szécsi Ferenc* (Pest), író, újságíró, része volt a Vígszínház megalapításában (+ Bp., 1941.)

19. x 1896. *Várkonyi Nándor* (Pécs), könyvtáros, művelődés- és irodalomtörténész (+ uo., 1975. márc. 11.)

21. + 1916. *Görgey Artur* (Visegrád), honvédtábornok, 1848—1849-ben több ízben a honvédsereg fővezére (x Toporc, 1818. jan. 30.)

22. x 1906. *Gádor Béla* (Nyíregyháza), író, újságíró, a Ludas Matyi felelős szerkesztője (+ Bp., 1961. jan. 23.)

23. + 1786. *Benyovszky Móric Ágost* (Madagaszkár), utazó, emlékiratíró (x Verbó, 1741.)

x 1811. *Löw Lipót* (Černa Hora, Morva o.), zsidó teológus, író, pápai, majd szegedi rabbi, ő volt az első, aki magyarul beszélt a zsinagógában (+ Szeged, 1875. okt. 13.)

x 1861. *Rippl-Rónai József* (Kaposvár), a modern magyar festészet egyik vezéralakja (+ uo., 1927. nov. 25.)

x 1911. *Kenyeres Imre* (Bp.), irodalomtörténész, író, a Diárium az Officina Képeskönyvek szerkesztője (+ Bp., 1962. okt. 25.)

26. + 1966. *Tamási Áron* (Bp.), író, az MTA tagja (x Farkaslaka, 1897. szept. 20.)

30. x 1786. *Fáy András* (Kohány), író, politikus, az MTA tagja, kezdeményezésére alakult az Első Hazai Takarékpénztár Egyesület (+ Pest, 1864. júl. 26.)

31. + 1936. *Hegedüs Bálint* (Hódmezővásárhely), a hódmezővásárhelyi földmunkásmozgalom egyik vezetője, kubikos (x uo., 1862. júl. 10.)

JÚNIUS

1. x 1886. *Káplár Miklós* (Hajdúböszörmény), festő (+ uo., 1935. ápr. 7.)

x 1911. *Prantner József* (Szekszárd), a munkásmozgalom harcosa, államtitkár, az Állami Egyházügyi Hivatal volt elnöke (+ Bp., 1975. szept. 21.)

2. x 1886. *Iványi Sándor* (Kiskunfélegyháza), kéményseprő, a munkásmozgalom mártírja (+ Kecskemét, 1920. jún. 8.)

4. x 1926. *Osváth Béla* (Hódmezővásárhely), irodalomtörténész, dramaturg (+ Bp., 1965. aug. 21.)

x 1926. *Réz Ádám* (Arad), műfordító, kritikus, publicista (+ Bp., 1978. szept. 13.)

5. x 1886. *Onczay László* (Rudnok), erdőmérnök, megépítette a Füzért Sátoraljaújhellyel összekötő ún. hegyközi vasutat, mellyel feltáratlan erdőségek fatermelését tette lehetővé (+ Bp., 1964. febr. 8.)

+ 1886. *Kalchbrenner Károly* (Szepesolaszi), a gombák kutatója, evangélikus lelkész, az MTA tagja, nemzetközileg elismert mikológus (x Petőfalva, 1807. máj. 5.)

x 1896. *Radó Lili Balassa Árpádné* (Bp.), költő, ifjúsági író, műfordító (+ Bp., 1977. szept. 19.)

6. + 1736. *Hölbling János* (Buda), építőmester, Buda város szenátora (x Benediktbeuren, 1660. máj.)

x 1886. *Bajcsy-Zsilinszky Endre* (Szarvas), publicista és politikus, a II. világháború idején a magyar függetlenségért folytatott harc kiemelkedő vezető egyénisége és vértanúja (+ Sopronkőhida, 1944. dec. 24.)

7. x 1886. *Molnár Béla* (Munkács), sebész, egyetemi tanár (+ Bp., 1962. nov. 28.)

10. x 1886. *Huzella Tivadar* (Bp.), hisztológus, biológus, egyetemi tanár (+ Alsógöd, 1951. júl. 11.)

11. x 1911. *M. Zemplén Jolán* (Bp.), fizikus, fizikatörténész, egyetemi tanár (+ Bp., 1974. jún. 6.)

12. x 1886. *Karczag László* (Szolnok), orvos, a fasizmus áldozata, a Maglódi úti és a Rókus kórház főorvosa (+ Bp., 1944. dec. 23.)
x 1886. *Köhler Ferenc* (Bp.), r. k. pap, 1944-ben nagyszámú deportáltat mentett meg (+ Bellatnché, 1962. jan. 30.)
13. x 1836. *Budenz József* (Rasdorf) nyelvtudós, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1892. ápr. 15.)
x 1886. *Forgács Rózsi* (Kecskemét) drámai színésznő, munkáselőadásokat is tartott (+ Pestszenterzsébet, 1944. ápr. 11.)
x 1911. *Szabados Jenő* (Vecsés), festő (+ ? 1942. aug. 8.)
16. x 1836. *Bethlen Gábor* (Nagyszeben), politikus, egyik alapítója s haláláig elnöke az Erdélyi Magyar Közművelődési Egyletnek (EMKE) (+ Keresd, 1897. jún. 25.)
18. x 1906. *Gottsegen György* (Bp.), orvos, egyetemi tanár, a Tétényi úti, majd az István kórház belosztályának vezető főorvosa (+ Dubrovnik, 1965. máj. 7.)
19. x 1906. *Ádám Zsigmond* (Egyek), pedagógus, a magyarországi gyermekvárosok egyik szervezője (+ Bp., 1962. máj. 25.)
21. x 1861. *Kelemen Adolf* (Veszprém), rabbi, egyházi író, mint nyíregyházi rabbi, meghonosította az izraelita istentiszteletben a magyar nyelvet (+ Dutovlje, Olaszország, 1917. febr. 19.)
22. x 1811. *Hajnik Károly* (Vác), agrárközgazdász, Széchenyi István cenki uradalmának jószágigazgatója, gazdasági gépgyárat alapított (+ Ceglédbercel, 1887. jún. 25.)
23. + 1811. *Korabinszky János Mátyás* (Pozsony), Magyarország földrajzi viszonyait, történetét és termelését tartalmazó lexikont, almanachot, atlaszt stb. szerkesztett, térképész, könyvkereskedő (x Eperjes, 1740. febr. 23.)
x 1836. *Matolay Elek* (Sátoraljaújhely), ügyvéd, a torna, az iskolai testnevelés úttörője, egyik alapítója a Pesti (később Nemzeti) Tornaegyletnek; állami támogatással felépítette a Nemzeti Tornacsarnokot (+ Bp., 1883. ápr. 9.)
x 1926. *Lajta Edit* (Beregszász), művészettörténész (+ Bp., 1970. nov. 26.)
24. x 1836. *Fábián János* (Ollár), mérnök, középítési felügyelő, a Pátria Nyomda RT vezérigazgatója (+ Bp., 1902. jún. 14.)
x 1906. *Manga János* (Tereszlény), néprajzkutató (+ Bp., 1977. szept. 2.)
25. x 1386. *Kapisztrán János* (Capestrano), Ferenc-rendi szerzetes inkvizítor, pápai utasításra sereget kellett gyűjtenie a török ellen, mellyel részt vett a nándorfehérvári csatában (+ Újlak, 1456. okt. 23.)
x 1886. *Szüle Péter* (Cegléd) festő (+ Bp., 1944. febr. 4.)
27. x 1886. *Ihász Aladár* (Kiskunfélegyháza), színész, rendező (+ Nagyvárad, 1960. júl. 24.)
28. x 1811. *Kriza János* (Nagyajta), unitárius püspök, népköltészeti gyűjtő, költő, az MTA tagja (+ Kolozsvár, 1875. márc. 26.)

JÚLIUS

4. x 1886. *Benyovszky Károly* (Pozsony), író, újságíró, főleg színház-, zene- és helytörténettel foglalkozott (+ Bad Aussee, 1945 után)
x 1896. *Paizs Goebel Jenő* (Bp.), festőművész (+ Bp., 1944. nov. 23.)
x 1901. *Halász Gábor* (Bp.), kritikus, irodalomtörténész, esszéista (+ Balf, 1945. márc.)
5. x 1886. *Hankó Béla* (Poprád), zoológus, a Tihanyi Biológiai Intézet első igazgatója (+ Toronto, 1959. nov. 16.)
9. x 1906. *Bálint György* (Bp.), író, újságíró, kritikus, a baloldali publicisztika kiemelkedő képviselője (+ Starij Nyikolszkoje, 1943. jan. 21.)
12. x 1901. *Greiner József* (Zalaszentgrót), tisztviselő, a munkásmozgalom harcosa (+ SzU, 1940.)
15. x 1861. *Győry István* (Debrecen), gyógyszerész, kémikus, a Kertészet és a Gyümölcskertészet c. lapok szerkesztője, megteremtette a dobozos konzervek hazai gyártását (+ Alsógöd, 1954. jan. 17.)
16. x 1861. *Zoltai Lajos* (Földes), helytörténész, muzeológus (+ Debrecen, 1939. aug. 30.)
x 1911. *Révai Kálmán* (Dunaharaszti), vezérőrnagy, a katonai Kossuth Akadémia parancsnoka (+ Bp., 1950. aug. 19.)
17. + 1786. *Kapronczai Nyerges Ádám* (?), nyomdász, betű- és rézmetsző (x Marosvásárhely, 1744.)
x 1886. *Belák Sándor* (Enying), kísérleti kórtani kutató, farmakológus, egyetemi tanár, az MTA tagja, (+ Bp., 1947. márc. 12.)
x 1896. *Nagy Izabella* (Győr), énekesnő, a Budai Színkörben lépett elő-

ször színpadra (+ Bp., 1960. jan. 31.)

18. x 1811. *Wagner János* (Komárom), belgyógyász, egyetemi tanár, a hazai klinikum egyik megteremtője (+ Bp., 1889. jan. 2.)

19. x 1861. *Lányi Ernő* (Pest), zeneszerző, karmester, az egri főszékesegyház karnagya, a Miskolci Városi Zeneiskola igazgatója (+ Szabadka, 1923. márc. 13.)

x 1886. *Fekete Mihály* (Zenta), matematikus, egyetemi tanár, (+ Jeruzsálem, 1957. máj. 13.)

25. x 1886. *Endrődi Béla* (Balatonfüred), író, újságíró, (+ Bp., 1956. máj. 11.)

x 1911. *Földes Pál* (Kisvárda), orvos, mikrobiológus (+ Bp., 1965. jan. 21.)

26. x 1786. *Hetényi János* (Ekel), ref. lelkész, filozófiai író, az MTA tagja (+ uo., 1853. júl. 26.)

29. x 1861. *Gönczi Ferenc* (Rádó), etnográfus, a kaposvári múzeum vezetője, Somogy és Göcsej kutatója (+ Kaposvár, 1948. nov. 28.)

x 1861. *Gyomlay Gyula* (Nagyvárad), klasszika-filológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1942. okt. 20.)

30. + 1971. *Devecseri Gábor* (Bp.), költő, műfordító, klasszika-filológus (x Bp., 1917. febr. 27.)

31. + 1886. *Liszt Ferenc* (Bayreuth) zeneszerző és zongoraművész (x Doborján, 1811. okt. 22.)

AUGUSZTUS

1. x 1886. *Ferenczi Miklós* (Dés), könyvtáros, bibliográfus, szótárszerkesztő, történetíró (+ Kolozsvár, 1933. dec. 30.)

2. x 1886. *Kádas György* (Mezőhegyes), gyógypedagógus, a Tanácsköztársaság idején az MSZDP Csongrád vm.-i szervezetében pedagógusokból álló Gyermekbarát Testőrséget szervezett, amely 5000 gyermek felett vállalt védnökséget (+ Bp., 1969. ápr. 9.)

4. x 1861. *Balassa Ármin* (Hódmezővásárhely), ügyvéd, író, újságíró, a Szeged és Vidéke c. napilap megindítója (+ Szeged, 1923. jan. 12.)

x 1896. *Lengyel József* (Marcali), költő, író (+ Bp., 1975. júl. 12.)

x 1911. *Kubitsch Imre* (Bp.), levéltáros, a munkásmozgalom résztvevője (+ Bp., 1963. szept. 3.)

+ 1936. *Jurkovich Emil* (Bp.), gimnáziumi tanár, Besztercebánya helytörténésze (x Létánfalva, 1857. dec. 2.)

5. x 1786. *Bresztyenszky Adalbert* (Németpróna), matematikus, az MTA tagja, főleg tankönyveket írt (+ Tihany, 1851. febr. 15.)

10. x 1911. *Borka Attila* (Kecskemét), géplakatos, igazgató, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1976. okt. 27.)

11. x 1911. *I. Tóth Zoltán* (Versec), történész, egyetemi tanár, az MTA tagja, (+ Bp., 1956. okt. 25.)

13. + 1886. *Kovács Pál* (Győr), orvos, író, szerkesztő, az MTA tagja, megalapította és szerkesztette az első magyar nyelvű győri hírlapot, a Hazánkat (x Dég, 1808. júl. 1.)

x 1896. *Csatkai Endre* (Darufalva), művészettörténész, múzeumigazgató, a Sopron és környéke műemléki topográfiája c. kötet egyik szerzője (+ Sopron, 1970. márc. 12.)

x 1921. *Sarkadi Imre* (Debrecen), író, újságíró, a Szabad Szó felelős szerkesztője (+ Bp., 1961. ápr. 21.)

14. x 1811. *Clark Ádám* (Edinburgh, Skócia), angol mérnök, a budapesti Alagút és a Lánchíd építője (+ Buda, 1866. jún. 23.)

15. x 1761. *Genersich János* (Késmárk), tanár, pedagógiai és történeti szerző, számos tankönyvet írt (+ Bécs, 1825. máj. 18.)

16. x 1836. *Berecz Antal* (Boldog), pedagógus, földrajz- és természettudós, a Magyar Földrajzi Társaság egyik alapítója és első főtitkára (+ Bp., 1908. szept. 14.)

x 1896. *Haász Árpád* (Örszentmiklós), közgazdász, egyetemi tanár, részt vett a Galilei Kör munkájában, a francia ellenállási mozgalomban, tagja volt az Országos Béketanácsnak (+ Bp., 1967. ápr. 2.)

18. x 1861. *Bolza Pál* (Tiszakürt), a szarvasi arborétum megalkotója (+ Somogyhárshegy, 1947. jún. 8.)

x 1896. *Laziczius Gyula* (Újpest), nyelvész, egyetemi tanár az MTA tagja (+ Bp., 1957. aug. 4.)

23. x 1911. *Beke Dénes* (Bp.), szerves kémikus, egyetemi tanár, jelentős gyógyszeripari találmányai voltak (+ Bp., 1963. márc. 21.)

24. + 1536. *Kun Kocsárd* (Nagyvárad), hadvezér, a székely hadak vezére, Buda vára főkapitánya (x Ozsdola, 1490 körül)

x 1896. *Bakó József* (Nemescsó), költő, elbeszélő (+ Bp., 1962. ápr. 7.)

x 1906. *Korein Sári* (Bp.), varrónő, a

munkásmozgalom mártírja (+ Bergen-Belsen, 1945. ápr. 15.)

x 1911. *Barna Viktor* (Bp.), asztaliteniszező, huszonkétszeres világbajnok (+ Lima, 1972. febr. 28.)

26. x 1861. *Rácz Sándor* (Újfehértó), szőlészeti és borászati szakember, lerakta a budafoki pincegazdaság alapjait (+ Balatonfüred, 1915. aug. 8.)

28. x 1861. *Nyári Sándor* (Zalaegerszeg), művészettörténeti író (+ Bp., 1915. dec. 21.)

x 1886. *Pavel Ágoston* (Vashidegkút), nyelvész, etnográfus, szerkesztette a Vasi Szemle c. helyismereti folyóiratot (+ Szombathely, 1946. jan. 2.)

29. x 1861. *Szávay Gyula* (Zenta), költő, közgazdasági író, a Garabonciás, a Győri Hírlap és a Debreceni Nagyújság szerkesztője (+ Bp., 1935. máj. 1.)

31. + 1936. *Hámán Kató* (Bp.), a munkásmozgalom vértanúja, kiemelkedő harcosa (x Kompolt, 1884. dec. 2.)

x 1896. *Vámos Ilona* (Érmihályfalva), hímzőnő, a magyar munkásmozgalom vértanúja, a Vörös Segély egyik vezetője (+ Bergen-Belsen, 1945.)

SZEPTEMBER

1. x 1886. *Szabó Kálmán* (Kiskunfélegyháza), néprajztudós, régész, főleg Kecskemét és az Alföld múltjával, hagyományaival foglalkozott (+ Kecskemét, 1963. nov. 22.)

x 1911. *Méri István* (Abony), régész (+ Bp., 1976. dec. 13.)

2. x 1761. *Czinke Ferenc* (Fényeslitke), költő, fordító, a budai egyetem tanára (+ Buda, 1835. júl. 13.)

x 1811. *Heckenast Gusztáv* (Kassa), könyvkereskedő, könyvkiadó, nyomdász; 1848. márc. 15-én a szabad sajtó első termékeit ő bocsátotta ki (+ Pozsony, 1878. ápr. 10.)

x 1861. *Roboz Zoltán* (Kaposvár), zoológus, levéltáros, sokat tett Tolna vm. szőlőinek felújításáért, megszervezte a szénkénegezést (+ uo. 1905. júl. 24.)

8. x 1876. *Nagy Szeder István* (Kiskunhalas), építész, helytörténész (+ uo., 1936. okt. 18.)

+ 1906. *Högyes Endre* (Bp.), orvos, egyetemi tanár, az MTA tagja (x Hajdúszoboszló, 1847. nov. 30.)

9. x 1861. *Ekkert László* (Adony), gyógyszervegyész, értékes kémiai kutató és irodalmi munkássága (+ Bp., 1942. márc. 6.)

x 1886. *Moser Jenő* (Vaskomját), mérnök, a bp.-i Gellért Szálló, a margitszigeti víztorony, a csepeli, selypi, kecskeméti gabonatárház vasbetonszerkezetének tervezője (+ Bp., 1948. nov. 25.)

10. x 1906. *Somogyi Erzsi* (Kolozsvár), színésznő, (+ Bp., 1973. júl. 10.)

11. x 1886. *Molnár Mária* (Győr), ref. diakonissza, a melanéziai pápuák között folytatott missziós tevékenységet (+ Csendes-óceán, 1943. márc. 18.)

12. x 1896. *Faragó László* (Bp.), ügyvéd, újságíró, a Vörös Hadsereg tisztje (+ Bp., 1967. márc. 25.)

15. x 1786. *Cseresnyés Sándor* (Nyírgyulaj), orvos, Veszprém vm. főorvosa, megírta a Somló-hegy történelmét és topográfiáját; az első magyar nyelvű fülészeti mű szerzője (+ Veszprém, 1854. nov. 13.)

16. x 1886. *Deli Antal* (Gerényes), festő, a szentendrei művésztelep tagja (+ Szentendre, 1960. márc. 5.)

x 1926. *Simon István* (Bazsi), költő, esszéíró, szerkesztő, műfordító (+ Bp., 1975. júl. 7.)

17. + 1861. *Brunszvik Teréz* (Martonvásár), a magyarországi óvodaügy úttörője, a nőnevelés jelentőségének hirdetője; Budán 1828-ban megnyitotta az első óvodát, az Angyalkertet (x Pozsony, 1775. júl. 27.)

20. x 1836. *Horváth János* (Győr), mérnök a Vidats-féle gépgyárban elkészítette az első magyar gőzcséplőgépet, Jászkiséren pedig gőzmalmot épített 1865-ben (+?)

x 1896. *Bihari János* (Karcag), az ország első termelőszövetkezetének megalakítója és elnöke (+ uo., 1968. márc. 18.)

+ 1936. *Tornyai János* (Hódmezővásárhely), festő (x uo., 1869. jan. 18.)

22. x 1861. *Sebők Zsigmond* (Párkány), újságíró, ifjúsági író, a Jópajtás c. lap egyik szerkesztője (+ Bp., 1916. jún. 4.)

x 1906. *Bulla Béla* (Keszthely), földrajztudós, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1962. szept. 1.)

23. x 1861. *Lauschmann Gyula* (Székesfehérvár), orvos, munkálkodott a székesfehérvári múzeum létrehozásában (+ uo., 1918. okt. 8.)

24. x 1896. *Aranyossi Magda* (Bp.), író, újságíró, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1977. aug. 13.)

25. x 1911. *Tóth Pál* (Kunszentmárton), bőrmunkás, a kommunista mozgalom mártírja (+ Németország, 1945.)

26. x 1886. *Bálint Lajos* (Újpest), kritikus, író, dramaturg, műfordító (+ Bp., 1974. márc. 5.)

x 1896. *Nagy Pál* (Mezőlak), bányász, a spanyol polgárháború résztvevője (+ Estremadura, 1938. febr. 16.)

29. x 1811. *Schodelné Klein Rozália* (Kolozsvár), operaénekesnő, Norma-alakításáról nevezték el a budai norma-fát (+ Nyáregyháza, 1854. szept. 19.)

+ 1936. *Liber Endre* (Bp.), Budapest alpolgármestere (x Bp., 1878. aug. 15.)

30. x 1861. *Szabolcska Mihály* (Tiszakürt), költő, az MTA tagja (+ Bp., 1930. okt. 31.)

OKTÓBER

1. x 1886. *Guóth Emil* (Nagymaros), mérnök, jelentős érdeme, hogy a magyar országos felsőrendű szintezési hálózat pontosság és megbízhatóság dolgában világviszonylatban a legelsők közé tartozik (+ Bp., 1957. okt. 1.)

2. + 1761. *Mikes Kelemen* (Rodostó), memoáríró, műfordító (x Zágon, 1690. aug.)

x 1886. *Ámi Lajos* (Vásárosnamény), mesemondó, a népművészet mestere (+ Apagy, 1963. aug. 16.)

x 1886. *Térey-Kuthy Sándor* (Debrecen), költő, író, műfordító (+ Bp., 1955. okt. 11.)

4. x 1911. *Angyal György* (Bp.), az ellenállási mozgalom résztvevője; filmügynök, filmfordító, a Filmhivatal elnöke (+ 1949 ?)

7. x 1886. *Gábor Lajos* (Szakmár), festő, a Kalocsai Népművészeti Ház alapítója (+ Bp., 1947. jan. 25.)

x 1911. *ifj. Horváth János* (Bp.) filológus, egyetemi tanár (+ Bp., 1977. febr. 3.)

8. x 1896. *Vendel Miklós* (Sopron), geológus, egyetemi tanár, az MTA tagja (+ uo., 1977. febr. 7.)

13. x 1786. *Igaz Sámuel* (Erdőbénye), újságíró, író, a Magyar Kurír, a Kedveskedő és a Hébe Zsebkönyv szerkesztője (+ Bécs, 1826. jan. 7.)

x 1861. *Szabóné Nogáll Janka* (Gyula), írónő, a Divat Szalon, a Háztartás c. női lapok szerkesztője (+ Bp., 1924. nov. 7.)

x 1886. *Nagy Sándor* (Hajdúhadház), ref. lelkész, tanár, szépirodalommal és történeti kutatásokkal foglalkozott, főként a Debreceni Kollégium múltjával; összegyűjtötte a régi debreceni diákélet kifejezéseit (+ Debrecen, 1965. máj. 16.)

14. x 1836. *Haller Károly* (Nagyszeben), jogász, egyetemi tanár, Kolozsvár polgármestere (+ Bp., 1911. febr. 7.)

15. x 1896. *Marchart József* (Debrecen), vízépítő mérnök, részt vett a tiszalöki öntözőrendszer tervezésében is (+ uo., 1964. szept. 1.)

16. x 1886. *Czóbel Ernő* (Bp.), tanár, pártmunkás, irodalom- és párttörténész (+ Bp., 1953. júl. 17.)

x 1886. *Nemes Lipót* (Körmend), pedagógus, a felszabadulás után a Gyermek- és Ifjúságvédelmi Központ megszervezésében munkálkodott (+ Bp., 1960. dec. 1.)

18. x 1811. *Bethlen János* (Kisbun), erdélyi reformpolitikus, Kolozsvárott sokat tett a Nemzeti Színház újjáteremtése érdekében; részt vett az Erdélyi Múzeum alapításában (+ Kolozsvár, 1879. szept. 2.)

21. x 1686. *Deccard János Kristóf* (Sopron), botanikus, pedagógus; tanulmányozta Sopron környékének flóráját (+ uo., 1767. márc. 19.)

x 1861. *Klupathy Jenő* (Kassa), fizikus, egyetemi tanár, az MTA tagja; a BEAC (Bp.-i Egyetemi Atlétikai Club) megalapítója, az Uránia c. folyóirat szerkesztője, a hanggal történő elektromos távkapcsolás feltalálója (+ Bp., 1931. márc. 2.)

x 1886. *Körmendi-Frim Jenő* (Bp.), szobrász, több köztéri szobra van Szegeden, Jászberényben, Esztergomban, Balassagyarmaton stb. (+ Washington, 1959.)

22. x 1811. *Liszt Ferenc* (Doborján), zeneszerző és zongoraművész, alapítványt tett a pesti Nemzeti Zenede létesítésére; a bp.-i Zeneakadémia elnöke (+ Bayreuth, 1886. júl. 31.)

23. x 1886. *Lelkovits Vilmos* (Nemesvid), tanár, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1944. okt. 23.)

x 1896. *Nagy Imre* (Sárrétudvari), költő (+ uo, 1942. dec. 6.)

24. x 1811. *Szalay Ágoston* (Buda), történetbúvár, az MTA tagja, (+ Bp., 1877. máj. 5.)

x 1901. *Golub Rudolf* (Arló), bányász, a munkásmozgalom vértanúja, Tatabányán és Salgótarjában tevékenykedett (+ Bp., 1944.)

25. x 1886. *Orosz Nándor* (Bp.), a magyar és nemzetközi munkásmozgalom harcosa, bronzműves munkás, az 1912-es Vérvörös Csütörtök egyik szervezője, az Igaz Szó szerkesztője, a Párttörténeti Intézet igazgatója (+ Bp., 1966. ápr. 4.)

x 1886. *Polányi Károly* (Bécs), gazdaságtörténész, szociálfilozófus, társadalompolitikus, a Galilei Kör első elnöke (+ Toronto, Kanada, 1964. ápr. 25.)

28. x 1861. *Acsay Antal* (Felsőalpár), piarista szerzetes, író, tanár (+ Bp., 1918. szept. 10.)

29. x 1886. *Faluhelyi Ferenc* (Nagyvárad), nemzetközi jogász, egyetemi tanár (+ Pécs, 1944. dec. 24.)

30. x 1886. *Bíró Mihály* (Bp.), festő, grafikus, szobrász (+ Bp., 1948. nov. 30.)

+ 1936. *Fabinyi Rudolf* (Bp.), elmegyógyász; javaslatára és tervei szerint épült fel a hárshegyi ideggyógyintézet (x Kolozsvár, 1879. máj. 31.)

NOVEMBER

3. + 1936. *Kosztolányi Dezső* (Bp.), költő, író, műfordító, újságíró (x Szabadka, 1885. márc. 29.)

5. x 1911. *Kallós Ilona* (Bp.), újságíró, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1962. dec. 9.)

x 1911. *Némethy Ernő* (Bp.), bognársegéd, textilmunkás, a kommunista mozgalom mártírja (+ Dachau, 1945.)

6. x 1886. *Bányai János* (Kézdivásárhely), tanár, geológus, muzeológus, a Székelyföld kiváló ismerője, több mint 100 közleménye volt (+ Székelyudvarhely, 1971. máj. 13.)

7. x 1886. *Móricz Miklós* (Prügy), statisztikus, író, újságíró (+ Bp., 1966. máj. 5.)

8. x 1886. *Pogány József* (Bp.), a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosa, író, újságíró, (+ SZU, 1938.)

9. x 1836. *Szentirmay Elemér* (Horpács), zeneszerző, a XIX. sz.-i csárdás és népies műdalirodalom egyik legszínvonalasabb képviselője (+ Bp., 1908. okt. 3.)

x 1861. *Tóth István* (Szombathely), szobrász, emlékműveket, épületdíszítő szobrokat készített (+ Bp., 1934. dec. 12.)

10. + 1861. *Móga János* (Szászerked), honvéd tábornok, császári tiszt, Pest parancsnoka (x Bocko, 1785.)

11. x 1811. *Frankenburg Adolf* (Németkeresztúr), író, szerkesztette a Természet, a Magyar Életképek, az Életképek, a Magyarország és a Nagyvilág, az 1848. c. lapokat, az MTA tagja (+ Eggenberg, Ausztria, 1884. júl. 3.)

x 1811. *Perczel Mór* (Bonyhád), Tolna megyei földbirtokos, honvéd tábornok, az 1848—49-i forradalom és szabadságharc kiemelkedő alakja (+ uo., 1899. máj. 23.)

x 1886. *Basilides Mária* (Jolsva), operaénekesnő; mint a haladó mozgalmak híve, rendszeresen fellépett a Horthy-rendszer alatt rendezett munkáselőadásokon (+ Bp., 1946. szept. 26.)

x 1886. *Varga Márton* (Szilágysomlyó), kertész; létrehozta és két évtizeden át irányította a Székesfővárosi Kertészképző Iskolát (+ Bp., 1952. jan. 11.)

12. x 1811. *Tótfalusi Miklós* (Aszaló), gyümölcstermesztő, orvos (+ Bp., 1879. jan. 16.)

+ 1956. *Lestyán Sándor* (Bp.), író, újságíró, a Budapest c. folyóirat első szerkesztője (x Bp., 1897. febr. 1.)

14. x 1861. *Lánczy Ilka* (Borszék), drámai színésznő (+ Bp., 1908. szept. 19.)

x 1886. *Telegdi-Róth Károly* (Bp.), geológus, paleontológus, egyetemi tanár; jelentősek kőszénföldtani kutatásai, feltárásai és nagy érdemei vannak a hazai kőolajtermelés tudományos és gyakorlati kivitelezése terén (+ Bp., 1955. szept. 28.)

16. + 1786. *Hatvani István* (Debrecen), matematikus és természettudós. Magyarországon ő tanított először kémiát (x Rimaszombat, 1718. nov. 21.)

x 1886. *Münnich Ferenc* (Seregélyes), jogász, a magyar és a nemzetközi munkásmozgalom harcosa, a spanyol polgárháború résztvevője, szerepe volt az MSZMP létrehozásában, a Minisztertanács első elnökhelyettese volt (+ Bp., 1967. nov. 29.)

x 1886. *Riesz Marcell* (Győr), matematikus, egyetemi tanár (+ Lund, 1969. szept. 4.)

+ 1936. *Rhé Gyula* (Veszprém), régész, a Veszprém Megyei Múzeum egyik alapítója, később igazgatója (x Tiszaeszlár, 1871. nov. 9.)

18. x 1861. *Komáromy András* (Péterfalva), levéltáros, történész, foglalkozott a Hajdúság és Ugocsa me-

gye történetével (+ Bp., 1931. dec. 5.)

20. + 1886. *Jókainé Laborfalvi Róza* (Bp.), színésznő (x Miskolc, 1817. ápr. 8.)

x 1896. *Kerekes Árpád* (Losonc), a magyar munkásmozgalom vértanúja, vasesztergályos (+ Bp., 1919. dec. 29.)

22. x 1861. *Kovácsy Béla* (Tasnádszántó), állattenyésztési szakember, gazdasági író, jelentős része volt a Mezőgazdasági Múzeum kiépítésében (+ Bp., 1931. jún. 6.)

23. x 1886. *Baróti József* (Felsőbakonypuszta), színész, rendező (+ Bp., 1940.)

24. x 1861. *Kovács Dénes* (Nagyvárad), újságíró, a Hírcsarnok, a Kis Újság szerkesztője, ő készítette Turinban az utolsó riportot Kossuth-tal (+ Zamárdi, 1948. márc. 1.)

x 1886. *Sikabonyi Antal* (Komárom), irodalomtörténész, kritikus, a Magyar Bibliofil Szemle szerkesztője (+ Bp., 1948. dec. 29.)

25. x 1886. *Balassa Imre* (Szeged), író, újságíró, dramaturg, zenekritikus (+ Nógrád, 1974. febr. 4.)

27. x 1896. *Abody Elöd* (Dés), mérnök, műegyetemi tanár; megszervezte és felépítette az Aerodinamikai Intézetet (+ Bp., 1949. jan. 9.)

29. x 1886. *Gimes Lajos* (Miskolc), festő, a fasizmus áldozata (+ ?, 1944—45.)

x 1911. *Molnár Béla* (Túristvándi), kutatóvegyész; legjelentősebb eredményei közé tartozik a B_{12} gyártásának nagyipari megoldása; munkásságának nagy szerepe volt a Kőbányai Gyógyszerárugyár kifejlesztésében (+ Bp., 1962. jan. 20.)

30. x 1861. *Adler Simon* (Miskolc), gyógypedagógus; ő foglalkozott először hazánkban vak siketnémák oktatásával (+ Bp., 1930. dec. 17.)

x 1916. *Somogyvári Rudolf* (Bp.), színész (+ Bp., 1976. szept. 28.)

DECEMBER

2. + 1886. *Ipolyi Arnold* (Nagyvárad), folklorista, művészettörténész, nagyváradi püspök, az MTA tagja (x Ipolykeszi, 1823. okt. 18.)

4. x 1906. *Rózsa Ferenc* (Bp.), a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosa és vértanúja, építészmérnök (+ Bp., 1942. jún. 13.)

7. x 1911. *Lajos Árpád* (Párizs), néprajzkutató; munkássága elsősorban Borsod megyéhez kapcsolódik (+ Miskolc, 1976. szept. 29.)

9. + 1916. *Engelmann Pál Gábor* (Bp.), az SZDP egyik alapítója és vezetője, bádogosmunkás (x Pest, 1854.)

10. x 1806. *Hajnik Károly* (Pozsony), újságíró, gyorsíró, a Vasárnapi Könyvtár, a Magyar Sajtó, a Hírmondó, a Képes Újság szerkesztője; ő volt az első országgyűlési gyorsíró (+ Buda, 1866. szept. 21.)

11. x 1811. *Asbóth Sándor* (Keszthely), honvédtiszt, Kossuth szárnysegédje, Klapka hadmérnöke (+ Buenos Aires, 1868. jan. 21.)

12. x 1811. *Gaál József* (Nagykároly), író, költő, az MTA tagja, a Márczius Tizenötödike szerkesztője (+ Pest, 1866. febr. 28.)

x 1886. *Takács Sándor* (Balatonboglár), pilóta, a repülés magyar úttörőinek első mártírja (+ Bp., 1912. okt. 13.)

14. + 1936. *Hamburger Jenő* (Moszkva), orvos, a magyar munkásmozgalom kiemelkedő harcosa (x Udvarnok, 1883. máj. 31.)

15. x 1861. *Ábrányi Emilné Wein Margit* (Lezsnyek), énekesnő, a Zeneakadémia tanára (+ Bp., 1948. nov. 28.)

x 1886. *Dóczyné Berde Mária* (Kackó), festő (+ Kolozsvár, 1976. dec. 10.)

x 1886. *Kolecsányi Kálmán* (Nagyvezekény), kertészeti szakember; nagy érdemeket szerzett Szabolcs-Szatmár megyében a kaliforniai pajzstetű elleni védekezés sikeres megszervezésével (+ Miskolc, 1960. dec. 18.)

x 1906. *Sebes István* (Szeghalom), a munkásmozgalom harcosa, kárpitos, külügyminiszter-helyettes, követ (+ Bp., 1966. dec. 2.)

16. x 1886. *Paulay Erzsi* (Bp.), drámai színésznő (+ Valenza, Olaszország, 1959. jún. 26.)

17. x 1896. *Bíró Lajos* (Sopron), kereskedelmi alkalmazott, a munkásmozgalom mártírja (+ 1944.)

18. x 1906. *Zelk Zoltán* (Érmihályfalva), költő (+ Bp., 1981. ápr. 23.)

19. x 1886. *Edvi Illés Jenő* (Arad), festő és grafikus (+ Bp., 1962. júl. 4.)

20. x 1861. *Pápai Károly* (Pápa), etnográfus (+ Görz, 1893. nov. 25.)

x 1926. *Kékvölgyi Vilmos* (Bp.), újságíró, humorista, a Magyar Rádió műsorszerkesztője (+ Bp., 1962. jan. 17.)

21. x 1886. *Sztrókay Kálmán* (Szabadka), író, tudomány-népszerűsítő te-

vékenysége jelentős; az Ifjú Technikus és az Irodalom és Tudomány szerkesztője (+ Bp., 1956. dec. 23.)

x 1896. *Zsiray Lajos* (Szombathely), cserép- és palafedő munkás, a munkásmozgalom mártírja (+ ?, 1944. nov.)

x 1906. *Györke József* (Celldömölk), nyelvész, az MTA tagja, az OSZK igazgatója volt (+ Bp., 1946. szept. 11.)

+ 1961. *Lux Kálmán* (Bp.), építész, restaurátor; munkái: gellérthegyi sziklakápolna, lillafüredi Palotaszálló bp.-i belvárosi plébániatemplom stb. (x Bikás, 1880. febr. 14.)

25. x 1861. *Thirring Gusztáv* (Sopron), statisztikus, földrajztudós; a hazai útikalauz-irodalom kimagasló művelője, a Turisták Lapja és a Városi Szemle megindítója és szerkesztője (+ Bp., 1941. márc. 31.)

x 1861. *Thury József* (Makád), nyelvész, turkológus, az MTA tagja (+ Kiskunhalas, 1906. máj. 22.)

+ 1886. *Dózsa József* (Nagyvárad), színész, a korai magyar színjátszás egyik jelentős egyénisége, a budai Népszínház tagja (x ?, 1815.)

x 1886. *Trócsányi Zoltán* (Sárospatak), nyelvész, irodalom- és könyvtörténész, műfordító, könyvtáros (+ Bp., 1971. febr. 17.)

x 1911. *Bagi Ilona* (Csepel), textilmunkás, a munkásmozgalom harcosa (+ Bp., 1933. nov. 16.)

26. x 1861. *Kardos Albert* (Récekeresztúr), irodalomtörténész, tanár; megszervezte és igazgatta a debreceni zsidó gimnáziumot (+ Göstling an der Ybbs, Ausztria, 1945. jan. 9.)

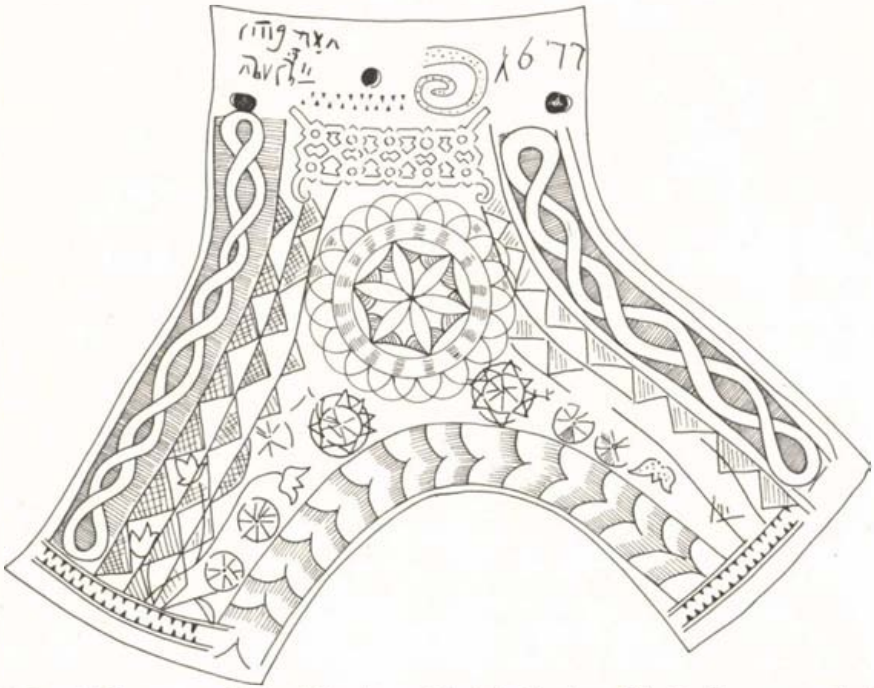
27. x 1896. *Kabay János* (Büdszentmihály), gyógyszervegyész; a magyar alkaloidagyártás megteremtője, módszerét világszerte alkalmazzák (+ Bp., 1936. jan. 29.)

x 1896. *Német János* (Tényő), bőripari munkás, a kommunista mozgalom harcosa (+ Bp., 1961. dec. 14.)

30. x 1916. *Reischl Antal* (Bp.), építészmérnök, egyetemi tanár (+ Bp., 1978. ápr. 15.)

31. x 1811. *Nendtvich Károly* (Pécs), orvos, kémikus, műegyetemi tanár, az MTA tagja (+ Bp., 1892. júl. 5.)

a Honismereti Bizottság megbízásából összeállította: *Horváth Gábor*

1677-ből való lőporszaru Homoródkarácsonyfalváról *(Szentesné Sinkó Zsuzsanna rajza)*

Felhívás

a Bethlen Gábor Alapítvány támogatására

1979 karácsonyán Illyés Gyula kezdeményezésére egy Bethlen Gáborról elnevezett alapítvány létrehozását határoztuk el írók, tudósok, művészek — szám szerint hatvanöten. A fejedelem születésének négyszázadik évfordulója érlelte meg a felismerést: égető teendőink természete bethleni munkát kíván. Olyan tehetséget, hűséget, szívósságot, bölcsességet, amilyennel ő — nagy veszedelmek között — Erdélyt oltalmas várrá, a benne élő nemzetiségek és felekezetek otthonává építette. Alapítványunkkal az ilyen képességek és szándékok feltételeit szeretnénk jobbítani. Azokat a vállalkozásokat óhajtjuk ösztönözni és támogatni, határainkon belül és azokon túl, melyek a magyarság történelme során felhalmozott értékeit tudatosítják, hitelesen értelmezik, őrzik és gyarapítják, s amelyek e térség népeinek megbékélését elősegíthetik.

E szándék megvalósítását a Művelődési Minisztérium 1288/1985. I. számú intézkedésével jóváhagyta. A Bethlen Gábor Alapítvány: „kötelezettségvállalás közérdekű célra", tehát sajátos lehetőségekkel rendelkező magánalapítvány, melynek alapösszegét, mint alapítók Csoóri Sándor, Illyés Gyula, Kodály Zoltánné és Németh Lászlóné ajánlották fel. Ennek gyarapítása révén kell összegyűlnie annak az összegnek, melynek kamataiból a Bethlen Gábor Alapítvány az alapító okiratban rögzített célok elérését ösztönözheti, tehát — állampolgárságra való tekintet nélkül — díjakat, ösztöndíjakat és megbízási díjakat adhat.

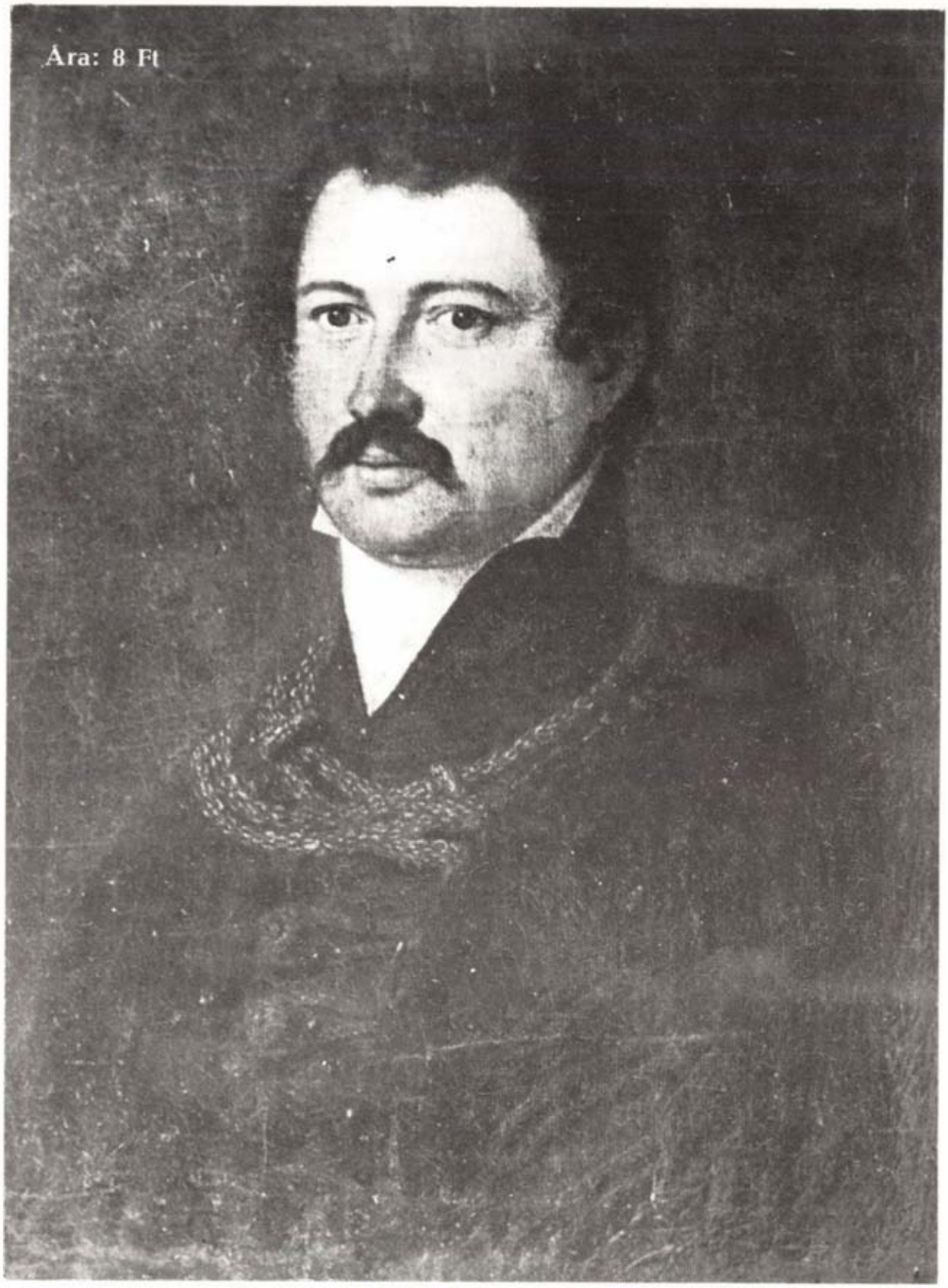
Az alapítvány ügyeinek intézésére az alapítók és a Művelődési Minisztérium, (mint felügyeleti szerv) közös akarattal kuratóriumot létesítettek. Ennek nevében fordulunk most mindazokhoz, — hazai és külföldi személyekhez, közösségekhez és intézményekhez — akik az alapítvány törekvéseit vállalják, járuljanak hozzá az alapösszeghez. Hozzájárulásukat kizárólag az 566—22977 számú csekkszámlára, az OTP 02 körzeti fiók (Bp. Frankel L. u. 21—23.) MNB 217 98302 címére küldhetik el. Ezenkívül minden célirányos adományt szívesen fogadunk. A beérkező pénzösszegeket és egyéb adományokat igazolva nyugtázzuk.

Postacímünk: Bethlen Gábor Alapítvány, Budapest 114. Postafiók 247. 1536.

Budapest, 1985. szeptember 20.

a Bethlen Gábor Alapítvány kuratóriuma: Márton János (agrárközgazdász) elnök, Juhász Gyula (történész), Király Tibor (jogász), Kiss Ferenc (tanár-irodalomtörténész), Kósa Ferenc (filmrendező), Szabó Gábor (orvos), Vekerdi László (tudománytörténész)

Ára: 8 Ft

MÁTH KÁLMÁN KÖNYVTÁRA
Debrecen

Döbrentei Gábor ismeretlen portréja
(Simó Ferenc festménye).